

Esti MURDED

I

EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA
KEELE JA KIRJANÕUSE INSTITUUT

EESTI MURDED

Eesti murded

• EESTI RIIKLIK KIRJASTUS • TALLINN 1961 •

EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA
KEELE JA KIRJANDUSE INSTITUUT

SALME TANNING

MULGI
MURDETEKSTID

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS · TALLINN 1961

TOIMETUSKOLLEGIUM:

M. Must (peatoimetaja), S. Tanning, A. Univere (toimetaja)

2

Tartu Ülikooli
Raamatukogu

215 847

SAATEKS

Eesti keele murretest on kogutud suhteliselt rohkesti mitmesugust materjali. Sõnavara kõrval on aastate jooksul kirja pandud andmeid üksikute murrakute häälikulise ja grammatilise ehituse kohta ning on kuuldeliselt ja heliülesvõtetena üles kirjutatud hulgaliselt keelelt ja sisult huvitavaid murdekõne näiteid, murdetekste. Kahjuks on kogu see rikkalik aineistik jäänud seni suurelt osalt murdearhiivi kappidesse, olles kasutatav ainult kitsale uurijateringile. Samal ajal tunnevad aga keeleteadlased ja keeleteaduse üliõpilased teravat puudust allikmaterjalide järele. Otse häda vajalikud on asjatundlikult toimetatud ainekogud sugulaskeelte uurijatele kaugemal. Kõige mitmekülgsemalt saab nimetatud vajadusi rahuldada murdetekstide kogumik, sest pakuvad ju murdetekstid materjali keele kõigi külgede, sealhulgas eriti ka morfoloogia ja süntaksi uurimiseks.

Eesti murdematerjalide publitseerimine kerkis päevakorrale juba murde- ja rahvaluuleainestiku kogumise algusaastail. Kui J. Hurt 1888. a. avaldas ajakirjanduses oma tuntud üleskutse keele- ja rahvaluulematerjalide kogumiseks, oli selles ette nähtud ka eesti murdetekstide, «Eesti keele murrete raamatu» väljaandmine. 1930-ndatel aastatel oli murdetekstide trükkis avaldamine korduvalt kõne all Akadeemilise Emakeele Seltsi ringides, kuid alati põrkas see kavatsus rahaliste raskuste vastu. Kodanlikul ajal suudeti trükkis avaldada ainult paar-kolm tagasihoidlikku tekstivalimikku üksikute murrakute kohta ning mõningaid näiteid eri paikadest ajakirja «Eesti Keel» veergudel. Praegu on needki napid materjalid suuremale üldsusele raskesti kättesaadavad.

Kui 1947. a. asus tööle Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, võeti tööplaani ka eesti murdetekstide väljaandmine. Järgnevate aastate jooksul selgitati välja kohad, kust murdetekste oli vähe kirja pandud, ning hakati intensiivselt olemasolevaid ainekogusid

täiendama. Lisaks kuuldeliste tekstide kogumisele on viimastel aastatel algust tehtud eesti murrete süstemaatilise helilindistamisega. Murdekeelsete jutustuste kogumist murdekorrespondentide võrgu kaudu jätkab Emakeele Selts, kelle väljaandel on hakanud ilmuma sari lihtsustatud transkriptsioonis tekstivalimikke.

Eesti murdetekstide teadusliku väljaande koostamise põhimõtted on olnud korduvalt kaalumisel ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi teaduslikus nõukogus. Väljaanne on kavandatud 8-köitelise omaette sarjana üldpealkirjaga «Eesti murded». Sarja iga köide sisaldab ühe murdeala keelenäiteid, mis esindavad võimalikult kõiki alamurdeid ja murrakuid. Esimese köitena ilmuvad «Mulgi murdetekstid», ettevalmistamisel on valimik põhja-eesti keskmurde tekste, millele järgnevad teiste murdealade materjalid.

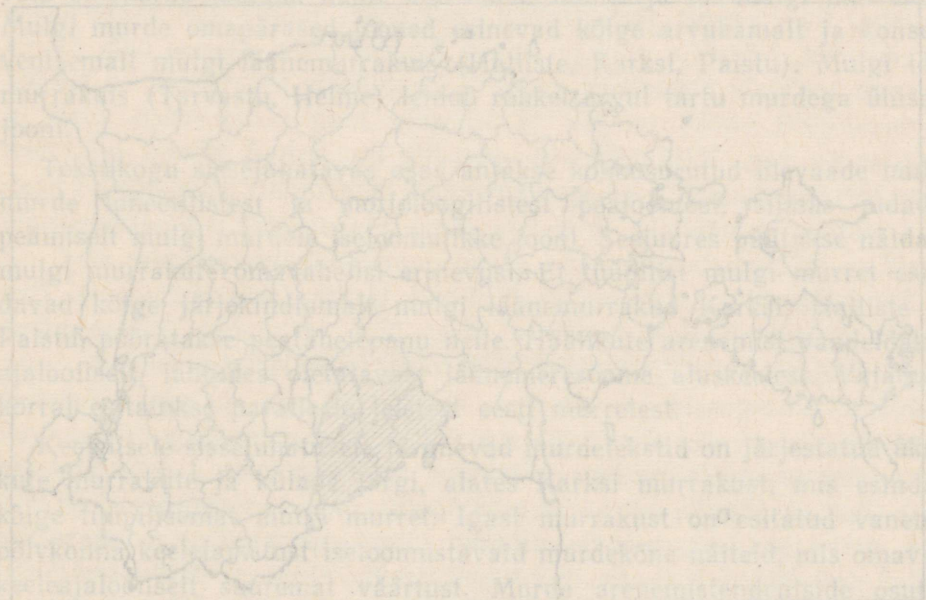
Sarjas «Eesti murded» tulevad avaldamisele ainult foneetilises transkriptsioonis üleskirjutatud tekstid, kusjuures kuuldeliste tekstide kõrval püütakse valimikes esitada võimalikult rohkesti heliülesvõtteilt litereeritud keelenäiteid. Tekstide loetavuse hõlbustamiseks on taotletud märkimisviisi lihtsust, kuid võrd selle all ei kannata täpsus. Kuuldelistes tekstides kasutatakse kirjavahemärke, kuna litereeritud tekstides on märgitud kõnepausid ja lause pearõhk.

Tekstikogu kasutamise kergendamiseks ja murdest parema ülevaate saamiseks on iga köite alguses lühike keeleline sissejuhatus ning tekstide järel murdesõnade register. Kogumiku kasutajat abistavad joonealused seletused ning tekstide sisu avav aineregister köite lõpus.

Tekstivalimikkude koostamisel on silmas peetud eeskätt keeleteadlaste, sealhulgas keeleteaduse üliõpilaste vajadusi, kuid ka naaberteadusaladel töötajate huve. Sarjas «Eesti murded» püütakse laiematele asjahuviliste ringidele kättesaadavaks teha murdenäiteid, mis oleksid keelelt usaldatavad ja ilmekad ning sisult mitmekesised. Avaldatavates tekstides peab võimalikult igakülgselt peegelduma rahvakeele rikkus, selle omapärane stiil ja ütlemisviis, samuti kohalik vaimne ja materiaalne kultuur, rahva juturepertuaar, tõekspidamised ja elukorraldus minevikus ja olevikus.

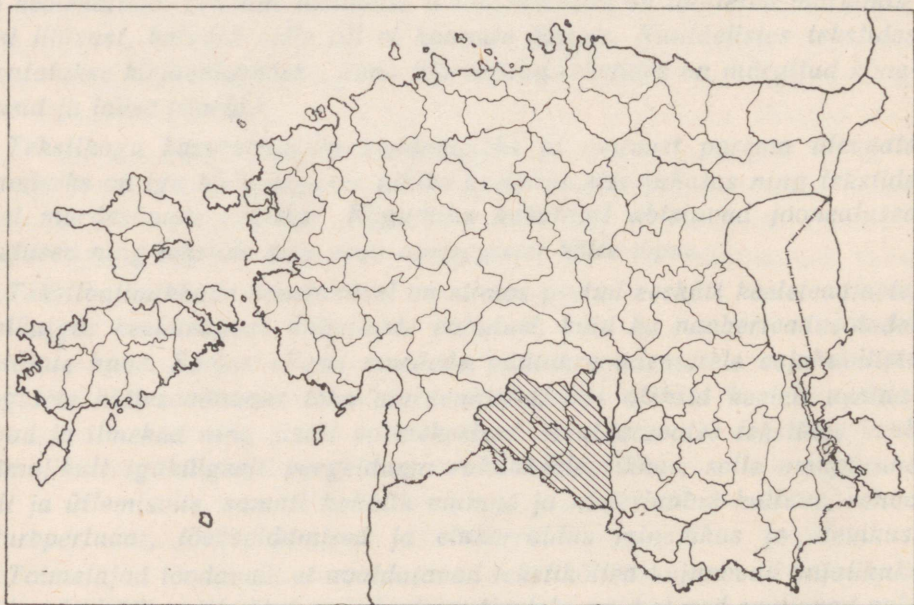
Toimetajad loodavad, et avaldatavad tekstiköited kujunevad vajalikuks allikmaterjaliks mitte üksi eesti keeleteadlastele, vaid et nad suudavad pakku-
kuda tarvilikku võrdlusmaterjali ka teiste sugulaskeelte uurijatele. Kavan-

datud eesti murdetekstide valimikud saagu tagasihoidlikuks mälestus-
märgiks neile paljudele kohalikele kaastöölistele ja keelejuhtidele, kes
abivalt on andnud oma aja ja teadmised teaduse teenistusse. Tänu
nende väsimatule ja innukale kaasabile on õnnestunud järeelpõlvedele
talletada rohkesti rahvaehtsas keeles kirjapandud mälestusi, pärimusi
ja jutustusi, millede trükkis avaldamine olgu ühtlasi tunnustuseks ka neile
arvukaile murdekogujaile, kelle ennastsalgava töövaeva ja usinusega on
kokku kantud praegu sageli juba asendamatuks muutunud keelemälestised.

EESSÕNA

Valimik «Mulgi murdetekstid» sisaldab ainekku lõuna-estli murdeala lääneosast, nn. mulgi murdest. Nimetatud murret kõneldakse Abja ja Viljandi rajoonis ning Valga rajooni loodeosas. Põhja ja lääne poolt piirab mainitud murdeala põhja-estli keeleala, ida poolt tartu murdeala ja lõunast läti keeleala. Murdeala paiknemist näitab allpool esitatav Eesti NSV kaart, millel mulgi murdeala on märgitud viirutatult.

Mulgi murdeala

Kuuludes lõuna-eessti murde koosseisu, moodustavad mulgi murrakud omaette rühma. Mulgi murre, olles tõenäoliselt kujunenud muistse sakala hõimumurde baasil, on ajaloo jooksul läbi elanud mitmesuguseid muutusi. Geograafilise asendi ning ühiskondlike ja majanduslike põhjuste tõttu on see lõuna-eessti läänerrühma moodustav murre mõningal määral mõjusid vastu võtnud naaberaladelt — põhja-eessti kesk- ja läänemurdest. Varasema administratiivse jaotuse järgi oli Mulgi ala liidetud Põhja-Eestiga, tema administratiivseteks ja majanduslikeks keskusteks olid Põhja-Eesti linnad Viljandi ja Pärnu, ametlikuks asjaajamiskeeleks põhja-eessti kirjakeel, kuna võru ja tartu murde alal oli veel möödunud sajandi teisel poolel kasutusel tartu murdel baseeruv lõuna-eessti kirjakeel. Kuid sellest hoolimata, et mulgi murde kujunemine on teatud perioodil toimunud lõuna-eessti idapoolsetest murretest lahus, on ta säilitanud iseloomulikud lõuna-eessti murdejooned.

Selle murde piirkonnas on moodustunud kihelkonniti viis eri murrakut, nimelt Halliste, Karksi, Paistu, Tarvastu ja Helme. Neid murrakuid võib omakorda jaotada kahte alarühma: lääne- ja ida-mulgi murrakud. Mulgi murde omapärsed jooned esinevad kõige arvukamalt ja konsekventsemalt mulgi läänemurrakuis (Halliste, Karksi, Paistu). Mulgi idamurrakuis (Tarvastu, Helme) leidub rohkel arvul tartu murdega ühiseid jooni.

Tekstikogu sissejuhatavas osas antakse kokkusurutud ülevaade mulgi murde foneetilistest ja morfoloogilistest peajoonetest, silmas pidades peamiselt mulgi murdele iseloomulikke jooni. Seejuures püütakse näidata mulgi murrakute omavahelisi erinevusi. Et tüüpilist mulgi murret esindavad kõige järjekindlamalt mulgi läänemurrakud Karksi, Halliste ja Paistu, pööratakse peatähelepanu neile. Häälivate arenemist vaadeldakse ajalooliselt, lähtudes oletatavast läänemeresoome aluskeelest. Vajaduse korral esitatakse paralleele teistest eesti murretest.

Keelelisele sissejuhatusele järgnevad murdetekstid on järjestatud üksikute murrakute ja külade järgi, alates Karksi murrakust, mis esindab kõige tüüpilisemat mulgi murret. Igast murrakust on esitatud vanema põlvkonna keeletarvitust iseloomustavaid murdekõne näiteid, mis omavad keeleajalooliselt suuremat väärtust. Murde arenemistendentside osutamiseks on tekstipõimikusse võetud ka mõningaid uuemate joontega keelenäiteid, milles ilmneb juba kirjakeele mõju (näit. tekstid nr. 63, 117,

118, 126, 127, 128, 129). Murdetekste on püütud valida nii, et need sisaldaksid kõiki olulisemaid mulgi murde keelilisi erijooni. Kogumikusse «Mulgi murdetekstid» võetud palad on kirja pandud 30 eri punktist 40 keelejuhi kõnest, kusjuures helilindilt (resp. -plaadilt) litereeritud tekstid moodustavad ligikaudu 40% kogu tekstivalimikust. Tekstide üleskirjutamise kohad on märgitud juurdelisatud kaardil lk. 11. Avaldatavad murdenäited on pärit ENSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituudi, Emakeele Seltsi ja vähemal määral Tartu Riikliku Ülikooli eesti keele kateedri käsikirjalistest kogudest.

Joone all on toodud murdetekstides esinevate sõnade ja väljendite ning grammatiliste vormide seletusi, samuti märkmeid keeliliste üksiknähtuste kohta. Noomenitel on tavaliselt antud singulari nominatiivi ja genitiivi, verbidel *ma-* ja *da-*infinitiivi kuju. Üldreeglina on mingit sõna või vormi seletatud selle esmakordsel esinemisel, kusjuures kirjakeelest tunduvalt erinevad sõnad ja sõnakujud on koondatud veel tekstikogu lõppu paigutatud sõnastikku. Tekstide parema kasutatavuse huvides on seletusi ja kommentaare antud vastavalt vajadusele, ilma et siin oleks taotletud liiga ranget järjekindlust. Iga teksti juures ülal noteeritakse kogumiskoht, jutustaja nimi ja vanus. Iga jutustaja esimese pala juures leiduvad keelejuhi eluloolised andmed. Kuuldeliste tekstide all on toodud originaalteksti vihiku number ja lehekülg ning üleskirjutaja nimi ja kirjapaneku aeg. Helilindilt või -plaadilt litereeritud tekstid on tähistatud tärnikesega (*) teksti pealkirja ees; tekstide all on märgitud käsikirja number ja lehekülg, lindistaja (resp. plaadistaja) ning litereerijate nimed ja helilindistamise (resp. plaadistamise) ja litereerimise aeg.

Murdetekstid on esitatud teaduslikult täpses transkriptsioonis. Osa tekste on jutustajatelt kuulmise järgi üles kirjutatud ajavahemikus 1923—1959. Et selle aja jooksul eesti keele transkriptsioonisüsteemis on tehtud mitmesuguseid parandusi ja muudatusi, siis on tulnud tekstide transkriptsiooni mõnevõrra ühtlustada. Ühtlustatud on järgmised juhud: vokaalidevaheline ja heliliste häälikute naabruses olev *s* on asendatud *z*-iga (*tazane*, *pařzil*); sõna- või silbilõpuline *h̄*, *h̄* on asendatud *h̄*, *h̄*-ga (*jaḥ*, *viḥku* pro *jaḥ*, *viḥku*); diftongi järelkomponendi alt on kaar ära jäetud (*ai*, *öü*, *eu* jne. pro *ai*, *öü*, *eu*); *i* silbi algul on asendatud *j*-iga; *õ* on asendatud *e*-ga (*keva*). Keskkõrged ülipikad vokaalid, mis mõnede murdekogujate poolt on märgitud *î* kõrval ka *ê* või *ê*-ga (*sîni* ~ *sêni* ~

Mulgi murdetekstide kogumiskohad (külad)

sêni 'seeni'), ü kõrval ô või ô-ga (tûma ~ tûma ~ tûma 'tooma'), ü kõrval ô-ga (ûze ~ ôze 'öösi'), on käesolevas teoses tähistatud î, û ja ü abil. Konsonantühendite kvantiteet on märgitud vastavalt uemale süs-teemile (št : št, näit. sõnas *mušta* : *mušta* pro varasem št : st).

Trükitehnilistel põhjustel ja kirjaipildi lihtsustamise otstarbel on tekstides ja sõnastikus ära jäetud teise silbi vokaalil poolpikkuse märk, näit. *kalà*, *ollì*, *inìmeze* asemel *kala*, *olli*, *inimeze*. Sissejuhatavas keelelises

ülevaates on näitematerjali esitamisel poolpikkuse märk säilitatud. Mulgi murdes artikleeritakse teise silbi vokaali poolpikalt: 1) kahesilbilistes esma- ja teisevärtelistes sõnades, mille lõpul on tänapäeval vokaal või lühike konsonant, näit. *vanà, külà, villà, mešsàn, talvèl*, kuid *liindu, villa, kahtelt päriit, kattus, kivik*, ja 2) mitmesilbilistes esma- ja teisevärtelistes sõnades, mille teine silp on lahtine, näit. *inimezel, palàme*.

Ümarkaart on kasutatud kahe sõna liitumisel sel korral, kui üks nendest on rõhutamata (*kattuze_bäl, miinnä_ja*) või kui eelneva sõna lõpult siirdub konsonantaines järgneva sõna algusse (*sell_â_zen* pro *sell_â_zen*; *arkk_ader* pro *arkk_ader*); ümarkaar näitab ühtlasi lausefoneetilist assimilatsioonit (rāzik māt_tullu pro rāzik mād_tullu). Üksiku lause või katkendi väljajätu murdetekstides näitab kolm kriipsu — — —, üksiku sõna kõrvaldamist kolm punkti

Sisuliselt kajastavad murdetekstid ajajärku feodalismiaja lõpust kuni tänapäevani. Siin on esitatud jutustusi minevikust, rahva revolutsioonilisest võitlusest, etnograafilisi kirjeldusi, rahvaluulelist ainekku jne. Tekstikogu sisust ülevaate saamiseks on valimiku lõpus toodud aine-register, mis võimaldab leida vajalikku materjali.

A. FONEETIKA

1. MULGI MURDE KONSONANDID MULGI MURDE PEAJOONI

1. Konsonandid sõna algul

a. Dsaiikkonsonandid

Eesti murdes on teadaid hulk sõnu, mille alguskonsonandiks on murdeli *t*, *s* või *ts*. Need häälikud esinevad osalt varasemat soome-ugri sõrkaast, osalt suurendades teisi häälikuid. Võru murdes on *ts* sõna algul põsinaud, mulgi murdes aga on varasema *ts*-l jätkajaks harilikult *s*, harvemini *t*. Näiteid: Krk. Hls *tsõdas* 'viivise sooni raunma, põeneks raunma'; Krk *sõd sõwo* 'aiga songu'; Hel (saks) *sõgoun*; Hls, Krk, Trv, Hel (*muud*) *sõrd* 'namsakollane' (vrd. Ois. Rõu *tsora*); Krk, Hls *tsõtsõm* 'torkama'; Krk *sõpõnõm* 'välkesteks tõkkideks tõkama (paberil, liel)' (vrd. Plv *tsõpõnõm*); Krk *sõsären* 'sõprus'; Hel *sõsrik* 'kähel, krussis'; Krk *sõzõz* 'peenedatud maas' (vrd. Se *tsõzõzõ* 'põeneks, puruks'); Hls, Krk, Trv *sõsäls* 'terne-püü, vätskepüü' (vrd. Plv *tsõsäls*); Hls, Krs *sõsäda* 'kõmbus, kobaras'; Hls, Trv *sõrkama* 'tõrkama' (vrd. Plv *tsõrkama*); Hls, Krk, Pst (s. p. *tsõ* 'ring, kord, keerd'); Krk, Hls *tsõtsõm* 'keeratama' (vrd. Se *tsõtsõ*); Hls, Krk, Hls, *tsõkama* 'tõkkuma' (vrd. Plv *tsõk*, *tsõkama*).

Läbimõeldavaks keeltes ongi sõna *tsõlv* *s* või *s*-illega. Mulgi murdes domineerib põhjasesimurdeline sõnakaju: Hls, Pst *tsõlv*; Krk, Trv *tsõlv* — Hls *tsõlv*; ainult Halmes on kasutusel võrumurdeline sõnakaj. Sõna *tsõlv* vspoleks on mulgi murdes Hls, Krk, Hel *siv*, g. *sivõd*, Trv *sivõd* (pl. n.).

Kahle Eesti peamurde ja loomistav vaheldus sõnades ei. nõsema, nõsõma — sp. tõusma, tõstma — peegeldab mulgi murdeski Põhja-

A. FONEETIKA

I. MULGI MURDE KONSONANDID

1. Konsonandid sõna algul

a. Üksikkonsonandid

Eesti murretes on teatud hulk sõnu, mille alguskonsonandiks on murdeti *t*, *s* või *ts*. Need häälikud esindavad osalt varasemat soome-ugri afrikaati, osalt asendavad teisi häälikuid. Võru murdes on *ts* sõna algul püsinud, mulgi murdes aga on varasema *ts*-i jätkajaks harilikult *s*, harvemini *t*. Näiteid: Krk, Hls *sacāmə* 'kivisse soont raiuma; peeneks raiuma'; Krk *sigä so'iŋo* 'siga songib', Hel (*üles*) *soŋoin*; Hls, Krk, Trv, Hel (*muna*) *sorä* 'munakollane' (vrd. Ote, Rõu *tsora*); Krk, Hls *sorkkamə* 'torkama'; Krk *säppenitem* 'väikesteks tükkideks lõikama (paberit, riidet)' (vrd. Plv *tsäppendämmä*); Krk *säbären* 'säbrus', Hel *säbrik* 'kähar, krussis'; Krk *sädzè* 'peenendatud mass' (vrd. Se *tsädzele* 'peeneks, puruks'); Hls, Krk, Trv *sârbim* 'ternespiim, värskepiim' (vrd. Plv *tsârbim*); Hls, Krk *säügän* 'kimbus, kobaras'; Hls, Trv *tärkmä* 'tärkima' (vrd. Plv *tsärkmä*); Hls, Krk, Pst *tîr*, g. *tîrù* 'ring, kord, keerd', Krk, Hls *üruütəmə* 'keerutama' (vrd. Se *tsiŗoŗta-*); Hls, Krk *tilk*, *tilkmə* 'tilkuma' (vrd. Plv *tsilk*, *tsilkma*).

Läänemeresoome keeltes esineb sõna *teivas* *t*- või *s*-ilisena. Mulgi murdes domineerib põhjaeestimurdeline sõnakuju: Hls, Pst *teiväs*, Krk, Trv *teiväs* ~ Hls *teibäs*; ainult Helmes on kasutusel võrumurdeline *saevaš*. Sõna tiib vasteks on mulgi murdes Hls, Krk, Hel *sib*, g. *sivä*, Trv *sivä* (pl. n.).

Kahte eesti peamurret iseloomustav vaheldus sõnades *eL nōsemä*, *nōstma* ~ *eP tōusmä*, *tōstma* peegeldub mulgi murdeski. Põhja-

eesti murde mõjul valitsevad vaadeldaval alal *t*-lised kujud *teštma* ja *teüzma*. Viimati märgitud kujudel põhineb ka enamik tuletisi: Krk *teštak*, Trv (*saijà*) *teštaitus* 'pärmiga kerkiv taigen', Krk *teštam* 'seljatäis, kandam'. Lõunamurdepärase *neštma* alusel on kujunenud tuletised *nešte* (pl. n.) 'rõuged', Krk *neštin*, *neštlük* 'rõugearmiline'.

h - *s*- vahelduse puhul märgitagu, et sõna *süzl* on mulgi murdes kodunenud üldiselt põhjaeestilisel kujul, Helmes aga on tuntud lõnaeestiline kju *üdzl*.

Sõnaalguline *h* on mulgi murdes kadunud nagu tartu murdes ja üldiselt põhja-eesti murdeski, näit. *ovène* 'hobune', *omèn* 'homme', *õleitu* 'hooletu', *ärç* 'härg', *erè* 'hõre', *iuk* 'hiuk, põhjapära taaril', Krk *ujuštu* 'üleannetu, häbitu', *ujuštama* 'häbistama, hurjutama' (vrd. Plv *hujottašma*).

Vaadeldavas murdes on sõna lüpsma ja selle tuletiste algushääliku *n* nagu lõuna-eesti idapoolseis murrakuis: *nüsmä* ~ *nüšme*, *nüšsik* 'lüpsik', Hel *nüššäk* 'lüps'; põhja-eesti murde otseses naabruses (HlsP, PstP) on tuntud kju *lüsmä*.

Huvitav on märkida, et sõna *läitma* — Trv *läitmä* ~ Pst *läütme* 'süütama' esineb Halliste ja Karksi murrakus kujul *näitme* ~ *näütme*.

Lääne-Eesti murretele iseloomulik hiline *v* kadu sõna algul labiaalvokaalide ees ulatub ka mulgi murdesse, näit. *oik* 'vokk', *ür* 'voor, kord, seljatäis', *üdi* 'voodi', *ükke* 'vöö', *oršt* 'vorst', Hls *õdik* 'vöödik', *ürüs* 'eeskoda', Krk *ük* *õlan* 'vöö vöö', *üplem* 'kodukootud sedelgavöö'. Laensõnas Krk *vêrus* on toimunud muutus *õ* > *ē* ja *v* sõna algul on püsinud.

b. Konsonantühendid

Ühiseks nähtuseks Lääne-Eesti murrete ja mulgi murde vahel on klusiili väljalangemine sõna algul mingi teise konsonandi eest. Vaatlusele tulevad siin laensõnad, näit. *kl* -: *láz* 'klaas', *limbi* 'klimbid', *loppin* 'kloppinud'; *kr* -: *riik* 'kriit', *rihvel* 'krihvel', *raimp* 'kramp (ukse, värava sulgur)', *rañslü* 'õla rangluu', Pst *rūzak* 'kruusakink', Trv *rūza,auk* ~ Hls *rūzi,auk* 'kruusauk', Krk *raim* 'kramm, täke', Krk *rūz* ~ Hls *rūz* 'joogikruus'; *tr* -: *riikki* 'triikida', *ragi* 'tragi'; Hls *reiḗ* ~ Krk *reḗ* 'trepp', Pst *raehv* 'trahv, must riidevärv', *riikki* 'trükkida'; *pr* -: Hls, Krk *racama* ~ Trv *racama* 'pragama, riidlema, pahandama', Hls, Krk, Trv *raou* 'pragu', Hls, Krk *rištel* 'preester', *ri* 'prii'; *pl* -: *liit* 'pliit', *laš* 'plats', Hls, Krk

līkme ~ Trv *līkma* 'pleekima', Trv, Krk *lekkiline* 'plekiline', *lekkisšep* 'plekksepp', *liņcin* 'plingis, plink', Hls, Krk, Trv *lōmimaŗja* 'ploomid'.

Mulgi idamurrakuis on eespool kirjeldatud joon lõuna-estli idamurrakute mõjul taandumas. Nii võib Tarvastus kõige vanematel inimestel kuulda ka klusiili püsimise juhtusid, nagu *proštoj*, *prūnikkas*, *prūgì*, samuti Helmes *krebè* ~ *krebève* (sg. n.), *krūzidege* '(joogi) kruusidega', *krōnū* jne.

2. Konsonandid sõna sees

a. Klusiilid

a) Klusiilid nasaalide ja liikvidate järel

Mulgi läänemurrakuis (Hls, Krk, osalt Pst) esineb pearõhulise silbi pika vokaali + nasaal või liikvida järel geminaatklusiil sõna sees, poolpikk klusiil sõna lõpul, näit. Hls, Krk *kūltta* 'kuulda', *kūltti* 'kuuldi', *kērtti* 'kõõrdi', Krk *kānttumā* 'pööritama', *kīrttu* 'keerdu', *kērt silm* 'kõõrsilm', *pūntmā* 'püüdma', *vānt kal* 'väänkael (lind)', *nāritta* 'naerda', *kīlttu* 'keeldu', *kīlttumizi* 'keelavalt', (*peļvist*) *sānttici* 'põlvist saadik'. Nende sõnakujudega paralleelselt kasutatakse ka meediaklusiiliga variante — *kūldā*, *kērdi* jne.

Mulgi läänemurrakuis esineb ablatiivis poolpikk *l*, näit. *mālt* 'maalt', *pālt* 'pealt', samuti pikavokaalsete *e*-tüveliste noomenite singulari partitiivis, näit. *kīlt* 'keelt', *vīrt* 'äärt', *jūrt* 'juurt', *sūnt* 'soont', ja *tt* mainitud noomenite pluurali genitiivis, näit. *kēlttē* 'keelte', *nōrttē* 'noorte', *tūlttē* 'tuulte'. Mulgi idamurrakuis on meedia nendes singulari partitiivi ja ablatiivi ning pluurali genitiivi vormides, näit. Trv *sīnd*, *sūnd*, *tūld*, *āld* 'häält'; *teizeld pūld*, *pāld*; *sēndē*, *kōrdē*; Hel *jūnd*, *vīrd*, *roēld* 'roovikut'; (*rīgì*) *pūld*; *aēndē* 'heinte', *sōndē*.

Järgsilpide klusiilide gemineerumist võib kohata mulgi läänemurrakuis nasaalide ja liikvidate järel, näit. Hls, Krk *eijenitā* 'õiendada', *kenelttā* 'kõnelda', *āveltts* 'meelitatakse', *āmeritēv* 'käratsevad, lärmitsevad', *kumaritāmā* 'kummardama', *parānttā* 'parandada', *ūtsinīti* 'üksinda', *tuhanitā* 'tuhande', *pojañt* 'kasupoeg', *emāntti* 'emanda', *soentti* 'libahundi'; Krk *lahinķkun* 'lahingus', *kuniņķkes* 'kuningas'; Pst *ēmmeļttī* 'õmmeldi', *ūttēļttī* 'õeldi', *vilļānttin* 'Viljandis'.

b) Klusiilid silbi lõpul helilise konsonandi ees

kj, tj

Mulgi murdes on silbilõpulisel klusiilid arenenud põhiliselt samal viisil kui võru murdes: teatud sõnades on selle jätkajaks klusiil, teistes viimase nõrgast vastest lähtunud häälikud. Näiteid: Pst, Krk, Trv *maçjaš* : *maçja* 'maias : maia', Hls Abja, Krk, Trv *vagì* : *vagjà* : *vakja* 'vai : vaia : vaia'. Helme murrakule on omane võrumurdeline esinemus *majaš* : *makka* (vrd. Se Lõkova *vagà*, pl. g. *vačkù*). Halliste põhjaosas Vana-Karistes on vastavates sõnades *kj* asemel *tj*: *maçjàz* : *maçja*, *vadì* : *vavjà* : *vavja*.

Sõnades *laì* : *lavjà* : *lavja* ja Hls, Pst *raìme*, Trv *raìma*, da-inf. *raìju* on üldistunud nõrgaastmeline tüvi. Kujuga *raìme* paralleelselt on Karksis kasutusel vanem lõunaestipärane teisend *ragùmə*, da-inf. *ragùdə* (vrd. Vas *racòma*, *račkò*? ja *lačà*, g. *lavjà*, p. *lavkà*).

tj-ühendi nõrga astme üldistus tuleb nähtavale Karksi sõnas *ruìme* 'rutjuma, litsuma', (*mèà*) *ruìjü* (< **ruðjon*), kuigi harilikult on üldistunud *tj*-ühendi tugev aste, näit. *udì*, g. *udjà* 'latt, malk'.

kl, kn

Lõunaestipärased tugevaastmelised vormid esinevad mulgi murdes sõnades *segèl* : *seglà* 'sõel : sõela', *negèl* : *neglà* 'nõel : nõela', nõrgaastmelised sõnades *kàl* : *kālà* 'kael : kaela', *nàrmə* : *nārà* 'naerma : naeran' jt.

Varasem *kn*-ühend on kõigis mulgi murrakuis assimileerunud *nn*-iks sõnakujudes *länñü* ~ *länñü* 'läinud', *nänñü* ~ *nänñü* 'näinud', *teññü* ~ *teññü* 'teinud'.

c) Klusiilid silbi lõpul helitu konsonandi ees

ks

ks-ühend pearõhulises silbis on mulgi murrakuis, nagu kogu lõuna-eesi murdes, assimileerunud *s*-, *ss*-iks, näit. *maš* : *maššà* 'maks : maksa', *maššü* 'maksud', *mašša* : *maššè* 'maksta : makstud', *vaš* : *vaššà* 'vaks : vaksa', *uš* : *uššè* 'uks; õu', *èššüme* 'eksima'. Sõna *o ks* on vaadeldavas murdes üldiselt tarvitusel *ks*-ilisel: *oks* : *okšà*; Tarvastu lõunaosas ja Helmes aga tuntakse seda kujul *oš* : *oššà*. Põhja-eesi murdest on ilmselt laenatud Hls, Krk *okšentəmə* ~ Trv *okšendama*.

Sõnade üks, kaks, (ta) läks vasted mulgi murrakuis on *üits* (: *üittä*), *kaiis* (: *kaitte*), *läiis*.

ks-noomenid ja arvsõnad kaheksa, üheksa on mulgi murdes esindatud kahel viisil: Hallistes ja Karksis on *ks* » *z*, näit. *jäze* 'juuksed', *jänèze*, *kaitteze* 'kaheksa', *üittäze* 'üheksa', *käüze* 'käised, varrukad'; Paistus, Tarvastus ja Helmes on *ks* > *ss*, näit. PstP, TrvP *varešsa* 'varesed', *jalašsa* 'jalased', TrvP *öhešsa*, Hel *jüsse* ~ *iusse* 'juuksed', *kerešše* 'kerise', *kaitešše*.

ts

Mulgi murrakuis on *ts*-ühend üldiselt püsinud *ne*-noomenites nõrgarõhulise silbi järel, näit. *villatse* 'villase', *keļlatseš* 'kollaseks', *sinitse* 'sinise'. Pea- ja kaasrõhulises silbis on *ts* > *z*, näit. *luizè* (*kalà*), (*kolme*) *kuize* 'kolmekuused', *edimeze* 'esimese', *tagümize*, *pålmize* 'pealmise'. Halliste murrakuis on *ne*-sõnades *z* tarvitatav ka nõrgarõhulises asendis, näit. (*sai*) *vihàzàz* 'vihaseks', (*läiis*) *punàzàz* '(läks) punaseks'.

tk

tk-ühendi esinemus mulgi murdes on üldlõunaeeestiline, s. t. *tk* on assimileerunud *k̄*-, *kk*-*ks*, näit. *sekkku* 'sõtkuda', *ikke* 'nutta', *jak̄* : *jakku* 'jatk : jätku', *sikke* 'sitke', Hls, Krk *pikken* 'pikne', *kaḱku* : *kaḱkut* 'katkuda : katkutud', *pik̄* : *pikkä* 'pikk : pika'. Sõnas *muudku* *i* võib kohata muutust *tk* > *kk* > *g*, näit. Krk, Pst *mukkū* ~ *mugū*. *tk* on säilinud vaadeldavas murdes sõnades Hls, Krk *kaik* ~ *kaiku*, *koikas*.

tsk

Ühend *tsk* on mulgi murdes püsinud teatud sõnades, kusjuures *ts*-i ja *k* vahele on tekkinud harilikult *i*, näit. *ešsik* 'linnupugu', *pütsik* 'putk', Hls, Krk *nätske* ~ Trv *nätsik* 'poolküpsenud, poolkuivanud'. *tsk* on arenenud *ts*-iks sõnas Hls, Krk *kiisme* : *kitsut* 'kitkuma : kitkutud' (vrd. V *pütsk*, *nätske* ~ *nätsè*, *kitskma*).

pts

Varasem *pts*-ühend on mulgi murrakuis muutunud *ss*-, *ts*-iks sõnades *laiis* : *latsè* 'laps : lapse', Hls, Krk *nüsmä* ~ Pst *lüsmä* 'lüksma', Hls, Krk *küdzältemä* 'küpsutama', *küdzänu* 'küpsenud', Krk *kütsü* 'küps' (vrd. V *lats*, *nüsmä*, *küdzämä*).

d) Geminaatklusiilid

Pearõhulise pikavokaalse silbi järel kinnises silbis on kõigis mulgi murrakuis toimunud häälikumuutus $tt > d$, mis avaldub preesensi pluraali teise pöörde morfeemis *-de*, näit. *sādē* 'saate', *tōdē* 'toote', *kāūdē* 'käite'. Samalaadne muutus on toimunud ka kaasarõhulise silbi järel, näit. Hls, Krk *kirjuūtedē* 'kirjutate', *karjuūtedē* 'karjatate', Trv *kašvūttade*. Rõhulisest asendist on *de*-lõpp üldistunud nõrgarõhulisse, näit. *te aīnade* 'te annate'.

Geminaatklusiil *tt* on nõrgenenud meediaks kaasarõhulise silbi järel järgneva kinnise silbi ees kõigis lõuna-eesi murrakuis. Mulgi murdes esineb häälikuseaduslik *d* noomenite ja verbide *ma*-infinitiivi abessiivis ning impersonaali imperfekti jaatava ja eitava kõne vormides, näit. Hls, Krk *obēzedā* 'hobuseta', *kirvedā* 'kirveta', *kiīnnastedā* 'kinnasteta', Trv *kāiīssida* 'varrukateta', *lambida* 'lammasteta'; Hls, Krk *kūlmedā* 'kuulmata', *nāgemedā* 'nägemata'; Hls, Krk *eš keřvettedā* 'ei kõrvetatud'; Pst *tādmedā* 'teadmata', Trv *ūlmada* 'hoolimata'; Hls, Pst *kirjuūtidā* 'kirjutati', Krk *rařpūdidā* 'raputati', *aūdida* 'hautati', Trv *paluūttide* 'põletati'.

Geminaatklusiil *kk* on kaasarõhulise silbi järel murrakuti üldistunud lühikese geminaatklusiilina, näit. Hls *aganik*, g. *aganikku*, ill. *aganikkuš*, *āmārikku*, p. *āmārikkud*, Krk *pedānikku* : *pedānikkuš* 'männiku : männikut', ill. *pedānikkuš*, pl. p. *pedānikkit*, *lagendikku* : *lagendikkuš* 'legendiku : legendikku'. Tarvastu murrakus on kaasarõhulise silbi järel *kk > g*, näit. sg. g. *aganigu*, p. *aganigu*, komit. *koļmandiguga*, sg. ill. *kadasticuže*, *pedāsticuže*.

Vanema kaduva joonena võib Karksi murrakus täheldada geminaatklusiilide astmevaheldust nõrgarõhulise silbi järel, näit. *palūgu* : *paluūkkit* 'pohlad : pohli', *tūdrūgu* : *tūdrūkkul* 'tūdruku : tūdrukule', *arāgu* : *arākkil* 'haraka : harakatele', *rāmādu* : *rāmāttut* 'raamatu : raamatut', *aīmādi* : *aīmāttist* 'ameti : ametist'; (*mēā*) *kirjuūdā* : *kirjuūttēmādā* 'ma kirjutamata', (*mēā*) *leřpēdi* : *leřpēttēmān* 'ma lõpetasin : lõpetamas', *eī rařpūpūdā* : *rařpuūttēmā* 'ei raputamata : raputama', *veleētā* : (*eš*) *velēdā* 'valetada : ei valetanud'. Eespool toodud näidete põhjal on *kk > g*, *tt > d* sõnalõpulisel algselt kinnises silbis; *kk*, *tt* esineb aga lahtises silbis või siis kinnises silbis tingimusel, kui on järgnenud veel mõni silp.

Mainitud seaduspärasuse alusel ootaksime lõppu *-de* ka abessiivis peaja nõrgarõhulise silbi järel, vähemalt Karksi murrakus. Seesuguste vormide

asemel kohtame aga mulgi murdes *tt*-lisi, näit. Hls, Krk, Pst, Hel *mätte* 'maata', *pätte* 'peata', *tütte* 'tööta', *kodutta* 'koduta', *ezätte* 'isata', Trv *mätta*, *tüttä* jne. Häälikuseaduslik arenemine oleks andnud lõpptulemuseks läänemulgi murdes kujud *māde*, *tūde*, mis langeksid ühte pluraali genitiivi vormidega. Homonüümsuse vältimine teiste vormidega oli ilmselt üheks teguriks *tt*-liste kujude tekkimisel abessiivis.

b. Spirandid

h

Vokaalidevaheline *h* on vaadeldavas murdes nõrgalt artikuleeritud. Lauserõhutult võib *h* ses asendis mõnikord kadudagi, näit. Hls (*mèa*) *tâz* ~ Krk *tâs* 'ma tahaksin', *koekkil* ~ *kohekkil* 'kuhugi'.

Nasaali ja liikvida järel varemalt esinenud *h* on kadunud sõnades *vanà*, *karù*, *nürì*, *sulàne*. Üksikjuhtumel on *h* säilinud, näit. Hls, Krk *tahr*, *tahra*, *aìd* 'väike karjaaed lauda ees', Krk *kahrè* 'kare, karm'. Helme murrakus on kõige vanemal *h* püsinud sõnades *pahrù* 'kult', *kahrè*, *nührì* 'nüri'. Kõigis siin esitatud näidetes on toimunud metatees (*rh* > *hr*).

s

Mulgi murdes on intervokaalne *s* üsna nõrgalt artikuleeritud häälik, mida märgime *z*-ga, näit. *vazâr* 'haamer', *ezâ* 'isa'.

Pearõhulise silbi järel on *s* hääldatud *z*-na ka pika vokaalainese ja helilise hääliku järel sõna lõpul, näit. *mîz* 'mees', *vîz* 'viis (5)', *kâüz* 'ta käis', *teüz* 'tõusis', *vařz*, *pařz*.

Halliste murrakus kuulduv teises silbis sõna lõpul *z* peaaegu helilisena, näit. *vērâz* 'võoras', *kiřvèz*, *tōrèz* 'toores', *varèz*, *küttüz* 'kütis'. Karksi ja Helme murrakus esineb nimetatud asendis lõunaeastipärane poolpikk *š*, näit. *jāneš*, *vareš*, *iluš*, *kūluš*. Tarvastu murrakus kohtame *s*- ja *ks*-noomenites ootuspärast poolpikka *š*-i, näit. *tuřvaš*, *kārbus* 'kärbis', *isa*-liitelistes adjektiivides aga *z*-d, näit. *ilüz*, *valüz*, *nägüz*.

Mulgi murde iseloomulikuks jooneks on *n*-i kadu vokaalide vahelt pronoonenites *miä* ~ *mëä* 'mina', *siä* ~ *sëä* 'sina', *miül* 'minul, minule', *siül* 'sinul, sinule', *miut* 'mind', *siut* 'sind'. Samuti on *n* kadunud sõnades, nagu Hls *mël äšte* 'mineval aastal', Hls, Krk *mê* 'mine', *pâ* 'pane'.

Reeglipäraselt on käsitletavas murdes *n* kadunud *t* eest singulari partitiivi vormides, näit. *veŕtit* 'võtit', *lämit* 'sooja', *koŕgat* 'linakoŕget', *taŕpat* 'tallatavat pahmast', *lükket* (*lükke* 'kanga osa, mis kudumisel korraga alla lastakse'). Helme murrakus on *n* püsinud *t* ees: *taŕpand*, *lämmind* jt.

n on kadunud sõnades Hls, Krk *peŕmat*, g. *peŕmattu* ja Krk *kälät* ~ *külät* 'küllalt', nagu osutavad teisendid Hls *külänt*, Hel *külländ* (vrd. Plv *peŕmand*, Har *külländ* ~ *külländ*).

Mulgi murdes esineb *ŋ*-häälik nagu eesti ühiskeeleski palataalklusiili *k*, *g* ees, näit. *säŋg* : *säŋcä*.

ŋ on kadunud nõrgarõhulise silbi järel, näit. Hls *erik*, g. *eriŕku* 'heeringas, heeringa', *põnik*, g. *põniŕku* 'pööning, pööningu', Krk *erik*, g. *ericu*, *põnik*, g. *põnicu*, kuid Trv *eriŋc*; Hls, Trv *kuniŕgas* 'kuningas'. Karksi murrakus on *ŋ* viimases sõnas säilinud klusiili gemineerudes: *kuniŕkkes*.

d. Poolvokaalid

Tagavokaalide vahelt on *j* kadunud sõnades *âma* ~ *âme* 'ajama', *sell_äl* 'sel ajal', *ngäl* 'najal', *ngakkil* 'najakil'.

Erinevalt võru murdest on mulgi murdes *j* püsinud assimileerumata ühendites *sj*, *rj*, *hj*, näit. *ašjâ* : *ašja*, *ošjâ* : *ošja*, *košjâ* : *košja*, kuid *košsul* 'kosjas', *kozu,ezä* 'kosjaisa'; *kaŕjâ* : *kaŕja*, *maŕjâ* : *maŕja*; *kuhja* : *kuhjast*. *lj*-ühendis on *j* assimileerunud *l*-iga *ll*-iks, mis allub tavalisele vältevaheldusele, näit. *nallaš* : *nalla* 'naljaks : nalja', *pallast* : *palla* 'paljast : palja', *pallü* 'palju', *ülläksi* 'hiljukesi' (vrd. V *azâ* : *ašja*, *kaŕâ* : *kaŕja*, *nalâ* : *nalja*).

Vokaali kadumise järel sõna lõppu sattunud *v* on muutunud *u*-ks *a*-, *ä*-tüvelistes sõnades, säilinud aga sõna sees vokaali ees, näit. *kerü*, g. *keřvâ*, *karü*, g. *kařvâ*, *terü*, g. *teřvâ*, *razü*, g. *rařvâ*, *telü*, g. *teřvâ* 'kurikas', *lavü*, g. *lavvâ*, *arü*, g. *ařvâ*, *kujü* (< *kuiv* < *kuiva*), g. *kuřvâ*, Krk *kihü*, g. *kihvâ* (selle kõrval Hls, Pst, Trv *kihv*), *kezü* ~ *kezi*, g. *keřvâ* 'oder', *kelü*, g. *keřvâ* 'kest, kelme; silmakae'.

v on säilinud sõnades *tehv*, g. *teřvâ* 'tammetõru' ja *kahv*, g. *kařvâ* 'vähinatt', *nelv*, g. *neřvâ* 'nõu põhja ja ääre vaheline seesmine nurk; mäekallak'.

Ka sõnasisene silbilõpuline *v* on muutunud *u*-ks, näit. Hls, Krk *kujümä* (< *kuivma* < *kuivama*) 'kuivama', *da*-inf. *kuřva*; *surümä*, *da*-inf. *suřva*; *kajümä* 'kaevama', *da*-inf. *kaěva*, Trv *kajüma*, *kajüda*; Hls, Krk *kazümä*, *da*-inf. *kařva*; Hls, Krk *külüme* ~ Trv *külüma* 'külvama', *da*-inf. *külvâ*; Hls, Krk *ulümä*, *da*-inf. *ulva*. Sõnas *jahümä* 'jahvatama', *da*-inf. *jařva* on *v* vokaliseerumisele eelnenud *h* ja diftongi järelkomponendi metatees — *jauhama* > *jařvama* > *jařvama* > *jahümä*.

v on kadunud singulari nominatiivi lõpult sõnas *päe*, g. *päěvâ* 'päev, päike', kuid püsinud sõnasiseses asendis, näit. Krk *päěvâl* 'päeval'.

Kõigis mulgi murrakuis on sõna lõppu sattunud *v* säilinud sõnades *peřv*, (*villâ*) *sařv*, (*paloi*) *pařv*, *mälv*, g. *mälve* 'linnurind'.

Lääne-Eesti murdeile iseloomulikku *v* kadu helilise konsonandi (*l*, *r*) ja *i* vahelt kohtame mulgi läänepoolseis murrakuis: Hls *sari*, g. *sařve*, *järi*, g. *jäřve*, Hls, Krk *pili*, g. *pilve*; sõnas *tali*, g. *talve* haarab nimetatud muutus kõiki kõnealuseid murrakuid.

Kõigis mulgi murrakutes esineb *v* sõnades *suvi*, *tuvi*, *tüvi*, *püvi* 'põld-püü', *ruvi* 'kruvi'.

Vaheldust *v* ~ *m* osutavad sõnad, nagu Hls, Pst, Trv *nevâ* ~ *nevâ* ~ Krk, Hel *nemâ* 'nemad', *tanüm* 'taraga piiratud karjatee; karjatänav', Krk *värm* 'värv', Pst *väřvit* 'värvitud', Krk *valvař* ~ Pst *valmâž* 'valvas'.

e. Konsonantide geminatsioon

Lõuna-eeesti murde arenemisel on olulise tähtsusega seaduspärasuseks tüvekonsonandi geminatsioon, mis tekib teise ja kolmanda silbi vahelt mingi konsonantainese (spirandi) väljalangemise ja vastavate silpide

koondumise tagajärjel. Pearõhulise silbi lühikesele vokaalile järgneva konsonandi gemineerumine on põhiliselt võru murdele iseloomulik nähtus, kus seaduspärasus on täielikult välja kujunenud ning haarab endasse mitmeid morfoloogilisi rühmi. Mulgi murdes ei ole vaadeldava nähtuse esinemine nii konsekventne.

Vaatleme järgnevalt geminatsiooni mulgi murdes üksikute rühmade viisi: 1) *h-lõpulistest noomenites*: Hls, Krk *amè*, g. *amme*, *ammil* ~ *ammiltti* 'särgiväel', Trv pl. n. *amme*; Hls, Krk *imè*, sg. trans. Hls *immez* ~ Krk *immes* (vrd. Se *hamèh*, g. *hamme*, *imeh*, g. *imme*); Trv *venè* 'paat, lootsik', sg. g. *venne*, ill. *venneze*.

Mulgi ja võru murdes on sõna ku be olnud *h-lõpuline*: Hls, Krk pl. n. *kuþpe*, sg. g. *kuþpe* (*sõnè*), sg. elat. *kuþpest*; Trv *kuþpe*, pl. ill. *kuþpize* (vrd. Har pl. n. *kuþpe?*, Vas pl. n. *kuþeþe?*). Olgu märgitud, et geminaadiline sõnakuju on tuntud ka Lääne-Eesti murdeis (Muh *kuþped*, Mär *kuþpede*, Mär *kuþpeþse*).

2) Sõna p a r a s vormides: Hls *paraþ*, g. *parra*, pl. p. *parrið*, Krk *paraþ*, g. *parre*, trans. *parreþ*, pl. p. *parriþ*, Trv *paraþ*, pl. g. *parriþe*, pl. p. *parriþ*.

3) Mõnedes *eda*-adjektiivides esineb lühike geminaat kogu paradigmas, näit. *liþkè*, g. *liþkè* 'märg', *maþkè*, g. *maþkè* 'mage', *kiþþè*, g. *kiþþè* 'kibe', *saþkè*, g. *saþkè* 'tihe', ning vastavalt ka *saþkest* 'sagedasti'. Paistus ja Tarvastus nimetatud sõnades geminatsioon puudub: *liþè*, g. *liþè*, p. *liþet*, *sagè*, g. *sagè*, p. *saget* 'tihe', *sagest*, *kibè*, g. *kibè*. Kohati leidub mulgi murrakuis sekundaarset vaheldust, näit. Hls *liþkè*, g. *liþke*, Hls, Trv *jäþmè*, g. *jäþme* 'järe, jämeda', Krk *jäþmè*, pl. p. *jäþmiþ*.

Kõik *eda*-adjektiivid ei allu geminatsioonile, näit. Krk *erè*: *erèþ* 'hõre: hõredaks', *lagè*: *lageþ* 'lage: lagedaks', *tumè*, p. *tumet* jt.

Mulgi murdes on hulk *eda*-tuletisi segunenud *va*-sufiksiliste sõnadega, näit. Hls, Krk *libèvə*, p. *libèvet* 'libe, libedat' (kuna Hls, Krk, Pst, Hel *liþþè*, Trv, Hel *libè* esineb noomenina tähenduses 'tuhalehelis'), *kovèvə* 'kohe, kobe', *silèvə* 'sile', *lovèvə* 'avar, lahe, lõtv', Hls, Krk, Pst *puðèvə* 'pude, habras', *erève* 'ere', Trv *kovèv*, *libèv*, *puðèv*, g. -a, Hel *koþþè*, g. *kovève*, *kreþève* 'krõbe' (vrd. Rõn *lovè*, g. *lovèda*, Har *loþþè*, (*lazè*) *lovèþèþpa* 'lase) lõdvemale', Räp *puþtè*, g. *puþtè*).

4) Kontraheerunud verbide *s a d a m a*, *m a g a m a*, *l ä b e m a* kindla kõneviisi oleviku jaatava ja eitava kõne ning käskiva kõneviisi vormides on tüvekonsonant gemineerunud Halliste, Karksi ja

Helme murrakus, näit. Hls (*vihma*) *sättäB*; (*lumì*) *makkaB* (*rüä ärä*) ~ *makkaB*; Krk (*lumè*) *sattas*, *eì sattä*; *eì läppè*, (*ka_usa*) *läppeì*; (*temä*) *makkaB* ~ *makkaB*, *eì makka*, Pst (*meä*) *makka*, imperat. 2. pöördes Krk, Pst (*seä*) *makka*. Geminatsioon puudub üldiselt Tarvastus ja Paistus vormides, nagu Trv *sadaB*, *magäB*, *eì läbè*, Pst *sadäB*. Teistes kontraheerunud verbides puudub geminatsioon kogu mulgi alal.

5) Tüvekonsonant on gemineerunud *a-*, *ä-*, *u-*, *e-*tüveliste intransitiivsete verbide *k a d u m a*, *s a d a m a*, *p u d u m a*, *l a g u m a*, *v a n u m a*, *p õ l e m a*, *e l a m a* jne. imperfekti vormides nii ainsuses kui mitmuses. Näiteid: (*ta*) *kalti* ~ *kalte* 'kadus', (*na*) *kaltiv* ~ *kaltev* 'nad kadusid'; *saitti* ~ *saitte* 'sadas (vihma)'; Krk *sa puittit* 'sa kukkusid', (*na*) *puittivä*; Hls, Krk *lakki*, *lakkiiv* 'lagunes, lagunesid'; Krk, Hel *kulli* ~ *kulle* 'kulus'; Krk *vañni* 'vanus, tõmbus kokku'; Krk *muñni* 'munes'; Hls, Krk *palli* ~ *palle* 'põles', *pallev* 'põlesid'; *elli* 'elas', *ellev* 'elasid'; Hls, Krk *surri*, Pst, Trv *suñre* 'suri', *suñrev* 'surid'.

Sõnade *o l e m a*, *t u l e m a*, *p a n e m a* imperfekti vormides esineb kogu vaadeldaval alal harilikult teisevärteline geminaatkonsonant, näit. Krk *mää pañni*, *seä pañnit* (kuid *temä pañdz*); *mää ollì*, *seä ollit*, *temä ollì*; *me tullimä*, *tè tullivä*, *nemä tulliv*. Ainult Tarvastu ja Paistu põhjapoolses osas on põhja-estli murde mõjul *olì*, *tulì*, *olìve*, *tulìve*.

6) Kahesilbiliste lühivärteliste sõnade partitiivi vormides esineb geminatsioon üksnes Helmes, kus on tarvilusel tartu murde pärased kolmanda-värtelised sõnakujud, näit. *kallu* 'kalu', *vañnu* 'vanu', *señnu* 'sõnu'.

7) Helme murrakusse ulatub võru ja tartu murrakuile omane geminatsioon ka kolmesilbilistes noomenites, näit. *nättäl*, *puittël*, *sükkäv*. Teistes mulgi murrakutes on nimetatud sõnatüüp geminatsioonita, näit. *madäl*, *kepä* 'kodar'.

Kahesilbiliste esmavärteliste verbide *da*-infinitiivis puudub geminatsioon kõigis mulgi murrakuis, kaasa arvatud Helme, näit. Hls, Krk, Pst, Hel *kudävä* 'kududa', *lugävä* 'lugeda', *valävä* 'valada', Trv *jagävä*, *pügävä* (vrd. V *kuñta?*, *luñke?*, *püñkä?*, *valla?*).

f. Konsonantide palatalisatsioon

Mulgi murdes kehtib üldreegel: pearõhulise silbi lühikese vokaali järel palataliseeruvad dentaalkonsonandid *l*, *n*, *s*, *t*, kui teisest silbist on *i* kadunud; *i* esinemise korral esimese ja teise silbi piiril olevad konsonandid ei

palataliseeru, näit. *al̄ : allì, vil̄ : villì, kul̄ : kullì, pañ̄ : pañnì, tuñ̄ : tuñnì, kaš̄ : kašsì, laš̄ : lašsì, koṭ̄ : koṭṭì, laṭ̄ : laṭṭì, nuṭ̄ : nuṭṭì 'tutt', poñ̄ 'noor õun, mari' : poñnì, poñnest* (vrd. V *kuṭ̄ : kullì*).

Konsonantühendites palataliseerub harilikult esimene komponent, näit. *kañṭ̄ : kañṭḍì, loñṭ̄ : loñṭḍì, toñṭ̄ : toñṭḍì, uñṭ̄ : uñṭḍì, reñṭ̄ : reñṭḍì, vilṭ̄ : vilḍì, kulṭ̄ : kulḍì, kašt̄ : kaštṭì, sārḱ̄ : sārḱoi 'pikk-kuub', sirṭ̄ : sirṭvi, veške, keṛṭ̄s : keṛṭṣì, säjg, (sigà) sojg*. Nimetatud liik palatalisatsiooni tuleb ilmsiks pluraalivormides, nagu *palkke, toñṭte, sārkkel, uñṭtest* jt.

Imperfekti singulari 3. pöörde vormides esineb mulgis kõikjal palatalisatsioon, kui imperfekti tunnus *i* on kadunud: Hls, Krk *añḍz, kañḍz, küñḍz, kākš, mejšṭ, lašk, vešs, sātš, eṗpàz, kiřjuṭš, leṗpeṭš*, Trv *añḍ, veḷ, nīt, pūhk, mejšṭ, teṃmaš, nakkaš, leḡgaš, surēz* (vrd. V *añḍ, küñḍ, lašk*).

Konsonantide *k, p, m* puhul võib mulgi murrakuis tähele panna epenteesinähtust, s. t. konsonandi ees kuuldu nōrgalt artikuleeritud lühike *i*, näit. Hls *o'k̄ : oḱkì 'vokk',* (veski) *ta'm̄ : taṃmì* (kuid *taṃ : taṃmè*), Krk *nu'k̄ : nuḱkì 'koon, nina', ja'k̄ : jaḱkì, pa'k̄ : paḱkì 'kiirus, rutt', je'm̄ : jeṃmì 'jõmpsikas', (aḥjū) ku'm̄ : kuṃmì, lu'p̄ : luṗpì 'palgijupp', pa'p̄ 'papp, preester', Pst *ta'm̄ : taṃmì, ka'm̄ : kaṃmì*, Trv *pu'k̄ : puḱkì 'kartulivagu', ja'k̄ : jaḱkì, so'p̄ : soṗpì*.*

Sõnuti moodustab konsonandi ette tekkinud *i* esimese silbi vokaaliga täieliku diftongi, näit. *üits* (g. *üttè*) 'üks', *kaits* (g. *kaittè*) 'kaks', *läits* 'läks', *laits* 'laps', Hls, Krk *nāin* (g. *nāñnì*) 'ema, vanaema', *äit* (g. *ätti*) 'isa, vanaisa'. Epentees ilmneb mõningais kohanimedes, näit. Krk *päits aññuze māci* (Päts-Annuse m., nime aluseks olevat — *levà päts*), Hel *atsre ~ aitsra* (asula), *rāñgole talū* (ametlik nimi Rāngle). Epenteetilise muutuse teel on tekkinud sõnast *p u k* (< **pūkki*) Hls, Krk, Pst *puik̄, g. puiḡi ~ puiḡü 'metspuuk; kratt, tulihänd*'.

Mulgi murdes on harilikult palataliseeritud ka pearõhulise silbi pikale vokaalile järgnevad konsonandid, näit. Hls (*einä*) *sāc* 'heinasaad', *prūñ* 'pruun', Krk *kār, tār, kūr, sār, vīz*, kuid *kūz* (arvsõna); *rāv* 'kraav', *līkme* 'pleekima', kuid Hls, Krk *lūk : lūoi*, Hls *sīp* 'seep', Hls *līkmə, (kuṃmì) nūt*; Trv *tāl, nūr, vīz, lāz* 'klaas', *rāv, sīñ* 'seen', *vīr* 'veer', *pūlba* 'laupäev', *tūl* : *tōli, lūk : lūoi, pūt* : *pōḍi*, kuid *sār, sār, līkmə* 'pleekima'.

Lääne-mulgi murrakuis ja Tarvastus on sageli pikale vokaalile järgneva konsonandi (*r, k, p, m*) puhul kuuldeliselt küllalt selgesti tajutav epenteetiliselt konsonandi ette tekkinud ülilühike *e ~ i*, näit. Hls *pār* :

pāri, *sāer* : *sārè*, *rāem* : *rāmì*, (*eìnà*) *kāer* : *kārì*, *vašk rāen* 'vaskkraan', Krk *sāek* : *sāgì*, (*ahjù*) *rjēp* 'ahjuroop', Trv *rj'kma* 'rookima', *jū'k* : *jōgì*.

Mulgi murdes põhjustab palatalisatsiooni ka *j*, kui see on assimileerunud eelneva *l*-iga. Areng on samalaadiline nii algse kui hilisema (**lj* > *lj*) *lj*-ühendi puhul, näit. *vällä* : *vällän* 'välja : väljas', *nallä* : *nallä*, *pallas* : *pailla*, *sellän* 'seljas', *küllèn* 'küljes', Krk *alla* : *aille* 'haljas : halja', *vällä* kõrval ka *vällä*; Tarvastus võib palataliseeritud *l*-i ees kuulda lühikest *i*-d: *vä'llän* : *vä'llä*.

Eespool vaadeldud palatalisatsioonijuhtumid on tekkinud konsonandi järel olnud *i* või *j*-i mõjul. Üksikjuhtudel on palatalisatsiooni esile kutsunud konsonandile eelnenud *i* kadu, näit. Hls *paštāv* 'paistab', *naštē* 'naiste', *mušt* 'muist', *teštēl* 'teistel', Krk *mušūci* 'muidugi'.

Mulgi läänemurrakuile on omane palatalisatsioon eesvokaalseis sõnus, kui järgnevas silbis on toimunud *ü* > *u* ~ *ü*, näit. Hls, Krk *süñdümä* 'sündima', *kerkkumä* 'kerkima', *tülü* 'tüli', Krk *eššünä* 'eksinud'.

II. MULGI MURDE VOKAALID

1. Esimese silbi vokaalid

a. Lühikesed vokaalid

a

Eesti murretele omast vokaalide *a* ~ *e* vaheldust pearõhulises silbis kajastavad mulgi murrakudki. Lõunaeestipäraselt esineb siin vastavais sõnades peamiselt *a*, näit. Krk, Hel *palāmä* 'põlema', Hls, Krk *paluittämä* 'põletama', Trv *paluittap*, Hls, Krk *palānik* 'põlenud mets', kuid Hls, Pst *pelēmä*; Hls, Krk *pagēmä* ~ Trv *pacēma* 'põgenema; peitma' (vrd. Plv *pačkema*); *varü* 'võru'; Krk, Hel *algaš* 'lahe, hõlpsasti lõhenev' (vrd. Har *helkšē*); Krk *tarantsä* 'silla käsipuu' ~ Pst *tarañts* 'silla tala' (vrd. V *terà* (aidal jm.); Krk *kamšs* ~ Trv *kemšs* 'jõud, ramm'; Krk *arākku* ~ Hel *eračke* 'punased sõstrad'.

Põhja-eesti murde mõjul esineb *e* sõnades *lejšc*, *leški*, *leškma* ~ *leškma* (vrd. V *laišc*, *lahki*, *lahkma*).

Teatud hulk tagavokaalseid sõnu on mulgi murrakuis eesvokaalsed, näit. Krk *nāršs*, *nārmäs* 'räbal', *nārmenttemä* 'narmendama', Trv *äbräs-*

tämä 'habrastama', Hls, Krk äit 'isa' (eP läänemurrakuis *at̄*), änd 'saba' (vrd. V *hañD*), järk 'jäme'. Sõnuti on mõnedes mulgi murrakuis *a ~ ä*: Krk, Pst, Trv *näou*, mujal *nagü*, Krk *kadzä ~ kädzä ~ Hel kadzä ~ Hls kedzä* 'ketas, sõõr; villa-, niinekerä'. Tagavokaalseina esinevad sõnad Hls, Krk *maratsä* 'vallatleda', *marisi kü* 'märtsikuu', *tanüm* 'tänav, karjatee', *kañD* 'känd' (vrd. Plv *kañD*), *kañdlik* 'kändlik'.

e

Nagu lõuna-eessti idamurrakuis, on mulgi murdeski *e* säilinud *r*-i ees, näit. *perä* 'pära', *perime* 'pärima', Krk *perätteme* 'järele pärima', *peräst* 'pärast', *perän* 'järel', *erälde* 'eraldi', Hls, Krk *erälttemä* 'eraldama', kuid *e > ä* sõnades Hls, Krk *ärkkümä* 'ärkama', Krk *ärğüttämä* 'äratama', *ärältti* 'eraldi', *eziäränis* 'eraldi', Hls, Krk *pärgel* 'pärl'.

h ees seisev *e* on muutunud *i*-ks, kui *h*-le järgneb vokaal, näit. *kihä* 'keha', *rihä* 'reha', Hls, Krk *mihè* 'mehe', Krk *lihè* 'lehed', *ihèn ~ ehèn* 'ees', Hls *ihä* 'eha', *mihì* 'mehi'.

Nasaalide ees seisvad vokaalid on käsitletavas murdes arenenud võru murdest erinevalt. Vanema joonena märgitagu mulgi murdes *e* kvaliteedi püsi sõnades *eñnè*, *eñnist* (Krk *enist*) 'ennisti', *kenäst* (adv.), *emä*, *keijg* 'king', *eijg* 'hing', *penì* 'koer', Hls *eñmiz ~ Krk eñmis* 'emis', *temä*, *nemä* 'nemad', Hls, Krk *eñde* 'enese' (vrd. Räp *timä*, *nimä*, *hiñdä*), *venimä* 'venima', Hls *leñdmä ~ Krk leñdämä* 'lendama', ka laensõnus ja nimesdes: *peñk* 'pink', *teijg* (raha), *keñdral* 'kindral', *eñdrik* 'Hendrik'.

Nagu võru murdes, nii on ka mulgi murrakuis *e* püsinud sõnades, nagu Hls, Krk *tenämä* 'tänama', *tenü* 'tänu' (vrd. Räp *teñnämmä*, *tenò*).

Mulgi läänemurrakuis ilmneb mõningais sõnus *e* muutumist *ä*-ks, näit. Hls *änäm̄p ~ enäm̄p ~ Krk änäp ~ äp ~ ämp* 'enam', Krk *änäm̄pest* 'enamasti', Pst *änäm*, *änäm̄ine* 'enam, enamasti'.

e ~ e ~ i vaheldust võib täheldada sõnades Krk *señna* (van.) ~ *siñna* (u-m) ~ *señna* (hrl.), Hls *senì*, üldiselt mulgis *senì*.

o

o on sõnuti muutunud *u*-ks *h*, *n*, *r*-i ees, näit. Hls, Krk *uhak* 'ohakas', *kuhali* 'kohe, sedamaid', *kuntš* 'konts', *urkme*, *urçitsemä* 'orgiga kiskuma', Hls *lumppamä* 'lonkama'. Põhja-eessti murde mõjul on *o > e* sõnades *eřš*

'õrs', *eppi* 'õppida', *eppänu* 'õpetanud', *elä* 'õlg, keha osa', *elg*, n. pl. *elē* 'õlg, õled', *keḡge* 'kõrge', (vrd. Plv *ořz*, *oppi*, *oḡpānu*, *olg* : *ola*?, *olḡ* : *ole*?, *koḡge*). Karksi murrakus pikeneb *o* harilikult eituse rõhutamise korral: *eij_õle* pro *eij_ole* 'ei ole'.

e

Läänemeresoome aluskeele *e* on püsinud sõnades *keḡd* 'kord', *keḡdär* 'kodar', *kellāne*, Krk *kelluittamä* '(kaselehtedega) kollaseks värvima'.

e ~ *e* vaheldub läänemeresoome keeltes ja eesti murretes sõnas *m e t s*. Lõuna-eesti murdes, samuti mulgi murdes esineb sõna tagavokaalselt *meḡs* kujul.

ü

ü ~ *i* ~ *u* vaheldust ilmneb Hallistes ja Paistus sõnas *tüdrük* ~ Hls *tudruk*, selle kõrval kogu mulgi alal *tüdrük*.

u ~ *ü* vaheldus esineb sõnas Hls, Krk *mürättenu* ~ Hls *murättenu* ~ Trv *mürkkunu* 'tilgastanud'.

b. Pikad vokaalid

ā, ē

Nagu lõuna-eesti murdes üldiselt, on mulgi murdes pikad vokaalid püsinud diftongeerumata, näit. *pā*, *sādmä*, *āl*. Lõuna-eesti idamurrakutest erinevalt on *ā* mulgis püsinud sõnas *sār*, g. *sāre* (vrd. V *sīr*, g. *sērē*).

Nii *e* kui ka *ē* on säilinud nasaali ees, näit. Hls, Krk *pēnār*, g. *pīntre* 'peenar, peenra' (vrd. Rāp *piñnār*, g. *piñdre*).

Mulgi ja läänemurde ühiseks jooneks on häälikumuutus *ē* > *ā* sõnas Hls, Trv *tādmä* ~ Krk *tādme* 'teadma'. Nimetatud häälikumuutus algab Tarvastu põhjapoolsest osast, ulatub üle mulgi murde Lääne-Eesti ja Põhja-Viljandi alale. Helme murrak koos Tarvastu lõunanurgaga liituvad tartu ja võru murdele omase esinemusega, näit. Hel *tīdmä*, *eī tījā* (vrd. V *tīdmä* ~ *tīdmä*, (*ma*) *tijā*).

ü

Mulgi läänemurrakutes (Hls, Krk) ja kohati Tarvastus on *ü* säilinud diftongeerumata, näit. Krk *künäl*, g. *küntle* 'küunal, küünla', Hls *südistab*, *sü*, *südlāne*, *pünäB* 'püüab', *mütti* 'müüdi', Trv *pünmä* 'püüdma', kuid *rüibättä* (vrd. Plv *püdmä*, *südlāne*). Murrakuti kohtame *ü* ~ *üi* sõnas *nüd* ~ *nüid* (**nüpüt*).

Keskkõrged pikad vokaalid on mulgi murrakuis, nagu kõikjal lõuna-eessti murdes, ülipikas vältes tunduvalt kõrgenenud, liginedes vastavale kõrgele vokaalile. Teises vältes on vokaali kvaliteet püsinud muutumata. Vaheldus ē : î, ō : û, õ : ü esineb kõigis vaadeldavates murrakutes, näit. *kelè* : *kîli* 'keele : keeli', *vērè* : *vîri* 'ääre : ääri', *nōrè* : *nûri* 'noore : noori', *sōlā* : *sûla* 'soola : soola', *sōnû* : *sûmä* 'sõõnud : sööma', *tîd müdä* 'teed mööda'.

Üksikjuhtumel on Tarvastu põhjaosast märgitud ülipika ô asemel û-d ja õ asemel ũ-d, näit. *pûl* 'pool', *jûsseve* 'jooksid', *mûdä* 'mööda', *tû* 'töö', *ûzeld* 'öösi'.

c. Diftongid

a) *i*-lõpulised

Algupärased *i*-lõpulised diftongid on mulgi murdes esindatud kahel viisil. Mulgi läänemurrakuis on diftongid *ai*, *oi*, *ei* *ei*, *äi* püsinud nii järgneva lahtise kui ka kinnise silbi ees, näit. Hls, Krk *nainè* : *naizi*, *paik* : *paigà*, *paizè* : *paize*, *raiskamə* : *raizànu*, *laitta* : (*mèà*) *laivà*, *aiguitamə* 'haigutama'; *toim* : *toimè*, *pois* : *poizi*; *eikkamə* : *eigànu* 'hõikama : hõiganud', *leim* : *leimè*; *veimè* : *veimi*; *räimè* : *räimi*.

Mulgi idamurrakuis on diftongid säilinud lahtise silbi ees, kuna kinnise silbi ees on diftongi järelkomponent madaldunud (*ai* > *ae*, *ei* > *ee* jne.), näit. Trv *laitta* : (*eì*) *laèdà*, *mait* : *maèvà* 'raibe : raipe', *poissi* : *poèzi*, *teizi* : *teèzè* 'teisi : teise', *räim* : *räèmè*, *eikkama* : *eègatti* 'hõikama : hõigati', Hel *paik* : *paègàn* 'paik : paigas', *eittä* : (*mià*) *eèdà* 'heita : heidan'.

Diftongi järelkomponent on madaldunud kogu mulgi alal, kui järgneb *v* või *r*, näit. Hls, Krk *päè* 'päev, päike', g. *pāvā* ~ *pāevā*, p. *pāevā*, Krk *pāevlik* 'päikesepaiste', Trv, Hel *pāèv* : *pāèvā*, Hls, Krk, Trv *koèv* : *koèvā* 'koib : koiva'; kogu mulgi alal *koèr* : *koèrà*.

Diftongi *ei* järelkomponent on madaldunud ning assimileerunud *e*-ga *v* ees sõnas Hls *rēvāz* ~ Krk, Trv *rēvaš*, g. *rēva* 'rõivas : rõiva'. Sõnakuju Hls, Trv *leokke* ~ Krk *leokè* 'lõoke' on kujunenud ilmsesti vaheastme *ei* > *ee* kaudu (vrd. Se *leiv*, Rāp *lēvočkēņē*).

Erandlikult on arenenud mulgi läänemurrakuis sõna *māc*, g. *māci* 'puumähk'. Diftongiline kuju on märgitud Helme murrakust: *māi*, g. *māijā* (vrd. Rõu *māih*, g. *māhā*).

ai ~ *ei* vahelduslikest sõnadest on lõunaeestilised Hls, Krk *äidzèn* 'õis' ja *äitsnemə* 'õitsema' (vrd. Plv *hāidzè, hāitsemmā*). *ai* ~ *ei* vaheldust ilmneb sidesõnas või. Lõunaeestipärane *vai* on tuntud ainult Helmes, mujal mulgis esineb põhjaeestiline *veì*. Diftongi eeskomponendi vahelduse seisukohalt pakub huvi asesõna *kõik*, mida mulgis kasutatakse üldiselt kujul *kik̄*, g. *kigè* (Krk ka *kik̄*, g. *kikkè*) (vrd. V *kijk̄*, g. *kige*). Arvatavasti on diftongi eeskomponent kadunud esiteks kinnise silbi ees ja hiljem on üksikvokaaliga kuju üldistunud kõigis asendites.

õi

Varasema diftongi *õi* jätkajana esineb lõunaeestipäraselt *ei* kõigis mulgi murrakuis sõnakujudes Hls, Krk (*mèà*) *seì* 'sõin', Krk (*seà*) *leit* 'sa lõid'. *õi* on muutunud *ei*-ks sõnas Hls, Krk *eiðzil* 'õitsil', Hel *eiðzè* (n. sg.), mille kõrval Helmes ka *ei*: *eēðzin*: *eitsi* 'õitsis: õitsi'.

ei ~ *ai*, *ei* ~ *äi*

Sõnades *hein*, *sein*, *teivas*, *seisma* esineb võru ja tartu murdes diftong *ai*, mulgi murdes aga *ei*: *seìn*, *eìn*, Hls *teivāz* ~ Krk, Trv *teivās*, Hls, Krk *seizme*. Helmes on mainitud sõnad tarvitatavad *ai*-liselt: *ain*, g. *aēnā*, *saìn*, g. *saēnā*, *saēvas*, g. *saìba*, *saizma*.

ei ~ *äi* vaheldus ilmneb sõnas Hls, Krk, Trv *seitsè* ~ Hel *säēðzè*.

b) *u*-lõpulised

Diftongid *au*, *eu* on kvaliteedilt muutumatuna püsinud mulgi läänemurrakuis, näit. *laūt*: *laūdā*, *laūl*: *laūlū*, *sēudma*: *sēudā*, *jēudma*: *jēudā*, *nēudma*: *nēudā*. Ida-mulgis on vaadeldavate diftongide järelkomponent alanenud kinnise silbi ees: *au* > *aq̄*, näit. Trv *laūlu*: *laq̄lū*, *laūsma*: *eì laq̄zū*, *rēukku*: *rēq̄cūn* 'rõuku: rõugus', *kāžziga*, *jēžlušse* 'jõuluks', Hel *laūt*: *laq̄dā* (~ *lāždā*).

Erilaadset arengut võib nentida adverbiliselt esineva sõna *kaunis* puhul, näit. Krk *kaniš*, g. *kainše*.

c) ü-lõpulised

äü

Pearõhulises silbis vokaalide *ä* ja *ü* vahelt mingi konsonandi kadumise järel tekkinud diftong *äü* on mulgi läänemurrakuis, nagu üldse lõuna-eesti murdes, põhiliselt säilinud, näit. Hls, Krk *käämä*, *täüz*, *vääümiz*, *täüme*, Krk *keittüdüüdäs* 'kõhutäide', (*ta*_ʃ) *täü* (*añdà*) 'ta ei täinud anda', Pst *läüme* 'süütama' (< **läyüttä*-), *käämä* ~ *käimä* (samal keelejuhil), Hls, Krk *näüttä* 'näidata' (vrd. Plv *läütmä* : *lägüneñmä* 'põlema hakkama').

Mulgi idamurrakuis on *äü* muutunud *äi*-ks, mis vaheldub omakorda *äe*-ga, näit. Trv *täüz*, *näüttä* : *näädänu* 'näidata : näidanud', Hel *käimä* : *käänü*, *nahädäüz*. Diftongi *äü* asendumine *äi*-ga, mida võib tähele panna ka mulgi läänemurrakuis ja isegi vanematel inimestel, osutub tänapäeval üheks silmapaistvamaks murde arenemise tendentsiks.

eü

Algupärase diftongi *eü* eeskomponent on võru murdes, välja arvatud Hargla murrak, järgneva *ü* mõjul labialiseerunud, samuti mulgi läänepoolisel alal ja Tarvastu põhjaosas. *öü* levikuala mulgi murrakuis ühtib *äü*-alaga, näit. Hls, Trv, Pst *löüdmä* 'leidma', *köütmä* 'kõitma', Krk *löüdäs* 'leitakse', Hls, Krk *löüge* 'leige', *pöüg*, g. *pöövè* 'pöid', *köüüz* 'kõis'. Tarvastu lõunaosas ja Helmes *eü* > *ei*, näit. Trv *keüma*, *keüüz* 'kõis', Trv, Hel *leüdmä*, *leüge* (vrd. Plv *löüdmä*, *löüge*, Har Mõniste *leüdmä*, *leüge*).

Diftong *eü* on olnud algselt ka sõnas *leün*, g. *leünü* 'leil, leili' (< **leünü* või **leütü*). Mulgi naaberaladel esineb viimasele lähedane vaste (näit. Saa *leün*, Vil *lein*).

2. Järgsilpide vokaalid

a. Vokaalharmonia

Vokaalharmonia seisukohalt pakub käsitletavas murdes huvi *ä* ja *ü* esinemine järgsilpides. Teises silbis on *ä* püsinud kõigis mulgi murrakutes, näit. Hls *temäl*, *rügä*, *elänu*, *nädäl*, Krk *ädäst* 'hädasti', *müüdä* 'mööda', *ämärikküs* 'hämarikuks', Pst *küdzämä* 'küpsema', *püüdä*, *täütmä*, *ürcämä*

'alustama', Trv *keträma*, *ännän* 'hännas', *nädälit*, *päevä*, Hel *värättist* 'väravast', *külmäge*, *silmäst*, kuid Krk *käppägə* 'kápaga', *käppamə* 'näp-pama', Trv *miñnas* 'minnakse', *neva* 'nemad', *käima*.

Teise silbi *ü* säilimise kohta on näiteid kogu vaadeldavalt alalt, välja arvatud Helme, näit. *lähüksen* 'lähedal', *sügüze* 'sügis, sügisel', *küdü* 'mehevend', *tülü* (~ *tülü*) 'tüli', Hls, Krk *jānū* 'jäänud', *lönū* 'lõonud', *käänū* 'kainud', kuid Hel *lähin* 'lähedal', *süöize*, *küdi*. Paralleelselt *ü* püsimisega teises silbis on sõnuti ja isikuti toimunud häälikumuutus $ü > u, ü$, näit. Hls, Krk, Pst *nāñnū* ~ *nāñnū* 'nainud', *teñnū* ~ *teñnū* 'teinud', *kävü* 'kuuse-, humalakäbi', *käkkü* 'käkid', Hls *kärbüz* ~ Trv *kärbus* 'kärbis, vilja-rõugupuu', Hls, Krk *kerkkumə* 'kerkima', *süñdünü*, *jävumə* 'jahtuma (ahju kohta)', Krk, Pst *sāñgü* 'sāngi', Hls, Krk *elü* 'heli; värvitoon', *när vumə* 'närtsima; minestama', Krk *vīvumə* 'viibima'. Kolmandas silbis on $ü > u$, näit. Hls, Krk *vedānu*, *üttelnu*, *lökkānu*.

Varasem järgsilpide taga-*g* on kõigis mulgi murrakuis asendunud *e-ga*, näit. *tulest*, (*sa*) *olə*, (*me*) *oləme*, (*me*) *panəme*, *añmastest* 'hammastest'.

b. Reduktsioon

Kolmandas silbis ja kaugemal järgsilpides on mõjule pääsenud mulgi murdele iseloomulik häälikumuutus: $a, ä > e, ə$. Märgitud häälikumuutus on toimunud kõige järjekindlamalt Halliste ja Karksi, vähemal määral Paistu ja Helme murrakus. Näiteid: Hls *āstənə* ~ *āstənə* 'aastane', *tādmədə* 'teadmata', *nāppügə* 'sõrmega', *magüzə* 'magusa', *vedāmən* 'vedamas', Krk *puhtəs* 'puhtaks', *rumäle* 'rumala, inetu', *vəttev* 'veetav', *mašmedə* 'maksmata', *mädānemədə* 'mädanemata', *paranītəmə* 'parandama', Pst *kōdiğe*, *kolbitsəge*, *vīgə* 'veega', *kerğeme* 'kerğema', *leħksivə* 'lõhkusid', *oīdmən* 'hoidmas', *oləme* 'olema', kuid *kullema* 'kuulama', *lii-gutama*, Hel *añdme* 'andma', *püñdme* 'püüdma', *koristejes* 'koristajaks', *rašvuttəmə* 'rautama', *kerğembe* 'kõrgemad', *lāvə* 'lähevad', *puloğədegə* 'pulkadega'.

Tarvastu murrakus on $a, ä$ üldiselt püsinud või on $ä$ asendunud *a-ga*, näit. *minəma*, *keträma*, *panəma*, *pahandəp*, *elədə*, *magəda*, *ovəzəgə* 'hobusega'. Pluurali 3. pöörde vormides ilmneb siiski $a, ä > e$, näit. *olivə* 'olid', *tulivə* 'tulid', *keprāšsivə* 'ketrasid', *seēvə* 'soid', *nüšsivə* 'lüpsid', *lāšsivə* 'läksid'.

Järgsilpide lühikeste rõhutute vokaalide redutseerimine on omane Lääne-Eesti, eriti saarte murdele. Mulgi läänemurrakuis on järgsilpide vokaalid *e*, *i* alates kolmandast silbist sageli enam-vähem redutseerunud. Redutseeritud häälikud mõjuvad ülilühiduse tõttu akustiliselt kuidagi ebamäärastena, ühtlasi tagapoolsematena. Murdekogujad on mulgi murde vastavaid häälikuid mitmeti märkinud. Nii on sõnalõpulist algupärast ja hilistekkinud (*a*, *ä* > *e*) *e*-d edasi antud *ē*, *ə*, *â*, samuti lihtsalt *e* abil.

Mulgi läänemurrakuis on algupärane ja hilistekkinud (*a*, *ä* >) *e* ees- ja tagavokaalsetes sõnades redutseerunud alates kolmandast silbist. Näiteid: Hls *edimezə* 'esimese', *tegəminə* 'tegemine', *sihandzə* 'säärase', *vihəzəz* 'vihaseks', *rəzičkə* 'raasuke, natuke', *silūdən* 'siludes', *vihmənə*, *üttəzəmə tuhanltə* 'üheksa tuhande', Krk *villatsə* 'villase', *koltüzə* 'koha', *pidədə* 'pidada', *ilüzəppəs* 'ilusamaks', *nöreppə* 'noorema, nooremad', Pst *lappikkə* 'lapike', *tūmanutsə* 'töö juures kantavad', *pälminə* 'pealmine', *adrəgə* 'adraga', *üttelltə* 'ütelda'. Harvemini kuulduv redutseeritud *ɣ*-d, näit. *keñniɣ* 'keegi', *üttelltɣ* 'üteldi'.

Halliste ja Karksi murrakus on redutseerunud (*a* >) *e* > *ə* ka mõnedes kontraheerunud noomenites praeguses teises silbis, näit. *vęrə* 'võõra', *teprə* 'tõpra', *meizə* 'mõis' (sg. n. ja ill.). Ebajärjekindlat reduktsiooni teises silbis võib märgata lausefoneetilistel tingimustel. Lauserõhutult on redutseerunud või kadunud *a*, *e* ja *i* sõnades *sella* ~ *sel* 'selle', *jälla* ~ *jäl* 'jälle', *ollɣ* (= *oll*), *niñd* *sa-mätti* 'nõndasamuti'.

Et redutseerunud häälikud on esile toodud ebamääraselt, võib sageli esineda häälikute segunemisi. Nii võib mulgi läänemurrakuis (Hls, Krk) oodatava *a*, *ä*, *e* asemel kohata *i*-d sõnades *ütsintti* 'üksinda' (vrd. Röp *ütsindä*), *emäntti* 'emanda', *keñgältti* 'kingadeta' (vrd. Vas *käñgäldä?*).

c. Sise- ja lõpukadu

Mulgi murdes erineb sisekadu mitmeti võru murde vastavast nähtusest. Kõigepealt paistab mulgi murrakuis silma vokaali püsimine kontraheerunud verbide imperfekti kõigis ainsuse ja mitmuse vormides, näit. Hls (*mäə*) *karəzi* '(ma) kargasin', (*nevə*) *karəziv* '(nemad) kargasid', (te) *teñmä-*

zidā '(te) tõmbasite', Krk (*me*) *aḱkázima* '(me) hakkasime', Trv (*nevà*) *naḱkaššive* '(nad) hakkasid' (vrd. Plv (*ma*) *tempsi*, Urv (*niä*) *karksi?*, Krl *karkšive?* '(nad) kargasid').

Nagu mujal lõuna-eesti murdes, on ka mulgi murrakuis sisekaole allunud kahesilbiliste astmevahelduslike *i-*, *e-*, *u-*, *ü-*tüveliste verbide tüvevokaal *ma*-infinitiivis, imperatiivis ja mõningais imperfektivormides, näit. Hls, Pst, Trv *istma* 'istuma', *pühkmä* 'pühkima', *seḱma* 'sõtkuma', Krk *vihtme* 'vihtuma', *käškmē* 'käskima', *ikme* 'nutma', *eḱme* 'õppima', *vihtke* 'vihtuge', *istku* 'istugu', *aštke* 'astuge', *oštke* 'otsige'.

Mulgi murdes ilmneb sisekadu mõnede verbide *ma*-infinitiivis, kus see puudub võru murdes, näit. Krk *kištme* 'kustuma', *puištma* 'puistama', *näüime* 'näitama' (vrd. Räp *kištoḱma*, *puištamḱma*, *näüttämḱmä*).

Vaadeldavaile murrakuile on omane hilisem vokaali (*a* >) *e*, *u*, *i* kadu järgsilpides helitute konsonantide vahelt (kinnises silbis), näit. Hls, Krk *kaḱteksi* 'kahekesi', *eziksi* 'isekeskis', *illäksi* 'hiljukesi', *liḱnukse* 'linnukesed', *laštakse* 'lapsekesed', *kirjutset* 'kirjutust', *ürjätsest* 'algusest', *jūrets* 'juuretis'; Hls *lūkkātsə* 'lükatakse', *survetsə* 'surutakse', Krk *kirjudets* 'kirjutatakse', *maḱtets* 'maetakse'.

Nagu üldiselt lõuna-eesti murdes, on mulgi murrakuis lõppvokaal püsinud tegijanimedes pearõhulise pikavokaalse silbi järel, näit. *sōjä* 'sööja', *lōjä*, *tōjä* 'tooja; raskejalgne' (vrd. V *sūjä*, *tūja*).

Tarvastu lõunaosas ja Helmes kohtame tegijanimedes häälikuseaduslikku lõpukadu, näit. Trv *eḱpeḱtei* 'õpetaja', *avittei* 'aitaja', *eḱsij* 'eksija', *māḱgij* 'mängija', *kiškuj* 'kiskuja', Hel *pellūbittai* 'põllupidaja', *kuḱjadeḱki* 'kurjategija', *nāḱkij* 'nägija', *veḱtai* 'võtja'.

3. Järgsilpide diftongid

Järgsilpide diftongide jätkajana esineb mulgi läänemurrakuis tavaliselt *i* järgmistes tuletistes:

1. *ne*-adjektiivides, näit. Hls, Krk *kuḱdi/nə*, g. *-zə* 'kuldne', *kolmegeḱdinə* 'kolmekordne', *karḱdinə* 'plekine', *raudinə* 'raudne', *kaḱtejalginə* (vrd. V *kullāne*, *raūvāne*). Tarvastu murrakus on nimetatud sõnade teises silbis *e*, näit. *kuḱdene*, g. *kuḱdeze*, *kolmegeḱdene* (*leḱḱe*), *kolmejalgene* (*neḱ*).

2. *lane-tuletistes*, näit. Hls, Krk *lätl/ina*, g.-ize 'lätlane', *tartlina* 'tartlane', *koziline*, *suguline*, kuid Trv *sugulane* (vrd. V *lätlane*, *sugulane*).

3. *mine-adjektiivides*, näit. Hls, Krk, Trv, Hel *tagümine*, *perämine* 'viimane' (vrd. Plv *tagõmane*, *perämäne*).

Võrreldagu samuti mulgi ja võru murdes pluurali partitiivi vorme, nagu Hls, Krk *kirivizi* 'kirjusid', *kozilisi* 'kosilasi', *sugulizi* (vrd. Plv *sugulaizi*, *kimalaizi* 'metsmesilasi').

3. Tätsõlpile diftongid

Tätsõlpile diftongid jagatakse kaheks mõeldi järgemurdeks jävali-

selfi ja hääldatavateks. Selfi diftongid on need, mis hääldatakse ühe hääle all ja mis ei muutu ühegi järgemurde korral. Hääldatavad diftongid on need, mis hääldatakse kahe hääle all ja mis muutu ühegi järgemurde korral. Tätsõlpile diftongid on need, mis hääldatakse ühe hääle all ja mis muutu ühegi järgemurde korral. Hääldatavad diftongid on need, mis hääldatakse kahe hääle all ja mis muutu ühegi järgemurde korral.

B. MORFOLOOGIA

I. Noomen

Mulgi murdes esinevad produktiivsete käänetena nominatiiv, genitiiv, partitiiv, illatiiv, inessiiv, elatiiv, allatiiv, adessiiv, ablatiiv, translatiiv, abessiiv, terminatiiv ja komitatiiv, rudimentaarselt essiiv ja instruktiiiv. Peab aga märkima, et ka ablatiivi ja terminatiivi kasutatakse käsitlusaluses murdes, nagu lõuna-eessti murdes üldse, vähesel määral. Nende käänete funktsioone väljendatakse peamiselt analüütiliselt.

Mulgi murrakute erilaadse häälikulise arenemise tõttu, eriti järgsilpide vokaalide redutseerumise tagajärjel, on mitmed morfeemid muutunud homonüümseteks. Nii ühtivad häälikuliselt singulari translatiiv ja illatiiv mulgi läänemurrakuis, näit. Hls *kamrez* 'kambrisse; kambriks', Krk *ehtus* 'õhtuks; õhtusse', samuti allatiiv ja adessiiv, näit. *lambal* 'lambal; lambale', *kanadel* 'kanadel; kanadele' ning singulari genitiiv ja plurali nominatiiv, näit. *sürè mejsà, nõrè inimeze*. Nende käänete funktsioonid selguvad lause kontekstist.

1. Mitmuse tunnused

Käsitletavale murdele on iseloomulik mitme pluralitunnuse esinemine. Mulgi murdele on tänapäeval omased tunnused *-e-*, *-de-*, *-i-*, mille abil moodustatakse plurali käändeid peale nominatiivi ja partitiivi. Tunnus *-de-* ja *-e-* liitub põhiliselt singulari tüvele, näit. *kanadel*; mitmesilbilistel sõnadel liitub *-de-* teatud käänetes plurali tüvele, näit. *rāmaättidest* 'raamatutest'.

Plurali nominatiivis on plurali tunnus jäljetult kadunud. Selle asemel on murdes kasutusel hilisemaid uusmoodustisi. Ilmekuse taotlemise

otstarbel liidetakse mõnikord mitmuse tunnusena sõnatüvele põhja-eesti murdest laenatud *-D* (Halliste põhjaserval), *-de* (Paistus, Tarvastu lõunaosas ja harva Helmes), *-da* (Tarvastu põhjaosas) või *ne-* ja *s-*sõnadest metanalüüsi teel abstraheeritud *-ze* (Hls, Krk, Hel), näit. *-D*: Hls Kaarli *nīD om medē külā mehēD*; *-de*: Pst *ēs tulē ette kūzīde, et kaš minū onūde* ('onud') *kāzīzv kuñnigi ... kōlīn*; *-da*: Trv Ämmuste *arkk abrāga aetti sišše lināda* ('linad'); *-ze*: Krk *tūmařga leřčā nī pidīv talūze* ('talud') *keirāme*; Hel *nī rahāze satteve puhust* ('need rahad kukkusid põuest').

a. *e-* ja *te*-mitmus

Mulgi murdele, eriti selle läänepoolseile murrakuile, on iseloomulik *e-* ja *de*-mitmus. Need mõlemad on ühe ja sama vormielemendi variandid. Käsitletavas murdes näivad mõlemad teisendid olevat reeglipäraselt kujunenud vastavalt sõnatüüpidele. Nimelt moodustatakse lõpukao tagajärjel nominatiivis ühesilbilisteks muutunud *jalg-*, *lind-*tüüpi sõnade pluraalivormid *e*-tunnuse alusel olenemata tüvevokaalist, näit. Hls pl. g. *jalge*, pl. all. *jalgel*, pl. elat. *jalgest*, pl. ab. *jalgedā*; *līnde*, *līndel*, *līndegā*, Krk *vīllest* 'villadest', *šēprečā* 'sõpradega', *lūmel* 'loomadel, loomadele', (*pühā*) *aigel* 'pühade aegadel', *višest* 'vitstest', *malkkest* 'malkadest', (*kišī*) *karvest* '(kitse) karvadest', Pst *kirjēgā* (*sukkā*), *šēprece*, Trv *latve* (*pālē*), *līnne*, *jalge*, *tolkke* 'salkade', *līnde*, *peļde*; Helmes aga *rīpsūde* 'kriipsude', *kāzūde* 'käskude', *sākšāde*, *kañnūdege*, *kažūdege*, *krūzīdege*, *sañtte* 'santide', *ņūdege*, *lišvādege* 'liudadega'.

de-tunnuse ootuspärane vaste helitu tüvekonsonandi järel on *-te-*, mis esineb kogu mulgi alal *s-* ja *ne-*sõnade mitmuses, näit. Hls *sugūlistel*, *kozīliste*, *naištē*, (*ilmā*) *añmastēv* '(ilma) hammasteta', Krk *teibāstest*, *mūttāstel* 'maamuttidel, -muttidele', Pst *naizēliste mešte* 'naisemeeste', *poštel* 'poistel, -le', Trv *lañmaste*, *kiñnastega*, *māttāstest*, Hel *naeštest*, *sakštele*, *ērñeste*.

Häälikuseaduslikult on vaadeldavas murdes kujunenud algselt *k-* ja *h-lõpuliste* sõnade mitmuse genitiiv ja teised mitmuse vormid, milles tüvekonsonandi ja *te*-tunnuse liitumisest on arenenud *-ite-*. Viimane omakorda on murrakuti andnud variandi *-de-*, näit. Hls *ōneite* 'hoonete', *ameite* 'särkide', *lāiteite* 'kaevude', Krk *lainēdege*, *niwōvette* ~ *niūdīdā* 'niute', *amēdel* 'särkidele', *meitēdege*. Tarvastus ja Helmes aga on seevastu

ülekaalus võru murdele omane tüüp, näit. Trv *ûnide* ~ *õnette*, *meittide* 'mõtete', *venettega* 'lootsikutega', *ammide* 'särkide' (vrd. Kan *hammide*, Plv *meittide*, kuid *hõnehte*, Rõu *hûnide*).

Kahesilbiliste esmaväteliste sõnade rühmas valitseb kõigis mulgi murrakuis *de*-mitmus, näit. Hls *kiivèdeg* 'kividega', *ojàdə, talùdest*; Krk *mägədel, (küzə) käbidegə, agədest* 'hagudest', Pst *tüvədel, linədest, kalədegə, Trv tubədest, regəvele, Hel sigəvele, kanədegə*.

b. *i*-mitmus

Lõunaeesilist *i*-mitmust kohtame rudimentaarselt mulgi läänemurrakuis peamiselt fraseoloogilisteks väljenditeks kivilinenud konstruktsioonides, näit. Krk (*eì kuřdà*) *puil egà mail* (käršitu lapse kohta); (*evimen sà*) *ĩrttel arakkil* '(esimene saab) hiirtele ja harakatele'. Sagedasemad on *i*-mitmuse vormid mitmesilbilistest sõnadest, näit. Hls *vanemppil* 'vanematele', Pst *eläjil* 'loomadele', *rõviikkist* 'roigastest'.

Tähelepanдав on, et kontraheerunud noomenitest ei leidu lääne-mulgi murrakuis ainsatki *i*-tunnusega mitmuse näidet. Mulgi idaosas, näit. Tarvastus, esineb *i*-mitmuse vorme arjukalt *ne*- ja *s*-noomenitest, näit. *kinđist* 'kinnastest', *lambile* 'lammastele', *obezile* 'hobustele'.

Ühesilbiliste pikavokaalsete sõnade mitmus on vaadeldavas murdes esindatud kolmel kujul: mõnedes sõnades esineb põhjaeesiline singulari tüvele liitunud tunnus *-de*, näit. Hls, Krk *sūden* 'soodes', Krk *tūdest* 'töödest', *tīde* 'teede'; teistes kohtame lõunaeesilist vormielementi *i* + **den*, näit. Hls, Krk *maijə* 'maade', Krk (*palle*) *pājēge* '(paljaste) peadega', *luijə kammer* 'surnukamber', Trv *luijə* 'luude'. Eelmiste tüüpidega paralleelselt võib sõnuti ja murrakuti täheldada kahest, *i*- + *de*-mitmuse tunnusest kontamineerunud kuju, näit. Hls, Krk *maidə*, Hls (*ilmà*) *luidelta* '(ilma) luudeta', *pāivest* 'peadest', Krk *puidə (otšast)*.

Mitmesilbilistes sõnades domineerib käsitletavas murdes lõunaeesi-pärane tüüp — mitmuslikule tüvele liitunud *-de*, näit. Hls *tidrukkidel* 'tüdrukutele', *kadajidest* 'kadakatest', Krk *arakkidel* ~ *arakkil* 'harakatel, -le', *mežniikkidel* 'mõisnikkudele', *pūracujidel* 'puuraiujatele', *jalatsimideg* 'jalatsitega', Trv *kadajide* 'kadakate', *mežniigide* 'mõisnikkude', *azūnigide* 'asunikkude', *ahūnide* 'ahvenate'.

2. Käänded

Üksikute käänete vaatlust mulgi murdes piiratakse vaid käesoleva murde seisukohalt olulisemate juhtudega.

Partitiiv

Partitiivi morfeem on mulgi murdes kujunenud vastavalt selle murde seaduspärasustele. Kolmesilbilistes sõnades, mille nominatiivi lõpul on tänapäeval *n*, *r*, *l* liitub partitiivi lõpp *-t*, *-D* konsonanttüvele, näit. Hls *tüdürt*, *sezart* 'õde', *nädält*, *vazart*, *pähell* 'pähkli', Krk *tattert* 'tatart', *kukkurt* 'kukalt', *ahunt* 'ahvenat', *kõdzelt* 'koonalt', Pst *suhkurt*, *rübelt*, *mazint* 'masinat', Trv *ahund*, *kaammerD*, *tüdürd*, *paštald*, *päheld*, kuid Hel *kübärelt*.

Kaasrõhulise silbi järel esineb partitiivis lõunaeestipärane *-t* Karksi, Helme ja Tarvastu murrakus, Hallistes ning Paistus üldiselt aga põhjaeestiline *-D*, näit. Krk *tugevet* 'tugevat', *pareppet* 'paremat', Trv *ješveitut* 'jõuetut', *kadajät* 'kadakat', Hel *nõrembet* 'nooremat', Hls, Pst *tidrukud* 'tüdrukut', *uniikkud* 'hunnikut', *nõrikkud* 'noorikut'.

Teise ja kolmanda silbi koondumine partitiivis ei ole mulgi murrakuis, välja arvatud Helme, tekitanud tüvekonsonandi geminatsiooni, mistõttu on arusaadav analoogilise lõpu *t* siirdumine kahesilbilistesse sõnadesse, näit. Hls *vanat*, *taret*, *kodut*, Krk *ezät* 'isa', *kevat* 'kõva', *emät* 'ema', Pst *ezät*, *vanat*, *emät*, kuid Hel *essä*, *emmä*, *vanna* tartu murde tava kohaselt.

Neljasilbilistel tüvedel esineb ainsuse partitiivis kolmesilbiliste *ik*-liiteliste sõnade (näit. *variikkut*) analoogial poolpikk klusiil (resp. meedia), näit. Hls *lakkestikkud* 'legendikku', Krk *kadaniikkut* 'kadastikku', *lagenvikkut* 'legendikku', *ämärikkut* 'hämarikku', Trv *ümäricut* 'ümmargust', *ämäricut* 'hämarikku', *agānicut* ~ *agānicu* 'aganikku'.

Ühesilbiliste pikavokaalsete sõnade mitmuse partitiivis esineb mulgi murrakuis häälikuseadusliku *id*-lõpu kõrval võru murdest erinevalt sageli analoogiline lõpp *-zid* ~ *-zit*, näit. Hls *tūzid* 'toid', *sūzid* 'soid', Krk *tūzit* 'toid', *kūzit* 'kuusid', *sūzit* 'suid'; teistest sõnadest kasutatakse ka lühemaid mitmuse partitiivi vorme: *maid*, *päid*, *luid*, *puid*.

Kontraheerunud noomenites, samuti kolme- ja enamasilbilistes sõnades, on pluraali partitiivi lõpuks *-id* (Hls, Pst) ~ *-it* (Krk, Trv), näit. Hls

eñid 'herneid', *lañtikid* 'latikaid', *seklid* 'sõklaid', (*kumbid*) *rahvid* '(kumbi) rahvaid (naiste- või meesterahvaid)', *jalazid* 'jalaseid', *tulizid* (süssi), *pañrid* 'parajaid', *ammid* 'särke', *aganiñkid* 'aganikke', ka *muñt-lazid*, Pst *jämmid* *sõliñkid*, *rāzmid* 'rasvakõrneid', *tidruñkid*, *vañgid* *lañbid*, Krk *sirgit* *teibiñ*, (*mahà*) *muñduniñ puñd*, *kujuniñ* (*okse*) 'kuivanud (oksi)', *ābāriñkit* *peñzit* 'hiliseid (sügisesi) pōrsaid', *kiñdit* 'kindaid', *lagendiñkiñ* 'lagendikke', *meñzniñkiñ* 'mõisnikke', Trv *ahuniñ* 'ahvenaid', *sudāoiñ* 'sudakaid', *kañgiñ* 'kangaid', (*mahà*) *sadāniñ ubiñiñ* '(maha) kukkunud õunu'.

Kolmesilbiliste *i*-tüveliste sõnade pluraali partitiivi vormid langevad ühte singulari partitiivi vormidega, näit. Krk, Trv *viñkattiñ* 'vikatit; vikaiteid', *puñdeliñ* 'pudelit; pudeleid'; Pst *vañkriñd* 'vankrit; vankreid'.

Pluraali partitiivide *sulā/zit* ~ *-zid*, *rebā/zit*, ~ *-zid* analoogial on moodustunud mulgi murrakuis kahesilbilistest sõnadest vormid, nagu Hls, Pst *regēzid*, *karūzid*; Krk, Trv *vanāzitiñ* 'vanu', *talūzitiñ*, *māgēzitiñ*.

Eespool mainitud *sid*-lõpulise pluraali partitiivi kõrval on mulgi murdes tarvitusel kahesilbilistes esmavärtelistes sõnades ja kahesilbilistes astmevahelduslikes tüvedes vokaallõpuline pluraali partitiiv, mille vokaal on arenenud häälikuseaduslikult varasema tüvevokaali ja morfeemi kokkusulamise teel. Näiteid: *a-t ü v e d*: Hls *sāju* 'pulmi', Krk *meñdu*, *palū* 'palasid', Hls, Krk *koñne*, *okse*, *sukke*, Pst *airu*, *neñklu* 'nõelu', Hel *vañnu señnu* 'vanu sõnu', *liñnu* 'linu'; *ā-t ü v e d*: Hls *ārōi* 'hārgi', Krk *kūlme*, *pikki*, *kešvi* 'otri', *rūgi* 'rukkeid', *keñgi* 'kingi', Pst *pāēvi*, Trv *leppi*; *e-t ü v e d*: Hls *sūssi* 'süsi', *kāssi* 'kāsi', *kōūzi* 'kōisi', *sārci*, Krk, Trv *kāzē*, *sūzē*, *riñti* 'rehtesid'; *i-t ü v e d*: Hls, Krk *unñtte* 'hunte', *poisse*, Pst *anē* 'haneid', *kōrtte* 'seelikuid', Hel *kiñve* 'kive'; *u-t ü v e d*: Hls *liñde*, *kañde* 'kändusid', Krk *mañše* 'makse', *aukke*, Pst *orōe*, *laüle*.

Erinevalt võru murdest on mulgi murrakuis tarvitusel partitiivivormid, nagu Hls, Krk *ārōū* 'hārgi', *leppū* ~ *leppu* 'leppi', Krk *keñvi* 'kõrvu', *kañvi* 'karvu', *eñni* 'õrnu', *keviñ* 'kõvu', *eñni* 'õunu', *leiñbi* 'leibu', Trv *keñgu* 'kingi'.

Illatiiv

Mulgi murdes esinevad ühesilbiliste pikavokaalsete sõnade illatiivid kujul: *mahā*, *pāhā*, *suhū*, *tūhū* (~ Hel *tūhū*) 'tõosse'. Selle kõrval võib kohata konstruktsiooni sõna *siñsi* abil, kui illatiivi funktsiooni püütakse

mīli ~ *mīltti* 'meelde', (*jeè*) *vīri* ~ *vīrtti* '(jõe) äärde', Krk *tūltta* 'tuulde', Pst *mīle* 'meelde', *vīre*, Trv (*jārvè*) *vīre*.

Mitmuse illatiivi lõpuna esineb murrakuti -š, -ze, näit. *talūdeze* 'taludesse', *kañmerīteze* 'kambritesse', *jeçèdeš* 'jõgedesse', *pevākkiveš* 'männikutesse', *ōneļteš* 'hoonetesse'. Mitmuse illatiivi funktsioonis tarvitatakse sageli analüütilisi vorme.

Inessiiv

Inessiiv on kogu mulgi murde alal *n*-lõpuline, näit. Hls, Krk *karjān* 'karjas', *ūnen* 'hoones', *rāmañttun* 'raamatus', *lehten* 'lehtedes', *tešten valden* 'teistes valdades', *talūden* 'taludes'. Adverbiliselt tarvitatud ühesilbiliste pikavokaalsete sõnade ainsuse inessiivi vormid esinevad kogu vaadeldaval alal kujul *mahān* 'maas', *suhūn* 'suus', *çāhān* 'peas', *tūhūn* (~ Hel *tūhīn*) 'töös' (vrd. Plv *kohōn* ~ *kohīn* 'kus', Rōu *tahñ* ~ *tahān* 'seal'); *h* esineb samuti sõnades *kāhēn* 'käes', *ehēn* ~ *ihēn* 'ees', *sehēn* ~ *sihēn* 'sees'.

Translatiiv

Translatiivi lõpp on mulgi murrakuis üldiselt arenenud lõunaestipäraselt: Karksi, Paistu ja Helme murrakus on -*ksi* > -š, näit. Krk *tūš* 'tööks', *oñmukkuš* 'hommikuks', *keļlatseš* 'kollaseks', Pst *muštas* 'mustaks', *kazi-nāmbāš* 'kasinamaks', *pehmemāš* 'pehmemaks', Hel *vīmātseš* 'viimaseks', *valmīš*, *lāmmāš* 'soojaks'.

Tarvastus üldiselt, kohati ka Paistus ja Helmes on translatiivi morfeemiks nõrgarõhulise silbi järel -šše, kaasarõhulise silbi järel -ze. Sellega on translatiivi- ja illatiivivormid teatud sõnatüüpides kokku langenud. Näiteid: Trv *kūlmāšše* 'külmaks', *vanašše* 'vanaks', *ligešše* 'märjaks', *sūrešše mehešše* 'suureks meheks', *kañgaze*, Pst *paļçaššā* 'palgaks', *pōlešše* 'pooleks', (*sai*) *levāšše* (*tēt*) '(sai) leivaks (tehtud)', *terāvāze* 'teravaks'.

Essiiv

Mulgi murdes ei esine essiiv enam elava käändena, kuid murrakuti kasutatakse sellest üksikuid adverbideks kivilinenud vorme, näit. Hls, Krk *kavēn* 'kaugel' (vrd. Rōu *kašvēn*), *oñmēn* 'homme', Hls, Krk, Hel *tōnā*

'mõne aja eest', Krk (*aõmmù*)*muinà* 'ammu, muiste, mõne aasta eest'. Vormiliselt langeb essiiv inessiiviga kokku, näit. Krk *miš sa kušikõkun eppit, sevà penin piat* 'mida noorena õpid, seda hiljem kasutad' (kõnekäänd); (*ole sa*) *tervèn* (tänamissõna; vrd. Se *tervehnä* 'head tervist'). Kuna essiiv on murdest peaaegu kadunud, esinevad selle funktsioonis tavaliselt analüütilised väljendid, nagu Hls *türest taol* 'toorena, toorelt', *kuivast taol* 'kuivana, kuivalt', Krk *tervest peräst* ('tervena') *lätsi, aigest peräst* ('haigena') *tullì taçazi; elust peräst* 'elavana, elusalt'.

K o m p a r a t i i v

Mulgi murdes, välja arvatud Paistu ja Halliste põhjaosa, on komparatiivi tunnuses klusiil püsinud nagu teisteski lõuna-eesti murretes. Klusiili pikenemine komparatiivi tunnuses tuleb nähtavale Halliste ja Karksi murrakus; Karksi näidetes seltsib lisaks nimetatud muutusele *m*-hääliku kadu homorgaanse klusiili eest. Näiteid: Hls *süremõ, süremõppas* 'suurem: suuremaks', *kevamõ: kevamõppas* 'kõvem: kõvemaks', *vanemõpõ: vanemõppil* 'vanema: vanematel', *ilüzemõ: ilüzemõpõ* 'ilusam: ilusama', Krk *parepõ: parepõpit* 'parem: paremaid', *ilüzõpõ: ilüzõppõs ~ ilüzõbõs* 'ilusam: ilusamaks', *apõpõppõs* 'hapumaks'.

Tarvastus ja Helmes kehtib komparatiivi vormides võru murdele omane suhe — nõrgarõhulise silbi järel *m_B*, kaasarõhulise silbi järel *m_p*, selle erinevusega, et Tarvastus teistes muutevormides peale nominatiivi esineb ainult *m*, näit. Trv *põnem_B: põnema, rohkemõ: rohkema, luštikkamõ: luštikkama*, Hel *vanem_B: vanem_{BE}, kevem_B: kevem_{BE}*. Paistu ja Halliste põhjaosas valitseb komparatiivis põhja-eesti murdele vastav klusiilita kuju, näit. Pst *taçõem: taçõemõ, vaštsem* 'uuem': *vaštsemõ, magüzemõ*.

P r o n o o m e n

Pronoomenid deklioneeruvad mulgi murdes üldiselt samade põhimõtete järgi nagu muudki käändsõnad. Et aga asesõnal esineb mõningaid erandlikke vorme, käsitletakse seda eraldi.

Personaalsete pronoomenite esimest ja teist isikut märkiv asesõna on kõigis mulgi murrakuis tarvitusel kujul *mèà ~ mià* 'mina', g. *miù* 'minu', *sèà ~ sià* 'sina', g. *siù* 'sinu'. Mitmuse nominatiivis on ase-

sõnad *mē* 'meie', *tē* 'teie' harilikult pikavokaalsed. Mitmuse genitiivi vormides ilmneb murrakuti erinevusi: Hls, Pst, TrvP *medè* 'meie', *tedè* 'teie', Krk, TrvL, Hel *mē*, *tē*. Ainsuse partitiivis esineb kõnealuskes pronoomenites, nagu üldiselt kahesilbilistes esmavätelistes sõnades (vrd. *ezät*, *emät*), poolpikk *ì*, näit. *miut* 'mind', *siut* 'sind', *temät* 'teda'. Ainult Helme partitiivikujud *miñnu*, *siñnu*, *tedà* erinevad eespool mainitust. Pikemate kujude kõrval tarvitatakse isikulistest asesõnadest ka lühemaid vorme: *ma*, *sa*, *ta*, p. *mut*, *sut*, *tat*.

Pronoomenitest ei tarvitata üldse terminatiivi ega inessiivi, samuti võib ablatiivi kohata vaid harvadel kordadel. Nimetatud käändevormid asendatakse tavaliselt analüütiliste väljenditega, näit. Hls *veì tohter tãv*, *miñ miul sehèn* ('minu sees'); Krk *èppetteje küsk miu käest*.

Nagu võru ja tartu murdes, tarvitatakse mulgi murrakuis refleksiivse pronoomeni ainsuse vorme ka mitmuses, näit. Hls, Krk *ezi* 'ise', g. *eñde*, p. *eñnãst* ~ *eñnest*, all. *eñvel*: Hls *lãtsè mezève eñnãst*; *sì om miu eñde* (~ *medè eñde*) *teltã*; Krk *mē piãmè eñnãst rêviis panëmæ*; *nemã sãziñv eñnãst*. Paistu ja Tarvastu põhjaosas kasutatakse põhja-eesi murde mõjul refleksiivset asesõna ka mitmuses, näit. Pst *lãtsè mezèva eñdiv*; Trv *neñdè eneste azì*. Pronoomenit *eñde* kasutatakse tavaliselt ka possessiivse pronoomeni tähenduses, näit. Krk *mèà ì taha eñde kañmerì tuas ütelttã*.

Demonstratiivsetest pronoomenitest esinevad mulgi murdes *sì* 'see', *nì* 'need', Hls *sihãna* 'säärane', g. *sihantsã* ~ Hls, Krk *seante* ~ *seãndè*, g. *seantse*, Trv *seãndè*. Lõuna-eesi idapoolseile murretele omaseid *tãã* ja *toõ* mulgi murrakuis, välja arvatud Helme, ei tunta.

Interrogatiivsed pronoomenid on mulgi murrakuis tarvitusel järgmiselt: Hls, Krk *keñ* ~ *keš*, Trv *keš*, g. *kellè*, p. *kevã*, Hls, Krk *miš*, g. *mikkè* (<* *minkãn*) 'mille', p. *mikket* 'mida', elat. Hls, Krk *mikkest* ~ Krk ka *miñnest* (hrv.).

Indefiniitsetest asesõnadest esinevad vaadeldavas murdes *üiis* 'üks, keegi', *meni*, p. *meñda*, *mù*, pl. g. Krk, Trv *muñdè* ~ Krk *muìjè*, *kik* 'kõik', g. *kikkè* ~ *kioè*, p. *kikke* (Krk ka *kikket*), Hls *melempe* ~ Krk *meleppe* 'mõlemad', *meanite* ~ *meãndè* 'missugune', Hls, Krk *kuñbaš*, p. *kuñbat* ~ *kuñbast*. Peale selle tarvitatakse veel asesõnu koos liitega *-ki*, *-ci*, nagu Trv, Pst, Hls, Krk, Hel *keñnici*, Trv *keški*, Hel *kiãci* 'keegi', p. *kevãci*, all. *kellekkil* ~ *kellekkile*, Hls, Krk *kumački* 'kumbki'.

Asesõnu *egä* 'iga', *keñnigi*, Hls, Krk *kumakki* tarvitatakse sageli mitmuse käänetes, näit. Hls *añden egädel* 'kõikidele' *omast elduzest*; Krk *kortteri ja sõõige oleveñ egädege* ('kõigega') *rahul*; (*kazü sa*) *kellekkidel (ei tü)*; *kumbakki* (*käest*) 'kummagi (käest)'.

II. VERB

Mulgi murde verbivormistik on põhiliselt lõunaeestiline: *nud*-partitsiip, *da*-infinitiiv, indikatiivi preesensi ja imperfekti ainsuse 3. pöõre, samuti eitava kõne imperfekti vormid, on vaadeldavas murdes mitmes sõnatüübis samal viisil arenenud nagu teistes lõuna-eesti murretes. Tähelepanдав on, et mõningaid verbi muutevorme kasutatakse mulgi murdes suuremal määral kui lõuna-eesti idamurrakuis. Nii võib võru murdes üsna harva kohata *des*-infinitiivi, mis vaadeldavas murdes on küllalt sagedane.

da-infinitiiv

Võrreldes mulgi murrakuid lõuna-eesti idamurrakutega paistab silma *da*-infinitiivi vormide ühesugune kujunemine mitmes verbitüübis. Ühesilbilistes pikavokaalsetes tüvedes esinevad mulgi murrakuis lõunaeestilised *da*-infinitiivi vormid, näit. Hls, Krk, Pst *jäljä* 'jääda', *kijä* 'keeda', *vijä* 'viia', *saijä* 'saada', Hls, Krk *tüvva* ~ *tüvva* ~ *tuvva* 'tuua', *lūvva*, Hls *sūvva* ~ *sūvva* 'süüa', *puvva* 'puua', *jūvva* 'juua' (vrd. Plv *jäljä?*, *juvva?*, *tuvva?*). Eelmise rühmaga paralleelselt on arenenud *da*-infinitiivid Hls, Krk *kaļjä* 'katsuda', *aijä* 'ajada', kuid Hel *jāde*, *āde*, *kaēde*.

Nagu üldiselt lõuna-eesti murdes, on mulgi murrakuiski *da*-infinitiivi lõpp kadunud kahesilbilistes astmevahelduslikes *u*-, *ü*-, *i*-, *e*-tüvedes, näit. *astu* 'astuda', *sekku* 'sõtkuda', *ehti* 'ehtida', *seada*, *pühki* 'pühkida', *leppü* ~ *leppi* 'leppida', *ikke* 'nutta', Hls, Krk *leppe* 'lõppeda'.

Mulgi läänemurrakuis (Hls, Krk) on tarvitusel teisevärtelised kujud *laštā*, *kāštā* 'käskida', *meštā* 'pesta', *jōštā* 'joosta'. Nende analoogial on moodustatud *da*-infinitiivi kujud *uštā* 'uskuda', *kištā* 'kiskuda', *kūštā* 'küside'. Paistu, Tarvastu ja Helme murrakule on omane võrumurdeline tüüp: *laške*, *meške*, *kāske* (vrd. V *laške?*, *meške?*).

Kahesilbilistes lühivärtelistes *e*-tüvedes esinevad mulgi murdes, nagu kõikjal lõuna-eesti murdes, teisevärtelised *da*-infinitiivi vormid, näit. *ollā*,

tullä, pañnä, miñnä, kuid Hls *surëdä* ~ *suřrā* 'surra', Krk *purëdä*, Trv *purëdä* ~ *puřra*. Mulgi idamurrakuis võib kohata ka põhjaeestilist tüüpi, näit. Trv *tulla*, *miñnä*.

Kahesilbiliste astmevahelduslike *a*-, *ä*-tüvede *da*-infinitiivi vormid on mulgi läänemurrakuis teisevärtelised, näit. *añdä*, *kañdä*, *küñdä*, *muřdä*, samuti *tädä*, *seğdä*, *jeğdä*, Hls, Krk *lõüdä* 'leida'. Teisevärteline tüvi näitab, et algselt on olnud teine silp kinnine. Paljudes tartu ja võru murrakutes on teisevärteline tüvekuju asendunud kolmandavärtelisega. Ka Tarvastu ja Helme murrakus on ülekaalus tüüp *añda*, *küñdä*.

Kahesilbiliste pikavokaalsete *a*-, *ä*-tüvede (tüüp *k ä ä n d a*) *da*-infinitiivi vormid on mulgi murdes tarvitatavad kujul *kändä* 'käänata', *vändä* 'väänata', *keldä* 'keelata', nagu üldiselt lõuna-eesi murdes. Selle tüübiga liituvad Hls, Krk *pündä* 'püüda', Hel *püñdä*.

Erinevalt võru murdest on vaadeldavas murdes arenenud kahesilbiliste esmavärteliste verbide *da*-infinitiiv, milles üldine on lõpp *-dä* ~ *-da*, näit. Hls *lugëdä*, *pëlëdä*, Krk *palädä* 'põleda', *jagädä*, *sagädä* '(kivi, rohtu) raiuda', *kudädä* 'kududa', *vedädä*, *pügädä*, Trv *kudäda*, *pügäda* (vrd. V *palla?*, *pükkä?*).

Kogu mulgi alal on *da*-infinitiivi morfeemi dentaalaines reeglipäraselt kadunud kolmesilbilistes tüvedes, näit. Hls, Krk *karjaitä* 'karjatada (loomi)', *kirjuittä* 'kirjutada', *suivozettä*, *maratse* 'vallatleda', Pst *kuivaittä*, *leppëittä* 'lõpetada', Trv *kirjuittä*, *paluittä* 'põletada', *käbitse* 'kaabitseda'. Sellelaadset *da*-infinitiivi kohtame ka võru murde lõunapoolseis murrakuis (vrd. Har *paluittä?*, Rõu *leppëittä?*, kuid Plv, Räp *keřvoettada?*, *kuivaittada?*).

Kontraheerunud verbides on *da*-infinitiivi morfeem tüveklusiiliga liitudes andnud lõpu *-ttä*, *-ttä* ~ *-tte*, *-ittä*, näit. Hls, Pst, Hel *akkaittä* 'hakata', *teğmaittä* 'tõmmata', *leğcaittä*, Trv *karaittä*. Karksi murrakule on omased sõnakujud, milles *tt* > *d*, näit. *akkädä* 'hakata', *leğcädä* 'hõigata', *karädä* 'karata'.

des-infinitiiv

des-infinitiiv moodustub vaadeldavas murdes *da*-infinitiivi vormile inessiivi lõpu *-n* (< **-hna*) liitumise teel. Näiteid: Hls *süšvänn* 'süües', *kuldän* 'kuuldes', *käšvänn* 'käies', (*silmä*) *nältän* '(silma) nähes', *köüttän* 'köites', Krk (*peđo*) *kaljän* '(käega) katsudes', Pst *miñnän* 'minnes', *käš-*

vän 'käies'. Kahesilbilistes *i*-, *u*-, *ü*-tüvedes võib täheldada reeglipärasest dentaalelemendi kadu tüvevokaali ja inessiivi lõpu vahelt, millele viitab ka tüve tugev aste, nagu selle sõnatüübi *da*-infinitiivi kujudeski, näit. *pühkin* 'pühkides', *sekkun* 'sõtkudes', *lehkun* 'lõhkudes', *istun* 'istudes'.

Partitsiibid

nud-partitsiip

Ühesilbiliste ja kahesilbiliste esmaväteliste verbide, samuti ka kontraheerunud ja *ele*-liiteliste verbide *nud*-partitsiibid lõpevad kogu mulgi alal vokaaliga, näit. *sānū*, *jānū*, *ollū* 'olnud', *tullū* 'tulnud', *lāñnū* 'läinud', *nāñnū* 'näinud', *lubānu*, *ravānu*, *sadānu*, *pügānu*, *magānu*, *vizānu*, *keñelnu*. Morfeemi juurde kuuluv *n* on kõigis mulgi murrakuis assimileerunud tüvekonsonandiga sõnakujudes *ollū*, *tullū*, *kālū* 'kuulnud'.

Erinevalt võru ja tartu murdest on astmevahelduslikes sisekaolistes verbides morfeemi lõpult vokaal kadunud, näit. Hls, Krk *kurttān* 'seisnud; lamanud', *ostān* 'ostnud', *veittān* 'võtnud', *añdān* 'andnud', *kañdān* 'kandnud', *tahtān* 'tahtnud', Pst, Trv, Hel *murđān* 'murdnud', *añdān* 'andnud', *tahtān*, *sorkkin* 'sorkinud', *pühkin* 'pühkinud', *istun* 'istunud', Krk *lauzun* ~ *laužān* ~ *laušnū* 'lausunud'.

Mitmesilbilistel verbidel esineb *nud*-partitsiibis lääne-mulgis *-n*, ida-mulgis *-nu*, näit. Hls, Krk *kirjuittān*, *juittustān*, *kumarittān*, Trv *kaottānu*, *ēñnistānu*.

tud-partitsiip

Kõnealuse morfeemi lõpult on vokaal mulgi murrakuis üldiselt kadunud, näit. Hls, Krk, PstP, Trv *sādu* 'saadud', *sūdu* 'söödud', *te* 'tehtud', *olt* 'oldud', *kāūt* 'käidud', *vit* 'viidud', *ūttelt* 'öeldud', *nāūdet* 'näidatud', *mašset* 'makstud', *kūñnet* 'küntud', Hls, Pst *kirjuittēd* 'kirjutatud', *kaottēd* 'kaotatud', Krk, Hel, Trv *leppettē* 'lõpetatud', *velettē* 'valetatud'. Paistu lõunaosas ja Helmes esineb mainitud vormides *u*, näit. *sādu*, *teitu* 'tehtud', *lāziitu* 'laasitud', *ostettu*, *tappettu*; Trv (*siāndziit* *ašju eij ole viļ enne*) *nāttu ega kālbu* (~ *nāt ega kālbu*) 'nähtud ega kuulnud'; Hel *pūnettū* 'püütud'.

Preesensi ja imperfekti ainsuse 1. pöörde lõpult on *-n* kadunud, näit. (*mèa*) *sà* 'saan', *sû* 'söön', *sei* 'söin', *aštu* 'astun', *veitti* 'võtsin', *kañni* 'kandsin'. 2. pöördes esineb mulgi murdes lõpp *-i* ~ *-D*. Poolpikk *-i* kõigis asendites on omane Karksi ja Helme murrakule, näit. (*sa*) *sâi* '(sa) saad', *veitta* 'võtab', *karjattai* 'karjatad', *leii* 'lõid', *añni* 'andsid'. Halliste ja Paistu murrakus esineb vastavais vormides *-D*, näit. (*sa*) *tûD* '(sa) tood', *paraned*, *kirjuittid* 'kirjutasid', *kûlid* 'kuulsid', *tahid* 'tahtsid'. Tarvastu murrakus on tarvitusel pearõhulise silbi järel *-D*: (*sa*) *sâD*, *sûD* 'sööd', *leid* 'lõid', nõrgarõhulise silbi järel ja kaugemal järgsilpides *i*, näit. *kañnat*, *parandii* 'parandasid'.

Preesensi ainsuse 3. pöördes on Hallistes ja Paistus kasutusel põhjaeestiline *B*-lõpp, näit. Hls, Pst *sâB* 'saab', *lûB* 'lööb', *vîB* 'viib', *veletteB* 'valetab'. Tarvastu põhjaosas esineb pearõhulise silbi järel *-B*, näit. *sâB*, *vîB*, kuid järgsilpides enamasti *p* (~ *B*): *kannâB* ~ *kañnap*, *panêB* ~ *panep*, *lainetap*, *parandap*.

Karksi ja Helme murrakualal ning Tarvastu lõunanurgas on tarvitusel vanemad lõunaeestilised preesensi 3. pöörde vormid, näit. Krk *sâ* 'saab', *lû* 'lööb', *tulè* 'tuleb', *teçè* 'teeb', *ik* 'nutab', *kuri* 'seisab', *tap* 'tapab', *kul* 'kuuleb', *nâr* 'naerab'. Nende vormide kõrval esineb intransitiivsetes ja refleksiivsetes verbides ning mitmesilbilistes tüvedes lõpust **-ksen* arenenud ainsuse 3. pöörde lõpp *-s*, näit. Krk *kîs* ~ *kîz* 'keeb', *jâs* 'jäab', *keçbus* 'kõrbeb', *kaos* 'kaob', *süñnûs* 'sünnib', *teçzus* 'tõuseb', *kõles* 'sureb', *leppis* 'lepib'. Need preesensi 3. pöörde vormirühmad on omased ka võru murdele. Mitmesilbilistes (*tta*-liitelistes) sõnades on vokaal *t* ja *s*-i vahelt kadunud Halliste, Karksi ja Paistu murrakus, näit. Krk *kiçpits* 'kipitab', *velets* 'valetab', *siçputs* 'siputab'.

Põhja-eeesti murde mõjul on Karksi ja Helme murrakus tarvitusel ka *p*-lõpulised vormid, näit. Krk *lähâp* 'läheb', *tulep* 'tuleb', *maçsap* 'maksab'.

Preesensi mitmuse 3. pöörde vormid on moodustunud varasema lõpu **-bat* abil, millest mulgi murrakuis on kujunenud lõpud *-ve*, *-va*, *-v*, näit. Hls, Krk *sâvè* 'saavad', *lõvè* 'löövad', *âvè* 'ajavad', *kenèlev* 'kõnelevad', *eçsuv* 'eksivad', *puittûvâ* 'kukuvad maha', *azuittèvâ* 'asutavad, seavad', Pst *kaovè* 'kaovad', *kiittâvâ* 'ütlevad', *lâvè* 'lähevad', Trv *peçgâva*

'kardavad', *kakkava* (jūšku) 'jooksevad', (*mihè*) *nârva* 'naeravad', kuid *salvave* 'salvavad', *nakkave* 'hakkavad'.

Astmevahelduslike verbide preesensi plurali 3. pööre esineb kogu mulgi alal nõrgaastmelisena, näit. Hls, Krk, Pst, Trv *sořotve* 'torgivad', *kattave* 'katavad', *añnave* 'annavad', *loève* 'loevad' (vrd. V *veřva?*, *katva?*, *lucęva?*), kuid *teǹbave* 'tõmbavad', *magave* 'magavad'.

Imperfekt

leikmineuk

Imperfekt moodustatakse mulgi murdes *i-* ja *si-*tunnuse abil, kusjuures ülekaalus on *i-*minevik. *i-*imperfekt on tarvitusel ühesilbilistes pikavokaalsetes tüvedes, välja arvatud sõnad viima, müüma, käima, näit. Hls, Krk (*mèà*) *seì* 'sõin', *lei* 'lõin', *teǹmè*, (*te*) *seidè* 'sõite', (*na*) *leivè* '(nad) lõid', Trv (*ma*) *sai* ~ *saije* 'sain', (*ta*) *lei* ~ *leije* 'lõi', Hls, Krk (*pavà*) *kîje* '(pada) kees', *kîjev* 'keesid'; sõnades ajama, kaema, näit. (*temà*) *ai* ~ *aije*, *aiǹmè* 'ajasime', *aiǹvè* 'ajasid'; mõnedes kahesilbilistes *e-*tüvedes, näit. (*temà*) *oǹli*, *tulli*, *mešk* 'pesi', *pâzi* 'pääses', *nâǹmè* 'nägime', (*mèà*) *tei* 'tegin', Hls, Krk *nâi* ~ Hls *nâiǹz* ~ Krk *nâciš* 'nägi'. Sõnades teadma, seadma, leidma domineerib mulgi läänemurrakuis *i-*imperfekt, näit. Hls, Krk *sâzi* 'seadsin', *tâz* 'teadis', *tâzime* 'teadsime', *lõuziv* 'leidsid', *sâziv* 'seadsid'.

Mineviku tunnus *i* ilmneb sõnakujudes Hls, Krk *katti* 'kadus', *kattive* 'kadusid', *lakki* 'lagunes', *putti* 'kukkus maha (käest)', *salti* ~ *saite* 'sadas', *elli* ~ *eille* 'elas', *surriv* ~ *suřrev* 'surid' jt.

le-, *ne-*verbide minevik on kujundatud ainult *i-*tunnuse abil, näit. (*ta*) *üttèl* 'ütles', (*na*) *ülliv*, (*sa*) *meǹlii*, (*te*) *meǹlidà*; Krk (*rüçà*) *âiǹsni* ~ *âivzeñ* 'rukis õitses', Hls (*kiřzi*) *âiǹsniv* '(kirsid) õitsesid', (*leiv*) *apǹan* ~ *apni* 'leib hapnes', *ligèni* 'ligunes'.

Tähelepandavaks lääne-mulgi murde iseärasuseks on mõnedes sõnatüüpides *i-* ja *si-*imperfekti tarvitamine paralleelselt. Kahesilbilistes astmevahelduslikes *a-*, *ä-*tüvedes ja kolmesilbilistes sõnades moodustatakse kõik muutevormid, välja arvatud singulari 3. pööre, *i-*tunnuse abil, kuna ainsuse 3. pöördes liitub harilikult veel *-s*, *-z*, näit. Hls, Krk, Pst (*mià*) *añni* 'andsin', *veǹti* 'võtsin', *jâǹtime* 'jâtsime', (*te*) *kañnivà* 'te kandsite', (*na*) *veǹtiv* 'nad võtsid', Pst *tahiv* 'tahtsid', Hls, Krk (*na*) *kuřdiv* 'seisid', Pst *veǹtime* 'võtsime', *vâivime* 'vaatasime', *vèrettive* 'veeretasid', Hls (*mèa*) *kiřjutti*

'kirjutasin', *leppettime* 'lõpetasime', (na) *veleittiv* 'nad valetasid', Krk (*mèà*) *rappüdi* 'raputasin', (te) *azüdidä* 'asutasite', (na) *paluttiv* 'nad põletasid', Hls, Krk (*mèà*) *paranñti*, (*temä*) *parañts* ~ Hel *parañdz* 'parandas', Hls, Krk *paranñtivä* ~ Hel *paranñive* 'parandasid', Hls, Krk *ävelts* 'meelitas', *ävelttive*; kuid singulari 3. pöördes Hls, Krk (*temä*) *añdz* 'andis', *kañdz* 'kandis', *küñdz* 'kündis', *närñdz* 'naeris', *kürñdz* 'kooris', (*ta*) *kirjuts* 'kirjutas', *velets* 'valetas', *rapputs* 'raputas'. Paistu ja Tarvastu murrakus tarvitatakse *i*-tunnuselisi sõnakujusid ka ainsuse 3. pöördes, näit. (*ta*) *añd*, *küñd*, *käpperd* 'käperdas', *kirjut* 'kirjutas'. Kui verbi tüves esineb *s*, *sk*, või *st*, siis eraldab mineviku kolmanda pöörde vorme oleviku vormidest kõigis mulgi murrakuis ainult palatalisatsioon, näit. (*temä*) *käšk* 'käskis', *laš*k 'laskis', *tešt* 'tõstis', *ost* 'ostis', *maš* 'maksis', *kašt* 'kastis; sõtkus (leiba)'.
si-tunnuse abil moodustatakse kogu mulgi alal kahesilbiliste esmavästeliste tüvede, kontraheerunud verbide, *u*-refleksiivide ja paljude kahesilbiliste *u*-, *i*-tüvede imperfekt, näit. (*ma*) *lugèzi*, (*ta*) *lugèz*, (*te*) *kudàzidä*, (*ta*) *valàz*, (*na*) *valàziv*; Hls, Krk (*mèà*) *teñmàzi*, Trv *teñmašsit* '(sa) tõmbasid', *karàziv* 'kargasid', Pst *načkašsime* 'hakkasime', *karašsive* 'kargasid'; Krk (*ta*) *sirguzi*, *añduziv* 'haudusid', (*mèà*, *temä*) *ärkkuzi* 'ärkasin, ärkas', Hls, Krk (*leib*) *kerkkuzi* 'leib kerkis', (*mèà*) *kakse* ~ *kaksi* 'katkusin', (*na*) *sorkšiv* 'nad torkisid', *nülgoziv* 'nülgisid', (*na*) *seksiv* 'nad sõtkusid'. *si*-tunnus esineb kõigis mulgi murrakuis sõnades *v i i m a*, *m ü ü m a*, *k ä i m a*: (*ta*) *viz* 'viis', (*te*) *vizidä* 'te viisite', (*na*) *vizivä* 'nad viisid', (*me*) *müzime*, Hls, Krk (*ta*) *käüz* 'ta käis', (*na*) *käüziv* '(nad) käisid'.

Murrakuti võib mõnedes *u*-tüvedes kohata paralleelselt *i*- ja *si*-minevikku, näit. Krk (*sild*) *keikki* ~ Hls *keiksi* 'kõikus', Krk *likki* ~ *liks* ~ Hls *liksi* 'liikus', Krk (*keřvā*) *likkiv* ~ Hls *liksivä* 'liikusid', Krk (*ma*) *iste* 'istusin', Pst *ištive* 'istusid', Trv (*ta*) *išt* 'istus', *aštse* 'astus', (*na*) *aštšive*, *ištšive*.

Tarvastus ja Helmes esineb *si*-minevik üldiselt ka kahesilbilistes astmevahelduslikes sõnades, näit. *añdzeve* 'andsid', *kañdze* 'kandis', *veļševe* 'võtsid'. Sõnas *t u n d m a* on *si*-tunnus tänapäeval üldiselt tarvitatav, näit. Hls (*me*) *tuñdzim*, Krk (*ma*) *tuñdzi*. Üksnes kõige vanemal võib kohati kuulda *i*-tunnusega vanemaid sõnakujusid, näit. Pst Raassillal (*sa*) *tüziv* 'tundsid', Krk (*mèà*) *tüzi* 'tundsin', (*ta*) *tüz* 'tundis', (*na*) *tüziv* '(nad) tundsid'.

Eitava kõne moodustamiseks kasutatakse mulgi murdes sõnu *ei, es, ärä ~ är, ärge, ärkü, ärðan* koos verbiga. Eitavas kõnes on verbi lõpul algselt olnud *-k*, mis võru murdes on arenenud larüngaalklusiiliks, mulgi murdes kadunud, näit. *ei vehtë* 'ei võta', Hls *es kannattä* 'ei kannatanud'. Abisõnad *ei* (olevikus), *es* (minevikus) esinevad kindlas, tingivas ja kaudses kõneviisis eitava kõne väljendamiseks, näit. Hls *mää ei tulë; temä ei oleš tullü* 'tema ei oleks tulnud'; Krk *temä es kirjjudä* 'tema ei kirjutanud'; *mää eij_õš lännü* 'mina ei oleks läinud'; *eij_ole ütte uiška kuñnicil ollü* 'ei ole ühtki ussi kuskil olnud'.

Impersonaali eitava kõne lõpuks on lõunaeestipäraselt *-tta, -ttä, -tte* või *-de, -da, -dä, -ä*, näit. Hls *sođattis es veette* 'soldatiks ei võetud'; *es leppèvede ärä* 'ei lõpetatud ära'; Pst *es säpetta* 'ei saadetud'; Krk *eoas küzäjel sū päle ei lüšvā* ('ei lööda'); *māribāšvāl ei seglūdä, ei neglūdä* ('ei sõeluta, ei nõeluta').

Eitavas imperatiivis ehk keeldkõnes esineb kogu mulgi murdealal verb *da*-infinitiivi kujul, näit. Hls *ärä miuť mahä laštä* 'ära mind maha lase'; *midägi ärä lauštä* 'midagi ära lausu'; *ärä sa mahä pūtta mehta* 'ära sa maha poeta mitte'; Krk *ärä jäljä väimeš, ärä süšvā jušvā kedägi* 'ära jää väimeheks, ära söö ega joo midagi'; *vehtë eppust, ärä süšvā vanä,ini-meze süät* ('... ära söö vanainimese südant'); Trv *ärä sedä kullède keš ezi,šnäst kiť* 'ära seda kuula, kes iseennast kiidab'; Hel *poig, ärä šia tullä* ('... ära siia tule').

Omapärasel kujul on Halliste ja Karksi murrakus tarvitusel mineviku eitav imperatiiv, näit. Krk *parep ärðan aňdägi* 'parem oleks olnud mitte anda'; *ärðan paňnä seňna* 'ei oleks tarvitsenud sinna panna'; *ärðan miňnä* '(sa, teie, nad) ei oleks tarvitsenud minna'.

Konditsionaal

Konditsionaali tunnusest *-ksi* on mulgi murdes kujunenud *-š, -z, -s, -ss-*. Tingiva kõneviisi vormid moodustatakse, nagu lõuna-estis murdes üldiselt, ilma isikulõppudeta. Näiteid: Hls ta *vehtëz* ('võtaks') *egält pült, kušt sász* ('saaks'); Pst ... *eť tül sissi ei säs* ('ei saaks'); Krk *mälë mehtëge tjš* ('teeksin') *vil, mull_eij_ole teřvist; ma roniš* ('roniksin') *iķki vil ku_ma*

jeõvas ('jõuaksin'); *ma ikki tuñes* ('tunneksin') *ku ma ta* *näes* ('näeksin'); *mää sũs* ('sööksin') *sedä kamä pirla ütte puhku*; Hel *nemä sũssi* ('nad sööksid') *vai inimeze ärä*; *juštku kaessi peõõe* ('katsuksin käega') *agä ei tulë mĩlbe*.

Kaudne kõneviis

Kaudse kõneviisi olevikku väljendatakse mulgi läänemurrakuis verbivormi *-vat* > *-vet* ~ *-ved* abil, ida-mulgis *-va* > *-v*, *-be* abil, näit. Hls *vel* *olëved kodun*; Krk *ta kadüvet ärä ku kurjã är* *degëvet*; *pütti otsãn kurivet* ('olevat, lamavat') *üiis kiriven uisk*; Pst *vihma akkavet sadãma*; Trv *na ülliva, veli ollëv aõõe ja tullëv* ('olevat ... tulevat') *varsti kodu*. Helmest on kõige vanemait märgitud erilaadset kaudse kõne tarvitamist, näit. *nemä ütlevõ, et miã enãp ilüzezt ei kenëlevõ* ('ei kõnelevat'), *eì sãbe* ('ei saavat') *minü kenest arü*; *mẽnì ütles, et ta* (s. o. luupainaja) *ollëbe inimeze müdu, piisittebe ja rapputtebe ja tegëbe imë temppe* ('... olevat ... pigistavat ... raputavat ... tegevat ...').

Kaudse kõneviisi minevikku kasutatakse mulgi murrakuis, välja arvatud Helme, harva, näit. Hls *korstne vıl paistnuve* 'korstnad olevat veel paistnud'. Helmes on see harilik, nagu tartu ja võru murdeski, näit. *na om elãnuve mejsãde sihën ja koš na om sãnuve* 'nad olevat elanud metsades ja kus nad olevat saanud'; *nemã jãtnuve temã magãme ja lasknuve vıl magãve* 'nemad olevat jãtnud ta magama ja olevat lasknud veel magada'.

KARKSI MURRAK

VÕHMASTE K.

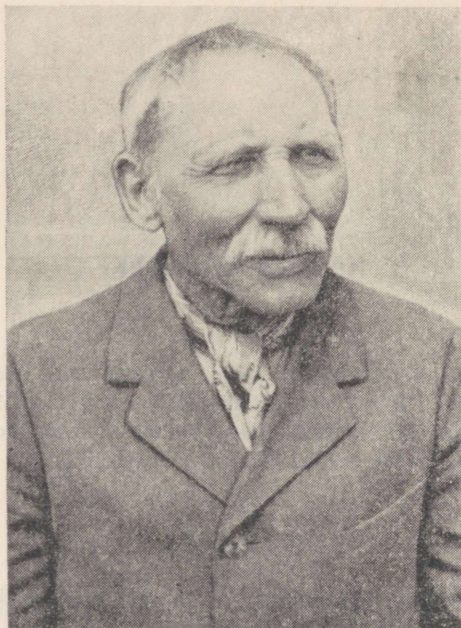
Peeter Tõrvand, sünd. 1866. a. Karksi v. Kiisa talus, noores eas töötanud sulasena ja telliste vormijana Karksi vallas; 1906—1907 oli ehitustööliseks Peterburi kubermangus; hiljem Murassool väikekohapidajaks. Kolhoosi mesila hooldaja. Tuntud sarvepillimängija ja kaasitaja. Koolis käinud 3 talve. Surnud 1955. a.

1. *Tulimaa

ma pidi selle tu·limā¹ te·gemizest ka ke·neleme || ku·da mü·du tal²
va·nal āl te·tti || kuš olli väi·kke ve·za | sī· raiiuti ma·ha || jā kāneitti ā·³
ku·ppu ja | pantti vi·rna | ja sāl lašti neið | meni nä·dāl veļ pā·r | vähä
ku·va ja || jā seš | küñneitti a·dragā seš sī· | sī mā· sāl̄ ü·leš || nī· | selle
küttüze adra aē·re⁴ nemä olliv ka tei·št mü·du ku nüið mü·d peļlumād |
kü·ñneitti || neñde | ne·ñdel olli terāvā se·rva vä·limize se·rva olli te·rāvā keš
leigaziñ nī pē·nikse jüre ka·itik⁵ || neñda et | sī mā· rohkep seš neit tu·rbit⁶
añdz | jā nū⁷ kuì kü·ttüst küime⁸ mintti | seš veitti | sā·l̄ koitteli⁹ tu·rba al̄
ā·rādā¹⁰ kuš | kü·ttūs taheitti pa·ñda | ja pantti ā· gubu siñna a·zemel ja | jā
pantti | kü·ttüze | veļ nī tu·rba pantti sinna seš agadel pā·le ja sāl̄ tullī
sī kü·ttūs ||

ja ku·da olli | sī ā· gubu sāl ki·ñni | mattet | seš | veis tal juba tulð
o·isa pañda || aga nei·t teitti ikki pa·llu rohkep va·lmi | neñda et kaš sī
mā· pu·ha täüs miš ü·leš küñneitti olli veļ | veļ pūl ve ja seš pantti tu·li ja ja
ku·na seš olliv puha sāl ā·rā pele . . . (parandab:) pa·ludet¹¹ | se·š lašti

¹ tulimā 'võsa, haorämpsu ja rohukamara põletamise teel ettevalmistatud uudismaa; saadu (= ale) ja kütise üldnimetus'; ² teda; ³ aga, ā 'hagu'; ⁴ aēr, aēre 'harkadra künniraud'; ⁵ katki; ⁶ tu·rvas, tu·rba 'rohukamar, rohumätas'; ⁷ no, noh; ⁸ kütist tegema, kütist põletama; ⁹ sealt kohalt; ¹⁰ ära; ¹¹ paluūtāmā, -itā 'põletama'

Peeter Tõrvand

neid me-ni päe säl ja-htudə || ku-na olliv ä-rä jahtun | seš pilluitti | sī tu-ħk
 ümmert tī-ru¹² la-ļjali ja | ja nī tu-rba miš olliv | nüid | te-rveš jānu veī
 sū-reš | nī- lūdi la-ļpmedeg¹³ ka vīl seš pē-nikseš ||

ja söe- | nī- koŗjatti sāl̄t mā- bāl̄t puhtəš || nei-d olli ädäst vaja | se-ppäl
 min (parandab:) vi-jā | ku ta-lu läits oma tū-rīstu valmistəmə se-ppä-manu
 ja seš pidiṽə o-ma söe- olemə ja mu-ļjal̄i neid süze eš sā- neṽda keŗgest |
 seš tu-limāde bāl̄t neid saī- ||

nū | teī-ne tu-limā arimin olli jälle tei-št müdu || et raļjuitti me-tsa
 ma-ha-ja | jā o-ksa laottidə | laī-jali | neṽda-et e-gāš kottəl mā- bāl̄t neid
 okse o-lemen olli | miš nüit-sel̄ tu-limāš taheitti te-itā || ja seš näūdelti¹⁴
 tuli o-tsa-ja/pa-ludidə nī o-ksa sāl̄ pā-l ä-rä || ja se-š rīzuitti vīl nī tu-ħki
 miš-sāl̄ o-lli ja söe- koŗjatti ko-ħku-ja seš olli sī ka-mar pu-deveš¹⁵

¹² ümberringi; ¹³ lappi, laipme 'labidas'; ¹⁴ näütme, näuttä 'lätma, süütama'; ¹⁵ pude-
 daks, muredaks

palanu || jā | mūtku pantti ader si·ssi || künneitti ta ü·leš·ja || ja seš
äe·stide ta ä·rä sāl·ja || jā | kü·lveitti vili pā·le ||

ja neñda sa·ma | tetti ka selle kü·ttuze māl veì tu·limāl || tetti vili
pā·le ja rohkep tetti ikki ke·švā¹⁶ ja nā·rist || nū nā·rist eš tohi | äste
neñda | vī·rī mūdā te·ttā | eì ka·rjatse nī olliv ma·kja¹⁷ nī oleš nā·ri är
ka·rja manu kañdān || nā·ri olli teì seš ikke rohkep ke·špaikka nuñme
sisse || eì ka·rjatse eš jole¹⁸ tã·dān¹⁹ ||

KKI MT 216, 51—55. Heliplaadistanud P. Ariste 1938,
litereerinud S. Tanning 1959.

VÕHMASTE K.

Peeter Tõrvand, 72 a.

2. *Hundi- ja karujahist

meije va·na e·zi vanemppä olliv | ja·hibidäje ja ka·labüidje || aga nī
jahi rī·šta olliv ko·guni | a·lva | nagu nüid meì·l ü·švemppel äì om ikki |
ä· rīšta ja kellegä ikki pū·ndä sä· | aga sīški ne·mä olliv ne·ñda vārī²⁰ ka
o·mal māl vä·llä eppin | eì u·ñdil tetti ai·d || tetti ai·d neñda | teì·västest
eì temä ümmert ri·ñgi | pidi nüid mi·nemä sū·t pantti siñna ke·špaiga äida
si·sse | pidi sālī minem jušku | ta·numi²¹ mūdā | ümmert ri·ñgi seni se·ni·gu
vīmät tullī²² seände²³ ki·tsas ko·ttus²⁴ | eì eì te·mä eš sä· ä·näp²⁵ ta·gazi
kändä || ja sä·lī olli seš | selle ja·himehel jova | sä·k kä·hen²⁶ ||

nō | ka·rul olli | ra·šva || karu ra·šva olliv | selle sa·ma mõduo | ollu ||
mi·na neid mu·dukki nä·ñnu ei·j·ole aga | ma kenele se·dä miš | miš miü· ežä
om miü·l om ke·nelnu || nagu nüid vīl pū·ben om nättä | vīl neid | neid
te·hu raudu²⁷ || nī ka·ru rašva olliv ka seantse sa·ma | vī·dreg²⁸ ollu | keš | ku
karu kä·ppa·bidi siñna va·hel olli lähnu | eì seš ta ä·mp sālī seš ei·j·ol
pā·snu va·lla || ja ka·ruzit olli | ka ta·ppet nüit pū·šsiga || aga nī pū·ši
olliv ollu | tule lu·kkuga | tu·iñce²⁹ eš jō·le ollu || ja išt mu·dukki neid
lā·ditti ||

¹⁶ kežū, kešvā 'oder'; ¹⁷ macjaš, makja 'maias'; ¹⁸ preesensi eitava kõne vormi
ei·j·ole ~ ei·j·ole analoogial on j kandunud imperfekti vormi — eš jole ~ eš jōle; ¹⁹ tead-
nud; ²⁰ niivõrd, sedavõrd, sel määral; ²¹ tanum, -a 'kahelt poolt taraga piiratud karjatee';
²² vīmāda tuli 'viimati tuli'; ²³ seände ~ seantte 'seesugune, niisugune'; ²⁴ koht; ²⁵ anāp
~ amp 'enam'; ²⁶ käes; ²⁷ tehu rašva 'tuhkrupiünis'; ²⁸ vīder, vīdre 'vedru'; ²⁹ tuvi·g,
tuvi·g 'pistong'

ja karu kü-ť | sī pidi | seš tegemā omal | ki-nble ko-ťtuza veļ va-ŗjubaiga
kuñ | kuñ tā | kuš, ta ü-leš ke-ŗgeš ka-ru la-va | kuš ka-ru nüit kääs | sāl
vi-llān veļ kige ro-hkeþ kār-ā ta aŗmastān sūšvā ja si-nna tullu tā | ja sevā
olli sevā nu-ŗme olli ta seš sāl se-ŗkun ja sōnū lä-bi neņda | eť selle
pellu, inimeze | vi-li sānu ā-rā raizāť ||

ke-ŗD olli | ka-ru nüit käänu | ti-ņdi | karksi ti-ņdi talu | kār-
nuŗmen | jā ti-ņdi va-na, ju ha ņ | olli oma velle jā-gul üttelnu | sī- olli
a ñe veške ta-lul selle keŗragā e-lānu, ja meļza kü-ťti aŗmađi pi-dānu ||
ju- ha ņ olli läñnu | meļza | — — — ko-huť pidāme | ja läñnu siñna |
a ñe veške talul si-šse | sī olli tī-šveren ja üttelnu, eť | kule va-na, jā k
eť mi-ne ta-ŗpa sī ka-ru ā-rā eť ta raiskaš muļ peris selle kār-
nuŗme ā-rā || nū va-na üttelnu | nūh veļp miñnā ka-h eť ma saļ nüit meļza, āŗrā
kāešt saļ | to-ŗģi pū-šsi eť se-ļle pāl ole ma pa-ļlu ju-ļceþ ku nī vana tu-
li-lukku pūšsi olli ||

seš | va-na, jā k sā-dān sāl seš nüit, selle pū-šsi ju-ťti, ja | jā läñnu |
ti-ņdi || teñnu la-va ü-leš kār-ā nuŗme, vŗri, ja | jā seš e-htu kuļ joba
ā-mārikkuš aķkanu minemā | seš | seš muŗukki ka-ru olli tu-ļlu ja te-mā
ollu ü-leven sāl la-va, bāl ja | ja ne-ņda, gu, da selle la-ħmacu³⁰ olli tal |
a-ñdān | ja ka-ru kānden pi-ķkāli ma-ha ||

va-na, ju ha ņ olli jälle pa-ŗavīzi³¹ meļ-zāst tullu | olli a ñe ke-ŗdzi, mañ
sāl | o-best puhanu ja | üttelnu tei-štel | eť nū nüid vana, jā k teñmaš sel
ka-ru ma-ha | eť ta ku-ri val-m tegi³² paļlu ka-ħjuť muļ | eť kiķ kār-ā
olli, da pu-ha sāl ma-ha nü-hānu | jā, ja vi-māde ei, oš³³ ma mitti mi-dāgi
sānu nüid om ta ikki višt ā-rā | ukkať ega va-na, jā k tal ikki eš jā-ťtā
te-mā om neñdeg joba | a-ŗjun | eť ta neid paļlu ta-ŗpān ja | ja veļs se-ļle
ka- nüid ma-ha ||

KKI MT 216, 71—75. Heliplaadistanud P. Ariste 1938,
litereerinud S. Tanning 1959.

VÕHMASTE K.

Peeter Tõrvand, 72 a.

3. *Kalapüügist

kalu püi-ntti vanal ajal me-ŗdegā || ja nī me-ŗra | valmistide vi-ļsest
jā | jā linatse nī-dist ja ||
a-vi ku-dumize āl | seš pantti teiti sūr te-ķke teiti | je-ŗ, bāle e-ļte || ja

³⁰ laħma/ķ, -gu 'pauk'; ³¹ parajasti sel ajal; ³² (ta) tegi; ³³ ei oleks

ke-špaikka jäetti üits seände au-k kušt nüit ka-la lä-bi tükkiwə ja tei-zel
 põle pantti | seš me-ŗd e-ite | et ne-nda_bia ku_da seš | nüid ezezi sält
 lä-bi aūgu lai-ts | läiis me-ŗda si-šse || ja me-ŗran olli | jälle seände pu-juš³⁴
 säet et te-mä es sâ_mitti ta-gazi kändä ||

ja miš vi-šest tei olli_ja ja ja me-nel olli ka vül | sū-re pi-kkä ma-lkkest
 tei | nagu sāl | ka-rk̄si — — — ja k̄a-ršne p̄iri pāl om üits | üits
 jä-ŗv || vei-zjāŗv || seš k̄a-ršne mihe olliv | ollivə siinna oma | jeē_bāle
 sād̄an sea-ntsit me-ŗdu | miš olliv tei pikkä va-ŗbest || ja se-llel es jole
 pujust se-hen³⁵ sī olli | meni sei-dze ka-štezə jalga ol_da³⁶ pi-k̄ | ja sī sū
 vei_sī sū- miš nüid va-štu sevā te-kket pantti | sī- olli muuukki lai- | ja
 sāl-š seš ka-la läiis si-šse_ja seni tū-kš ta | seni se-ni_gu vīmāde | tulli
 nenda ki-šas et temä ü-nmer kändä es sâ- | jā veetti ta vā-llā | seš olli
 jälle seände pu-ñ pant siinna selle pē-nikse o-šsa ette | jušt kui pu-delil ko-rk̄
 kunaci || sī pu-ñ veetti sält išt ä-rādə ja seš rap̄pudide | a-vize³⁷ sält vā-llā ||

KKI MT 216, 75—77. Heliplaadistanud P. Ariste 1938,
 litereerinud S. Tanning 1959.

VÕHMASTE K.

Peeter Tõrvand, 72 a.

4. *Tõrvandite ja Murrikute suguvõsast

va-nal āl pāle pe-ħja seā | olli i-ŋgrijamāl³⁸ üits ka-ŗjalane |
 tullu s̄a-remāle || i-ŋgrijamāl olli paľlu | te-ŗva | sāl tei jā | te-ŗva
 vabrigu ollu vei a-ħju || ja seš te-mä_om tullu k̄a sija s̄a-remāle | ja
 s̄i-n_om akkanu | mei-zedel te-ŗva valmistamə || jā temä po-ŗ p̄i-der | sī-
 es jole sāl s̄a-remāl taht̄on o-lla sī olli sū-rel māle tullu || p̄ā-ŗnu lähe-
 dāl | su-ŗju me-ŗə | jah | jā akkanu s̄āl te-ŗva palu . . . (parandab:)
 pelett̄amə³⁹ || jā su-ŗju äŗrä sī- olli i-me kuri i-nimen ollu || sī- olli oma |
 t̄i-njet ja o-ŗje sāl vācā paľlu pe-šs̄an ja | jā va-li ollu || p̄i-der me-ttel-
 nu_et | et pi-kkāl⁴⁰ ma seast äŗrāt te-ni || et sī lā jo li-jal | ütte alaťti⁴¹
 ańdaš na-ha_bāle_ja | ja kulle⁴² ku-ŗje se-nu | ja meā tēni peris t̄i-nmize
 m̄i-du⁴³ ||

³⁴ lehtrikujuline sopp mõrra sees, kustkaudu kala sisse läheb; ³⁵ sees; ³⁶ oli ta;
³⁷ havid; ³⁸ Ingerimaalt; ³⁹ murdepärase sõna *paluīt̄amə* 'põletama' parandab kj. ühis-
 keelseks; ⁴⁰ kui kaua; ⁴¹ alatasa, ühtepuhku; ⁴² *kullema*, *kulledə* 'kuulama'; ⁴³ teenin
 korralikult (kõnekäänd)

te-mäl olli sāl ka seš | üits tei-ne pois ollu kellegä na ä. | sebra mi-he
 olli ollu a-nnuš olli ta ni-mi ollu ja || veitän üitskeŗd kä-ite ja pidänu |
 neũ. et | paem ä-rä⁴⁴ || a-nnuš olli kü-litta sänu et | ka-rk̄sin olevät
 ä. | ä-ŗrä | et läme ka-rk̄siš || jā | meiza sũ-r koer olli a-nnuze gä
 äšte se-ber ollu | mušt koer ja muri ni-mi || muri ni-mi ja seš | muũkki
 nā pidant pa-gemä || tĩ. d. mũdä es jole julgenu tu-lla || se-lleberäst et pe-
 länu et | et keŗd meĩ-zesak̄sa sādav | jä-ŗgi | veitav (parandab:) veets
 ki-nni ja vjäs ta-gazi ja aņdaš na-ha bāle ja | ja o-ŗja oleme ikki sāl ||

nũi-t seš sĩ mu-ri ollu neil seš sĩ | sĩ kai-tse | neĩde meĩsa lũ-me
 ĩšt | ka-ruzit olli vana (parandab:) vanast pa-llu ja | jā seš nĩ. veiziv k̄
 inimest ä-rä muŗda || nũi-t | tullu na tĩ. vjĩt mũdä me-ĩsa mũdä | neĩda t
 tĩ. neil ikki ollu si-lmin⁴⁵ || umbes⁴⁶ es jole tohtin tu-lla et me-ĩsa jälle
 ä-rä ešsũv ||

ja vĩmät sānu na siinna ka-rk̄siš vā-llä | ka-rk̄si meize ja || ja
 sāl | sa-ksa olli neid | äšte va-štu veitän | peris ā-mē-leg ollu sellesi
 ä. mĩ-l et jälle | pā-r orja ro-hkeŗ om ja || seš küšt⁴⁷ | et nũ | kas midäg
 a-nmadit ka- meĩstadä || a-nnuš üttelnu et | et mi-na et meĩsta kül | meä
 eĩ meĩsta kül mitti mü-d mi-dägi-gu | pe-lludũd || pĩ-der üttelnu et | et
 meä meĩsta pe-lludũd | ja meĩsta k̄a te-ŗva | peleĩtā ||

no nũid ä. kü-l | ä-ŗrä sātän seš a-nnuze mu-ri-gu | talul || sĩ ta-lu
 es jole kül ānāp ko-ŗran⁴⁸ ollu || ja sĩ mā. olli ma-ha jānu ollu || ra-hvast
 olli se-ll-āl | pũ-duš ollu || ja seš | olli säe-t te-mä seš siinna | sevä pe-lu
 ü-leš arimā ja || ta teĩnu sāl tu-limād || jā. | meĩ-zäst olli pal seš se-melt
 ant | jā sũ-mize maĩterjani ka-h | lei-bä ja neĩda et | et ta veiz e-dezi
 elāde selle ā-štā senis ku-da jälle o-ma pellust sai. || jā tĩ-njet olli tal kah
 ant || veĩ neid poi-sse veĩ tü-drukkit | kui pa-llu sevä | mina ei tã. ||

noh seš a-nnuš olli sāl | ikki oma tĩ-ge e-dezi läñnu jā | ja meize
 sak̄stel ollu ä. mĩ-l et tu-bli pe-llumihe olliv sānũ || a-nnuš sel olli seš |
 poi-g e-n | sĩ. jāt seš | a-nnuze azemel siinna pe-remiheš ja || ja sĩ. olli
 ka meĩzesak̄stel sur aũ-z mĩ-z || ta olli säet ki-ri-gu vjĩ-lmöldres⁴⁹ | ja olli
 säet | valla pā. ko-htumiheš || jā | ja vĩ-mäite ku | ku olli si aĩg e-ĩte tullu
 et nĩ o-ŗjuze | olliv | ä-rāde kelei jā | ja et | va-lla rahvaš ānāp meĩ-zet

⁴⁴ page/mä, -dä, (meä) paē 'pögenema'; ⁴⁵ tee oli neil näha; ⁴⁶ huupi; ⁴⁷ küsitud;

⁴⁸ murdepäraselt keŗran; ⁴⁹ vjĩl/mölder, -möldre 'kirikuvöormünder, kirikueestseisja'

o·rjadā es̄ tōhi | seš̄ olli sādē e·n̄ | ta ũ·g a meḷ·ze | meḷze re·n̄nikkus̄ | ant
 meḷzā | e·n̄ nu·gāte re·n̄di·bāle ja || mu·ri·g u talu sḹ olli·dal̄ mu·d'ukkist ||
 seš̄ olli kaiš̄ ka·ite ko·ha·bāl ta || te·māl olli kai·iš̄ poi·ga ja | ja ko·lm̄
 tü·dārt̄ || nō seš̄ | va·na·e n̄ su·rri seš̄ sāl ta ũ·g an̄ ä·rādā || jā | meḷzā
 veḷti seš̄ selle pe·regoḿna käešt̄ ä·rādā jā | n̄i· lätsiv̄ seš̄ mu·rikkul
 siḿna kokku pu·ha | muist̄ ollivā alle⁵⁰ väe·tti ka·šviv̄ ja muist̄ olli sū·reppit̄
 jova ja ||

ju·ha n̄ sḹ olli kige va·nep̄ sḹ· olli | nō·rest peräst̄⁵¹ ä·rā surenu || no seš̄
 üi·iš̄ poiḡ ä·r̄nits ja sḹ talle v̄l̄ jāl̄. || ja sḹ seš̄ akkaš̄ sedā mu·ri·g u
 talu kā sāl̄ pidāme ||

no nü·d̄ üišt̄ seānde ju·htumin ollu || et̄ | et̄ üt̄te pū·häbezel p̄ä·vāl |
 pū·häbes p̄äevā o·m̄mukkul tü·drukk̄ om̄ lāḿnu ka·r̄jatse ḹist̄ ka·r̄ja || ja om̄
 ka·r̄ja ānu | ka·r̄jamāle kus̄ ta meḷ·ze meḷs̄ veḹ meḷ·ze rā·nik̄⁵² lä·hüksē⁵³
 olli ollu — — — ||

meḷsavahi kuḷjadecije olli kā· tullu sinna || sḹ· olli sāl | tüdrukkul
 ki·škme akkanu ja | ma·ratsā⁵⁴ taht̄an sāl ja || no tü·druk̄ es̄ jole ik̄ selleg
 neḷ·s̄ ollu || ja meḷsavahil sūā tāü·z | lāḿnu meḷ·ze aḿd̄an me·tsa·ärräl̄
 ü·leš̄ | et̄ mu·ri·g u ka·ri om̄ ollu | sāl | meḷzā meḷsa rā·nikkun ja | jā
 seš̄ | ant̄ azi ko·htu kätte — — — ||

ja ko·hus̄ olli meḷsa·ärrā kaḷbuzē tü·h̄jās̄ teḿnu || n̄i· | miš̄ nü·d̄ |
 meḷ·ze·ärrävel sūā tāü·s̄ et̄ | et̄ ku·r̄ram | et̄ nüḷv̄ talu ma·iš̄ | piāv̄ nüḷv̄
 ka eḷ·cust̄ sāme || et̄ ta·lust̄ vä·llä || muḷukki ta olli re·n̄di ta·lu ja | ega |
 va·štu paḿdaš̄ s̄a· | m̄tku | ü·leš̄ üt̄tel̄ ja jū·ribäēvān pidānt̄⁵⁵ ä·rā
 minem || n̄i· ä·r̄nitset̄ es̄ | sedā poiḡ ä·r̄nits̄ et̄ es̄ ei·dudā sḹ milti
 mi·dāgist̄ || te·mä olli ik̄ rāzikkē a·ridust̄ sānu ja | läiis̄ tā·gerberā valla
 ki·r̄jūt̄teješ̄ || ja s̄a·l̄ ta ep̄s̄ ik̄ki ka v̄l̄ ü·t̄telugu e·dezi ja || tā·gerberā
 lu·p̄pelt̄ veḷs̄ ta nai·ze || jā seš̄ elli ta oma | pe·regoḿna·elu edezi || tal̄
 olli seš̄ | ko·lm̄ tü·dārt̄ jah ja poi·g ja || ja seš̄ | üišt̄ tü·dār | miš̄ om̄
 kainu⁵⁶ kü·lus̄ a·jalehte sēn ja sḹ elli v̄ō·lijo k̄ki | keš̄ s̄ō·memāl̄
 eläš̄ ||

KKI MT 216, 36—44. Heliplaadistanud P. Ariste 1938,
 litereerinud S. Tanning 1959.

⁵⁰ alles; ⁵¹ noorena; ⁵² raiesmik; ⁵³ lähedal; ⁵⁴ mara/tsemā, -tsā 'mässama, hullama, vallatlema'; ⁵⁵ kaudse kõneviisi väljendamiseks kasutatakse sageli uuemat vormi pidānt̄ pro pidānu; ⁵⁶ kaunis, õige, üsna

5. *Härrapeksja Ann

va-nast olli ka·r·k·s·i meizən üüts kuri | meizə valitse⁵⁷ ollu || tī·de·ma·ñ
 olli tal ni-mi ollu ja | ja sī· olli koč·ra ko·mbel peris neid | meizə o·rje |
 sāl nu-helnu || tal ollu seände | a·m·ma·t neñda·ballu ku·da | meizəst olli
 o·beze sełgä karanu·ja || jā seš ollu ä· rü·šk veì ka·ñdzik ka ik tal
 kä·hen || nagu tükki·aig⁵⁸ veì veì se·ñnigu veò ja laotteze (parandab:)
 lao·ttuze aig veì | seš laškən nu·rme mü·dä o·bezegə ja mütku la·ksuittən
 ikki i-nimestel | se·lgä ||

no nüit | üttel päē·väl | ta olli üite tü·drukkui sāl eige i·rmzast lõnü ||
 tü·drukkul olli süä· täü·s sānu et mi·s ku·řram | mi·kke išt sa mu·t lü·t⁵⁹ || olli
 se·ñnigu a·r·gigə tal teñmanu mü·dä se·lgä miitu pau·kku·ja || ja tī·de·
 ma·ñnil irm kä·hen ei tā· miš·ta te·ge vī·mätti tap ärä ka·h || olli pañdən
 seš o·bezegə | ai·jan⁶⁰ meizə·bōle || aga pe·rən sedä⁶¹ | sel tü·drugul | a·ñ
 olli tal ni-mi | olli neñda iřmukkene pā·le tullu et ei tā· miš | miš·must
 nüid sā· || kaš·mu·t si·beris ärä sādets veì | veì mi·š·mu·t tettäs || veì
 ki·ri·gu·dulppa | nu·heldə sādets ||

nū | meizə·bāl olli tu·llu üüts | vana su·lane veì va·na | se·ñnigu
 vedäje va·na mi·z || a·ñ lāñnu se·lle manu·ja | üttelnu o·nu et | ei miš·ma⁶²
 nüit·tī et meä | ärät lei· | va·litseje·ärät || va·na üttelnu | la·isek | miš
 neü meä· siül mü·d meišta a·ñda et mi·ne | a·lli·stuš e·ppetteje·manu |
 ke·nele e·ppettejel ä·rädə | sī· a·zi et kudavizi temä si·u·t ta·ps⁶³ ja olli·ja || et
 ku te·mä sā· a·vitte·t | meä· su·t kü·l avittə ei sā || ei pa·reppet neü ei
 meišta a·ñda ka·h ||

noh a·ñ nel ei jō·legi jānu mü·d neü ü·le·ja | veittən kä·lte·ja lāñnu |
 a·lli·stuš ja || ke·nelnu eppettejel sāl ä·rə || ezi si·l·mä jōznu ve·t | sāl || jā·ja
 i·rm ollu·ja || nū e·ppettejel tullu ka·kki⁶⁴ seš vāh a·lastust a·ñ ne vaš·
 tu·ja | ki·řjuittən sāl kirjä·ja | añdən a·ñ ne·gäite·ja || et mi·ne sā | jala
 pā·l·t vi·llä·nttiš ja | ja vi· sī | ki·ri | silla ko·htu·bäl⁶⁵ || noh a·ñ kah
 lā·ñnu sāl || e·s·jole eñne vi·llä·ntti·n kääñnü ka·h | jā·lle olli sāl tī·bäl

⁵⁷ murdes hrl. valitseje; ⁵⁸ mõisa tükitöö ajal; ⁵⁹ mille eest sa mind lööd; ⁶⁰ ajades, sõites, ratsutades; ⁶¹ pärast seda; ⁶² mis ma; ⁶³ sind peksis; ⁶⁴ ka ikka; ⁶⁵ silla kohus 'Rootsi ja Vene valitsuse ajal Liivimaal tegutsenud kohus, mille kompetentsi kuulusid poliit- seilised ülesanded ja väiksemate süüteoasjade lahendamine'

ikki i-nimeste käest kü-zünü ja gu li-ñna olli sānu sāltt olli jäl ju-hadeš taš siñna ko-htumaja manu ja | se-niš ku-da periš selle ko-htu-är-räg olli ko-čku sānu | ki-řjä sāl kä-šte añdān ja || jā seš | ko-htu-är-rä olli selle e-ppeteje kirjā seš ä-rä lugenu ja | a-ñ ne käest ka- vīl sāl kü-zünü || a-ñ juštustān seš sellel ka- vīl oma lū ä-rādā || seš olli käšt taš ko-du miñ-nā ja | ja ütelt ei | et ärä mu-retse ke-dāgi ||

nō-h | nüit nī | teize teo-lize ja o-řja | keš sāl nüit | sedā lugu tā-ziv⁶⁶ ja o-lliv nī ūttān i-kki ei tā miš nüid a-ñ nel te-ittās || et nüid o-m üits i-gāvene nuhtlus taš ikki tu-lemen ||

eš jōle nu-htlust ke-dāgi tullu || meš-za valitsejel olli nō-mittuze ki-ri tullu | neñda-et ei to-hi pešā | et jo va-litsuze bu-llt olli joba sī nuhtlus ka se-ll-āl joba ä-rä vähendēt || jā | a-ñ saš seš selle | oma ä-řrā peš-mize | pa-lgās saš tā | ä-řrā-bešje a-ñ ne | ni-meš ||

KKI MT 216, 57—61. Heliplaadistanud P. Ariste 1938,
litereerinud S. Tanning 1959.

VOHMASTE K.

Peeter Tõrvand, 72 a.

6. *Vanamees ootab surma

va-nal āl olli | üits va-namīs nüid elānü ü-šintti⁶⁷ | oma saūna (paran-dab:) sa-ñnagambren ja | ta pidānt seš | ka ū-lt kañmā selle kü-šte išt || ta olli | a-gu ragunu ja⁶⁸ | ku-ppu kānden ja ||

ku-na⁶⁹ olli joba ä-ř kujunu | no se-š pidi ta neit ko-du kañmā || ja se-š ta olli neid ka-ñdān ka-h ja | e-zi olli ta | o-hanu sāl | muvukki tal jeū-d olli väi-kses jānu ja || seš | ollu taš ra-šse || üttelnu-et | et sī su-řm ei tule ka va-hel | et sās o-meltigi selle ilma | e-lust ja vaēvast va-lla || aga eš jo-lei sāl pi-kkā ai-ga ollu | su-řm tu-llu | ā- viřna vahelt sāl vā-llā kuš-ta kuš-tal nī ā- olli nüit vi-řna pant ja kuš-ta sāl jārest neid seš kodu ka-ñdz || ja üttelnu | no tu-le ä-rā || va-namīs üttelnu-et | et la-ze mu sī- kū-kke⁷⁰ vīl ko-du vījā | et ma ta-hās sedā ka-ik ä-rā vījā vīl ||

nō- | seš nāūt sī azi vā-llā ei | et inimen üiles kü-ll-et | et su-řm ei tule ka-h | aga ku su-řm tu-le | ei ta-hās ikki vīl | su-redā ||

KKI MT 216, 55—56. Heliplaadistanud P. Ariste 1938,
litereerinud S. Tanning 1959.

⁶⁶ teadsid; ⁶⁷ üksinda; ⁶⁸ ragu/mā, -dā 'raiuma'; ⁶⁹ kui nad; ⁷⁰ kubu, kooke

7. Oitsil

vanal al om üits külä eegä ehtu eĩdzil⁷¹ käünü. sin muraššul om üits eĩdzi laš⁷² lĩvaagu mägi. ja teĩne om jälle ulza mägi. noš⁷³ tüdrukku ja poiži eegä ehtu ištive obeze selgä ja seĩdiv eĩdzi lašil.

säl olli neil ka oma eĩdzi vanemp, keš neĩde ašja puha kořralts⁷⁴. eĩdzi vanemp mārāš ärāde, kelle talu tüdrukku sel ũl pidiv obeze järöi vātteme, et obeze kuškil kuřja päle eš lä. ja teĩstel tüdrukidel, keš vaba olli, keš obeze karjalttemist miite eš jole, nĩ pidiv eegä üits oma kaĩdle-däšve⁷⁵ lehezil⁷⁶ tũma eĩdzidule manu ja ũdi valmi tegeme. poištel olli kohustuzeš mešsast pũ tũmine, midä tule päle peleme⁷⁷ pantti. pũ meš olli jalgevahepäüz. siš eĩdzi vanemp mārāš ärä, meante⁷⁸ tüdruk pidi selle ja selle poiži manu macame eitme. keš tüdruk eš leppi selle poižige, paĩdz mešsa jōštan. mešsast ošsiiti ta vällä ja tũdi tule vĩri. sāl eĩdzi vanemp mārāš taĩ ka trahvi, ka da⁷⁹ pidi tule tukke karjalttem. sĩ olli seš trahvis taĩ.

eĩdzil olli ka oma kohtumihe. eĩdzi vanemp valvaš sedä järöi, et tüdrukku ja poiži pidiv iluste macame, eš tohiv na midägi ulakku⁸⁰ teĩtä. ku kehniigi⁸¹ pois tüdrukul kudagi vĩzi tahts lĩga teĩtä, antti azi kohtu gälte. kohuš olli mešsten, kaš kümme ehk višteiřku višsa lĩkki. eĩdzil olli seš ka oma vahimĩž⁸², keš nĩ višsalõgi sũdegijel kätte aĩdz. oĩmmukku nĩ tüdrukku, keš obeziĩ karjalttiv, pidiv obeze karjaltteme tule vĩri kokku. sāl ište eegä üits pois ja tüdruk oma obeze selgä ja seĩdiv kodu oma tũ manu ja akkaziv tũhũ⁸³.

aga suviste pũhä ja janiapäeväl seš tulliv joba mitme külä eĩdzilize ũtte kohta⁸⁴. sĩt nukka ũle ũldine eĩdzi laš veĩ eĩdzi koitus olli timmu talu taga saĩnalāne mešs. sinna olli seantšel pũhä aĩgel, miš suvel pētti eĩdziliste pũlĩ, olli eļlevāĩ seldzi päle tũd mežzast ja janiapul teĩ, sařvebilli mäĩgiĩ ja rištivanĩsu⁸⁵ taĩdzil. ja neĩde pũhäda⁸⁶ päevil olliv ka peremehe

⁷¹ külade kaupa iga õõsi karjamaal hobuseid sõõtmas; ⁷² õitsiplats, õitsikoht; ⁷³ no-siis;

⁷⁴ kirjakeelne väljend; ⁷⁵ kaĩn'dle/däũs, -däšve 'kaenlatäis'; ⁷⁶ leheš, lehez 'lehtedega oks';

⁷⁷ murdepäraselt palamä; ⁷⁸ missugune; ⁷⁹ kas ta; ⁸⁰ ulakust, üleannetust; ⁸¹ keegi;

⁸² mõisa käskjal, kelle kohustuseks oli ũhtlasi teomeestele vitsahoopide jagamine; ka õitsi

kommestikus mængib vahimees teatud osa; ⁸³ töösse, tööle; ⁸⁴ kirjakeelne väljend;

⁸⁵ rištivanĩs, -daĩdzu 'muistne rahvatants, mida üksinda tantsiti põrandale risti asetatud

keppide kohal'; ⁸⁶ pũhade aja

ei dzilizi vättem läänu ja ei dzi ellest oza vetten. kohtumihe olliv suve, bāle valit.

miü emä olli omal āl ei dzi tüdruk ja sī tāz⁸⁷ juutuste ka ei dzi luguzit.

ES MT 200, 54—56. S. Tanning, 1937.

VÖHMASTE K.

Peeter Tõrvand, 85 a.

8. Metsavaht

omal āl olli mežsavahil sī aīmat ollu, suvitse āl talu karja käüziv meize mežsan ja oma mā bāl muđukki, seš lätsiv poiži tüdrugu obesteg ei dzil meize mežsa, seantse pühāde āl ku pikkep aig olli. no seš pidiv mežsavahi vättem ei midāgi nōre mežsal kañjut ei tī. ja karjastel pidiv na järge vättem, ei na kaški ei lehu ega māgi⁸⁸ ei kizu.

aga meize tükki pidi ta ka tegem selle mā išt, miš ta kazuts⁸⁹. aga talve seš olli tal teine orjus, seš pidi ta, vāde⁹⁰ valla inimeze nüit tulliv kokku valla puiv ragume meizel ja omal, muđukki kiřvestege rajutti, sāci eš jole, no seš mežsavahk pidi meize mineme. sāli antti tal vīna laš⁹¹ (parandab:) lähkur⁹² püttikse mūdu, midā kāla vetta sai kablage⁹³. siinna olli vīna oma mēdu järge siissi pant. sarvest vīna pitsi olliv põle teize koppiikkuline, katteline ja kolmeline ja selle lašsioe pidi ta rānikkut mūda keñme ja pū ragujidel vīna mūmä. miü ezā om sedā teñnu, temā olli oma ezāl abi mežsavahk vira p pul.

ezā kudaš kodun meiza kañgast ja poiš olli azemnik rānikkut mūda käümān. ku laš olli tühjās mūt, sī olli tāpā, mišme raha išt sāl vīna olli, pidi raha meiza vīmā ja ušve lašsi dāšve jāl tūma. niñda ei selle vaēze orjarahva kořpigu pidiv meize vīrme, eš tohi kaotšis jāijā⁹⁴. keřdzi nī olliv muđukki ku kalamešte meřra säet egāl põle orgu ja tī vīri. katte, kolme ja nellā veršti taga olli keřts, niñda ei nī orje kořpigu pidiv keřtsege kiñni pūnet sāma.

ega sī ei j ole aīmmune aja keñe, sī om ezā keñe, keš sedā tīt tegiš.

KKI MT 249, 14—16. S. Tanning, 1951.

⁸⁷ teadis; ⁸⁸ māč, māci 'puumähk'; ⁸⁹ sōna pole murdeomane; ⁹⁰ vaata; ⁹¹ ankrukujuline puunōu, keskelt veidi laiem, otsad kinni, otsas auk, kanne küljes seljas kandmiseks; ⁹² murdes selle asemel harilikult laš; ⁹³ kaBel, kaBla 'paal, nōör'; ⁹⁴ jääda

9. Iivakivi, Pähnamägi ja Tauga salu

ku vanavagan om silda tahten veŗtsjŗve pŗle teŗtŗ, seŗ om temŗ veŗten ũtte pelle pŗŗve kive. temŗ om sŗt mere bŗlt tullu. ta ũga salu⁹⁵ manu om ũits pelle pŗŗz pudunu⁹⁶, ja reŗzi nurme sisse om ũits pelle pŗŗz pudunu sŗlt olli ta edezi lŗnnu, seŗ olli iŗva kivi⁹⁷ maha pudunu. sŗlt iŗva kivi manŗ olli ta jŗl edezi lŗnnu. pŗr versti edezi . . . (Mŗekũlast minnes) pŗhnŗ mŗgi⁹⁸ kuŗtsuts sŗ om keŗge mŗgi. sŗlt mŗe otsast om veŗtsjŗv nŗttŗ. siŗna om tal vŗikke pelle pŗŗz maha pudunu. seŗ om tal ũttelt, et ta ũga salu seŗzŗ paŗgal, iŗva kivi iŗtu maha ja pŗhnŗ mŗe l pŗŗstŗ jalcu⁹⁹. seŗ om sild tegemede jŗnũ.

ES MT 200, 49—50. S. Tanning, 1937.

VÖHMASTE K.

Ann Jõeste (Jaakson), sünd. 1882. a. Karksi-Rebasel; abiellumisel asunud Lilli lähedale metsakurru Sõrmuse väiketalu perenaiseks, kus elab praegugi. Koolis käinud 3 talve. Isa ja mees pärinesid Karksi vallast, ema Pööglest. Lapsed algkooli haridusega.

10. *Töomark

(Linad olid) ennŗr suŗjuŗ¹⁰⁰ ũle ja seŗ suŗjuŗ pŗ. arjag¹⁰¹ vŗl ũ.ŗte pŗ-nikseŗ || ja seŗ | et ũ.ŗte tŗ-mark¹⁰² pŗ-nikk om || aga pŗ. clen ollu jŗlle ũi.ŗs perenaine sŗ ei j. ol sŗnu ũ.ŗte endel pŗ-nikseŗ mitte || jŗ | ollu vŗhŗ nŗ leŗga jŗ-mme vŗnu meŗ-za aga | ei j. ole pe-re-emŗnt va.ŗtu veŗ-tŗn || pe-re-emŗnt ũ.ŗtelnu.ŗ tŗ pŗ-neŗpiŗ || jŗ | seŗ sŗ. lŗnnu ve-ne pŗŗstle.ŗ manu jŗ ũttelnu.ŗ et sedŗzi va.ŗtu ei ve.ŗte.ŗja || ve-ne pŗŗstel ũttelnu.ŗt pa.ŗku.ŗal ũ-rŗ keŗd.ŗku.ŗda ei ve.ŗta mitte seŗ vŗ le.ŗga ko.ŗdu || seŗ lŗnnu vŗ.ŗ meŗ-za.ŗja | pa.ŗkme.ŗja | pe-re-emŗnt ei j. ole i.ŗkki va.ŗtu veŗtŗn || jŗ | naŗ-ne tullu lŗ-vest¹⁰³ vŗ.ŗllŗ muŗdu.ŗja pere-emŗnt tŗnu pŗŗsi le.ŗbŗ kŗ.

⁹⁵ Tauga saluks nim. end. Tauga mŗisa lŗhedal kŗrgendikul kasvavat kahte pŗlist hiiglapŗrna; ⁹⁶ pudu/mŗ, -Dŗ 'maha kukkuma, langema'; ⁹⁷ iŗva kivi ~ iŗva kivi 'suur kivi (arvatavasti liukivi) Sudiste k. Pilgu t. karjamaal'; ⁹⁸ mŗgi Mŗekũlas (Mŗku talu juures); lŗuna-eesi murdesŗna pŗhn esineb ainult seoses selle kohanimega; ⁹⁹ jalcu pŗŗstme 'jalat-seid ũra vŗtma, jalgu lahti vŗtma'; ¹⁰⁰ enne ũra soetud; ¹⁰¹ pŗ ũri 'peasugemise hari'; ¹⁰² talude poolt mŗisale kedratud peenike linane lŗng; ¹⁰³ lŗvi siin tŗh. 'uks'

Ann Jõeste

arvanu *t* ikk *et*¹⁰⁴ ta kehräs u-õve le-õga tõnu sen¹⁰⁵ pätsi lei-bä ka . . .
 laõva *bäl* ä-s meles *vil* || nai-ne tullu lävest vä-llä | pe-re-emänt üttel-
 nu *et* | pi-kkä nenaga a nu tu-le ve-õta le-vä pätsici äräde | ku-za mü-d
 ei *t* || aca naine mütku tullu ko-du ja kudanu la-õstel | ka-õga se-õä || rē-va ||

KKI MT 216, 5—6. Heliplaadistanud P. Ariste 1938,
 litereerinud S. Tanning 1959.

VÕHMASTE K.

Ann Jõeste, 56 a.

11. *Tondid rehe juures

va-nast ollu me-i-za re-hen || re-hevaõpil ollu ve-li *ja* | se-õ | käskin ni-zu
 se-melt eñdel mu-retse *t*¹⁰⁶ | muretse mul ni-zu se-melt *et* sa sält me-i-za
 ümmert ikki sät || temä *ga* mu-retsen ä-räde *ja* || pañdøn o-lli¹⁰⁷ ve-i | señna
 ko-õdes *ja* | *et* nüid e-õtu tule veli pe-rä¹⁰⁸ ||

¹⁰⁴ arvanud et ikka et; ¹⁰⁵ señna 'sinna'; sõna teine silp kadunud; ¹⁰⁶ muretseda et;
¹⁰⁷ o'l, olli 'maapinnast sügavamal asetsev reheahju kolle'; ¹⁰⁸ järele

ve-li tu-llu_{ga} pe-rrä_{ja} | tā paṇḍan sāl̄t̄ ilusti pā-le_{ja} | sã-ttān velle
 mi-nem_{ja} istun ezi ta-rre | seṇṇa a-hju sū ette_{ja} || ä-ksel̄t̄ tullu sa-ksa
 e-mānt̄ nuṛgast vā-llā | kī-ṭsa kī-ṭsa sã-ppa rūkk̄in ja-lan || ta me-ṭtelnu_{t̄}
 ei_{dā} kušt̄ s̄ pe-re-emānt̄ nūḍ s̄-jā | tu-llu_{om} et̄ | nūḍ ma sã ikki ta-ppa
 ja no-hel̄t̄ et̄¹⁰⁹ | nūḍ añni s̄n ni-zu ä-r ta nãgi || jah_{ja} ū-ttān i-kk̄ et̄
 päe-vā nūṭ tūvās | kã-šk̄ ikki | se-ṇna_{et̄} muḷ añḍas ta-ppa kuṭsuts mæ-e-le¹¹⁰
 meḷ-za_{ja} | ūttān ä-rā eij_{ol} ke-dāgi | tal̄ kã-šku a-lla¹¹¹ tūḍ ||

teḷ-ne ehtu istun jā-ḷ sāl̄ a-hju_{sū} ehen_{ja}¹¹² | kū-lu miš ko-lin sāl̄ | tūle-
 gaṃr̄n¹¹³ o-m̄ || te-m̄baṅ kuṭis li-kkin ja la-kkin¹¹⁴ ja lūkkānu tū-legaṃre
 ušse va-lla et̄ vāttān et̄ ju-mal i-šsã_{boḷg} pūhã vai-m miš_{sin} nūṭ te-ṭtās
 oṃmet̄t̄gi || sa-ksū ollu tāi-s teṃmanu neṇḍa kuṭis likkin_{ja} la-kkin_{ja} || ta
 ušsē va-lla lūkkānu | kaḍunu ä-r paḷlas tū-le ū-g jānū jārgi ||

KKI MT 216, 6—8. Heliplaadistanud P. Ariste 1938,
 litereerinud S. Tanning 1959.

VÖHMASTE K.

Ann Jõeste, 56 a.

12. *Raha valge tüdruku kujul I

miü va-na-emä olli elānu | vanast pū-gle sa-vi-mä-ēl ja | olli a-zuṭ-
 tān¹¹⁵ se-ṇna eṇḍel | ma-ja teṭtã_{ja} || miü va-na-ēzã ollū pū-gle meḷ-za
 ti-štlār. seš olli an̄t tal̄ seṇṇa | ma-ja | ehittemizeš väikke a-ze ja māḍ ka
 ma-nu || . . . seš mi-z kãünū meḷ-zan ikki tū-hūn ja seš nai-ne oḷ lãñnu
 jälle | va-na-ēzã kodu li-na kakme ||

jã | olli sāl̄ pe-renain ū-ṭtelnu_{t̄} | oḍa se-ni_{gu} ma | sō-gi ä-rã t̄_{ja} et̄
 siül aḷga ko-du miñnã o-m̄ || et̄ miš_{sa} sāl̄ ko-duni_{gi}¹¹⁶ sūṭ̄ ke-hv i-nimene_{ja}
 ja || temã_{ga} ū-ttān seni_{ja} || lãñnu päe- joba kainus¹¹⁷ e-htus ja | akkanu
 sāl̄t̄ mi-neme_{ja} | sãnu ru-h̄veroru pãle ja || seš oru v̄-r̄t̄ m̄ḍã tullu
 ko-lme äštene väikke tū-druguk̄ seant̄ va-štu ikki sāl̄t̄ v̄-r̄t̄ m̄ḍã_{ja} || ū-ṭtelnu
 sevãzi et̄ | nai-ne pu-ṭtu_{mus}¹¹⁸ || jã | temãl ollu kaṅgest i-r̄m ja | ku_{za}
 muḷ-du et̄ taha pu-ṭtu seš vi-ška_{muḷ} mulla i-vakseḡ¹¹⁹ || ja temã eij_{ole}
 i-kki taš pu-dunu_{ja} paṇḍan sāl̄t̄ j̄ḷ-štan¹²⁰ ko-du_{ja} | lãñnu teḷ-ne päe jälle

¹⁰⁹ nuhelda et; ¹¹⁰ mõisa härrastemaja juurde; ¹¹¹ töömehe elamu juurde; ¹¹² ees;
¹¹³ tūlegaṃmer 'eri ruum mõisa rehes, kus vilja tuulati'; ¹¹⁴ kui üks ligin ja lagin; hari-
 likult murdes liḡin lacin; gemineerumine on tingitud afektiivsest väljenduslaadist;
¹¹⁵ azuṭtāmã, -ṭã 'seadma, asuma (midagi teha, millekski)'; ¹¹⁶ koduski; ¹¹⁷ kaunis;
¹¹⁸ puutu minusse, puuduta mind; ¹¹⁹ iḷak, -ksã 'tükike'; ¹²⁰ tavaliselt jōštan 'joostes'

tagazi | va-na,ezä pōle ja kenelnu | sedäzi temäl va-stu tullu | sedäzi | ku
seantte väikse tü-drugukse müdu va-lge ja käsken pu-ttu ja | ärä temä
i-řmuuten ja ||

va-na,ezä üttelnu | sa ollit ru-mal i-nimenä pu-ittunu taš seš oleš ta ä-rä
lagunu pallas ra-ha ku-hi maha ja || et si olli teil ke-hvä i-nimestel | ju-ma-
lest sä-dei | et teil vaja a-zuttä olli ja || si olli teil e-nnes lü-d aga sa š
meišta va-stu veitta ||

KKI MT 216, 16—18. Heliplaadistanud P. Ariste 1938,
litereerinud S. Tanning 1959.

VÖHMASTE K.

Ann Jöeste, 56 a.

13. *Soend I

va-nast ollu mehel nai-ne käünü soe-nttin¹²¹ | sedäzi ollu ä-rä vanast
nei-ju | et nai-ne käünü mehel soe-nttin seš || mi-z me-ittelnu kuš ta ikki
ü-tte buhku sedäzi vä-llä lä seš vättän jä-rgi et | ta-ga dare¹²² ollu ki-vi
ja š lännu sešna ki-vi-manu ja | ja lännu sešna ki-vi-manu üttelnu |
niu-h nau-h na-hk se-lgä | kiu-h kau-h ka-řva pä-le | u-nttervits u-nt
va-lmis ||

ja seš lännu müdu me-tsa || ä-räda || seš ü-tte pu-hku käünü sedäzi
ne-llävä e-htuli¹²³ ä-rä soe-nttin || mi-z me-ittelnu | miš-ma nüit-ti et | seantte
azi o-m et temä sedäzi ko-dust ärä käü- ja et | kü-iten kivi kü-maš ja et
ku-da ta-gazi tule selle na-ha sešna pä-le vi-škaš seš ke-řbuš si ä-ř seš ma
sä ik va-lla ja sedäzi ta-ga te-nnu ja || külten kivi kü-maš ja || naine
ta-gazi tullu | vizanu naha sešna pä-le ja na-hk ke-řbun ä-rä ja | sä-nuoi
mehel nai-ne ja sänu soe-nttist va-lla ||

KKI MT 216, 28—29. Heliplaadistanud P. Ariste 1938,
litereerinud S. Tanning 1959.

VÖHMASTE K.

Ann Jöeste, 56 a.

14. *Tulihänd

mé. lätsim üi-š ehtu väillä me-tsavahi böle ja | seš aime säl ju-ttu
jä | tullim ehtu säll ä-räde ja | lätsim vä-llä ja || vä-ttim et üi-š | seantte
i-melik | läi-š müdä mä-ge ja | me-tsavahk ü-ittel et si om jo tu-li-änd || et

¹²¹ soe/ni, -ntti 'libahunt'; ¹²² maja taga; ¹²³ neljapäeva õhtuti

punane p̄a· olli e·hen_ ja | pi·l̄d¹²⁴ sedāzi s̄a·demit ja | l̄aits seṅna me·tsa_daga
ja katt¹²⁵ ä·r̄ä ||

e·mä_ olli | n̄p̄·r tü·druk olli_ ja | ä·r_dul tü·druk_kun ollu_ ja || se·šs_ oļ_
l̄ännu ehtu v̄ä·llä_ ja | nä·ñnu_ et seantte imelik a·zi ollu | taē·va_ b̄äl ja
kutsun va·neṅpe tüdrukku v̄ä·llä üteln_ t̄ tu·le v̄ä·ttam mis a·zi s̄äl vällän
o·m̄ || va·neṅp̄ tüdruk l̄ännu_ ga v̄ä·llä_ ja üteln_ t̄ a·h̄ et s̄i_ om va tu·li_ änd
et meä· ole neid a·mmu näñnu jova_ jō || nemä l̄ännu ānu va·nabereme
ü·lešs_ et v̄ä·tt̄ mis a·zi s̄äl vällän nüid o·m̄ ||

va·naberemis l̄ännu vällä_ ja neṅda_ gu_ da ä·r̄ v̄ätt̄n mütku kadunu ä·r̄ä
taēva_ b̄ält kana || seš ta ollu taē·va_ b̄äl kiñni pant̄ jā | s̄äl ollu vanast
seantse neṅ·ja kā keš meṅst̄n neid ki·ñni pañna ja va·lla lašta ||

seš olli teṅ·ne_ geṅd jälle mä·_ b̄äl ki·ñni pant̄ | n̄ū· da oṅgu ja || ke·ñdin
ku kellan̄ pi·kk̄ä k̄alag ka·na ku ka·r̄jats̄ oļ_ tōkkiḡa taga ānu s̄äl || se·š
ku_ da s̄ält ko·lme p̄äv̄ä per̄ast va·lla s̄äv̄et seš | tegeveṅ ku·r̄ja ja seš
kaduv̄et ezi ä·r̄ä ||

KKI MT 216, 1—3. Heliplaadistanud P. Ariste 1938,
litereerinud S. Tanning 1959.

VÖHMASTE K.

Ann Jõeste, 56 a.

15. Külakubjas

külägubjas¹²⁶ tullu läve ette talul ja ānu¹²⁷ sedāzi, an̄den k̄äšku: „kohtu
kana, kohtu muna, kohtu koṅ, kohtu l̄eg, kohtu kanebe ja kohtu leṅga!“¹²⁸
seš lugenu ratsil obes_ sell̄ast perenaizel ette, neit_ tahetti meṅza k̄ätte. meṅ-
zast neutti ikki t̄ūmark, külägubjas üt̄tel ikki kohtu leṅga.

ku vanast külägubjas tullu ratsil obesegē läve ette keṅguitten p̄iṅsa, seš
eṅganu perenaist vällä. seš lugenu perenaizel: „s̄ad̄at vällä seṅdze inimest_:
jal̄g teom̄iz jala abi, teṅpre teom̄iz¹²⁹ teṅpre abi, rehebešje, kaṅjageṅraline¹³⁰,
aija_ b̄ä·v̄ä tegije“, s̄i_ olli meṅza aijan, kitse korist.¹³¹

ES MT 258, 40. S. Tanning, 1938.

¹²⁴ pildus; ¹²⁵ kadus; ¹²⁶ mõisa käskjalg, kes inimestele töökäske jagas; ¹²⁷ ajanud
tuntud joru, ütelnud, lugenud ette; ¹²⁸ mõisnike ajal talupoegadelt võetud naturaalkohustu-
sed; ¹²⁹ talupoeg, kes pidi hobusega mõisas tööl käima; ¹³⁰ talu poolt saadetud mõisa kar-
jatalitaja; ¹³¹ kitkus ja koristas

16. Teoorjuse ajast

perenaïne üttel tüdruklike: „miñge kiske kaŗduliit, teo karpp¹³² vaja teittä teolistel.“ ezi teñmanu tũr¹³³ kaŗduliit tũuz ja meşkan¹³⁴ ärä. ja seş teñnu kaŗdule putru sũre pãdãũve valmis. seş tũd¹³⁵ nuřmiikkuga¹³⁶ räime señna pudru pãmanu. nĩ kaŗbi ollu kañgest valge, pũ kaŗbi pidãnu neñda valges olemã kũirit lĩvaga. seş panĩ ikki pũl räimi ja pũl kaŗdulã putru teo karppi. seantsã sũre kaŗbi ollu, et kolmes pãvãs sũũvã sai. poiştel teĩ seş ärä, ku poişte teo kaŗbi olli ärä tãũdeĩ räime ja kaŗdulbudrugã, seş perenaïne tõnu tiñksuksã¹³⁷ veĩd, olli nãdik¹³⁸ veĩt luziguga, kukke bã sũrunne tũk panĩ tüdrukidã karppi. ja laşsigã tãr manu kañ, pãle rũbãtse¹³⁹. teo-boĩzi ollu vaişit ulaķku, nũzũttũn, kelle kaŗbin veĩ pudru sũn ollu, veĩttũn sõnu tüdrukidã kaŗbist pudru ärä.

ku meã oma ätti¹⁴⁰ kãeş kũsse: „ka za lugeđã kã meĩştaĩ?“ äit üttel: „et meĩşta. mẽ kũli lãtsim kũl, kũl olli paluma tti, mẽ pañnim kũl-meĩştre lautta kiñni naişega. nã lãtsiv lautta lehmã sũĩme, pañnim pũ ette. pãe aĩga olliv laũdan kiñni!“ meã ütli: „tãhti ikki meĩştaĩ mene?“ temã üttel: „sedãzi ma meĩşta — mi, nĩ, sĩ, ri, kĩ, lĩ!“ sedãzi temã lugeş seş. kirjũttã ta eş meĩşta, seş ku vaja kirjũttã olli, s¹⁴¹ teiş kolm rişti.

emã ezã olli pũgle meĩza tiştlãr, elli pũgle savimãel. kãũz pũgle meĩzan, teiş kolm pãevã tiştlãri tũd. oben pidi kã tegemã kolm pãevã, temãl olli teĩ oma obezã jãrgi iluş tişlukã ägel¹⁴². ja uba juhãñ, iĩts teomĩş olli pañdũn temã väikse keŗge äglã oma obezã jãrgi, temãl ollu raĩmun tubli oben. seş tullu äeştemest kodu ja temã oben ollu liķkeş aeĩ. ja temã kũzũnũ uba juhãni kãeş: „kudaş siũ oben liķke om?“ temã üttelnu, et: „kubjãş kãşk pañna miũ äklã siũ obezã jãrgi,“ miũ oben olli jẽũvevtu. temãl sãnu sũã tãis. paza kãrles eĩgat kubjast, üttelnu: „koşsi paza kãrel lãits?“ sãnu vĩmãtte kãtte ja aũdũn paza kãrlãl valu. paza kãrel olli kiltrel¹⁴³ ärä kaŗvanu, et vana pol temãt lõnũ.

¹³² teo karpp, kaŗbi 'teolistele kaasapandud toidukarp'; ¹³³ tũrã, tũrã 'toober'; ¹³⁴ meşkan, meşta, (mẽã) meze 'pesema'; ¹³⁵ toodud; ¹³⁶ nuřmiik, -igu 'kaanega puunõu, lãnnik (5–10 l)'; ¹³⁷ tiñksuksã, -ksã 'tũkike, raasuke'; ¹³⁸ kũbeke, natuke; ¹³⁹ pealerũũbatis; ¹⁴⁰ äit, ätti 'isa, taat, vanaisa'; ¹⁴¹ s ~ seş 'siis'; ¹⁴² ägel, äglã 'ake'; ¹⁴³ kiltter, kiltre 'mõisas teol viibivate talupoegade töö jãreleuvaataja'

ja seš okmañ¹⁴⁴ tullu alla tiistlāri tuppa ja üttelnu, et: „sa oli¹⁴⁵ sedāzi kubjast lõnü.“ ja lõnnu sāl ikki näksu¹⁴⁶, nāgelam. okmañ lõnü temāt mittu keṛda, aṇḍaṇ seantsə nāhvi, kūrā mūdā, temā ollu kūrān sedāzi õvelpen ũvebeñgi bāl. temāl karanu eija tālz. üttel, ku ta sel ũvebaḅku veitān ja pāhā paṇḍaṇ s ollu (opman) mahan¹⁴⁷. seš ta olli taī sāl sekkun ja ruñjun¹⁴⁸. okmañ olli kizenitān appi teomihi, keš mūdā lõnnu. teomihe eij ol keñnigi appi tullu. ütts üttelnu: „añna miū jaoš kah“, teñne üttelnu: „añna miū jaoš!“ temā üttelnu: „ma teñmazi taī nē puksti¹⁴⁹ pūksi leḅki puruš!“ (opman) lõnnu siš üleš mäele niñdagu pūksi riḅpendān, valoe kiñdzu vālkkīn. siš aṇḍ temāl višteji-šku ũri¹⁵⁰ viitsu. miū vana, ežāl tullu seš sedāzi paits¹⁵¹ . . . aga okmañ olli ulga aiga peḍenu sedā paitsu.

KKI MT 204, 67—71. S. Tanning, 1958.

VÕHMASTE K.

Ann Jõeste, 76 a.

17. Leib ja rōšk

pañnim puhta vī üleš, aīme lämmeš¹⁵², seš emā teī jahu, veš levādoñni¹⁵³ vällä. rēvaš olli pāl toñnil. jūrets¹⁵⁴ olli levādoñnin. seš pañdz jūretsə vī siši, pišifs jūretsə kaṭtik vī siši pēnikseš, pañdz jahu sekkā, seḅāš pūbele paṛre jure¹⁵⁵ ja soḅpuṭti¹⁵⁶ rāziḅ jahu pāle vīl ja pañnit aḅnema.

ũ aiga seš aḅni. oṃmuḅku vāḅedi ku maha eittān¹⁵⁷ oṃ, seš kašteṭti¹⁵⁸ ärä. ku alle aḅni ja üleš težnu olli, seš laši vīl seni aḅpanitə senicu maha eits, seš tūpi jahu ja loḅpitti kaṭte kāeḅe äste vaṭtul¹⁵⁹. pantti peḅga sūla kah, ja pantti jahu siši ja aḅkaṭti kaštmə. kašteṭti seni ku paraš sikke olli ja loḅsaṭtəma aḅkaš, teḅiš loḅs loḅs ku kaī üleš teštiṭ, seš olli joba sikke, seš teṭti libevəš¹⁶⁰ ũmmert tīru ja raḅpuṭtiḅe jahu pāle ja pantti težnmə¹⁶¹.

ku vāhā olli rāḅenu¹⁶², težnu kübeḅ, seš pantti tuli aḅju. — — — ku tuli ärä olli palanu ja leib ärä težnu parajest¹⁶³, seš pantti leib aḅju,

¹⁴⁴ opman, mõisavalitseja; ¹⁴⁵ olevat; ¹⁴⁶ riidu, tülli; ¹⁴⁷ maas; ¹⁴⁸ ruime, ruju 'rutjuma, suruma, pigistama, vajutama'; ¹⁴⁹ pukski, mingi poevillane riidesort; ¹⁵⁰ ũri, ũri 'voor, kord'; ¹⁵¹ aḅardus, häda; ¹⁵² ajasime soojaks; ¹⁵³ levādoñ', -doñni 'ümmargune laudadest leivanõu, jalgadega või ilma'; ¹⁵⁴ juuretis, juurekakk; ¹⁵⁵ paraja leivataigna; ¹⁵⁶ (sa) raputasid vähehaaval; ¹⁵⁷ vaadati, kui (leivataigen) on alla vajunud; ¹⁵⁸ kaštmə, kašta 'leiba sõtkuma'; ¹⁵⁹ vaī, vaṭtu 'vaht'; ¹⁶⁰ libevə 'sile, tasane'; ¹⁶¹ kerkima; ¹⁶² raḅen/emə, -itə 'pragunema'; ¹⁶³ parajasti, parajal määral

veetti levä sūru kāk¹⁶⁴ toñnist, raḥpudidā jahu ala ja pantti levāla'pme pāle, pikkāline¹⁶⁵ päts, teitti libevəs ja lasti ahju.

miü emä kaļje¹⁶⁶ neña otsagə, ku ta sedāzi pätsi vällä veḥs ahjust. ku kañgest palufts, seš olli alle näitse¹⁶⁷, tōres. ku küdzānu olli, seš neña ots kañnats. ja alt keḥputs¹⁶⁸, ku kemizi, seš olli (leib) küdzānu. ku vahel sedāzi tei tōts tōts, seš pañdz ahju tagāzi, lašk vīl küdzāda.

ku seḥm levä sissi läits siludən, seš saì surnut külda selle levādeò sūmize aig.

vanast olli miü emä rēška¹⁶⁹ teñnu taṭrə jahust. taṭrə jahust teittəs neñda pehme ja kallats üle liḥva¹⁷⁰ vėre nagu kōgi taṭgen kaḥpusta lehe pāle. seš tulevə ā ja kovevə pehme rēza.

mėa olli tiļuksək, ku rügā¹⁷¹ olli ärā ikkalttən, s̄ olli taṭteri siñna rüā sissi ütte tükki teñnu. s̄ taṭter olli niñda iluzəst kazunu ku pū ānu araliķkus¹⁷², ku araliķku kūze kunagi. s̄ ta olli sānu neiv ā ulga. ku ta olli tūluittən¹⁷³, seš olli vahel jalagə pāle aštun, seš ollu ku jahu kuhi mahan, valge jahu kuhi, ku ta olli kattik seḥkun. seš ta olli teñnu (veskil) jahu ja teñnu rēška.

KKI MT 204, 80—83. S. Tanning, 1958.

VÕHMASTE K.

Ann Jõeste, 77 a.

18. *Raha valge tüdruku kujul II +

pū·gle meizān | ollu ta ti·stlār || ko·lm pā·vā teñnu seš meizal ti·stlāri tū·D ja | ko·lm pāvā sānu·s ko·dun olla ja·s ehiittiv señna sa·v i m ä è l | eñdəl ko·ha || jah | olliv | seantse | je·šveettu ja eš·ole neil kevāci va·ranittust ja·s | me·he ezā olli lātsil pe·remis ja seš | e·mä kääz kääñū

¹⁶⁴ leivapätsi suurune tükk; ¹⁶⁵ pikergune, piklik; ¹⁶⁶ katsus, proovis; ¹⁶⁷ poolküpse-
nud, tainane; ¹⁶⁸ keḥpuittama, -itə 'kergelt (sõrmeotsaga) koputama'; ¹⁶⁹ rēšk, rēza
'pärmiga nisu- või tatrajahust tehtud lai õhuke leib (lasti ainult 5—10 minutit ahjus olla)';
¹⁷⁰ vaagna, kausi; ¹⁷¹ rukis; ¹⁷² araliķ, -ķku 'haruline'; ¹⁷³ tūluittama, -itə 'vilja tuulama';
+ Murde arenemise, muutumise väljaselgitamiseks ühe keelejuhi kõnetarvituses lasti
temal helilindistamiseks teistkordselt jutustada 1938. a. heliplaadile võetud palu, millest
kaks — «Raha valge tüdruku kujul» ja «Soend» avaldatakse käesolevas valimikus
(vrd. teksti nr. 12, 13)

säl i-kki ja | miü va-na-emä säl vana-azäl seš li-na kakmən ja seš pe-re-
 naine | eij_ol sū-kki neñda ruitu va-lmi ehtu sānu üttelnu o-da vi-l rāzikk_
 aī-ga ja temä jänū_ga ū-lmā ja seni_ou ä-rā sönü ja tullu ko-du_ ja seš
 katte pūritsa vahel om sāl seantte ru-h-ver o-rg sār o-rg ja || temä
 tu-llu sält ja seš | tu-llu | ku-ra¹⁷⁴ käe vei | ku-ra käe_ bül't ja | ä- käe_ bül't
 ikki ja | tullu tü-druguk ü-leš ja | nu-i- ja_ bül't ja || sält sihkin¹⁷⁵ seš va-štu
 señna | ru-h-ver oru ka-lva_ bāle_ ja | ja temä me-ittelnu_ t meni lai-š om
 nüü le-hmä sija me-ša jättən vei | et miš_ ta sīn ke-ñd_ ja || tullu ko-he
 temäl sevāzi va-štu señna_ ja üttelnu_ t nai-ne pu-itu_ muš || ku_ sa mu- du
 eī taha puittu vi-ška_ muī mu-lla i-vakseg || te-mä eij_ol tohtin puittu pañ-
 dən sält ko-du jū-škmā_ ja || tei-ne päe lāñnu seš jä-lle tagazi li-na kakma
 ja | ke-nelnu va-na-azäl et temäl sevāzi sāl va-štu tullu_ ja va-naezä üttel-
 nu_ et | oh sa ru-mal laiš et te a-zubide ja | oma ma- ja teide_ ja et tei
 olli sī va-lmistet señna_ et | pudunu taš_ ä-rā seš oš e-beraha kuhi sāl
 mahan ollu¹⁷⁶ || sī olli tei señna va-lmistet_ e- lte ||

KKI MT 231, 1—3. A. Univere, S. Tanning, 1959.

VOHMASTE K.

Ann Jöeste, 77 a.

19. *Soend II

va-nast olli ja sevāzi | me-hel ollu nai-ne ja käünü ü-ltebuḥku kodust
 ä-rā ikki || mī-z meittelnu_ et kuñ ta o-mmettigi piäs käi-mä sevāzi || tulep
 rā-zikse ä-beräst ta-gazi jäll_ i-kki va-he_ bāl om kao-šsin || laše rō-givā
 ja | kuš_ ta piäs käi-mä ja || vimāḍ lāñnu vā-ttāmā jā-rgē_ t || (naine)
 lä-ñnü_ ütte ki-vi_ manu | ja üttelnu_ et | niu-h nau-h na-hk se-lcā | kiu-h
 kau-h ka-řva pā-le u-ñderviis u-ñt va-lmis || ja mī-z meittelnu_ et o- d_ o- l ma
 o-mmen ehtuš kü- ttä sellē ki-vi kū-mās || mī-z kültən ki-vi kū-mās ja ne-ñda
 ku_ da señna lä-ñnu_ ja pā-le i-štun ja | ke- r- bun ä-rāve || se-š sānu mī-z
 nai-ze kä- lte || — — — eij_ olā seš ta ä-nāp lāñnukki¹⁷⁷ señna kū- ma ki-vi
 pāle ||

KKI MT 231, 15—16. A. Univere, S. Tanning, 1959.

¹⁷⁴ vasaku; ¹⁷⁵ sihtinud; ¹⁷⁶ kui (sa) oleksid puutunud temasse, siis oleks hōberaha kuhi seal maas olnud; ¹⁷⁷ läinudki

20. *Rebase talu asutamisest

nū | miü e-zä olli ollu na·hkkru su·lane sāl || sī olli na·hkkru su·laste tare ollu || na·hkkru ta·lu järöi || ja seš | olli ant te·šte talude küllest sāl̄t meļ·za aig e·gä küllest sāl̄t mā·D || ja se·š teiti sāl̄t jah üits ta·lu ma·nu | kuš miü· ezä | ja meä· ka·švi || ja pa·ntti tal̄ | seš olli re·bäze | mäe· sāl̄ | vähä seantse mäe· ja re·bäze au·kke olli ta täü·z ja seš olli pant re·bäze ni·mi || ja sāl̄ olli üits ti·llukke väikke sū·kkə ka me·tsa·maṭsi | ja re·bäze va·hel | seš sī ei·gatti tü·drukkmäe sū· || meä ei tā· miš n̄̄ tüdrukku olli jikki sāl̄ te·ñnu vaišt || na·lla teñnu ja ei·tsil ollu ja || s̄ olli tü·drukkmäe sū· sāl̄ va·he·bäl ollu || te·šte talud küllest ku·lleze mā·D antti señna manu || na·hkkru mā·D antti || ku·re | mā·D tullu || ne·llä ta·lu küllest tullu señna ma·nu || ku·lleze a·nt̄s olli veļ̄ ku·lleze pe·rem̄s olli nüi·D̄iȭ vaišt üt̄telnu alle | ei mi·ül vegetti u·lkka mā·D ä·rä meļ̄tel̄ti ei meļ̄zast | jāš o·davõpp̄s¹⁷⁸ ka re·n̄̄ || es jäette ke·dägi o·davõpp̄s | veļ̄tiv ä·rä u·lkka mā·D ma·n̄̄ ||

KKI MT 231, 26—27. A. Univere, S. Tanning, 1959.

21. *Riide vanutamisest

miü va·na·ezä ja e·mä olli lä·ñnu e·va·a·u·gu v̄iri seantte au·k̄ ollu sāl̄t neñde lä·hiksen ja seš || e·va·a·u·k̄ ei·gat̄ || läñnu | sāl̄ rā·vi mäe man̄̄ iikki || läñnu seš ka·ñgast va·nuṭ̄təm seant̄tə pik ru·hve¹⁷⁹ ollu ja seš pant̄ ve·zi señna | sē·bigə ka·ñgest k̄u·m ve·zi si·ssi ja pant̄ ka·ñgast si·ssi seš e·zät e·mät kat̄teks̄i va·nuṭ̄tən || ja | teļ̄·ne lükkänu i·kki teļ̄·ze põlə seväzi sāl̄ ru·hven ja ezi laü·lən ei | va·nu va·nu va·ñmuškañgast ü·rssū tü·rssū | ve·ne vi·l̄stiš põ·la pu·l̄stiš ü·rssū tü·rssū (naerab) || (Kas kangas oli mitmes tükis?) te·rvelt̄ iikki pu·ha || ka·ñgast | neñda·gu te·l̄let̄ päl̄t maha ve·tti sūr ka·ñgast pantti señna si·ssi || i·lma sū·r ru·hve ollu seš | k̄u·m vezi pā·l sē·bigē ve·zi ja seš ak̄kaš va·numə | ei·run i·kki ak̄kaš seväzi va·numə ||

¹⁷⁸ odavamaks; ¹⁷⁹ ruhi ~ ruhve, ruhve 'küna'

kä-ttegə | va-nast ešs_ole ku-ñnigi¹⁸⁰ va-nuttust müd ikki kä-ttegə teñ-
 maitti || miittu päe-vä seni_gu_da ikki pa-kseppäs läits || aetti kü-mas jäl
 pantti kü-m ve-zi tei-ne päe_pä-le_ja || sē-bigə ve-zi_ja || sã-lĩ veetti vä-l-
 lä_ja || teñmatti si-rou_ja || ku-jumə¹⁸¹ || ma-ha jälle || ei-näma_bäle_ja ||
 nüüd re-šsits¹⁸² ja teitäs ki-k seš es ol mi-dägi || mutku pantti se-lgä || olgu_da
 ki-řzan veļ kö-řzän¹⁸³ ||

KKI MT 231, 29—31. A. Univere, S. Tanning, 1959.

VÖHMASTE K.

Ann Jöeste, 77 a.

22. *Metsavärvidega värvimisest

ka-kkuitti ka-na_ärjakkii¹⁸⁴ ja tü-di pantti pa-ita_ja | kē-deitti || e-š
 kuī-vadə | tü-rest pe-räst¹⁸⁵ pantti peris pa-ita_ja | já kēdeitti ä-räde | tulli
 seantte i-luš ro-hilinə vä-řm_ja || ja pantti si-ļmägivi si-ssi || ilma si-ļmä-
 giviitt_eš akka pä-le ja seš veetti vä-llä | midä ro-hkep päe-vä ja kü-ma
 sai seš läits vi-l tu-meppäs¹⁸⁶ || i-luzəs ka-ņgest ku päe-vä sai kü-ma || (Kas
 villast värviti?) vi-llast vi-llast ||

kik_si va-nast olli o-llu jo pu-na | meä ei tä. meanise | li-lli olli
 ka-zunu | miü. emä vahel ke-nel_et | seš tulli | pu-nagə vä-řvit neñde li-l-
 legə seš ei-gat vanast et | nai-šte puna || s_ko-řjat neid kuš kuš_ja ka-zunu
 nĩ | ja ne-ñdeg seš vä-řvit || olli i-luš pu-nane ollu || (Mis värvid veel olid?)
 nū seantse rā-migə sai e-gägə || kü-ze kä-bidegə tulli jälle seantte prū-n
 ja || ikki si-ļmägivi e-gäl pantti si-ļmägivi || ki-visaĩmalitegə jälle_ja || meä-
 ol_ezi ki-visaĩləg ka vä-řvin || ma vä-řmzi seš tulep ei-ge i-luš seantte
 tu-me prū-n leņg || nĩ a-lli sū-re ki-vi näe mis seantte laračkun¹⁸⁷ päl om
 seantse kã-ba¹⁸⁸ || ja neit_ki-zu_ja | pane ke-řd vi-llu ja ke-řd nei-d ja seš
 eij_olə si-ļmägivi va-ja ja tulep nĩ iluš le-ņg et || (Kas keetma peab?)
 ki-ļme ikka (parandab:) i-kki || le-ppä pa-řk || le-ppä pa-řgist tulep kah
 seantte i-luš | prū-nikkas seantte || (Kuidas seda tehti?) i-kki sedäs_sa-maitti
 kōrits¹⁸⁹ le-ppä ä-räde noh || le-ppä | kō-re || pañnas pa-tta_ja || kēdets
 ä-räde kaņgest vä-llä si pa-řk ja pañnas si-ļmägivi si-ssi_ja | villa si-š-

¹⁸⁰ kuskil; ¹⁸¹ kuivama; ¹⁸² pressitakse; ¹⁸³ kortsus; ¹⁸⁴ kana_ärja/k, -kku 'kanarbik';
¹⁸⁵ toorelt; ¹⁸⁶ tumedamaks; ¹⁸⁷ lara/k, -kku 'lasu, suur tükk'; ¹⁸⁸ kãp, kãba 'kokku-
 paatunud tükk, kamp'; ¹⁸⁹ kooritakse

si₁ja || (Kas päeva kätte ka pannakse?) pa₁nnas kü₁l || se₁s läp eige tu₁mes ||
ku₁sa tahat eige tu₁met₁s panet lä₁mme pä₁vä kätte ku tahat e₁lleppat¹⁹⁰
se₁s | ärä pa₁ne || i₁kki villast || linast pa₁ri₁ga e₁s li₁natsel e₁s akka pa₁ri₁
pä₁le | ega me₁t₁sa vä₁rm || va₁nast li₁nast e₁s vä₁rvidagi | va₁nast olli li₁natse
va₁lge a₁mme ja pü₁ksi₁ja ||

KKI MT 231, 32—34. A. Univere, S. Tanning, 1959.

VOHMASTE K.

Ann Jöeste, 77 a.

23. *Villa kraasimisest ja ketramisest

mi₁ü emä vaišt ke₁nel lā₁dzil ku₁da tü₁druk₁ olli | olli rē₁vast te₁ ega |
ve₁sket e₁s₁ole ega kedagi | š₁olli mi₁ttu pä₁ri kâ₁re¹⁹¹ ollu se₁s olli aet
poi₁zinaize ja tü₁drukku₁ja | kü₁s sei₁tse pä₁ri kâ₁re ma₁nu₁ja || ja ke₁t₁
rämā₁s pe₁rnain kedranu₁kki₁s lei₁me₁ja | tü₁drukku jälle₁ikki se₁s koē₁
si₁ssi₁ja || va₁neppa ini₁meze pantt₁ik se₁s lei₁me ke₁trāmā || jah | se₁s tü₁drukku
jälle | nōreppa kes eij₁ol mei₁stān nī laškān₁s koe₁t || tū₁d sūr vi₁lla vak
si₁ssi₁ja || ollu ü₁mmer puha sāl kâ₁rin¹⁹² ja || ü₁tte talu rahvas ja₁h || š₁aet
su₁lazenai₁ze ja puha ikki ko₁kku || kâ₁rmā₁ja || lei₁mele₁ng om ikki li₁bev
ja kī₁ri || i₁luzap ja ta₁zatsap ja || koē₁le₁ng ve₁i olla seant vi₁lklīne¹⁹³ ja | ega
sellest tä₁htsust eij₁ole || mu₁du ei ka₁nnadā jo te₁lledā pāl pa₁nnā ku₁da
vi₁lke tää₁z lā ka₁ttik ||

KKI MT 231, 35—36. A. Univere, S. Tanning, 1959.

POLLI-PERAKÜLA, AINJA K.

Ann Kangur, sünd. 1862. a. Polli-Perakülas; elanud noores eas Abjas 16 a., Tuha-
laanes 1 a., Karksi-Ainja vanadekodus 35 a.; koolis käinud 5 nädalat, oskab lugeda.

24. Haavarohi

tū sula vaikku me₁t₁sast ja sōlatse siā lihast sula₁tte rašva, ja tašsi
tää₁z kūr₁t ja vaha tük₁, a₁ppu₁t kūr₁t, miš ilma pīmätte ja vītte. siš kēdā
segāmin pa₁nni₁pāl. enne sula₁tte razu¹⁹⁴ liha siš₁t vällä, siš sula₁tte vaik ja

¹⁹⁰ heledamat; ¹⁹¹ kâri 'käsikraasid'; ¹⁹² kârme, kâri 'kraasima'; ¹⁹³ peenikesi kohti
täis; ¹⁹⁴ razu, rašva 'rasv'

vaha. ä nī jāl sulale ütten rašvage. siš kalda kūr pāle, kēdā ärä nēlva¹⁹⁵ sehen, oiĵa sērvī pañ. siš kalda ärāde nēu sišse.

sī kašvatteš ja puhasteš, sī ei laze mitte mädäneme miñnä äba, sī akkas peñĵast kašvatteme äba. keñ¹⁹⁶ seäšt rohi ei tå, siš kašvaš līgeliha sišse. sī äb¹⁹⁷ ā veĵ vällä, valutš ja sügeleš. siš pelette mārījā ärä ku sī tuhk om lumi valge, ėru pēnikseš äste, ku ta är jahtuš. ku sa pāle panet, siš äb kiĵpits, līgeliha leiĵkaĵ ärä sīšt. siš om äb teĵve varšti.

ES MT 200, 16. S. Tanning, 1937.

POLLI-PERAKÜLA, AINJA K.

Ann Kangur, 74 a

25. Talutüdruku elust

kaĵĵast ma jāl jāroi vījedeišku ästene. mia olli sūtte pāl kaĵĵage. ini-meze lätsive mūdā, ütllive: „sīn om kaĵĵatse emä kaĵĵan.“ meñi üttel: „sulane kää nāizege kaĵĵan.“ miä eš taha ämp kaĵĵa miñnä, lätsi tüdruĵkuš.

tāri teĵiĵke¹⁹⁸ olli aīdan. miä pidi mineme ėhtu tāri tūma. teĵze peĵ-läšsive, ulk mād üle ušse¹⁹⁹ miñnä. vī nuriĵku²⁰⁰ pidi meĵsa vīmā kää bāl. olli sūr nuriĵ, keñniĵi eš küzū, ka jeĵvat. äste tüdruĵkun olli jūribäēvāšt jūribäēvā. eĵā päē taliitte. liha, eitten²⁰¹ antti tüdruĵgul lina puñd²⁰² kätte, kaĵteze nādälit aīga eñne jūribäēvā saiĵ teĵtā oma tūp, ku aīga taliittuzest üle jāl, sī olli puñna aīg²⁰³.

miül olli puñna aīg. vedäzi²⁰⁴ kaĵĵa ilma vaheliĵkude²⁰⁵. koĵĵašsi vedä-meĵe²⁰⁶ kauppa, seĵmzi²⁰⁷ kaĵĵa ärä. pērnaiĵne kääz üttel: „sī veĵta maha, viška tulle!“ eš laūzu miä eĵa nāñ²⁰⁸ señaĵki, ku temä tāñit: „mē a nī kuda kaĵĵa maha ilma vaheliĵkude!“

saiĵi, ku sa meĵštāt aru pidiāde kaĵĵgast, ku kaĵĵgast oleĵ üle, eĵj ole kaĵĵgal (midagi) vīga.

ES MT 183, 10—12. A. Univere, 1936.

¹⁹⁵ nēlv, nēlva 'nōu pōhja ja ääre vaheline seesmine nurk'; ¹⁹⁶ kes; ¹⁹⁷ haav; ¹⁹⁸ taaritōrs; ¹⁹⁹ uš, ušse 'ōu'; ²⁰⁰ nuriĵ — nurmīk 'lāñnik'; ²⁰¹ liha, eīde 'vastlapäev'; ²⁰² puñd, puñna 'leisikas, raskusmōōt ca 8 kg'; ²⁰³ puñna aīg 'talutüdrukule oma tōō jaoks (ketramiseks) lubatud, määratud aeg'; ²⁰⁴ vedā/mə, -də 'kangast käärima'; ²⁰⁵ vaheliĵk, -ĵku 'kangalahk'; ²⁰⁶ vedäm, -ə '4—12 lōngast koosnev kimp, millega kääriti kangast'; ²⁰⁷ seĵimme, seĵmi 'kangalōime otsi varva ümber sōlmima, mille järel kudumist alus-tatakse'; ²⁰⁸ nāñ, nāñni 'ema, vanaema'

26. Lamba ja hundi mäng

vanast tetti lammas²⁰⁹. sis istiv uiststeistel sülen. karjaboiš käüz ümmert tiru: „tj alda, teride teiväst, kušt ei sä unt usse²¹⁰, ega karu kargame. tulli tukku²¹¹ päle, eidi otse²¹² magame. koer vade lamaste järçi!“ tulli mäšt üles: „üits, kaiš, kolm, kik kähen²¹³ puha! eij ole üttek²¹⁴ kadunu.“ (Vahepeal viis hunt ükshaaval kõik lambad ära).

ku puha är olli kadunu, tulli mäšt üles, otseli lašk maha ku magam läišt. sis üttel sedäzi: „eij ole müd, ku valge villa tätrekse²¹⁵ vjl!“ nüld akkaš koera tapme²¹⁶: „otsi lamba vällä, kuš lamba järv?“ sis koer jüšk: „aü-aü-aü! ešš ole kunnigil!“ sis käü teizi müdä: „külämjs ka sa mu lambit näit?“ — „eij ole nännü!“ — „miñ ni²¹⁷ säl taga sellä elkkäve²¹⁸?“ — „ezi silmäkse, taeva tähekse!“ teine küzüp jälle (hundilt) . . . — „ezi keřvakse!“ . . . unt üleř: „raüd reřgakse!“ — „miñ ni säl kabizeve²¹⁹?“ — „ava lehekse!“ — „mikkege²²⁰ sul leppe²²¹ õ?“ — „leppä pařgige!“ — „mikkege sul amba?“ — „kaze māgige!“ — „ka om luba kutsu?“ — „eij ole“, unt üttel. sis küšk teišt keřda: „ka om luba kutsu?“ unt üttel: „eij ole!“ kolmadeř keřda: „ka om luba kutsu?“ — „om kül“, unt üttel. sis kušt: „tilli-tilli!“ lamba tullive „mā-mā“ uñdi taga²²² vällä. sis veetti üits pū, kaetti²²³, ka lamba terve olli, veř olli unt meřda är purenu. sält pidiv lamba üle kargam. mene lambal teštelti pū üles, sř läišt pikkäli maha udzi bāle²²⁴, sis olli nāru kül.

ES MT 227, 38, S. Tanning, 1938.

27. Vaenelaps

vaenelatsek olli läñnu sañna vihtme perän tešte pūlpe²²⁵ ũze. sis olli vanabagan tullu siñna peřrä tai, tahten eñde pojal naišeš. tullu siñna teřlage peřrä. sis kaššik²²⁶ olli ka läñnu keřva sañna laval ku ta vihtun.

²⁰⁹ lammas, lamba 'teatav mäng'; ²¹⁰ õue; ²¹¹ tukkumine; sõna pole murdepärane; ²¹² otseli; ²¹³ kõik käes; ²¹⁴ ühtegi; ²¹⁵ villasalgakesed; ²¹⁶ peksma; ²¹⁷ mis need; ²¹⁸ elkkäme, elgäde 'helkima, läikima'; ²¹⁹ kabi/zemə, -stə 'kahisema'; ²²⁰ millega; ²²¹ suunurgad; ²²² tagant; ²²³ katsuti, prooviti; ²²⁴ udzi 'joulupõhk, -õled'; ²²⁵ laupäeva; ²²⁶ kassike

vanabagan tullu välläst sissi: „vihu vihu ruutu, ma tahaš oma pojäl sul²²⁷ naižeš veitta ja ärä vijä!“ kašsik eppanu, et üttele: „miš ma vihu, mul eij ole sedä, miš mu emäl eñne olli.“ ja kukkek läñnu sañna otsa päle. vanabagan küzinu: „miš su emäl eñne olli?“ — „mu emäl olli eñne villest viht, kellege ta vihts!“ sis olli vanabagan üttelnu: „jõze poig, ješva poig, nõre sät, naiže sät!“ poik tullu villest vihage varsti. „vihu ruutu, aig õ kallis ja kazin!“ kašsik olli eppanu, üttele seväzi: „mu emäl olli eñne siä liha šip!“ sis (vanapagan) üttelnu: „jõze poig, ješva poig!“ poig olli varsti siä liha sevige säl.

sis (vaenelaps) jälle vihtun. „aig õ kallis ja kazin.“ — „mul eij ole, miš emäl eñne olli. mu emäl olli eñne šidi ame selgä aija²²⁸.“ sis (vanapagan) üttelnu pojäl: „jõze poig, ješva poig!“ poik tullu varsti, šidi ame kähen, ikki (ütelnud) jälle: „vihu ruutu, aig õ kallis ja kazin!“ kašsik eppanu: „mu emäl olli eñne šidi kōrt²²⁹ selgä pañna!“ — „jõze poig, ješva poig, nõre sät, naiže sät!“ jälle: „vihu, vihu, aig õ kallis ja kazin!“ — „mull eij ole, miš mu emäl eñne olli. mu emäl olli šidi ja k selgä aija!“ — „jõze poig, ješva poig!“ poik tullu šidi jakkige jälle. šidi rät ümmer pä. poik tōnu jälle mušu šidi sukka jalga pañna, ja pehme keņgä otsa pañna.

sis ollu joba teilla minek kähen, et sis oš²³⁰ poig sinna seitten. poig naižege seit perguš. kašsik (ütelnud) vimätse sena viļ: „mull eij ole, miš (mu) emäl eñne olli. emäl olli eñne kultpak jalge al!“ — „jõze poig, ješva poig, nõre sät, naiže sät!“ ollu kultpak säl. ollu teilla minek. neņdagu temä teilla läñnu mineme, kuk lauløn. tel kigen varanttuzege²³¹ jānu vaēzelatsel. vaēnelaits läñnu mäele taludare manu tellage seittan ku kelin, kašsikkest ja kukkekkest ka ütten, kultpak jalge al.

taludūdär näñnu sedä, ja taludütrel süä täüz. läñnu vihtme teine laube ehtu ka sinna. akkanu eñnast ka ūze vihtme. aga temäl ešs ole eppajet üttegi ollu, kašsikkest ega kukkekkest, mitte kumakkiit ešs ole eppamen. olli omast pääst mene sena üttelnu, miš ta olli meištan. ni olli är leppenu, sis ešs ole midägi üttelte ollu. vit perguš taludūdär tellage neņdagu kelinen²³².

ES MT 200, 17—20. S. Tanning, 1938.

²²⁷ sind; ²²⁸ siidsärk selga ajada; ²²⁹ siidseelik; ²³⁰ oleks; ²³¹ tōld kõige varandusega; ²³² kōlinal

28. Talutütar ja vaenelaps

vanast olli vaenelaiis ja taludüdar rükkin sättu²³³. nüit taludüdar egä kejt ku ta tuikkege vjrtti (korrates ütleb:) vjri lännu, sis meşken käze tučki neešt puhteş ja vaenelaiis mütku vizanu tučki maha vjri, ja lännu oşme jälle teizi, eij ole käze suukki meşken. ja peļmjš vätten meşsast, kudas nemä tüt teñnu kalteksi. ja peļmjš veļten vaēzelaiše ärä ja jälten taludütre maha. taludüdar akkanu seļmame: „vizrak²³⁴ vjjas, paştlebaik pañnaş, kañdrak²³⁵ kañnets, ilust inimest ei näe keñnigi!“

teļnegeŗd taludüdruk ja vaenelaiis kedranu kalteksi. taludüdar teļmmanu alampe toppuze pakle kütsle sjš²³⁶ ja vizanu maha. ja vaenelaiis veļten kokku ja kedranu eziendel ärä leļgaş nļ toppuze ja kudanu palajit²³⁷. taludüdar sānu mehele, eij ole palajit ollu külle ala pañna, veļten vaēzelaiše käešt är nļ palaje.

ES MT 200, 20—21. S. Tanning, 1938.

POLLI-PERAKÜLA

Juhan Varik, 75 a., elanud alaliselt Polli-Perakülas. Karksis on elanud tema vane-madki. Vallakooli haridusega.

29. Sea Andres ja pardiajajad

paŗdiajaze²³⁸ käiziv me maid ja rahvast rjvmen. no sis olli sāl ja tāl pallu kañjuļ teñnü, rahva varandust är rjzun. kušt na muļjalļ süŗvā saivē. olli ehtu tullu ja nemä olliv sija ūd jānū magame eitten māntti vjŗde tōzi mā koŗtel. sis olli siā aņdreş neļv peļten luŗtu²³⁹ āmizeg siñna ja tāñnä. sis tahten na taļ kalte saija; sis olli na ärä vāzūnū ja olli tōzi mā koŗtel sūreniti²⁴⁰ vjŗde magame jānū. noh, ja sañt aņdreş olli neļ jāŗoi ūlin ja sāgin sūre kūze maha, ja laşken neļ rişti pāle. noh, keş sis elāme jānū, nļ tahten siā aņdreşsel kalte maşsa. ja sis olli

²³³ sättu rükme, rükki 'alemaad puhastama, s. o. põlemata jäänud tukke hunnikusse kor-jama'; ²³⁴ viisurajakas, -näru; ²³⁵ kännurajakas, -risu; ²³⁶ talutütar tõmmanud halvemad tombud, tuustid takukoonla seest; ²³⁷ palaje 'palakas, voodilina'; ²³⁸ pardiajajad, röövijad, kes käisid muiste pärast sõda; ²³⁹ luŗ, luttu 'sarvepill'; ²⁴⁰ suurtee, maantee

na sià aňdrest akkanu taga äma. ja sià aňdres jöznu ehen, petten ikki luhtuge, änu luhtu sin teriŋge säre_bäl. ja nüüd na obestege änäp sija säre_bäl ei_jole järgi sānu miňnä; tullu obeze selläst maha, ja lännu jalksi sià aňdresšsel peřrä. aga sià aňdres om ei_ige valus²⁴¹ jūšme ollu, jöznu ümmerl tīru neňdest müdä, mešsast vällä obeste jūre²⁴² ja obeze kik lahti²⁴³ lašken, sātten mineme. ja ezi änu luhtu, et sià aňdres sin om. aga nemä om tullu vällä mešsast, näive: sià aňdres obeze är valla lašken, obezi ei_jole änäp. sià aňdres om ülen lilli varikkun jälle luhtu änu. sis om üttelnu: „kuradi peräl²⁴⁴, sinu me piäme kätte sāma, kätte mašmed²⁴⁵ mē ei veļ sul jättä!“ ja selle keřrage, nī ku na lilli varigus mäele sānu, sià aňdres änu küttüzmäe mešsan luhtu. si om üits veršt māp sel lilli varikkust.

ja nī sià aňdres vāzitten nī pārvi_ājaze ärä, et na om temä taga_ämize järgi jälten. ja nī miittu keřda miš sià aňdres neļd petten. ja vīmätte om sià aňdres kivi oīsa ärä surenu. ja si māgoht kaňnap tänä päē sià aňdresse palu nime.

ES MT 306, 1—3. S. Tanning, 1946.

MÄEKÜLA

Märt Jonas, sünd. 1876. a.; alaliselt elanud Karksi v. Mäekülas, kus elasid tema vanemadki; noorelt teeninud sulasena Mäeküla taludes; vallakooli haridusega; surnud 1958. a.

30. *Mäekülast ja selle ümbrusest

ku·ri·da·m·me·mäē || ku·r·da·m·me·mäē | ei_oi·tti vīm·atti ku·ri·da·m·me·mäē || ja seš sel sū·rel olli kü·lle_bäl pal·lelt pä·r au·kku || — — — s ku·k·ke·š·s·ä·re_bäl olli au·kke | — — — sa·m·mal ü·leš kazunu ja mä·n·näde²⁴⁶ oīsast tulev siňna pi·deme²⁴⁷ pä·le_ja || ja se·š | sāl me·vāi·kše mäē_bäl ütten kige sūreppān aūcun ka·jozime²⁴⁸ | rā·zi·kkā || sū·gāvost tul·liv sōē·ū·leš || sōē·olli te·rve || — — —

ki·ge_bält mu·da pä·l ā·rā·zi·kkā || se·š tu·levā | ka·ze li·he ja tiū·ka·r·bi²⁴⁹ || kaze li·he om ke·llatseš lännu_ja pu·htāni_m²⁵⁰ kü·lmā mā·zen

²⁴¹ väle, kiire; ²⁴² kirjakeelne sõna, murdes harilikult *manu*; ²⁴³ kirjakeelne sõna, murdepärane selle asemel *valla*; ²⁴⁴ päralt; ²⁴⁵ kätte maksmata; ²⁴⁶ kirjakeelne sõna, murdes *peđäje*; ²⁴⁷ *pideme* ~ *pidime* 'männiokkad'; ²⁴⁸ *kajomā, kaeva* 'kaevama'; ²⁴⁹ vanemal üldisemalt *teō kařbi*; ²⁵⁰ puhtani on, täiesti on

mä-dänemädə || ja sišs om jä-ll üüts ai-g ollu kuš jälle vahe päl üüts
 lai-pme lehe dāis²⁵¹ olli po-ri || prū-ni po-ri || ja jä-lle tulliv al̄ tiü.
 ka-ŗbi || ja-h | ja o-mmet̄iḡi sāl o-llu ja sāl oll̄ sü-gävən v̄l | ā-va pū-d
 sehen ja rohiliṇā kūr puha alle || jaḥ | kuḍas ta sū. mā. sēn ei mä-dāne
 ārā sedāzi ||

nū s̄n jā-ŗven om pi-ŗlagi neid ma-i-lma ka-ḥdā v̄l aga vā-hā | nā
 ki-šsiḡ²⁵² kik vā-llā ku s̄i jā-ŗv ma-ha lašti || vi-ŗsti poizi || ja ki-k n̄
 s̄l̄ kü-lā bāl̄t teŗva . . . tu-le akkamize jaos ja || no-ḥ | pū. ma-han n̄i ja
 o-ksa sēs̄i pi-kkāl̄t v̄l | o-ks om ke-va | ei mä-dāne ā-rā || kuš ka-ḥnu olli
 sēa-n̄se kik || vaṭ ne-mā olli te-ŗvatsə | na pidiv mā-ḥnā o-lemə | kū-šk
 eij̄ olā te-ŗvanə mitt̄i || ja-h || ja ke-ḥniḡi ei t̄ā. sedā mi-ll̄ ā-l ta s̄n
 o-m — — — noḥ ei nüid jā-ŗv om ja mi-ll̄ ā-l sēan̄tte | pū. kašvi ja
 me-ṭs olli || !

ja sézi om ve-i-z jā-ŗven ei s̄a ka-lu ve-dādā²⁵³ sū-ri sa-duziṭ²⁵⁴ t̄āi-s
 puha || om ja me-ṭs ollu | no-ḥ || ezi m̄²⁵⁵ ta sū-r jā-ŗv sāl ||

(Kas s̄aal on noota veetud?) nū nū-tta vē-t̄ ja mēne ko-ṭtuza bāl̄t
 kuš na om rā-zik s̄ā-nu no m̄ nōda pu-ruš puha ki-škun || ollu se-hen ja
 siš ütlez̄ et a-viziṭ olevət̄ eiḡe va-naziṭ sāl sehen et saṃmal se-lgā kazunu ||
 eij̄ ole saṃmal̄t ke-dāḡi kazunu || neil om sézi | o-ŗmus²⁵⁶ kašvap̄ višt̄ sāl̄t
 ku-kla bāl̄t vēi s̄i sō-mus sēan̄ses̄ ke-ŗoes vēi sēan̄ses̄ ka-ŗbatsəs̄²⁵⁷ || ja-h ||
 ei s̄a ve-dādā || ja-h || — — — (siin) eij̄ olē neid sa-duziṭ neḥda paḷlu
 o-llu | s̄n vē-re al̄ o-lli vēi | vaist̄ tu-lli ka n̄i-t̄ ka-ṭtik || — — —

(Mis on sadu?) no sa-duza me eikkamə n̄i. nüid n̄i sū-re | va-na pa-lgi
 mahan | no-ḥ || va-na sa-du eiḡaṭti se-ll̄ ā-l se-dāzi | miš ma-han om
 mä-dānu jo-ba | eiḡaṭti sa-du || (Kas kõigi juurtega?) nū-ḥ || jū-ri āp̄ | kül-
 len ešs̄ o-lə | sūre pi-kkā pa-lgi — — — | jū-reni ka-ḥnu olli mā. sēn puha
 alle sézi || ja s̄n s̄ā-n²⁵⁸ miü ei-nāmā zēn kā ü-leven b̄yl oṭsan kā-luṭti
 vā-llā || jä-lle sū-ri ka-ḥdā olli ja || nū ku sedā rā-vi kaē-veitti siṇna nāē
 seš̄ olli neit̄ ka sēan̄tsiṭ vā-llā tullu jälle sāl̄t s̄i-št̄ || ja-h | om sū-r me-ṭs
 ollu ja nüid om pe-ḥme ei-nāmā ei s̄a le-ḥm̄ ga lävi sāl̄t || nüid jāi rāzik
 ku-ṭvebəs̄²⁵⁹ ku s̄i jā-ŗv ma-ha lašti || — — — a-ga sāl̄t mui-št̄ jāi sedā
 l̄i. v a k̄ ku b̄yl̄t o-ṭsa jāi ka-jomədā || siṇna vēṭs̄ va-r̄sti | sēašt̄ pa-ŗkka²⁶⁰

²⁵¹ labida kahatāis; ²⁵² kiskusid; ²⁵³ noota vedada; ²⁵⁴ sadu, saḡ 'mädanenud palgi-
 tükk; känd koos juurte ja rohämätaga, mis maast üles kistud'; ²⁵⁵ = ezi om 'ise on';
²⁵⁶ kala uim; ²⁵⁷ kaŗḡjanə, -atsə 'ebatasane, konarlik'; ²⁵⁸ siinsamas; ²⁵⁹ kuivemaks;
²⁶⁰ park̄, paŗga 'rämps, praht'

kiinni_jā | nüi-t | ei te_mma²⁶¹ niida_bällü ve-itt_äp ma-ha || sü-ri ki-ve
 ollj_säl se-hen ja ja_s | ja se-llel | ü-wel jeël ka-h | ku_sält | vj_rî mödä
 vaišt_käi-zi || o-lli | sūr ve-zi om (kaldad) ma-ha ü-lin²⁶² || ja sî_jä-p ki-k
 sišsî siinna ma-ha ikki seäzi || me-ni om midägi tei-bit siinna vi-zanu ja sî
 om ki-k jälle (seal sees) | veittavə seäst li-mu ja pa-rkka kü-igi_ja | taras
 pu-hastə jälle ||

KKI MT 213, 78—84. A. Univere, S. Tanning, 1958.

MAEKÜLA

Märt Jonas, 82 a.

31. *Endisaegsest toitlustamisest

si-gu pētti vaišt üle ka-iteoümne sāl ta-lu_bäl ja | seš nō-maitti vaišt
 ä-rä kai-ts tükki miš ei-ge tu-gevə olli ja seš alle vj_l tū-di na ma-rtsi
 kü_sen ta-ppetti neid ja | ki-k pe-re pidivə ikki ä-šti sama puha ja i-lusti ||
 ja-h || sezi eš tule ka midägi a-lba seš ettə ||

(Kuidas söödi vanasti taludes, kas oli vahet jõuka talu ja vaese talu
 vahel?) nū sevä olli | teine || nō- | teine vaē-ne ainnap ka-h sull_ä-šte aga
 teine ei_ja-ñna | nagu sin sa-m-lə ka-da-k ollj_nə ta ešs_a-ñna ta aīds
 seäst ra-ppatsə lei-bä²⁶³ alle nüid i-llä ku_da e-lli || — — — te-tti sūre
 pätsi va-lmis ja a-hju üt-te ũ lašti re-he a-hju ja_s enne ka-tte nä-dält
 pe-hmet lei-bä kätte ešs_a-ñda || ja-h ||

aga sīn ra-bil olli selle_gefrak ke-hvä_nā | aga veetti lä-mi lei-b aījust
 vä-llä ma olli sāl tū-s²⁶⁴ jälle ku mul omal ta-lu kohta ešs_ole || o-lli miš
 o-lli | rāi-me | küdzättidə ä-rä | mi-dägi jällə su-ppi keřva_ja | aga ta
 (teine) paīds kai-ts tō-rast rāi-me eoäl ü-ittel ja || jā ešs_añna ka nei-d
 miitj | ega tal pū-dust ešs_olə se-lle_beräst aga ta olli | i-hne || sî ollj
 sis | sî va-he ||

(Mis hommikul söödi?) nō-h | kudas o-lli | me-i | te-tti tat ki-k ä-šte
 ku_ma sin | sî ta-lu ü-tten olli || aga te-šte ta-ludel vaišt sezi jälle ešs_ole
 nagu tî-njezə ke-nelivə || ja-h || ja ku ma e-zi sin sa-m-ləl tū-s olli päē-viitti
 ja kü_bäl²⁶⁵ ja | si-n olli vä-gä vi-letsə || ke-vävənä ai-o olli || vi-dičku ja
 säre pu-ru miš säll jeest ve-etti mutku vj-gə kepetti ä-rä_ja || ja o-lli

²⁶¹ harilikult ei te_mBa; ²⁶² ũlme, ũii 'voolima, veega ära uhtma'; ²⁶³ rappatsə lei-b
 'rabanduseleib, aganaleib'; ²⁶⁴ murdes harilikult tühün 'töös, töö!'; ²⁶⁵ kuupalgalisena

seš | su.viste pühäde la.übäe || o.lli || no.h || kü.lmä u.ä | m eni u.ba olli
ta.ŋgu liü.gen²⁶⁶ sēn | kō.rīl pī.m pā.l ja ||

ja seš tü.där läits ezi nu.ija li.ri ja | seš tetti sāl sī e.htsa bölikk ai.ga
kikkē²⁶⁷ | lei.bä ja sal ja ki.kketsugust ašja aga tī.ndrittel antti e.htu |
se.dä | su.ppi pallel ja kai.īs tō.rast räl.me ka siinna ke.ŗva || ja seš | olli da
sēantta ki.ške²⁶⁸ sō.gigā ja kige a.šjegā | ja.h | sī pe.remis ja pe.rnañ ||
ja.h || mēa lätsi si.šsī pa.lkka eijenitama | e.ñdel olliv kik praē. la.ŗva bäl
pu.ha || ja.h | aga ta ešs.a.ñna ||

no miü vanemppə eš tī. sedäzi || a.ntti pū.häbäēväl sī sa.ma sū.k ja
lau.bäēväl | ka.h jova || lau.ba ehtu jo ku va.lmis tetti || na pi.divā kik
ü.ttelist²⁶⁹ sāma || ja.h || — — —

(Mis toit laupäeva õhtul oli?) sī olli su.viste pühäda lau.ba kui sāl sēsi
a.ntti neiv kü.lme u.be ja kai.īs räl.me ja.h || (naerab) ||

va.na rahvas ütlivā noh | jä.itäm ikki — — — räl.me ei.nä.ās || ja.h ||
no.h | mei.l käziivā ko.dun sō.män mei.l ütten ru.ñdin eš vi.jä sū.kki
me.ŗsa²⁷⁰ || — — — pī.m ärā a.ŗpenu ne.ŗdā siissi ja kik sē.zi ja vi.letsäst
i.kki | tū.rā räl.me ma.ñ ja || kel ei.nämāzā kau.gel olliv || ja kuvas ta
ke.ñnicī | pe.renañne ja pe.remīs olli || teine vā.gā ihne ja teine ešs.o.le jäl
sedäzi ja ||

(Kas kama anti?) se.dä i.kki olli || ja mēa. sūs sedä ka.ma pirla²⁷¹
ü.ite pu.hku || poest sā.p vaišt aga sīn mei.l ei.j.ole | ma ole kä.ršne
poēn pal²⁷² käi.nu ole mu.ne vīnu tū.le kätte || kä.ršneš siinna || sāl
ei.j.ola o.llu ka.ma || mēa.ile su.ve sī kige pa.repp.ŗ²⁷³ | tū. sedä ka.h |
ja.h || (Kuidas kama söödi?) a mēa tās²⁷⁴ rē.za pīmāgā — — — ka.ma ||
aga va.nast tahtsiivā kik ra.hvas a.ŗpu pīmāk.tetti ka.ma || rē.ška pī.mā
ma.i ta.ha aga vai ka.ma tahaš rē.za pīmāgā || ja.h ||

KKI MT 213, 86—91. A. Univere, S. Tanning, 1958.

²⁶⁶ taŋgu liüGen ~ liüGel 'üksik harv tangukübe'; ²⁶⁷ kōike; ²⁶⁸ ihne; ²⁶⁹ ühelisti, ühte-
viisi, ühesuguselt; ²⁷⁰ heinamaad ja põllud olid ühes tükis, sööki ei viidud heinamaale;
²⁷¹ praegu; ²⁷² paljalt, ainult; ²⁷³ ma ütlen, suvel see kõige parem et; ²⁷⁴ aga ma tahaksin

32. *Mälestusi kodust ja vanematest

(Missugune oli vana talutare?) *no·h* || *mē ollimā a·l sã·l* || *ja seš | señ·nik ollj ra·ške sija ve·dãdã | seš ezã e·lli alle seš teiti ta sã·ja* || *jah* || *ja nüüd om silt väikse lu·ppest*²⁷⁵ *te·t ja sin | terve pã·ri*²⁷⁶ *ja kik tulliv ma·ha siltpõlt nĩ lu·ppi vĩ·rzivã alttã·rã* || *sĩn ta·re a·knãni* || *ja nüü·d na kik mã·dãnes sēzi ärä sija·ja | o·m* (naerab) ||

temã teiti sã·ja | ollj ikkĩ ro·hkep juba tu·baziĩ | üi·ts sein om ta·ga·bũl || *temã teiti sē·zĩ nagu rehe ka·štis*²⁷⁷ *tahetti ja sũ·berãst sũ·re | ega sis ma·ziniĩ eš tu·nĩta* || *sũ·re . . . ta·re ja sũ·re ri·ha alutse kik olli·ja | et seš* || *nagu u·õvesti os e·hiitet* || *s tahetti e·lumaja señna ka·ldã*²⁷⁸ *bãl*²⁷⁸ *teitã | sũ ollj ai·t sãl kus nüüd laũ·da*²⁷⁹ *ĩst*²⁷⁹ *mullõ·m* || *ja seš señna kai·gel vilt·si*²⁸⁰ *selleberãst om* ||

*aga e·zã sureš ä·rã | nemã akkaziv põ·les äma te·mã ezã ja | ja silt sũ e·ndine peremĩs ma·ts ollj miũ· ve·nd*²⁸¹ || *seš jãt·gi sũn sēzĩ sija e·rãl·de·jah* || *miũ·l ollj vel ne·li o·bligatsi pã·l | nu·h | kus neĩde prõ·tsendi ollj kik ma·šmedã*²⁸² *jah* || *mẽã eš sã ka mi·dãgĩ | nüüd om mã me·lsa sũn kül kazunu sellã·zen jah* || *jah | nĩ ma·šsu ollĩ vãõõã sũ·re mis sũn pã·l talul ollĩ* ||

*ne·mã ollivã | ü·ttel·et | e·zã ollĩ ka·tsmã*²⁸³ *ã·štãnã kuĩ | ke·hudeppã ollĩ e·zãt emãt ärä surnu* || *sis ollj ka·rksi meizãn üiĩs tã·di neivd ka·š·valtãn senigu ka·tsmã ã·štãzãš saĩve* || *sešs·olli | jãt meizã o·beste karja* || *jah | tubli me·heš sirguzĩ ja | vĩmãtt·ollj rahvi ku·tser vĩl ärä·ja* || *ja se·š | e·mã ollĩ niĩda sa·mãitj jãlle* || *talũ tü·dãr anĩskoõka talult — — — poizigã kuramĩ·rmã akkanu·ja | ja lãits sellel ä·rã* || — — — *talũ tü·tre pantti ta·lude*²⁷⁸ *bãl ikki* || *jah | ja se·šs·olli jã·l sãl ri·ñnal ta elãnu | ja ru·ttul* || *se·šs·olli e·mã da tĩ· lahkmas ä·sãttãn ku·da ka·rksi meizã sa·kstel la·tsi oĩdmã lãits* || *üttel üiĩs ka·zedohust va·kkakk·olli kãe·oĩsan ja kai·ts nẽnarãtti ollĩ ka·h o·ma rĩvest sehen ja kai·ts sã·rõikkest*²⁸⁴ *ollĩ mul ka·h* || *ja ütles sevãzi·et elã si·na ka eĩ·glazelt nagu mē· olem elãnu | ja*

²⁷⁵ *luip, luppi* 'palgiots, puujupp'; ²⁷⁶ sarikad; ²⁷⁷ *rehe kašt* 'juurdeehitus rehehoonel, kuhu veeti vili enne ahtmist'; ²⁷⁸ *kalle, kaldã* 'kallak, veerjas kõrgendik'; ²⁷⁹ lauda asemel, laudaks, laudana; ²⁸⁰ viidud see; ²⁸¹ kirjakeelne sõna, murdeline *veli*; ²⁸² maksmata; ²⁸³ *kaiteza, kaitsmã* 'kaheksa'; ²⁸⁴ siin on mõeldud pesutükki (mitte pikk-kuube)

se·s | aṅṅap sul ju·mal kiḱ sevā e·ñne ja nüü·D om sūr meḷ·za muḷ kā·hen |
e·mä üttel vaišt ikki se·dāvizṭ || ā obezā ollṭ sei·tta nḡ oma ū·lus²⁸⁵ ollṭ
sī· et sēzi olli | ku ō·laš ei ole ega sa se·ss·eḷ sā·ju || jaḥ || ja ko·gu·
minā ja ||

va·na·ezāt eš näē· miittṭ | ei tā· temāt || va·na·emā küḷ olli | sīn a·l
ei gul a·lle || ja seš sī· olli | niñda kaiḡgest la·šte vaštu ā· meḷ || vahel
ü·tteltti eḷ | ei poē·h²⁸⁶ | naḡu va·nasena o·lli | küḷ ma ü·tle va·na·ju ha·
nil jā·lle | laš va·na·ju ha·n tu·lla | eḷ se·s sāde vā·lkku ka·h || aga ega
ta·s kai·ba selle·beräst kedāgi || jaḥ || (naerab) sī kü·l e·lli jaḥ || nḡ la·tse
tahavə u·lakkuḷ teṭtā aga meā eš tī· sūrṭ ke·dāgi || meḷ olli | tü·dār
ollṭ || sī· eš taha tū·D kedāgi te·ttā || seš ta nu·raš vai·št | ah·ma lā eñne
e·zi ārā e·mä üttel | e·ñne·gu·ma tei·št kā·ze || noḥ seš meā· olli tal e·oās
pūḷ neḡ·s seš ta muḷṭ·ik kaiḡgestṭ oiz²⁸⁷ | jaḥ ||

miü· ezā ma·gatsi·aitta²⁸⁸ eš lä·hä·ja || po·ja lätsiv va·rsti siñna·ja || ja
ollṭ ki·k sevāzi || tü·di naiṅe sī·ja | ve·li teḷ· | miš sīn koha·bäl e·ñne
ollṭ || ütte va·zikkūḷ eš ka·švattā | ü·tte siä·beršt eš ka·švattā | mine siš
tu·ru·bäle li·ha oṭsmā || su·ve veṭs kā·tte | pañdz o·bezā e·tte | oṭs ma·rju
ja sī·ni läits tu·ru·bäl mü·me || sī· ollṭ ta·lu pe·rnain || — — —

no ku·daš seš sai·t | seš tu·llivā nṭ ve·la ja o·bligatsi pā·le·ja | ja meā·
mašsi neit seš puha ki·ñni (naerab) || ja·h || ku·ma o·ma kätte ve·tti ||
no·h | sāl pia·p jō | pe·rnana olemā ikki o·mmukku e·hen | ja e·htu vī·mäne | se·s
sā·t || ne·mä olliv sāl ku·lle ze talu·bäl sēzi a·rjunu || ka·tte ezā laise
ollṭ ko·guzin²⁸⁹ ke·dāgi sāl tū·D na·s tī·ja pi·dul sāl kāi·zivā·ja ||

KKI MT 213, 51—55, 94—95. A. Univere, S. Tanning, 1958.

MÄEKÜLA

Märt Jonas, 82 a.

33. *Kosjaskäimisešt

nṭ ko·šjajañdi kudaš seš ko·šjan kätti·ja || e·ñne kälz ikki seš | kuškil
jällē üits na·šteraḡvas veḷ e·mä ku·llemā²⁹⁰ || miü· e·mä läits jällē oma
vellel ku·llemā || — — — || seš ollṭ vī·nalaš ikki li·gi || ja seš nai·ne käis

²⁸⁵ hoolsus; ²⁸⁶ poēh 'imestust väljendav interjektsioon'; ²⁸⁷ siis ta mind ikka kangesti
hoidis; ²⁸⁸ magatsi·ait 'endisaegne magasiat, hoone vallakogukonna kohusliku viljataga·
vara, nn. magasivilja hoidmiseks; magasiadast laenati talupoegadele vilja külviks või
toiduks'; ²⁸⁹ koos; ²⁹⁰ kuulamas

eñne ku-ļlemān ja ne-ļläbe mintti siš ušvesti vi-nagā ja lau-be mintti jāi seš lu-gemā ki-riķku manu || ja-h || ne-ļl oļļ egāsugutsā vi-guri || no nūid ānāp nai-ze ei kāi ku-ļlemān sēzi ku e-ñne (naerab) ku se-š kāitti (naerab) ||

(Kui kuulamas kāidi, kas siis viina ka oli ūhes?) la-ššicā vi-na ūiteltti olevet || ka-ške vitti vil || ka-šk vitti | a-knā ala oļļ vīt || ja seš ku sī ka-šk si-ššī vitti seš veetti sī pei-gmīs va-stu || aga ku sī ka-šk siššī es vi-jā miiti seš tā-zit ā-rā ei ei mašsa mi-ñnā | ei vaštu es ve-ttā || ja-h || sī oļļ ka sī va-na ko-ñme jā-ļle || jāh ||

KKI MT 213, 63—65. A. Univere, S. Tanning, 1958.

MAEKŪLA

Mārt Jonas, 82 a.

34. *Tapuaed

mēā. nāi. o-ma silmāgār zet²⁹¹ ta-ppu, aida²⁹² aga mēā. sāl mañ kū-ļl, ešš ole et neid vā-rškit²⁹³ oļļ ta-ppet ja ki-k siñna pidi vī-mā || ku es vi-jā seš kaš lū-m oļļi midāgi vi-ga veļ la-štel midāgi viga ||

tū-dārt poi-ga jāi ve kuŗcust ki-ñni ja ūiteltti i-ķki et va-na ku-ŗat oļt sevā te-ñnu || ja se-š | eā-gert ku siñna vī-t koē-ra ja ka-šsi seļv ā-rā i-ķki kes sāl sei. || aga ku eiļ ole vī-t | oļli seš ju ko-he oļlu | mi-dāgi | e-ñnettust || ja-h || seš oļli | tū-t si nu i-ja pa-i-p se-ñna || ja sī. olevet seš sāl taļ pi-nšselvān veļ ā-nu ve | ei veļ. z jāŗve lu-hta²⁹⁴ || ja seš le-huitti sī ā-rā | sī ko-ļmenuķkaline aī-d || nu va-na | ei-nā ka-švīv sāl se-hen ja nū-r ka-švi kā. | ke-ñniģ siñna es pu-ittu || nū sāl ku sa olet nā-ñnū sevā ā-rķli kā-ŗdit²⁹⁵ — — — || seantā ko-ļme nu-ķkaline oļli | teļ-ne oļs lai-jem | teļ-ne oļs ki-ļsaš seāzi | no-h | vāi-ķsiļ rō-viķkiit oļli rāziķķ ū-ñmer mūd ke-dāgi || ta-lu | nu-ŗga ķeŗvan lā-ve ehen pe-riš || ja-h || u-šše, aļjan²⁹⁶ ja-h || periš ma-jadā va-hel || nag o-m²⁹⁷ sīn | ku-škil oš sēzi te-it oļlu || ja-h | oļli kū-l || eiģatti i-ķki sēzi et | sī ta-ppu, aīd eiģatti temā se-ļļ ā-l ||

ja vļ ku e-ņģeā²⁹⁸ oļlivā ā-rā lāñnu || ja se-š || ūiteltt i-ķki ku da rī-ģe ā-rā lāhāp²⁹⁹ et seš | tulep lō-mabūduš³⁰⁰ ei tule ke-vāde kunagi | ku da

²⁹¹ = silmaga āra seda; ²⁹² vāike eraldi seisev taraga piiratud ala ūes, kus kasvasid humalad (= tapud); muiste peetud tapuaeda kodukaitsevaimu, pelli asupaigaks; ²⁹³ vārsket liha; ²⁹⁴ luht, luha 'jārve-, jõeäärne heinamaa'; ²⁹⁵ kj. kirjeldab tapuaia kuju; see olevat olnud kolmnurkne, meenutanud talu krundi kontuure kaardil; ²⁹⁶ ušše, aīd 'ōueaed, ū, taraga piiratud ala taluhoonete vahel'; ²⁹⁷ nagu on; ²⁹⁸ surnute hinged; ²⁹⁹ kui hingede aja lõpul on lumetee; ³⁰⁰ loomasöödapuudus

va-ŋkregə lāp et seš ei sā kâ.za³⁰¹ veŋta pa-llu miŋtʃ || olli sĭ. a-rvuš³⁰²
jälle || ja seš olli vi-tt, iĳki ta-lude gohal enne kâ e-ŋcevel ü-leš ku ta-ppetti
midägi vâ-rškiŋ || ja-h || aga meä. | miü. e-zät e-mät kü-l eš piä sedä
ku-nŋsi | ne-mä kü-l eš vi. || ja-h ||

KKI MT 213, 70—72. A. Univere, S. Tanning, 1958.

MÄEKÜLA

Hans Järv, 72 a., elanud kogu aja Karksi-Mäekülas, varem talupidaja, viimastel aastatel kolhoosi lambakarjane. Algharidusega.

35. *Noodapüügist Mäeküla järvel

sĭ olli väi-kke sea-ntte | noh ütte kü-mne veĭ kaŋte teĭ-skme (sülla pik-
kune) | miš ta o-lli | väikke o-ma berän ve-ttev nō-dakke || no-h | ja siš |
teĭ-ne ke-ŋdz sedäzi | kâ-last sändik veĭ kudaš vezi olli ja siš nagu si-n ja || ja
siš teĭne vē-re bül ja | o-ma berän ve-däziv ja || višt tū vā-llä jä-llē || miš
siš si-hen³⁰³ olli keŋrage sĭ olli si-hen miš ešs o-le ešs o-le || s olli siš
meni | sä-rg veĭ a-hven veĭ || ja ku sedäzi siš kü. aġ³⁰⁴ nagu kaš meni
la-ŋtik veĭ a-vi veĭ miš kuä-k keŋd³⁰⁵ ja || aga miš vanast o-lli | siš ku
nōdagə ve-dämə läšit | ja ku sa tahtsiŋ sūreppiŋ ka-lu sai ja | siš ku
leü-na bül veĭ siŋ ä-šte ma-ru tū-l olli | niŋda ve-zi ä-šte | siš sai neĭd
ro-hkep || aga va-ga ilmagə kâ-ŋte eš sâ. || ja-h || siš | vaŋ siš olli vezi
se-ŋge | siš ne-mä läšiv išt ä-rä ja siš eš näē. ||

(Millal püüti?) suvel i-ĳki egaš ta-lve ešs ole selleks³⁰⁶ jo me-ŋ-
tetki | — — — | ku vezi kü-ŋmäs läits sišs eš veĭ — — — änäp miŋnä
ega si-šs eš sâ || — — — ja — siš jälle nagu o-lli sēzĭ kü-ŋm ve-zi veĭ
se-däzi | siš jä-llē | lašsiŋ nō-da si-šsĭ ja s kōudeg | te-mmašsiŋ jälle kōv-
vegə vĭ-rde || siš sai se-däzi jälle || nagu sū-gūze li-ŋnugala äŋ nagu miŋklebä
sedäzi ku na li-ŋnu tu-llivə ||

si-n om ka-lu e-gäŋ so-rtti aga siš la-ŋtikku ja li-naski nĭ om pia, ai-gu
ka-dunu nüŋ-d || neŋ-d ei näē. sĭn ä-näp aga siš va-nast olli neĭd | akka
lu-gem nagu || kĭ-s || a-hven || sä-rg || a-vi || la-ŋtik || ja siš ka olli sū-ri
su-dakkiŋ ja siš jälle | nagu neĭd | pē-nemiŋ kalu ja a-ŋgerjast sā-ndik om
sĭn se-hen | ja vā-hju mu-dikki olli vanast pa-llu aga | nüŋ-d ei j o-le ||

KKI MT 213, 98—100. A. Univere, S. Tanning, 1958.

³⁰¹ kirjakeelne, murdes ütten; ³⁰² arvamine; ³⁰³ sees; ³⁰⁴ kudemise ajal; ³⁰⁵ = kuägi
keŋd 'kunagi'; ³⁰⁶ kirjakeelne sõnakuju

36. *Karjas käimisest

käüzi si-gade jüren³⁰⁷ || ku. | si. jã.k veļ si oll̄ sis ka-ŗjan || käü-zi
 viš ä-štet || ja ko-lm suve ole peris nagu lõma kaŗjan veļ sedãzi käünü ja
 sis se-ll_äl olli ikki_cu mēa. | ei mälett̄ mi-lte | kaš_ma tei-št suve
 veļ — — — ka-ŗjan olli | nisa-mutti | sis oll̄ si-t̄ | meil ülevest si mā. |
 nagu la-geþpa_na³⁰⁸ pe-llu veļ sedãzi || ri-štikkein ja sis seantte | ka-šte_ein
 ja mis | sis niñda samutti i-lma | pãlt i-nimeze teļve_ ja seantse ke_rulize³⁰⁹
 la-mbit ko-kku si ja ka-ŗja ikki || et vi-ŗ stil ã. ka-ŗjamã ja ã. ka-ŗjamã ||
 mēa. käüzi ka-ŗjan | oll̄ kü-skümmend ko-lm la-mmast || nelidei-šku
 e-lãjet || eoãs sis si-n talul ezi ni-ñda_ballu eš_ole aga_s ko-lmcümmend
 ko-lm sõ-dã la-mmast³¹⁰ olli vä-llãst || mis pidi ka-ŗjãtãmã || no-h || ja_s
 kolm su-ve käüzi sedãzi || — — — || e-gãl talul ikki oma ka-ri | ja ka-ŗ-
 jane_ ja ||

(Kas lambad käisid eraldi?) e-šs_ole || ki-k olli ü-tten ka-ŗjan || si-n olli
 sis la-mba_ ja | e-lãje ||

KKI MT 213, 140—142. A. Univere, S. Tanning, 1958.

37. *Hunt hobust murdmas

va-nast ollu u-ni si-n | ta-ga ra bil ja näe siñ sa-man | si. | lo-hk || mēa
 ei mä-lett̄ keš_si üi-ťskerd siñ si | seantte su-lane veļ miš_ta siñ o-llu ||
 ü-ittelnu | kušt_ta vä-llãstpũlt tu-llu et nüi-d_om joba si | o-mmukkune aig
 ja | et mēa ei vi-gi änãp oma obest ei-dzil | ma viška si ja sa-mãš | ei-gãtti
 ko-nna lo-huš || oll̄ siñ seantte väikke lo-hk veļ se-dãzi || vai nüi-d
 om_da | tãü-z jõšnu veļ ta-zane ja nagu || pañdøn si-ja || ja te-mãl tullu
 ei-oe ma-guš u-ni pãle || ja sis ü-ittelnu_et | vai-št oll̄ kü-ltta_et ku sedãzi

³⁰⁷ kirjakeelne väljend, murdes *mañ*; ³⁰⁸ lagedamad nad; ³⁰⁹ *keruli/ne*, -ze 'kaaselanik, majuline, kes elas (teiste kõrval) talukambris, saunas või sulastares (näit. sulane, pops)';

³¹⁰ sõõta, sõõdale võetud lammast

eiġe ma-guš u-ni et siš u-ñt tulep | o-beste kallal || te-mä karanu mä-št
ü-leš — — — ja o-lluġki u-ñt obeza nu-ġki³¹¹ jušt ||

aga sġ o-bene olġ niñda ka-val || mitti pã-d eiġ ole ü-leš te-štãn | sġ-p
ü-tte pu-ġku || kas_{ta} siš sü-švã taht || aga siš ü-les ku o-ben pã-ü-leš
te-štvet | siš u-ñt ka-rgavet keřiš ki-ñni ja kai-š ta-gumist ja-ġa viškavãt
ü-mmer_{ġala} || ja_š vedãvet obezel ke-ri ma-ha sevãzi mu-řdvet temã obeza
ma-ha || no-h || ja mine tã- siš || et | et muřdu_i sã- obezest ja-gu noh ||
o-benã om ju sũ-r ja ke-ře ja | aga | sea-nĩse vi-gurige ||

KKI MT 213, 143—145. A. Univere, S. Tanning, 1958.

MÄEKÜLA

Hans Järv, 72 a.

38. *Vanadest kohanimedest

ei-ġu om juva | ko-ni si-ñ mu || ra-bi om ma-řgi ä-řmä || vi-ra
olli nõ-re ki-šsi³¹² || ja siš siť sġ pi-zine nġ olli ü-tte nime_{al} ||

aga va-nast lãñnu ta-rġlistã vũ-ř | siť lä-bi || noh nagu | rau-ttĩd vġl
ešs_{olã} veġ vė-tti || ja siš kai-š ta-rġlist lõnu jo-ġa ta-lu_{bãle} kãe- | teġ-ne
üttelnu mina tã-n sġ om ta-rttu talu | sellel om kai-š ni-me || ja teġne
üttel mina tãn sġ om jo-ġa talu || et siš lãve ku-šsikkã ke-řsi³¹³ || kořvi
e-lle_{bãle} lõnü kãe- || et siš sãlt sãvã tã-du_{berãst}³¹⁴ ja siš sãlt sãvã e-lle
ka-h || si-ñna | keš-sãl ollu sġ üttelnu | ei-ġuš om teġ me-leppil || teġ-zen
rã-mãttun om sġ nimi | jo-ġa | teġ-zen rã-mãttun om_{da} ta-rttu || ja kaš
ki-rikkurã-mãttun veġ kuš_{ta} sell_{al} siš sevãzi noh | miřãgi te-řtã siš noh || ja
sevãzi om seš pa-llu || sĩn ka-ru_ġ ü-lãn ja sĩ-n olli sġ- | e-ġãl seantse |
ũ-p_{nime}³¹⁵ miš na keñniġ o-lli ||

ku-lli višt piãp li-lli lũwa š olemã || sĩn taga sġ ku-lli talu olli || ja
siš | noh | meã- ei mä-leřtã e-ġãt | sġ ku-ġkešsel olli ka višt ũ-s | nimi
miš_{ta} olli | i-nťsu kã-rikku veġ | seantse ||

KKI MT 213, 107—108. A. Univere, S. Tanning, 1958.

³¹¹ *nuiġ, nuġki* '(looma) nina, koon'; ³¹² varasemal aegadel on olnud Mäeküla taludel teistsugused nimed; ³¹³ *kušsikkã keřis* (~ *kušsikk*) 'iga mõisa lähedal asunud väike kõrts'; ³¹⁴ teada; ³¹⁵ *ũp ġimi* 'hüüdnimi' (hrv.)

Ants Kits, 76 a., sündinud ja elanud Mäekülas; elatunud põllu- ja sepatööst. Koolis käinud 2 talve.

39. Häbitulp ja häbipink

meä näi ärä ävü peŕgi ja nuhtluze tulba luhteruze kirigu läve jhen. meil vana inimestel, miü ezä ezäl olli ikki sŕ sena, ku ma jeim³¹⁶ olli: „ma laze su kirigu pulban nuhelŕte, ku sa j kulle!“ ävüdulp olli inimeze piŕkkune, ligi küz jalga piŕk, ja sâl olli auk sissi rajut, niŕnda pantti käe lävi aügust (näitab — üks käsi teise peal, pihud alaspidi) ja sâltpälŕt piŕteitti üiŕts kâl sissi seš, ku inimest nuhtlem akkaŕt sâl.

üiŕts villem e nimelin miš, sedä om nuhelŕt sâl kige viŕmäde. sŕ om nuhtlemize äŕ valitsejel jalage lõnu, ku mežzan mäŕ küñneŕti, mežzan olli eäšt talust oma teomž. seš küñden sezi ütŕte vagu üiŕtsteiŕte jären, ümmer riŕgi. valitseje ja kubjaš ollu maŕ. valitseje rŕŕkin ikki: „ader atra ligi, vagu vagu ligi“, eŕ mäŕ terveš eŕ jâ. kiltter ollu ka sâl. kiltter ollu ütŕte buhku, kubjaš käünü vahel teizen nuŕmen. sezi ollu kubjaš, valitseje ja üiŕts miž jären, kellel ollu kolm neli kimppu töme viŕtsu sellän, nŕ ollu kevä vi sehen ärr audeŕt sikkeš neŕnda pehmeš. keš seš (halvasti) küñden, teine teomž, küñdje laŕt riñnust kiñni veŕta, eŕ amme äŕte ligi tembar piha bŕlŕt sellä bŕlŕt. teine miž jälle neŕnde töme viŕtsege, iŕst pŕlŕt üle gla lŕp sellä põle s³¹⁷. keš alvast küñdz, neŕd nüdiŕt nuŕme bŕl, töme viŕtege üle piha.

s om üiŕts villem e nimege miž ollu. kiltter om selle päle kaevanu, eŕ sŕ eŕ kulle ja alvast küñnäp. ja sedä nüdiŕt ärä sâl nuŕme bŕl, kaš kolm-gümnenŕ, kudas valitseje meŕiŕt. valitseje olli kaunis lähukseš läñnü ja käšken äŕte kevast lüŕvâ. temä arvanu eŕ nüid om paraš aŕge, eŕ jalge valitsejel manu ulats, ja pañdän jalage valitsejel, ku valitseje käšken kevast aŕnda. ja temäl ollu paŕgaŕt paŕstle, ja kuŕt ta sâlŕt sänu mežza kaŕtuze naŕla, ta olli ŕze ikki paŕganu paŕstlit, mežza teõrihe maŕ. sis olli naŕlage lõnü sel paŕga kiñni. sŕ naŕla ois olli eŕgest läñnü ja lõnü valitsejel palitŕtu elma ja pŕksi kaŕtik. keväje teŕ tegemize äŕ sŕ ollu. s meŕiŕteŕ temäl kirigu tulba nuhtluš. seni oiŕ ta mežzan kiñni. sŕ om seš viŕmän ollu, keŕn sänu nütti, sellal ku pŕhabe raŕvaš kirikun olliv. töme nauŕtege³¹⁸ taŕ nüdiŕt. sŕ ollu kolme nellägümne vahel³¹⁹ — miü emä ezä olli

³¹⁶ 5—10-aastane poisike või tüdrukuke; ³¹⁷ s — seš 'siis'; ³¹⁸ nauŕ, nauŕdi 'kepp, malk, vits'; ³¹⁹ ajavahemikus 1830—1840

seš mežan ollu. vīmāde jāi ta (kirikutulp) kūlutse tulbaš, auk olli kiñni lūD, kīl sissi selle tulbal.

eñne kañniv naiže pikki jūzit, naišterahvas ka, keš olli eššüne, — — — keš laitse olliv ja ka nī, keš saksel vaštu pañniv, naiži kiriguDulppa š pañna. š pantti kaiteš veš kolmeš pühāveš āvūbeñkki, pūl pāt palles pōet. miudu olli pikkā jūze. eppetteje ja ārrā ūttel neul meštān, mittu pühāvet tal seš mārātti. āvūbeñk olli kirigu lāv ihen (väljaspool). āvūdulp olli teišpūl ja āvūbeñk teišpūl lāve. vīmāde jāi šī peñk vaeste peñoiš. kirigu vaēze, nī (kes) olliv kirigu kirjan, kige vaēzeppē (istusid vaestepingil).

ES MT 254, 40—44. S. Tanning, 1938.

MÄEKÜLA

Ants Kits, 76 a.

40. Nooriku rōivad

tūdruk keš mihel läiis, pidi kolm āštei nōrik oleme, eš tohi lašt olla eñne. sézi keñel miū emā,emā.

nōrik pidi kañdme jalarātte, villatse, tugeve kūnār lai, pešvest senigu pahklūni, māhitti ūmmer sārte, villane suk pāl. suk vež nīdist olla. nōrik pidi neit kañdme āste aiga, suve gu talve.

miu emā,emā olli meža eināl ollu, seš temā olli vejtān kūmage nī jalarātti ārä ja laottān einā ruā³²⁰ pāle kujume. — — — seš vejtān sézi ārä sōgi āl. mihe,emā tullu kakleme³²¹: „liñt kañd oma sule ārä, ka siul ābu eļj ōle, sa olet nōrik inimen, sa eļ ješva oma rēvit ārä kañda!“

ja seš kušutti ūiis riva, ollu jalā māD lai, pant ūmmer geitu, villane, seant koet ollu, ahtik³²² kañgaš pant taga sellā selme, ja oša jōznu mahan. šī pidānt ikki šī riva olem nōrikkul ūl³²³. kodun vež olla ilmä ribast³²⁴.

ES MT 227, 23—24. S. Tanning, 1938.

MÄEKÜLA

Ants Kits, 76 a.

41. Rahakast

ūtte naižel olli (raha) juhāvet tiñdi kalmeš, ikki ūze unel. aga sel naiže nime ma i mālede. tiñdil om ūiis vana kalme, sāl kazunu ūiis pedāje, kalme pāl. ja š kāšt temāt kolm mušta lūma tappa. temāt olli

³²⁰ ruģa, ruā 'heinasaad'; ³²¹ tōrelema, pahandama, riidlema; ³²² ahtake, kitsas;

³²³ vōöl; ³²⁴ harva kasutatakse elatiivi vormi abessiivi funktsioonis

kā kās̄t eñne kukke laulu miñnä. aga eij_ole miiti üttel, et kunaš ũl. ja kās̄t kolm mušta lūma ärä tappa: kaš, kuk ja koer. ja n̄ lōma ollu temäl. s̄i ollu sulaze naine tiñdil. temä ollu jānibäēvā ũze sündüine. ja neñde lōma verege piap māp pitsme, peñja_būlt küllest, ja_š kās̄t sāl̄t ligi pedä-jet, kolm sammu, kura käēge, peñja_būlt küllest, ütteze³²⁵ keřda, mulda kāppi, et seš tulep raha vällä, ja veřta raha, neñda_ballu ku tahař. temä om lāñnū kül, aga lāñnū päle kukke laulu. teñnū kik n̄ teřbu ärä, miš tař kās̄ti. teřzel päēvāl om ärä tappan n̄ lōma, eij_ole sānu midāgi.

siñna olli üttel, juhadeř jälle, liñna ušsen karksi kañdzimäel³²⁶, kirigu_mañ. aga kās̄t mihklebäēvā ũze miñnä, eñne kukke laulu, eñne pūlt ũd³²⁷, üttel: liñna veške_būl külleñ, mūri_al, sāl om kelbre auk, et sāl om kelbren, üiřs pūř kulda. pūřti ořsan, kurřveř³²⁸ üiřs al siķ. ja kās̄t temät kura käē nimetse seřmege³²⁹, siķ sāl̄t maha lūkkāde, seš kās̄t raha veřta neñda_ballu ku tahař. eij_ole temä julgeni miñnä. om päēvā är kääñnū, vāttan, om kül lāñnū üiřs auk mūri_ala, sišsi, aga eij_ole keřāgi kellerēř sāl nāñnū.

kolmas lugu om ollu, ta ũga salu_al, kuš n̄ pärnä om. siñna olli juhadeř, miū emā_emā ezäl. s̄i olli kure talu perem̄z. sāl̄t üiřs tugeve veřst, kaven³³⁰. ikki kās̄t eñne kukke laulu miñnä, sel sa-mal ũl. ja, üttel: „ligi neit_pärne, veř saluziř³³¹ om, t̄i voren üiřs sarařpu to'k mahan. veřta to'k kälte, ja sāl̄t kalte pärnä vahel, om rahagašt. selle kašt_i_bäl makkap, üiřs kiriven uišk³³². ja_š ũl̄te keřrage lū s̄i uišk surnuš. s̄i om selle rahagašt_i vahk³³³“. seš temä ärkküne³³⁴ unest üleš ja ärōūřtan³³⁵ naiže üleš, pañdan rēviš³³⁶ ja lugenu išsāmeiže ärä. s̄i ollu julge miš kül, aga eñne, ku mineme lāñnū, eñne laulān kuk ärä. naine eij_ole laškān āñāp miñnä.

ES MT 227, 2—4. S. Tanning, 1938.

³²⁵ üheksa; ³²⁶ linnuse õues Karksi lossimäel; ³²⁷ enne keskööd; ³²⁸ kurimā, kurta, (meā) kuřda 'seisma, olema, lamama'; ³²⁹ nimetse seřm 'teine sorm väikesest sormest arva-tes'; ³³⁰ kaugeļ; ³³¹ kj. samastab sõnad pärn ja salu; sõna salu otsesest tähendust kohapeal ei tunta, seda kasutatakse vaid ühenduses kohanimemega ta ũga salu; ³³² kirju uss; ³³³ vaht, valvur; ³³⁴ ärkkü/mā, -dā 'ärkama'; ³³⁵ är'ōūřtāmā, -itā 'aratama'; ³³⁶ riidesse (pl. illat.)

42. Jaaniõhtu kombeid

jānibāēvā ehtu, tetti jāniduli maha. rajjuitti kūski, kadajit ja, leppä agu sēanise lage koittuze bāl. seš aetti kari ümmer dule. karjabois lāp kige ihen, karjabazun kālan, ja koēra perān. tüdrugu ja naiže āve karja, kolm tīru ümmer dule. pernaizel olli veġ kauš, tüdrugul pīmāgauš kāhen. seš vizatti egā tīru aig tulle, kumakkist³³⁷, veġist ja pīmāst kah. meni kogunu terve kū, nī, kellel kodujumal³³⁸ olli, teġze olli nādāli kogunu. perel eiġole tohtin eñne añda, et aigust tule.

miu kodun — — — olliv eñne, vanaezā āl teñnū jāniduld. kari aetti iġki kolm tīru ümmer dule. pīmā eiġole tulle vizanu. ku miu*ezā pere-meheš sai, seš emā eiġole laškān ānāp tettā.

ES MT 227, 8—9. S. Tanning, 1938.

VAKISTE K.

Ann Toompalu, sünd. 1875. a., alaliselt elanud Nuia lähedal Vakiste külas; samas on asunud tema vanemadki; elatunud põllutööst. Koolis käinud 3 talve.

43. *Talusulase elust

olli e-gāl sañna keřvan iġki sēante ka-mmer koš | e-lli sehen || va-nast olli sēantsə | pařre kā-ja | kuš na pe-šsivə ega | miu- aig ešs-ō-lə tať āmp šeašt | pa-řzi ešs-olə kedāgi sehen ega || — — — sāl olliv i-nimezə sehen kū-ll-et || väikke ka-mbriġk-olli i-ġki kuš-na se-hen elliv — — — ||

lau-t olli ka sāl oțsan jällə || kuš-tal le-ħm olli || su-lazel³³⁹ olli le-ħm i-ġki ja siā- perš ka ega-da mu-bu eš-sā || — — — la-štegə inimezə iġki lā-țsivə ega siš | sēantse ü-țsikkū inimeze sa-nna eš lā elāmə siš || sēantsə la-štegə ra-hvaš ik-keľ roħkəp | keľ rū-mi va-ja olli || nī- olli siš seantsə su-laze || nüi-țsel āl iġk-ēgatsə | su-lazeš-si poi-š nagu miu-jal — — — vallan aga meil-ēgatti ta poi-š || meil su-lane ešs-ō-lə || meil su-lane olli

³³⁷ kummastki; ³³⁸ sellega on mõeldud pelli, muistset kodu kaitsevaimu; ³³⁹ sula/nə, -zə 'talu meestööline, kellel oli perekond ja oma majapidamine; sulase elamuks oli taluhoonetest eraldi vana rehi või muu hoone, nn. sulastare; töötasuna oli tal kasutada teatud osa põllumaad (poisil seevastu oli rahapalk)'

séan̄tte | séan̄tte nai-zegə m̄z_ja || ja v̄i-mätsel āl eġats_ikk̄i po-ṗsis || n̄j
 olli ik̄ki po-ṗsi jälle || mis sis sedāzi sa-n̄na_maṅ ja sāl-ellivə || poi-ṗs
 olli ik̄ki | ütten nai-zegə t̄i-n̄maṅ ja sis ta saī. sāl̄t jälle vi-llä_ja me-nel
 olli ka jällə | le-ḥm_ja | pidās le-ḥmä_ja || me-nel olli e-zi — — — kai-ṗs
 le-ḥmä_ja || ja seṣ oll̄ tal — — — ka-ṗjaboīs ka e-zi karjan || o-ma laits
 i-ḱki k̄ūz ütten ka-ṗjan jah || ja_s antti tal jällə va-ḱka | mā v̄izi³⁴⁰
 vi-llä || n̄j_eṗ ta le-ḥmä saī pidāḍə ja || ei-nāmāḍ jälle tegiṣ ja ||

(Mis sulane palgaks sai?) e-gäst vi-lläst ütlet̄ti va-ḱkamā || veġ olli_da
 p̄l̄ tei-st | ma_i mā-leṗte || sāl̄ oll̄ ik̄ki višt ro-ḱkəṗ || e-gäst vi-lläst || seṣ
 tü-ḱk_olli eināmāt_ka-h || — — — ja seṣ | e-gäst va-ḱkamā ja va-ḱkamā
 olli li-na mahan_ja || va-ḱkamā olli ka-ṗdul̄t mahan_ja || sis ta pidās ezi
 omal pe-ṗza_ja || e-lli p̄ā-l laštegə sāl̄ || kai-ṗs la-št̄ olli_ja || — — —
 lai-ṗs k̄ūz ik̄_ka-ṗjan | tei-ne olli ko-dun ||

(Kas igal talul olid sulased?) n̄j³⁴¹ olli i-ḱki || e-gāl eṣs_ō-lə jušt
 aca | — — — v̄imättə su-laziṗ ämp̄ pallu eṣs_ō-lə . . . niṗḍa sama kudaṣ
 kelleḱkil o-lli || keṗ séan̄tse ü-tsiḱku | n̄j ta-luzə olliv | veġ nagu olliv poi-ṣ-
 mehest pe-reme ja seant̄se | pidāziv tü-druk̄kiṗ poi-sse_ja pa-llal̄ || ega
 e-gāl eṣs_ole neit̄ suguk̄³⁴² ke-ṗvalizi majaziṗ³⁴³ ka-h || me-ni séan̄tte olli_ja
 me-nel olli séan̄tte | ke-ṗvalin maja sāl̄ elliv ü-rniḱku jällə sehen || teiv̄_ik̄
 ta-lul ko-rile_bäḍvi_ja³⁴⁴ ||

KKI MT 213, 43—46. A. Univere, S. Tanning, 1958.

VAKISTE K.

Ann Toompalu, 83 a.

44. *Pesupesemisest

me-zilaṗva_bäl³⁴⁵ — — — meṣsim te-ṗvagə³⁴⁶ || li-ṗpet̄³⁴⁷ teiti ja seṣ
 me-ṣti_ja | n̄j_seṣ | neiv̄ | neiv̄ s̄uri pu-ṗbr̄it̄ ja s̄ea-n̄siṗ eṣ oṣteḍə || tu-hal
 pantti k̄i-b vezi p̄ā-le ja_s s̄i om̄ li-ṗpe seṣ selleg me-ṣti r̄e-vit̄ || ega me_ṣ
 pe-ze | me me-ṣsimə (naerab) ||

³⁴⁰ vakamaa viisi; paus asetseb liitsõna keskel; ³⁴¹ no (interjektsioon); ³⁴² sugugi;
³⁴³ vabadikumaju; ³⁴⁴ tegid ikka talule korteri tasuks päevi, käisid päeviti talutööl; ³⁴⁵ mezi
 laud 'pesulaud nelja jalaga, peaaegu tavalise laua kõrgune'; ³⁴⁶ telu, telva 'pesu loomise
 kurikas'; ³⁴⁷ lippe, lippe 'lehelis, tuhavesi'

Ann Toompalu

ku·rna üteti³⁴⁸ sedäviizi | ei panti ülte to·nni ja sis nagu vanast tâ·ri
 teti || nu kas sedä tâ·ri tä·de ka || sedä te, i tä· ka jälle kedägi || kudas
 vanast tâ·ri teti || nu seante || pü· panti siina a·la nenda, ei ri·sti |
 nenda, olliv | seantsa ra·mmi³⁴⁹ se·hen | kus vezi lä·bi andz || s panti täi·s
 ja, s panti li·ppe kî·B lippe pä·le || lasti si vä·llä ja jä·lle panti ü·s
 pä·le || aetti kî·mä jälle || sedäzi u·teti ku·rna || ku väegä pa·llu rē·vast
 olli || ta·lu kottäl palu tî·ndrit — — — || nu ses olli mai·lma sūr
 to·ñ täi·s ||

sis ma ole keera ezi sedä ka ä·r, deñnu eñne e·nde³⁵⁰ emä aig || ei
 tei·me ku·rna || emä ü·itel sedäzi va·nast teti ku·rna || ma, ülli tē·me ka, s

³⁴⁸ *ku·rna ütma* 'vanem pesupesemisviis — pesu ei keedetud, vaid hautati tõrres, valades järjest keeva lehelist peale ja lastes alt jahtunud vett välja'; ³⁴⁹ *raim, rämmi* 'kramm, kriimustus, täke, sälk'; ³⁵⁰ oma

me näe-me oltik³⁵¹ kudaš sedä ku-rna te-ittäs (naerab) || nü seš sedäzi ma
ole ä-r-peñnu ütte ku-řna || et ku-řna u-itteti ||

(Kas mitme pere pesu pesti koos?) nü ja nuh | egaš tei-ne tei-ze talu
manu ikkiš meškməš lähä || e-gä üits ikki o-ma nü | tī-nvriitäl tulli
ki-gil mešta nuh || talun olli jū poi-sse ja tü-drukki ja || — — — kaitš
poi-ssi olli | kaitš tü-drukku olli || poi-ps olli | po-psi naïne || le-šknaiïne |
nuh | ka-řjaboiš || sāl olli jū u-lkka i-nimizī || e-ndal ka la-tse ja e-zi ja || sał
neit kokku kü-l jū üle kümne inimeze || ütte pu-hku üle kümne inimeze olli
la-švan || — — — ü-ite talu rahvaš sāl || ja nü ku-sis | mešti re-vit seš
mešti ikki se-däzi || et teiti | ü-ite orik-pu-ha³⁵² | mešti ||

(Kus pesu pesti?) kodun | nü ko-dun ikki || kus jä-řv jū lä-hüksen sī
veiz jä-řve vėren || nü meil jū jä-řve es ole | meil olli | mē veitim lä-t-
test³⁵³ ikki puha || meil olli ik kō-guə lä-ite ja sāl veitim ikki pu-ha || vī-
jā | ja me-šsimə ||

teī-negerd jā | pa-ntti | ki-ge-bält pantti li-kku | sī li-ppegə || ja sis
mešti | sāl lä-bi | ja sis pantti ū-s lippe jällə pā-le ja mešti lä-bi ja sis
pantti alle ku-řnaš || sis veitti alle sedäzi aū-dide³⁵⁴ sāl ku-řnan | ku-ř-
nan ikki ||

sī olli sū-r to-ñ || sū-r to-ñ seanite nagu tā-ridoñ || kellel seantitə | ä-n³⁵⁵
kü-lleñ om ja seantite ||

KKI MT 213, 37—41. A. Univere, S. Tanning, 1958.

VAKISTE K.

Ann Toompalu, 83 a.

45. *Taari tegemisest

ja se-däzi teiti vanasti tā-ri ka-h || tā-ridegemist tā-de || ei tā. || pa-ntti
sis sedävizi pa-ntti | nüt siñna to-ñni seantse ri-šti a-la ja seš pantti e-le
pā-le || jaš pantti ästi neñda vīl teiti üits kē-runə e-lə pantti ästi ümmeri
ti-ruš sāl ka si-šsə kedäci ei lä || nü sis seast | tā-ri pā-ši teiti || neišt
li-dest³⁵⁶ ja seantsest teiti pā-š ja küdzävidə ahjun ä-rä ja seš pantti
siñna | kī-b vezi pā-le | pantti siñna to-ñni || sis sī. läits sāl a-pnemə
jah | a-ppušt ka vähä se-kkä ja levä jū-retsət veī || seš a-lt la-šti jāl

³⁵¹ oltigi 'ometigi'; ³⁵² ühe korraga kõik; ³⁵³ lätte, latte 'kaev'; ³⁵⁴ hautati; ³⁵⁵ puust
kraan taarinõul; ³⁵⁶ liide 'kliid, kliijahu'

sedä | tâ-ri || ja pã·l̄t pantti järest jä·rai jälle_{GU} | ve·t̄ jälle_{GU} ta ä·r̄ läits
vegi i·va³⁵⁷ ka v̄l̄ | ja kē·deit̄i vahel pã·n auididä ja || seš teiti seäzi va-
nast tâ-ri ||

tâ-ri ma olä kü·l̄ jõnu || ku_{ma} ikk̄i je·m̄ olli || n̄y aga — — — ä·näpp̄_{as}
v̄itsi teit̄ä || n̄y | ku väi·kke pere os̄ ollu³⁵⁸ sis̄ ma os̄ kü·l̄ vil̄_{ik} teñnu || sis̄
tâ·r̄ olli i·kk̄i || talul olli i·kk̄i tâ·r̄ ||

(Millal tehti taari?) suvel i·kk̄i ja | no suvel olli ro·hkep̄ rahvast || n̄y
ta·lve pantti | ešs̄_o·le ka· niñda | kü·lmäga sis̄ eš teit̄ä kã· ku eige kü·lm̄
aiḡ olli || koes_{sa}³⁵⁹ taš seš peris̄ oi·jat | ega sa — — — peris̄ taš kamres̄
si·ss̄i ei taha tũvva || sedä to·ñni || tä·ridoñ olli i·kk̄i nuõan ||

su·laza laise tullivä i·kk̄i_{ja} | ja sa·ñnalatse_{ja}ⁿ | lašsev talu tâ-ri || tei·ze
üilivä sedäzi_{et} | üits ka·r̄ja juñnik³⁶⁰ olli sãl et | ke·tt̄_{om}³⁶¹ ikk̄i tü·hi ||
muvu ütlet sa et ke·tt̄_{om} tü·hi ja tâ-ri ta·nat || ma vetta ikk̄i tü·hjä
e·ñge_{Bäle} aprüt tâ-ri || et sulana | su·lan_{ešs}_{olä} eñde karjatsel äšte sũ·vvä
añdan | s̄ karjabois̄ kaē·vaš seväzi || et ke·tt̄_{om} tü·hi || ta·lul olli ikki |
e·zi³⁶² karjabois̄ ja su·lazel oll̄i kã | karjabois̄ jälle ||

KKI MT 213, 41—43. A. Univere, S. Tanning, 1958.

VAKISTE K.

Ann Toompalu, 83 a.

46. *Vetesoo

ve·ttešs̄_u eigoats || ve·ttešs̄_u | üits väi·kke | väi·kke sũ·ksä so·p̄-
pi_k³⁶³ || väi·kke so·ppi_k om̄ sãl_{ja} | nagu | üits peris̄ | pe·hme sũ· ikki ||
ve·ttešs̄_u || mē· ka·r̄jamã olli sãl ja kãlzim sãl ka·r̄jaga ja || ja_s sã·l
olli kai·ts aukku || tei·ne ütletti e·mä_{auk} ol̄ | tei·ne e·zã_{auk} || e·zã_{auk}
olli ki·ñni kazunu aga s̄i e·mä_{auk} olli kü·ll̄_{alle} va·lla || vezi ku·r̄ts
se·hen | mē· mehe olli anu mene ku·õve sei·tsme süllälize rō·vigu si·ss̄a
ja | ešs̄_{olä} pe·hja tu·llu || seantta ioäven i·lma pehja_{auk} ta o·lli || ja
ka·r̄jatsä tullu üi·tske_{rd} ko·du | et mei·j_{ei} tohi añäp o·lla_{et} | ka·r̄ja miñnä
siñna ve·ttešs̄_u·bãl | et ve·rine oi·na pã· olli | e·mä aũoun || ka·š_{na}
nüid nãi·ve v̄gi tei·ve ezi ilma eš taha ezi mi·ñnä siñna kaü·gel | s̄i olli
kaü·geppal mi·ñnä || seš aive seäst ju·ltu || ja me·ni v̄eis̄ ka vi·zaltä siñna

³⁵⁷ siin tähenduses 'taarileib'; ³⁵⁸ oleks olnud; ³⁵⁹ kuhu; siin 'kus sa'; ³⁶⁰ karjapoisike;
³⁶¹ köht on; ³⁶² eri, eraldi; ³⁶³ sookese sopike, väike soo, lohuke

me_ne p_ä || (naerab) me_ni la-m_ba va-raš ve_i ke-_nni_o || s̄ me. | pidim ikki
ka-_rja_it_am ne_id | et lehmä si_nna a_u-_gu v_iri ei l_ä || lehmä vajov seš ä-rä
j_ö || sä_lt ta_t kä-_ite_ij_os s_änu || t_ä³⁶⁴ o_lli ü_its pal_t ü_its ü-mä_rik s_ä-_r auk | s_är
ešs_o-_la | nu_h et te_g-_l ol_t ä-_r vajonu³⁶⁵ || ni-_nda s_är ve_is ta_s o-_lla nu_h ||

KKI MT 213, 13—15. A. Univere, S. Tanning, 1958.

VAKISTE K.

Ann Toompalu, 83 a.

47. *Põrguhaud

pe-_rgu_aud ei-gats_a || ü_its a-_llik tule_p mäe-_sš_it vä-_llä | seant_ta va-_lge
l_iva mä-_gi ja || ei_j-_ole s_äl ke-_da_g || mi-ne_vä_st_a ve_i kunaš na käi-_ziv s_in
sean_tse ka-_jojez_a³⁶⁶ s_äna ol_t³⁶⁷ ka-la | i-_gävezi va-na-_aik_si_t kala lu_i-_d
s_änu_ja || s_äl om e_nne — — — k_öba e-_läni_kku kik o_llu || ü_its va-na-_ei_t
ju_tust e_tt_o-_m jälle | n_i. | u-_ssed_ul_{ba} se-_hen o_llu || s_äl o_ll_i | sean_tt_a auk
ve_i alla ne_nda | si-_ss_a lä_nnu || te-mä om nä-_nnu || aga-_gu mäe-_käüzi seš
ešs_o-_la kü_l mü-_tku pal_lele a-_llik | nu_h aga mäe ole ta_t nä-_nnu kü-_l | se_da
ko-_hta || s_ä-_r a-_llik tule_p s_ält al_t mäe-_ala || ja va-_lge l_iva mä-_gi o_lli ||

aga nü_i-_d om_ä ki-_nni kazunu || nü_i-_d om na mu_ist vi_st jälle vä-_llä
s_ält kajonu_gu | k_äüzi_v üi-_isk_er_d ka-_jojez_it || ja se-_s | seš s_äl ü-_leven
om | o_llu seš va-na ju_t om se-_dävi_zi || ü_its ke-_ndral om o_llu || lo-_ssin || ja
sell_om ü_its tä-_k o_llu kellek_ta nü_d . . . se-_a-_n k_äünü || aga s_i tä-_k k_ölu
ä-rä || ja seš mat_te_t si_nna mäe-_re_üna³⁶⁸ b_äl_a | selle | ju_st selle a-_lligu
ko_it_tälä ve_i selle || te-mäl om o-_ben_a ä-rä k_ölu ja seš temä | ma-_tt_an | si_nna
mäe-_ol_sa s_äl_om ü_its vana su-_rnu_aud k_a o_llu ja si-_nna | et s_in i-_lus ko-_ht
ja ma-_tt_an si_nna ma-_ha ||

aga ü-_ze aet temä ü-_les et | tule ü-_les | s_ü-_mä || o-_ben_a o_lli ä-rä praet | ja
nü_a.³⁶⁹ ka-_hvle ma-_n ja || ja kai-_is ü-_d är se_däzi | ko-_lm | ko-_lm ü_d | ko-_l-
maš ü_i k_a ta-_ga järgi || sis s_i. ešs_ole ai-_danu seš ve_it_an o-_beza s_ält vä-_llä
ja pa_nd_an tei-_sse ko-_hta ma_tt_an ma-_ha || seš ešs_o-_la ä-_mp | ä-_mp s_ü-_mä
aet || nu_h | se-_däzi om va-na rahva ju-_t || et s_ält o_lli sis pe-_rgu_aud | tal
ni-meš s_änu | selle | selle ko-_hal || a-_llik om s_äl a-_l ja | et et s_i pe-_rgl_ast_a

³⁶⁴ t_ä 'tema; see'; ³⁶⁵ töld olevat ära vajunud; ³⁶⁶ kaevajad; ³⁶⁷ siis nad olevat;
³⁶⁸ mäe re_ün, re_üna 'mäekallak, rinnak'; ³⁶⁹ kirjakeelne sõna, murdepäraselt väi_dZe

ko·ht olli et nemä siinna o·beza mattiv — — — sī· om sīn ü·le·oru rāzik
 mā·D | pallu mā·D eij·ole sīt mei·lī || ja ega mē· ka taī küll·ei u·zu et taī
 om o·llu pe·r·gūt || aga nū^h | va·narahvas taī u·šksivā ||

KKI MT 213, 15—18. A. Univere, S. Tanning, 1958.

VAKISTE K.

Ann Toompalu, 83 a.

48. *Kadri tulp

ka·Dri na tu·l^p370 olli sāl ü·leven | mäe·oisan || i·kki sāl kus·nī lo·šsi
 varemā o·m || eige ä·kkilize mäe | se·řva bäl sāl | vaštu li·ñ na ve·škeī || aga
 nü·D om pallaš | prü·gi ja rā·m̄ps | ei tuñne a·zeiti³⁷¹ višt | mēā arva et
 pehi ä·rā lagunu o·m || ma kääzi ü·tte keřragā sāl niñda ki·rikkun kääzi
 siš läisi ezi — — — vā·ttamā et ma vā·ttā kas·sī ka·D ri·D ul^p a·lle·om
 aga ešs·ō·le || aga se·š ku ma olli alle | alle niñda ikkī üle kü·mne äštā
 veī je·m̄mi bōle seš ma kää·zi seš ollī kü·l alle sī tu·l^p ||

ta·olli sēa·nite juštku ei·nä ru·ga veī seanite | selle sū·ruzān niñda et
 sāl veiz | ikki ü·mārikkus teī nagu pā·lī läits te·rāveš ja peris terāv ti·p ||
 et sāl mi·Dāgi | mi·Dāgi taīt ešs·ō·lā | mü·D mü·ri lä·hūsken || teizen paī·gan
 olli | mäe ka·llakku bäl te·ī ||

(Mis räägiti sellest tulpast?) nū sellest rāgiiti³⁷² et || eīt om na·ine
 si·šsā panī siinna || ka·ītarīna || et ka·rksin piap ka·Dri olemā ja
 e·lmen olī e·lDz·ja | a·llistān olī a·ñ·ja || et e·gāl lo·šsil om sevāzī
 i·nimen si·ssi panī et sīn | sī· om seš selle lo·šsi val·m ollu | ni·ñda miš
 nemā päe·vā te·ñnu | sī ū·ze le·hut || ja si·š eij·olā muūu ämp ai·danu |
 sišs·om panī üits e·ñg siinna si·sse et siš om | jä·roi jāet sī le·hk·
 minā || eīt eij·olā su·gukkī sānu te·ītā || i·nimeze om aettu³⁷³ niñda siinna
 lo·šsi tegemā | et lō·vide bālī pidi i·nimen minemā s olī ollu sēa·nttā sūr
 je·i·m̄ ku·da o·lli miš kät ja·lga jeūz te·šta || et ki·vi añdān üi·tstešte kēest
 üi·ts ü·tte gātte teī·ne teī·ze gātte se·ni·gu lo·šsi manu | sevāzī om te·llis·
 kivi puha ko·kku kañnet || ku·da lo·šsi teī — — — eštī vanemp sī || olli

³⁷⁰ Nuia lähedal Karksi lossi varemete põhjapoolsel järsul kallakul asetsev kividest
 sammad (osalt varisenud); ³⁷¹ asetki; ³⁷² kirjakeelne sõna on küsija poolt sugereeritud,
 murdepäraselt *kēneltti*; ³⁷³ *tud*-partsiibi lõpust on hariilikult vokaal kadunud

sält seš ä-rä pagenu vīl_{ja} || ja seš nai_{ne} olli kä_·tte jānū || sī olli sis ē_·sti vanem_{ppə} nai_·ne | pidi olemā || ka_·ttarīnaš_·se_·da³⁷⁴ olli ri_·štīt ta olli eñne le_·hte ollu || ku ri_·štīt sis olli ka_·ttarīnaš_·sə rištīt || nū_·d seš om siñna si_·šsə se_·leberäst pant || sis | sis jānū sī lo_·ssi lehk_·minā ra_·hu³⁷⁵ — — — ||

kūzīt ra_·hva_·gäest ke_·s taha_· li_·nna ve_·timt kañda || te_·mā om üt_·telnu te_·mā ta_·ha_· || ega_·na_·s olā tā_·dən m_·iš miš jaoš sedāzī kū_·zi_·t aga_·s ve_·e_·t te_·dā | ja mī_·ri_·t siñna si_·šsə || e_·luzalt ||

KKI MT 213, 19—22. A. Univere, S. Tanning, 1958.

VAKISTE K.

Ann Toompalu, 83 a.

49. *Pell

nū_·va ka_·rdeltəv va_·im | midā | pidi au_·štəmā || üi_·t_·ski eš tohi mitti temā | temā aī_·jal lä_·hük_·sel³⁷⁶ kā miñnā ega | ega sält mi_·dāgi | üt_·te pū_·o_·k_·sa ve_·tta ega ke_·dāgi || seš keš tāp³⁷⁷ miš ä_·ppārduš seš os tu_·llu jälle || seš ra_·hvaš eš lāve tal lä_·hük_·sešsio_· | aga üi_·t_·s aī_·nuš pe_·renain ehk pe_·remīs tat temāt sāl toi_·lmən kääz || aga ü_·t_·tegi ū_·dist³⁷⁸ eij_·ole tohtin mitti | eñne su_·hu ke_·n_·ni_·o_· ve_·tta eñne kui piap pe_·llil³⁷⁹ añmā || sü_·n_·dūnu lai_·t_·s | ega | eñne vi_·t pe_·llil ikki ri_·n_·abim ä_·rā || ve_·l_·ga niñda | le_·hm — — — alle va_·zigu te_·l ve_·l ikk_·egäst ū_·dizest pidānt pe_·llil añme || pe_·lli pidānt sedāzi au_·štəmā || et temā mitti ku_·rja midāgi e_·l tī || seš ollu neil seantte aī_·d | sī eīgat seš ta_·ppu_·aīd ve_·l sāl olli seš | le_·ppi_·k kazunu ja ta_·ppuzā³⁸⁰ ja ega siñna keñnio_· eš tohi mi_·nā ega sält keñnio_· eš ve_·tta ega üt_·te pū_·o_·k_·sa seš ku aīd ä_·r_·lagunu seš tett_·ū_·z aī_·d jā_·ll_·et lō_·ma ma_·nu_·i | jul_·oe miñnā ve_·l | no mu_·bu lō_·ma a_·jav ja | ä_·riitəv pelli jälle || seš se_·dāzi olli tat pē_·t || vaišt om nāt meñda ko_·e_·ra_·ja meñda ka_·šsi_·ja | sält ū_·le_·aīja käävāt | arvat et sī om pe_·l | aga nū | vei_·pp_·ol lō_·ma³⁸¹ kääziv sāl midāgi | toi_·ttu o_·smən || miš siñna vi_·t_·ti || seantte | me_·nel om ki_·vi_·sēn seantte au_·k säet ja me_·nel olli jāl ru_·hi_·k³⁸² säet ja keš | kel | kuš pa_·nt || pe_·lli sū_·k || e_·o_·dst olli temāl pidānt vi_·mā || ku_·seš me_·ni ä_·ppārduš

³⁷⁴ Karksi murrakus on translatiivi lõpus tavaliselt -s; ³⁷⁵ rahu jā_·mā 'lakkama, järele jääma, lõppema'; ³⁷⁶ harilikult lähükseš 'lähedale'; ³⁷⁷ kes teab; ³⁷⁸ ū_·Dina, ū_·DiZa 'uudsevili, uudsesaadused'; ³⁷⁹ pel', pelli 'muistne kodu kaitsevaim, koduhaldjas, õuehaldjas, keda arvati «tapuaias» elunevat ja kellele viidi andeid uudsesaadustest; ³⁸⁰ humalad; ³⁸¹ võib-olla (et) loomad; ³⁸² küna

ollu meni ai-geš jänü veļ meni su-renu siš aīt, olli pe-lli tū || pe-l olli selle
te-ñnu, š et ku pe-lli ešs, olā au-štāt āste || sevāzi olli pidānt temāt s
au-štama ||

(Missugune auk oli kivi sees?) ki-vi, sen meni so-ppiķkā kuš vī-t no | ega
taļ pa-llu eš vļjā | rā-zikkā vī-tti taļ ā-rā et taļ pidi | ā-rā ant olemā | eñne
eš tohi kedāgi | ū-dist eñne kaē-dā keñnigi || naču | sū-švel nī ū-dize villā
veļ miš tahtān veļ | iķki temāl olli ki-ge, bālt vīt || ešs, olā tohiit iķki
temāt ri-ķku³⁸³ | pa-hanīta ||

seš va-nal āl seš ollu jälle seantte | ko-řzant ešs, ole vīl pā-l ja seš | ra-ħ-
vaš olli ta-ren elānu || olli tuā ahi lā-mmeš kūtteļ ja ra-ħvaš olli ta-ren || seš
nemā elānu ka-mbrin jälle || seš ku teļze pa-lveļ lugenu | nō sevāzi va-na
raħvaš jū-ītustavā nuħ | senigu teļze pa-lveļ lugenu | s, nemā laulān ka
ū-iten jārģi || aga ku teļ-ze ūttelnu jē-zus krištus siš ne-mā teñnū lā-l —
lāl — lāl || ne-mā ešs, olā sevā ta-htān || veļ, ga ju-malt ku ni-mettān || muvu
laulān i-lusti ligi, jah || jah | nu o-m seantšā | se-antšā vaiumu nuħ || nī keš
om nūd sevā nā-ñnu kū-lu aga sī, om | va-narahva ju-t seantte || ūilev, et
om taļ au-štāt ja || ja vel | a-ñdit vīt iķki ||

kuš om vana pe-lli a-ze ollu || sīn ka, p r a l i l om ollu | — — — | mā-
kuš eiļ, ole tohtin keñnigi ū-leš kūndā | aga nūt pe-remis kūnden ū-leš | ja
la-tse surenu kiķ | kā-la, ai-guzeš ārā | peļ kā-ķķistān kiķ ā-rā ||

pe-lli vällä āmize oll, se-dāvīz, et vene pri-šter tullu et seš | pri-štre
āvā pelli vā-llā || seš et olevāt ki-ī si talust olevāt vā-llā aet | olevāt i-štun
peris alasti i-nimene oll, i-štun aīva re-ppi, bāl | ūttelnu, t | ma lā ā-rā
kohe || et ū-īke ma imevā la-tse ār | lai-īs ollu sū-len ja | i-mettān la-št || et
olevāt nā-ñnu peris a-lasti i-nimena ollu || lubanū ā-ř miñnā || nu vātā |
ta ū- l i l m i z, ma e-ñne keñeli | ta ū- l i l oll, ollu | jälle | — — — | ūi-īs
vana lā-īte || ja sāl, om seš | sī va-na mīz tullu ja ūttelnu se-dāzi et | tu-ļge
ku-ļlegā keš lā-īten ka-ķlās³⁸⁴ || teļ-ne ūlleš, et ma ā su sīt vā-llā | ei si-na
mut vā-llā aīja ei sā- || a n t s k o ķ k a l ellit sa ka-ītezā āštāt ā-rā sāl
lei³⁸⁵ ki-řve ki-vi vaštu | sāl-lt aetti su vā-llā | mēā. ā su sīt ka vā-llā || et
ka-ķlev nūt ka-īteks, sevāviz, || ja se-št sāndik | e-ñne ollu pe-riš ku-ju³⁸⁶
ja va-na tū-hi lā-īte, ja | ja se-št sāndik ollu ve-t tāi-z, et || ku, na seāzi
ka-īteks, ka-ķkelnu || va-namīz, iķ sevāz, kū-lu || vana t a ū- l i pe-remīz ||

KKI MT 213, 2—6, 22—23. A. Univere, S. Tanning, 1958.

³⁸³ rikku, siin täh. 'pahandada'; ³⁸⁴ tulge kuulake, kes kaevus riidlevad, sõnelevad;
³⁸⁵ (sa) löid; ³⁸⁶ kaju, kuiva 'kuiv'

50. Peremeestest ja palgalistest

vanast olli jo seanisə sādūze, kui tīnder ärä läits, pidi äste palk peremel tagazi mašmə, ku aib olla olli, es̄ taha olla sāl. ja kui peremīs ärä ai, sis̄ pidi peremīs äštə palga tagazi mašmə.

tiñdi eñnu mañ ollu tüdrukun oru mari. aga tiñdi eñ olli vahel raganu³⁸⁷ ja tüdruk pañdən vaštu. sis̄ olli na katteksi kakkelnu alaitti.

üitskeřd eñ tullu keřdzist kodu ja teñmanu tüdrukku arja bidi³⁸⁸ maha säřgust magamize päl̄t ja sekkun jalgega oisan. sis̄ tüdruk tuli mudikki ärä sāl̄t, tullu miu ezä manu tīñme. ega sis̄ arsti es̄ ole kedägi. sis̄ lähnu na linna tohtre manu, et ta om aige, et s̄a tū tegijel, et tuñnistust saija³⁸⁹ ja kaevanu ehnde ävä. tal veis̄ ka ehndel ävä olla. tohter üttelnu sedäzi: s̄i om t̄ari viga, taluvoja inimeze jöve mädnun̄ t̄ari ja selleberäst om s̄i viga. tohter es̄ taha kirjä añda, ešs̄ olə añdən kirjä kedägi.

— — — sis̄ lähnu linna ves̄ki jala kku manu tüdrukku. ja eñ lähnu palkka kiñni panemə. mari üttelnu, et temäl om palk vällä vejet, temä om palga kätte s̄anu. aga jala k ešs̄ olə temäl peräst mašsən. sis̄ olli mari üles añdən, et temä ei ole kedägi palkka kätte s̄anu. sis̄ olli eñ ikki jala kku käest selle palga omal s̄anu.

vejet n̄i palga kedägi olliv, eige vanast om s̄anu teine äste kõrtti jakki, teine äste säřgi³⁹⁰, vejet ka kazugu, ikki äste pidänu selle jst̄ tīñme. tüdrukul (maksti palgaks) puñd linu ikki ja viž rübel̄ käe raha. üligoñd rēvast lasti ärä eñmelit̄a. s̄in v̄imätsel al, ku ma n̄ur olli, poizi saive neligümmend viž rübel̄t suve bäl̄t ja pül vakkamād lina, kolm päri kaltsu³⁹¹ ja kolm amet ja kolm päri sukke ja kolm päri kiñdit.

tüdrükkil olli puñd linu, ja villu ka saive vil̄ äste tüdrukku. sis̄ antti tal aiga oma tū jaos̄ k̄a. liha eittest sis̄ akkaš tal oma linabuñna tegemine, kaiis̄ nädäl̄t ja miš nel̄ olli. ku tallit̄tuze vahe bäl̄t (kedrati), sis̄ läits̄ rohkep aiga. ku kaiis̄ tüdrükku olli talu bäl̄, teine tallits̄ teize päevä ja teine tüdruk olli teize pühäbə tallit̄təmən.

lezenaizel olli kūs vakka kařdul̄t, lammas̄ olli kařjan. talu laudan olli lammas̄ talve ka üle. neli vakka vejet kūs vakka villä antti lešknaizel.

³⁸⁷ raGa/mə, -Də 'pragama, tōrelema, pahandama'; ³⁸⁸ juukseidpidi; ³⁸⁹ saada; ³⁹⁰ säřk, säřgi 'muistne pikk-kuub'; ³⁹¹ kalDza (pl. nom.) 'püksid'; pl. partitiivis kaltsu ~ kaltse

ja lina puñd antti kah. lešknaïne pidi talvə avittamə rēvit mešta, ja einu vaštu veṭmə jälle ku mehe einu teṭve.

lešknaïne pidi egä päe tühün olemə, jüriväeväst märdini. kudas keñnigi telđz³⁹² selle aja. sūkk olli ikki ri³⁹³. lešknaïne elli talu kamren ikki; talu sūr kammer, polzi, tüdrugu, lešknaïne, kařjaboiš.

kařjatse palk olli neli vakka villä, kešvi ja rügi, kuñbakkiit olli kaišs vakka. kolm neli vakka kařdult. vaišt meni tegiš kařdult maha. kaišs päri sukke kiñdit, kaišs päri ammit kalitse. ku amme kalđza ollive, siš lina puñda ešs ole . . . ja kel pāraha³⁹⁴ mašsa tullu (pearaha maksis peremees). nellä teiškme äštən, keš akkaš pāraha mašmə.

pořps tiñdz ütten naižegə. ikki tegi talu tūd, suve bāl. talve ku einu vētti — — — puñd avifs ka tūvva. ega ta leikkam es piä. kaišs lañmast olli laūdan, talu pidi pidāme — — — keš ilma lehmāttə olli. keřd olli meil kā pořps. sel olli kařdult kā mahan nelländikku mā³⁹⁵. talu pañdz señnikku ja ütten tetti ikki. ezi vešs siš kařdulə ärä, si olli ta talve mün. pūl vakkamād lina olli ja kudas keñnigi olli.

məä olli siš kařjane. siš pořsil olli kaišs lehmä ja mullik. lamviit olli tal kā ä säugak³⁹⁶, viš kūs lammast üle talve. ezi sañna kamren ta elli. einä olli kā, ütte kuhja ala olli eināmā. temäl olli egäst villäst vakkamā. temä ezi tegiš ikki talu ajast. lina ai³⁹⁷ ta talve. talu añdz sōgi ikki (siis, kui tegi talutööd). siš olli tal oma tüdär, käis kařjan, ja mina olli kah sīn alan orun käizime kařjan.

— — — sañna kamren elli. sañnal olli väikke tare keřvan, sāl peš ta rehe. ja laut olli ikki sāl sa-man ütte kařtuza al. pūlppə na küttiv sañna ja käüziv sañnan, sāl sa-man olli paře sehen.

ōlli vahel ūrnikkiit kah — — — korilə inimene³⁹⁸ veetti. keřd olli meil korile inimene ütten mehegə. viš teišku päevä tegiš korile jšt. kařdult tegiš maha kā rāzik, kaišs vakka kařdult ikki. tal es ole lūme ega kedägi.

(Talu suurkambris) säñgu olliv rūdu bidi³⁹⁹. kige bāl olli korile inimeze säñg. vaišt olli sevāzi, korile inimezel es ole müd rūmi, siš olli akna al säñg. sūrkañmer olli rehe kañmer (rehehoone otsas).

KKI MT 204, 14—20. S. Tanning, 1958.

³⁹² tellis; ³⁹³ prii; ³⁹⁴ pāraha 'talurahvalt ja linnaelanikelt võetud riiklik isikumaks tsaariaegsel Venemaal'; ³⁹⁵ neljandik vakamaad; ³⁹⁶ kobarake, koguke, hulgake; ³⁹⁷ ajas, puhastas linu; ³⁹⁸ korteriinimene, üürnik, kes käis korteri eest päeviti talutöö; ³⁹⁹ reaviisi, ridamisi, reas

51. Mälestusi isast ja vanaisast

miu ezä, ezä olli vana solbat, rontstahi liinnan⁴⁰⁰ elänu, viš tei-šku ästäl tñdz rönut. kolm kerda käüz lizu veļmen. ikki veļš kaugel. vanast olli sēzi, keš kaugel veļš (loosi), pāzi ärä. enne veļš naiže ärä. vīnu naiže kā sinna. siš olli rontstahi liinnan elänu, teñnu sāppiit sāl. keñgišseppä ešš, ole ollu. solbattidel ant pal't nahk. siš ku vabaš sānu, siš tullu vällä naižegə. laiše olli ärä surenu. üiis olli ellu jänü; ülsme⁴⁰¹ siašt jät üiis ellu, sī olli miu ezä. no vällän olli siš talu popsīs ikki eittän⁴⁰², meļza reñdi talul, sāl känu meļzan ikki. ku naine ärä surenu, siš veļtän teļze, siš sānu viļ kolm lašt.

miu vana, ezä ezä olli lättimäl't oštēt. veļ üllive, et urda vastu vahe-dät, kaubi meļza kaņgruš. lättimäl olli vällä kōlidät nelv kaņgruš, sāl't müit⁴⁰³ nelv.

siš olli sāl tñnin seni, ou vabaduš tullu. siš lännu lōdi meļza palga tñnejš. ta olli joba selles aņmattis eppin. siš akkaš palkka tñme. enne tñdz ilma palgattə ikki. siš olli periš orjuš. sāl (Loodil) olli ta valitsejeə tuttaveš sānu. miu vana, ezä olli valitseje pois ollu ja valitsejeə tullu karksi meļza. valitseje olli tullu karksiš valitsemə ja temä tullu jälle tñme.

siš nī rahvaš tñdzive meļzat. kaitš külä ollu meļza taluze⁴⁰⁴, nī pidiv tñme. — — — aniste ja vāgiste külä jänü meļza tēnistuzeš, nī olli meļzal kige läheppen⁴⁰⁵. siš pidiv tükki tñd tegemə, peļdu kogumə⁴⁰⁶. — — — siš nemä pidiv tükki bāl käimä. siš na pidänu aru: „vait⁴⁰⁷, miš siš sä ku me ei lähä!“ seņnikkuveo käšk tulli. mehe pidäziv aru, eit ei lähä. kolm tükki ešš, ole lännu tühü. teļze sädiv salamahku⁴⁰⁸ oma mehe seņnikkuveol. siš veetti nī kolm talu käest ärä, üteltti üleš ja veetti ärä. siš miu ezä saļ kīni talu. miu vana, ezä saļ uñdi talu. valitseje olli tal seber ollu. meni olli ärä lännu, aņdän tal uñdi talu. miu ezä olli ollu kūwe teļšme äštene ku talu päle olli tullu. siš polziške ütsinti ei ole meļstän talu pidäde, siš emäce katteksī — — —.

⁴⁰⁰ Kroonlinnas; ⁴⁰¹ üheksa; ⁴⁰² oli... hakanud popsiks; ⁴⁰³ müüdu; ⁴⁰⁴ talud; ⁴⁰⁵ kõige lähemal; ⁴⁰⁶ põlluvilja koristama; ⁴⁰⁷ oot-oot; ⁴⁰⁸ salaja, salamahti

ezäl olli kīni talu. miü ezä olli säände jōma mīz, temä olli säände aršt, temä olli ülte aršti käest eppin rohte ja siašt tarkkust. ta olli māaršt, rünaš obeziš ja muüd lūme kah, aňdz aršti rohizit.

selläl mäl aršte olli vähä. ja nemä es uzu ká aršte. meid olli kolm tüdärt. kolmas sureš ärä. emä üttel' — — — ku tüdär raškest aige olli: „tōme tohtert kah!“ ezä üttel': „kas sa ul olet, inimezedapja tū vīl maija!“ ja minu ezä elli ärä, et tohtre manu temä es lä oma elun.

ezäl olli miitu äppärdust. oben lei aige jala säre peļvest senigu alla pahk lūni teñmaš leški jala selläbälise. sis paištets üles, olli juštku kaēvet rāv. köster käis sin, juhtu sijä, küsse: „kas sa tohtre man ka olet käinu, no sellega sa suret“. temä üttel': „tule, vátte, kuš miü tohter om!“ iste linalē vēre bäl, paňdz jala vette ja iste päe aiga. ja ehtus olli paištets⁴⁰⁹ kadunu. ilma rohitte saļ terveš.

KKI MT 204, 3—7. S. Tanning, 1958.

52. Vanasõnu ja kõnekäände

tū om inimezel selts.

tū teētās tüveni.⁴¹⁰

kül tū ezi eppaš.

ega aňmat süšvā ei küzü.

ā rist om pūl tūd.

kelle jalō ulppās, selle kīl nälppās; kelle jalō tatsup, selle sū matsup.

tū tege pakki⁴¹¹; meil om villā valmi, villā tēve pakki pāle; meil tule paik pakki pāle.

nüüd om kīk kāla bäl: rügā om valmis, einā kāhen alle, linal om tuli sehen.⁴¹²

mul om tūd ega nāppu jārōi; mul om kīk sērme otsa tūt tūüz.

ega miül kalte pāri kāze eij ole.⁴¹³

mēa olli kaņgest tū levi, mēa tūd es peļgā, es vali kah. tūšt olli mēa üle.

ega tū eij ole pūstū aet kuštigilt, mis sul ädā olli, ku sa miñnä es sā.

⁴⁰⁹ paistetus; ⁴¹⁰ töö tehakse, s. t. tuleb teha põhjalikult, korralikult; ⁴¹¹ töödega on kiire; ⁴¹² lina on põllul üliküps; ⁴¹³ ei saa mitut tööd korraga teha

ku sa t̄īt, sis tekku⁴¹⁴ ikki. väiksest t̄īst sävei rohkep, ku sürest seizust.
ku t̄īt, seš t̄i, ku makkał, seš makka.

tegiel om t̄īd, magajel om un̄d.

eñnis kevadin ajak läiis mul aiguze nahka, t̄ī lilli es sä ligutta.

miš miu seřm seřrats⁴¹⁵, sedä neñde piht pidä (ütleb ketraja).

kuš vilk⁴¹⁶, sāl vihmavari, kuš tolk⁴¹⁷, sāl tulevari (ütleb ketraja nal-
jatlevalt tompliku lõnga kohta).

kellest ma kuà tał, seņust veì seřmist (ütleb kuduja, kui puudub materjal).

veì meà sä pikkeppet aiga kodun olla, mütku tañbi te⁴¹⁸ vahet! kuk-
kur⁴¹⁹ kaos ja ots näkkus⁴²⁰ jälle (ütleb väljas tööl käija oma lastele).

mā om egä eläve eñge emä, māst sãp egä üiis toittu.

mā om neñda tazane ja iluš ku mere selg, eij ole ütte küñgäst kuñnigil.

kül olli vili neñda ou üiis villä meri, añds silmätte peris teizest otsast
teisse, eij ole v̄īr̄t kuñnigi nättä.

ta om palł näppu näutten, ta eij ole sēmelt külünü (harva külvi kohta).

ku linu kakkuitti, (öeldi:) olgu mā mušt, tüvi tazane ja ladu⁴²¹ lahe.

nemä teve tał ku mād ja meřd, meil aĩmu jova är peř; temä tege sedä
sũšvã neñdagu mād ja meřd, (öeldi:) ku kava aiga teřtan⁴²² lã.

sür kũrme ku laev.

tũk küñnet, teĩne jäet küñdmede, justku siga soĩgin (korratu künni
kohta).

tařpa ku koñne kunagi (niitmisest mätlikul heinamaal).

ta om neñda laisk, ei ei v̄īzi villast leĩga kattik ka vedãde (~ ei v̄īzi
pãt ka otsan kañda).

ã ärõ o sũmä, verisařv vedãme (laisa kohta).

ah s̄i tege kēlege rohkep ku kãttege (hoopleja kohta).

sũge t̄īt sũre liĩna, kãttege ei sä kãrnãst⁴²³ meĩzãttigi (~ kãttege ei
sã kana pezãgi) är teřtä.

tugev seņale, tugev teõle.

v̄īje pãline peregoĩd om kümne kũdze bãl, kiķ tahave sũšvã (ütleb
kãsitõõline).

edĩmen sã ikki ir̄ttel arãkkil (oskamatus, vilumatuse tõttu rikutud
tõõst, asjast).

⁴¹⁴ tekib, saab, sugeneb; ⁴¹⁵ seřařtamã 'keerutama (vanainimese ketramise kohta)';
⁴¹⁶ peenem koht lõngas; ⁴¹⁷ jämedam koht lõngas; ⁴¹⁸ teie; ⁴¹⁹ kukal; ⁴²⁰ nãkku/mã, -Dõ
'näima, paistma'; ⁴²¹ latv; ⁴²² tehes; ⁴²³ kãrnãnã siin täh. 'vilets'

vāgā kuñtsliĳku tū om: lam̄ba k̄ala pūcāmine, paštla kontsa paikka-
mine, paĳsu pudru k̄iĳmine, aĳju kuru⁴²⁴ almine (rihatse lāvest ak̄kats alme
ja miñnās aĳju pōle).

sūgize kūñnet om pūl vāēdu⁴²⁵.

parep om peŕva pāhel⁴²⁶ (~ seĳkal), ku vihma vili.

parep pala leiḃā, ku tühi sena (lubaja kohta).

ma tei ta pak̄kil̄ palaveli⁴²⁷.

suzi o suvine kaiĳgās — lāi ette, sāl üt̄te lūkme⁴²⁸ ärä lašta, nagu suzi
tule üt̄te keŕra kaiĳa manu, om kadunu jälle (suvel põllutōo hooajal on
kangakudumine tülikas).

miš sa sena k̄ulei, sī seĳme panet̄ — üt̄telts seantse inimesel, keš si.
kiĳ sena puha alvaš pañv.

tühjāst tule tülū ja nāl̄jāst nāru⁴²⁹.

ega ma neñda ul̄luĳ eiĳ oĳle, ku ma allik⁴³⁰ ole — et ma tal kiĳ ärä
kenele, miš ta kavaluzege tādā taht saija.

keš k̄āšk̄ siut̄ kōrikse al olla, ku meā kašvi sūres; ka seā olet̄ kaze
jūre al kazunu (inimese kohta, kes mõnda asja ei tea).

ma ei tā neñdat̄ pallut̄ k̄ā, ku mušt̄ k̄ūbz valge k̄ūdze oĳsan om.

miš sa kuñsiĳkun eppit̄, sedā penin piat̄ (mis noorena õpid, seda vanana
kasutad).

miül olli sézi, ku kivize⁴³¹ raiju^t (õeldakse kindlast mälust).

sellel om tarkkust anāp̄ ku karvi pāhän.

oĳgu ta tarĳep̄ ku tark̄, ega ta kiĳke ašja iĳki ei tā.

kuš keneleje, sāl kulleje, kuš tegije, sāl näoije.

kurat̄ kuluṽtes kūs p̄ari keñgi ärä, ku p̄arirahvaš kokku lāve (laimu
kohta).

temā velets̄ miül s̄ā sissi. (See on) peōō kaiĳjan vele⁴³².

sa veledet̄ neñda et̄ keŕva suidzeve.

⁴²⁴ kitsas ahjutagune ruum vanas rehetoas (ahjupära ei ulatunud seina külge); siin
tähenduses 'parteepalne ruum ahju lähedal, kus lõpetati rehe ahtmist (kui pandi viima-
sed ahtevihud ahjupoolsele laule)'; ⁴²⁵ murdepärane tud-partitsiip hrl. vāēDat; ⁴²⁶ pähkel;
⁴²⁷ väga kiiresti, tulise kiirusega; ⁴²⁸ lūkkā, lūkme 'soani kootud kanga osa, mis lastakse
alla riidepoomile, kui pööratakse uus lõimeosa kudumiseks ette'; ⁴²⁹ väike tüli, pahandus;
⁴³⁰ sõnademäng — hulluke, hallike; ⁴³¹ Karksi murrakus on illatiivi lõpus tavaliselt -s;
⁴³² käega katsudes vale

sa olet ütte villa (~ üttest villast) ezäge (~ emäge); juštku ezä süšt maha pudunu, ezä tegu ja ezä nägu kah.

ä inimeze eläs ütte amme sihen ärä, kaišs kurja ei sä künin ärä eläde. (Te olete) ku sukka säbast üttel neül kattekski.

kaišs kevat kivi äd jahu ei jahva.

nü om teine kiñnas teizest pärist (sobimatu abielupaari kohta).

nü oijav joba teine teišt argu⁴³³ (need ei sobi hästi).

kudaš kañd ehen, neñda vežzas⁴³⁴ taga järoi (~ neñda veza perän).

emä om lašte küp — emä valitseš neid.

ku emä kõleš, siš kõleš⁴³⁵ kodu koguni ärä, ku ezä kõleš, kõleš pül kodu.

vimäst poiga, sedä ma oizi⁴³⁶ suhun ja kälän (~ sülen ja kälän ~ sülen ja suhun).

ei lä meä ärä (mehe juurest), ku lüv lappi⁴³⁷ lahuts üitskeřd.

seber o änäp ku sezar.

miül eij ole ezät ega emät, sugu ega veza.

miül eij ole mišt ega lašt, kiķ om sepa sekkun ja taubz⁴³⁸ tappen.

miš miül müd om, ku talve kañna, suve oija (sagedase raseduse kohta).

katte kuine kañd kälä, nellä kuine üttelts närvet, vije kuine veř viiša, kuõve kuine kokš joba.

eoät seña ei tohi kabla bäl pañna, ega teš veřta.

miš sa iķi pahanitel, näe vanasena üilep ka: kuri veř kulbist, paha päšt.

miš suhu sulgats, si vällä välgats⁴³⁹ (järelemõtlematu inimese kohta).

siül kohuš küllede, miül eiõuš üttelte.

keneleš pähle ku lirin ja larin, seña sält, teine teizest paigast, seña eij ole selme, ega juittul jakku⁴⁴⁰.

teine keneleš teišt rada kogunist — teine keneleš peļu pēnari, teine keneleš einäma vahet (möödakõnelemisest, valesti mõistmisest).

juť tulli juřtust ja kene kenest, kava⁴⁴¹ si aõ sedäzi ärä lä.

ma olli katten meřten selle ašja peräst, kuñbaš meřte miü sehen veittu säp⁴⁴².

valge jüze ku kulu.

⁴³³ analoogiline partitiivivorm sõnast aru 'haru'; ⁴³⁴ võrse; võrsik; ⁴³⁵ külmä, kõlda 'surema'; siin tähenduses 'kaduma, lõppema'; ⁴³⁶ hoidsin; ⁴³⁷ liivalabidas; üle kantud täh. 'surm'; ⁴³⁸ taud; ⁴³⁹ mõlemad verbid on deskriptiivsed, tarvitatud ainult selles väljendis; ⁴⁴⁰ jak, jakku 'jatk'; ⁴⁴¹ kaua; ⁴⁴² olin kahevahel

ma ole kälani likke. eij_õle amba al ka kuiva änäp.
 jüze om kohevel neñdagu kuhja lava.
 vihma saitaš ku sišku sarvest (~ uä vařrest).
 paksu lume ä maha ku koitti otsast.
 lume tule neñda peļlätten — ku lume kiude tule.
 sa lät ku küd varjuttam vahel; juštku küd varjubets, ütletts ku arvalt
 kät meni (kedagi külastamas).
 iline siiputs sibu, varalin⁴⁴³ vajots nina.
 käzi ahd ja künäspärä⁴⁴⁴ tembaš tagazi (ihne inimese kohta).
 keš eij_añna añnakust⁴⁴⁵, sĭ eij_añna aĩdast kah; sĭ olli kül üiis
 añnak, üiis ire ninadäiz (~ vareze ninadäiz).
 kañnatlik ei kaò.
 uhkuš ikki meñda mišt ukkuttep.
 kañge vaštu paneme, kivil ja kirvel pañd vaštu (vaidleja kohta).
 mē tañdzim ärä kořpiķku_bäl kah (~ kirve silmä_bäl) (tantsuoskuse
 kohta).
 väiis⁴⁴⁶ om teräve ku uhak⁴⁴⁷.
 väiis om kulunu ahtikseš juštku koñna kĭl kunagi.
 lühik ja jämme ku pütsigu paun⁴⁴⁸.
 keväjen⁴⁴⁹ mä aiz om änäp ku sügüzen⁴⁵⁰ einä keřtudäüz (loomade
 söötmisest värskel rohul).
 leib om neñda keva ku vašk.
 rügä ku mür (ilusa, lopsaka rukkivälja kohta).
 kül olli sĭ ä sŭk, kĭlt tahts är vĭjä.
 uä puhun⁴⁵¹ om leib — uä sōgi manu eš añda leibä.
 katte kařdulite vahe aig, mütku añna leväl kĭlu (leiba kulub palju).
 ma eij_ole iva marjagi kaenu (ei ole veel midagi söönud).
 miül eš_ole iva pala suhu sānu, kälzi selle tĭ tühjä süämege⁴⁵² (söö-
 mata oleku kohta).
 ma ole ezi oma liřvan lařvan (oma toidul).
 ütte varešsel om paľlu, kattel kazinest — neñda keħn lŭm.
 muľ keřs kät, teĩne jalga (nõrga kehaehitusega inimese kohta).

⁴⁴³ varajane; ⁴⁴⁴ küünarnukk; ⁴⁴⁵ añna|k, -Gu 'väga väike tükk või kogus, mis kelle-
 legi antakse'; ⁴⁴⁶ nuga; ⁴⁴⁷ uha|k, -Gu 'ohakas'; ⁴⁴⁸ putke õietupp; ⁴⁴⁹ kevadine;
⁴⁵⁰ sügisene; ⁴⁵¹ puhu, puhu 'põu'; ⁴⁵² tühja keskkohaga, tühja kõhuga

sa tullit ilma, karja*ṽ* kaõza, marja*ṽ* maõza (nõrga tervisega lapse kohta).

miül om õ elu, seast elu eij_ole ernen kã.

siš ku päè teüsnu kunagi poizil (suurest rõõmust).

nemã kittive tedã mãs ja mãssaš (liialdatud kiitmise kohta).

kařjaite ku kîbã kaiteil, eì kuřda puil ega mail paigal, keñ erk, elãve, kãřziitu (püsimatu lapse kohta).

ta katti ku uisu ja alla;⁴⁵³ sî katti ku vana kû; kadunu ku vits (~ kivi) vette.

ma õdi suł ku eilãst päevã, eš tule_š tule.

paõre olliv puha sãl kuhjan ja aņgen mahan.

puhaš rahva meri . . . eij_ole enne seast rahva merõ nãñnũ. rahvast õlli ku kuhjan ja muřrun⁴⁵⁴.

KKI Karksi sõnavara kogu. S. Tanning, 1937—39.

⁴⁵³ kadus kui udusse ja hallasse; ⁴⁵⁴ murruna

HALLISTE MURRAK

ATIKA K.

Leena Raal, 83. a., põline Abja valla elanik, pärineb metsavahi perekonnast. Põllupidajana elanud Atika külas Pikasilla talus. Vallakooli haridusega.

53. *Endisaegsest elust-olust

sāl (koolis) ešs_ōlā rohkemp ku vī-š kū-D olli || su-ōve ešs_ōlā änāmp
aī-ga || su-ōve aetti joba ju | tü-hü jälle || seš olli nelidei-šku āštad va-na
ku_ma sālī | kō-list va-lla sai || ja seš | e-mā läiis ezi meiša ei-nā-
māl || tü-dār pantti kodun pu-lru kīlmā jälle seš | sū-vvā tegemā || si-gu
sūtmā || pidi te-gemā miš kodun te-ittä olli ||

lä-ite¹ olliv eige sü-gāvō || seš kū-š ja pū-l sūldā sü-gāve sālī eš ješva
ve-t vā-llā kišta seš e-mā kišk ikki vī- eñne vā-llā || eñne-gu_da | ä-r
läiis kodust jäl || seš läiis jälle tei-štel a-ppi ei-nāmāl || ja ku_ma vī-štei-šku
āštad va-nas sai | seš antti ezi vi-kkaš kē-ite-š mi-ne ei-nāmāl ka nüi-D ||
kē-ruitta || aī- sī olli ra-ške kü-l edimelt || se-dā piāv üilemā | sī- olli
ra-ške || o-nunain_olli sū-r tu-bli i-nimen üttel | kaē-ikkigu_za jä-rgi
sād | kaē-ikkigu_za jä-rgi sād || no ku-š_si lai-šs jä-rgi sāv | vi-kkaittid ei
sā te-rāvez | sī- ja tei-ne² ||

üi-škešD vešs kül kü-lle_sīšt ne-ñda va-luttam ne-ñda-š | me-tli pia-š
ma sī-jā nüiD kül ä-r suřremā³ || seš na näē-v_ei na mut ü-le_aru ta-ga
āve || no sī- läiis mū-dā jä-lle-ja || i-kki jä-lle e-dezi ja elät_praē-gu⁴
all_ei⁵ su-re_ärā || nüi-D su-res kü-l ā- mē-legō juba ärā aga su-řm ei tule
vīl || i-gāves läB elu || nä-gemin om pū-dulik || mi-dāgi te-ittä änāmp ei näē- ||
poš-g ja mi-nija om_mul ā- kü-l || ega nemā mutt_ei su-ñni kuškil
(ütlevad) e-mā kuš_sa lä-D | e-mā miš_sa tī-D || e-mā miš_sa ta-had || eoān

¹ kaevud; ² kõnekääänd; ³ tavaliselt suremā; siin r-i gemineerumine on tingitud afektiivsest väljendusviisist; ⁴ murdepäraselt pīrle; ⁵ alles ei

pū-l e-mä ikk_i e-mä oīdaz emä ne-nda peokkə a-l ja teine pā-l⁶ || neī-d ma lai-tta_i veī. || — — — || aga mull_om e-lu se-lleberāst igāv ma mi-dāgī ānāmp te-ītā ei sā — — — ku-rtta⁷ om ā. inimezel | seš ku_opa | na-ītukkāna kuṛdab ja tū-d tū_B ja vā-zinu_om || aga ku_oza jā-rest ku-ṛdad seš lāp_ota i-gāves || mā-d ma_i mešta ke-dāgi üteltā ||

(Tööd) te-gemə muī ei su-ñniitā || e-ga muī a-bi vallast ei a-nīta ega ke-dāgi || kik sī tū_i ja sī vaē-v miš_oma ole te-ñnu nūīd ma akka oma tū-št ja vaē-vast kaī-bamə || ma olli ku-šve ā-štane ku ka-ṛja pantti teī-zegə || teī-ne oll_i vē-ras kaṛjana sī olli ü-ttežamə āstanə⁸ || ka-ītežə ja ü-ītežə le-hmä meil olli || ja me-īsan kāūzim ka-ṛjan || kü-lā raḥvas kü-s-sivə ik_oka_ode ā-rā_i e-šsü⁹ || ei. ešsü me. ārā || mē. tuñdzim me-īsa neñ-dagu | vī-s se-ṛme || miū. lašti ikki seš kellā ku-šveni veī sei-lsmeni ka ma-gadə ja seš sī | vē-ras ka-ṛjana sī olli ü-ttežamə āstanə sī aetti se-s-ki | eñnem_o ka-ṛja ||

mē. lātsime seš | mo-gri | olli sāl | lä-hüksen | pī-ri_obāl || mo-gri olli_v ka-tū-lre kaṛjan || mē. lātsimə si-ñna || üllivə a-h laze_olla pā-l | ega me-de paṛpa ku-ri ei_oole || laz_olla pā-l kari si-n || mē. lātsimə ne-ñde manu meī-l olli sāl ā. olla kü-l || neilə tūdi sū-švā jāge ne-vā¹⁰ añdziv meile ka-h ||

seš pe-rāst jā-lle_ogu ma joba tū-dūbrukkuš saī_ojo noh | seš kāūzi tū-hün neñda_ogu teī-zekki kāūziv || seš pešsi re-heī ja || ega se-s eš pešsetā se-dāzi rehen nagu nūī-t_opešsetsə ma-zinegə || se-s eš_oole mü-īku | kū-rmə | rü-gi¹¹ pa-ṛzil || ja pantti ü-lez || sī olli sāl ütē ū ü-levən | ja teī-ne ū veitti maha jā-lle || ke-l kai-īš ūze māšt ü-lez || ja se-s oll_i eā üiis oma | a-ñmat-tin || mēā olli tü-ve lōjā¹² || e-zā ja o-nu | ja e-māgə ra-baziv¹³ || o-nunaīn kāñts¹⁴ ku-bu || ja ne-nda teīt_i pešsetti re-heī seš || ā-rā saī pešset | se-dā-vīzi seš | lū-švagə sa-bistiv¹⁵ se-dāvizi sevāvizi || nī olli seš | üteltti ra-ṛpañts¹⁶ olevəḍ || vanast olli ra-ṛpantti lei-bā ka sū-d aga mē | mēā-ei_oole ra-ṛpantti lei-bā ā-nāmp sōnū | mēā. sei ikki pu-hast lei-bā ||

⁶ kõnekāänd liigse hoidmise, hellitamise kohta; ⁷ tööta olla, lamada; ⁸ üheksa-aastane; ⁹ ikka kas te ära ei eksi; ¹⁰ nemad; ¹¹ pl. p. murdepäraselt rügi; ¹² rehepeksja, kelle hooleks oli vihu tüvede vastu pinki löömine; ¹³ raBa/mə, -Də 'rukkivihke vastu lauda lööma, et teri eraldada'; ¹⁴ kuBu kāñtme 'rabatud õlgi kuppu siduma'; ¹⁵ saBi/stəmə, -stə 'kergelt pühkima (viljapäid ja kõrretükke terahunnikult)'; ¹⁶ terad koos aganate ja puruga (enne tuulamist)

Leena Raal

se-däzī seš | miš ra-ppantsid tetti se-dä eiĵ_ole mi-ite änämp seš
 tū-luited || pantti sã-l̄ seš ku sedäzī lū-švagā pã. pã-l̄ ä-r̄ pühitti | pantti
 ko-iti_ ja || seš | kü-hvale vařregā | sořailti n̄i pã. ka-ittik pešsetti ka-ittik ja
 kä-zi kivigā olli ja-hvaittad || miü e-zä ütlet te-mä olli ke-řra sānu ä. rdu
 ma-reittā_ gäest | ü-dist lei-bä¹⁷ ja seš ollu neñda ki-řpe_ | pi-ñd olli
 kē-le_sissī lāñnu || te-mä eiĵ_ole ezi kü-l̄ tat teñnu sō-nü ||

mē. saime neñda ballu_ ĵkki lei-bä et me sū-vvü saime || s̄ vi-li meil es
 ka-šva | rü-gä_š ka-šva seš meil || e-zä oll_ me_řsan || no-h̄ | ke-s sedä
 tū-d tel_ || naiže tel-ve sāl | o-nunain ja ma-mma_ ja o-nu_ ja || n̄i_ olliva

¹⁷ uudseleiba

seš nī tū·liza_{ja} || mē ka·h ku sū·rəmp̄pəs saime || seš pidime sāl |
 pu·ha — — — || te·gemə || kaš rū·gā lei·kkam si·r̄bigə veļ || meišta kü·l
 sīr̄bigə rū·gā lei·gaitə || ole lei·ganu ka·h || teļ·ze lei·gaziṽ kā· ega meā
 ū·īsind_{es} leikka (naerab) || se·lle mōdugə saļ seš eleļ ||

nō· | ku_{ma} juba sū·rəmp̄pəs saļ || juba sī·jä saļ ja se·š | olli tuļu juba
 ma·zinə || oļ· sī oļļ juba i·melik ku ma·zineg vi·llä pešsetti || se·š aetti
 kü·lä rahvas ko·kku ja seš oļļ ūits ā· pi·du || seš saļ ūits ke·rd pē·rəstə¹⁸
 jälle || (naerab) ūtlem ā·stī sūšvā || se·š | miš ke·llekkil pa·rem̄p̄əd o·lli
 sī tūdi ma·zinərahval e·lte tūdi neñda_{gu} pi·du laūd oļļ ūlen¹⁹ || neñda
 teļ ūits ku teļ·ne seš kü·lä_{bāl} ko·kku ja seš sedāvizi pe·šsetti taļ || sī·t
 oļļ kai·ts inimest sā·lt kai·ts inimest ja — — — siñna teit_{sīt} o·ma rah·
 vaga jälle ta·gazi nī päē·vā || sō·gi saļ teļ·negeṽd jāļ seš teļ·ze talult || se·dāzī
 pešsetti seš ma·zinəg evimen keṽd re·heļ ||

seš ūits ke·ā·rtti ka·ze oļļ sīn || sī ūttel seš miū· ezāl se·dāzi te·mä
 (isa) ošt ikki e·gā ā·stə meļ·zast rū·gi || eš sā neñda paļlu — — — e·ñde
 talust | eļ lei·bā saļ || eļ kule jā·n ku ka·va sa sedāvizi tahad nūld | o·lla_u
 eļ | tū· su·ppert²⁰ || temā ūttel se·dāvizi eļ | pī·r̄sku mā·r̄t | sīn ūits
 kau·pm̄s oļļ | pī·r̄sku || ūttel eļ se·dāz_{eļ} | eļ ku_{za} su·ppert paned | seš
 piat se·ñnikkut ka vīļ ro·hkemp̄ panemə || va·na_{ga} ze ūttel temāl jā·ll_{eļ}
 sa sād sedā kü·l aru eļ seš kašvab | ru·kkis pa·rem̄p̄ veļ_{sī} (parandab·)
 rūgā paremp̄ ja | seš sāt se·ñnikkut kā· rohkemp̄ ||

e·zā kullez sedā ā·rā ja läiṽs pä·r̄nūs ja teļ | ko·he | ne·li koiti su·p·
 pert sāļi || muļ·jalṽ ešs ollu su·ppert saļ·ja_{gu} pä·r̄nūst || kāitti o·bezeg
 o·tsmen sāl || ja seš pantti rūā·l ja teļ·ne āstə saļ ne·licūmmend vakka
 rū·gi || oļ· | sī oļļ juba pa·ļlu || eļ se·š eš jāettə ku·nagi ānāp | tō·mattə ||
 neñda saļ a·ñmas ve·r̄de²¹ neļ || pē·rəst pantti tad o·dral pāle ja | ku meā
 sī·n oļļ || va·na ošt a s kāüz ūitskeṽd vi·lländin po·jagə || oļļ kāünü
 (ütelnud·) no· meļ·l kašvab nūld seantte sa·ma ke·zi_{gu}²² | sā·l | vi·lländi
 meļ·zan || seantse pikkā pā· oṽsan || seš tūdi | ve·dru ā·klū_{ja} || sa·ksamā
 a·der²³ tūdi ja || ā·švemp̄pid tū· rīstu || pe·ld saļ paremp̄pest a·riṽ || ja se·lle
 mōdugə vi·li kašvi pu·ha paremp̄ || miū· miž akkaš ka seš sīn su·ppert pāle
 panem ja || seš saime mē ka·h | lei·bā kü·l ||

KKI MT 212, 1—11. A. Univere, S. Tanning, 1958.

¹⁸ pērā/stəmə, -stə 'raiskama, pillama; maiustama; pillavalt, rikkalikult sööma';

¹⁹ = ūleven 'üleval'; ²⁰ superfosfaati; ²¹ nõnda sai algus kätte (kõnekäänd); ²² oder kui;

²³ suur kahehobuseader

54. *Kuidas vanaisa Tammekannule metsavahiks sai

(Vanaisa oli) *su. kka su-lazə poi-g || sāl kuš nüid na | a-ra kku su. kka om || seš sāl temä läi-ts nellädei-škme ä-štanə | meļ-za || teo-boi-zis || ja saļ. seš pa-runi koškaz || sāl-da — — — olli ei-dā kuļ ka-va sedä ma-ļi tā mi-tte miittu ä-štad | sāl-da veļš nai-ze ja || nai-ne sures temäl ä-rä || jäi-dal väikke poi-g ma-ha || ja-s ve-ļš temä | pe-zu lē-n a || sī-olli ä-k si | pe-ħ ja kku tü-där || sī olli jä-lle teo-düdruk || olli meļ-zan jälle seš | pe-zudüdruk || veļš ta se-lle seš sinna a-zemelə || ja seš | sī. o seš miü | va-na-emä-nda ü-ttel-tə²⁴ || nevä e-lliv sāl seš | mi-ttu ä-štad || seš te-mä olli ta-htən | sa-ř ja ke-risi seš ku-da sāl ä-rä läi-ts joba || pa-ruñ üttelnu-et | ke-řsimehe ri-šta om ikki ri-š-bäl²⁵ || sa oled ikki seannte ja-hi mi-z ja sa ta-had | ja-hi-bäl käävə et mi-ne ta-ħ me-ga-ñ nul || me-řsa-vahis || ja seš tulliv na sī-jä || seš o-lli neil üi-ts poi-g joba sellə teļ-ze nai-ze-gə | miü va-na-emä-gə || ja seš tulliv na alle sī-jä-ja || — — —*

te-mä ollj | ka-ņge kü-ř olli | tu-bli küř || ja se-š | te-mä ta-ps | ü-tte ra-řvag | pü-šsigə | ko-ļm u-ntti ütte paü-gugə | ja ne-lläz jūšk seš me-řsa || sī olli | laü-da a-knəst la-šk || ne-ñda-bällu u-ntte olli sīn se-š || ü-ttel olli viļ e-ņge se-hen ja sī olli seš ja-ļgu-bidi | sāl ki-ñni veļ ja ta-řre | ü-les pant pa-řre külge ja-s olli pü. a-lugə pä-hä tappet olli obezə li-ha sūšt vä-llä änu ja ä-rä ta-ppet sedäzi ||

ja seš va-na pa-ruñ | sī vana ka-ü-bi po-k meiš tal sel ke-řvaraha²⁶ vä-llä seš | miš selle išt | sell-āl om sī prē-mija ollu vi-s ru-bla uñdi ke-řva-bäl || teļ-ne ke-ru²⁷ lei-gatti seš na-ha-čüllest ä-rä || tu-ñnistuzes et ta te-šte ta-ppet-om || no-ħ | seš vana prei-li olli meļ-znik || sī olli seš tu-llu-ja la-štel tōnu ko-itti-däšve ka-raskid | veļ rē-ška²⁸ || üttelnu ma olen kü-lnud-et | va-na-e-ñ on | ko-ļm u-ntti ühe paü-gugə ä-rä tapnud²⁹ || aga se-dä ma mi-tti-ei tā. ku-davizi temä neid ütte | kaš nüid kü-l pidi egä u-ñdist lä-bi minemə se-dä ma-ļi tā. || aga rai-ppe-mant olli-da ta-ppən ja | ja seannte ti-llukke a-kken sedä lau-tta ma näi seannte väi-kke — — — |

²⁴ see on siis minu vanaema nõnda ütelda; ²⁵ kõrtsimehel pole püsivat elukohta, rändab kohast teise (kõnekäänd); ²⁶ tasu hundi tapjale; ²⁷ *keru*, *keřva* 'kõrv'; ²⁸ nisuleiba; ²⁹ taotletakse kirjakeelset väljendust

üits ainus lehm olli säl se-hen_u ja || seš säli la_u-da a-knast olli_u da |
la-skən || — — — ||

ne-nda jäi temä seš sija me-šavahiz ja s_{in} ta e-lli seni | s_i-n olli_u dal
seš ko-_{lm} po_u-ga | ja kai-š tü-däri || — — — seš mi_u. e-zä s_i olli kige
nō-rem_p neišt po_u-gest || ja va-nem_p olli seš | te-_rvan elli oma nai-zegä ||
s_i olli mu o-nu ja o-nunain || — — — ne-nde la-še_om lai-jali ku-š_una
om | mi-na neišt ä-näm_ppei t_ä. mi-dägi || ma nō-ren näi neid v_i-l | aga
nūi-d ma_i t_ä. neišt ke-dägi ä-näm_p kus_una ke-_nniq_om jä-nu || na oštiv_o
säl ta-lu kumma_kki³⁰ || ja mi_u. vana_ezä elli seš se-nigu meä. oll_i kü-mne
ä-štanä | seš veš ta üitske_rd va-na-äšta e-htu kä-ite ja surez ä-rä_dä | oll_i
ka-šmägü_mne ä-štanä || ja_uš mi_u. e-zä sai jä-lle seš me-šavahis te-mä
azemel || ja s_i elli oma e-lu jälle säl || ja se-_{lle} järägi seš | olli_u dal jälle
sellet olli mi_u. ezäl olli ko-_{lm} po_u-ga || üi-š sai pa-runi ko-_kkaz jälle || s_i-
eläp_u pra_e-gu ällä | pa-lu_ojan || ki-nda e-_n ja se-š | kai-š om ä-rä
su_rnu || kige va-nem_p sures nū_d alle | i-_{ll}ä se-l äštel ja || olli ka-šme-
gü_mne äštanä || ja te_ine e-_nnem_ppel_t miš me-šavaht olli || ja te_ine_uš ve-_{li}
sai jä-lle mešavahis || ne_nda s_i | vami_l³¹ om pu-ha me-šavahi ollu || pa-runi
ka-_nnubo_izi || et seš li-_nnugo_era so-rtti veš mi-š ma seš o-le ||

e-mä olli_u mu_i | lä-rma_n || s_i miš kü-lmeister s_{in} olli || seš kü-l-
meistre || va-na_uaja kü-lmeister i-_kki || mu-_ukki || ega_una seš sean_tse
eksamin_e-rit eš_ule nacu nūi-še kü-lmeister ||

(Kas see siin on metsavahikoht?) ku_nnez³² || ei_j-o-le || s_{in} olli pū-
ra_ija || mi_u m_i-z olli pū-_ura_ija || meä. olli me-šavahi tü-där ja seš | sai
pū-_ura_ija nai-_zez || s_{in} olli väikke re-_ndi ko-_ttuz³³ olli ka-_h || sa-da vi-š-
küm_mend rübel_t mašimä re-ntti || mä-_uoll_i ke-_hvä ja la-he³⁴ (ohkab) || ja_uš
oll_i s_i e-lu ne_nda nacu i-_kki nä_ed seästel || ra_i-z³⁵ mešast pu_u-d || pū-_u-
i-_nd eš_ule ka-_lliz | kai-šküm_mend vi-š ko-_ppi_kku_d olli sü-_lla ra_i-mine || mis |
ma-zinä_v³⁶ olli | ja miš_u olli | ko-lmejalav_u³⁷ neil olli ko-_lmögü_mend ko-_p-
pi_kku_d || ja sellegä t_in_z re_ndi ta-šsa_u seš || kü-mne sülla pu_u-je_väl_t sai üt_te
sülla o-_kse seš ilma ra-ha_tta pa-runi_ugäest || sevä_vizi seš | e-_llimä ja
o-_llimä ||

KKI MT 212, 17—23. A. Univere, S. Tanning, 1958.

³⁰ kumbki; ³¹ perekond; ³² kus; ³³ rendikoht; ³⁴ kehv ja lahja; ³⁵ raius; ³⁶ maZinävü
'puud rehepeksumasina kütmiseks'; ³⁷ kolme jala pikkused puud

55. *Mogri Märt

(Ta oli) miü ri·šti_{ezä} jo || ma tu·ndzi tad eġgä ä·štġ || ta olli ä·mġ·z || so·ġga mä·rġt || sġ_m³⁸ va·na mä·rġt ä·rġg³⁹ || temä_m nüd mo·gri mä·rdiz ü·övesti | ki·tšpärġil teġ || mo·gri mä·rġt olli o·lemän kü·lega tad ešš_o·le miitə eġ ešš_o·le mo·gri mä·rtti || aga sġ o·lli teġ·ne mġ·z ko·guni_{ja} | sġ olli mä·rġt ki·tš || aga sġ_o olli so·ġga mä·rġt ||

e·ñne olli temä so·ġga pe·remġs ja seš o·št temä lo·ppa ta·ly || o·ks·joni_{bäl} || ü·ttezəmə tu·hanġta ja vġje ru·bla ġšt || seš ma olli joba ka·rġja·düdruk || seš tullġ meġ·l siñna ütġel | kuġ ä·mġ·l muġ selle ta·lyst küll_{o·m} || ei· | e·ñne lätsi nai·zegə ki·rikkus eš vā·tta ke·ñnig ku_{ma} lä·tsi | aga ku_{ma} nüġ·d lä | e·gä üi·ts üileb lo·ppa mä·rġt || me·hel olli neġda ä·mġ·l || aga_s | ra·hvas ü·liliv eġta vāhā | ne·ñda nagu | ü·le_{aru} läits | ja·burəs veġ | ku_{pal} sġ ta·ly kä·tte saġ || ta·ly om mu_{bu}kki sū·r ta·ly om sġ lo·ppa ta·ly || ja seš so·ġga jät seš po·jal ||

e·mä olli_{pal} kā· sel vanal va·hva nai_{ne} | se ka·dri || seš sġ ütġel se·däzi || si·na tġ· neñde te·šte lašteg miš_{sa} ta·had ka·dri ja seš a·nġs om miü· || nġ· sävə nġ | le·he miš_{sa} sġt vā·llä vġzid || siä·nd tġ te·šteg miš_{sa} ta·had || teġ·ze tullivə lo·ppal jä·rġi || seš a·nġs saġ so·ġga talu_{ja} | ka·dri pidi nġ le·he sāma miš sālġt vā·llä vġttġ | s_ü·ttezə tu·hanġ ja vġ·s rū·belt || jät se·llegə seš || seš va·na käüz ikki sġn ü·le_{ja}⁴⁰ || seš käüz üle ka·tte talu poi·g olli alle poi·zikse_{ja} | veġ·ttu | nü·r ||

nō· seš | olli temä ei·nāmāl sġn ollu || e·verdi rahvas olli_{pal} puha ta·lougən || meñi ütġezə teġ·šku⁴¹ i·nimest olli tü·hün ala⁴² || va·na läñnu vġ·ri laksuttən pi·tsa sāl | keš vġ·ri säp_{tulep} sġ·mä || ja kes ä·rä sġ·b | veġtav vi·kkatti ja lähäv jä·lle || nō | sellegə eiġ_{ole} vā·llä_{dullu} || u·lkka ra·hvast sġ ü·ttezə teġ·šku i·nimest seni teġne sġb a·ñmu är seni_{ou} teġne jäl vġ·ri säb || seš teitti ko·du vaišt se·däzi_{eġ} | ü·tte keġragə sġ·mä | ja ü·tsi_{gatsi}⁴³ tü·hü || keš keġtu täü·s säb piäv mi·nemə jällə || noġ | sġ olli seš lo·ppa mä·rġt ||

³⁸ see on; ³⁹ A. Kitzbergi näidendi «Kauka jumal» peategelase Mogri Märdi prototüüp;

⁴⁰ üle käümä 'juhtima, valitsema (talupidamist)'; ⁴¹ üheksateistkümmend; ⁴² alati; ⁴³ ühe- või kahekaupa

te-mä olli seš | va-lla ko-htum̄s vahel ja || va-llavalitsuzes⁴⁴ pantti
 ta-ķka⁴⁵ ke-ŗD || va-na kaDri üttel | se-š eppid sa jū-ma || se-nna sa
 ke-lba || se-lle aṁmaṁti piād sa kae-št ä-rä aṁmā || seš ta aṁdz višt sellā
 a-ṁmaṁti ä-rä ka emä kä-zü bāl kohe kaešt ||

e-zä olli tal seanṁte | ta-zanā ai-glanā⁴⁶ m̄z | vana so-ṁga a-n̄ts || s̄i
 kenel neṁda ai-ga m̄-dā⁴⁷ | miš-ta üttel || e-mä olli ka-ŗre⁴⁸ s̄i paṁdz
 neṁdagu pra-ḥ ja pra-ḥ || va-na mā-ŗdil olli kā-seš | ro-ḥkemp ta e-mä
 plā-n̄ || sū-r tu-gev m̄-z olli muḁu-ja || veṁs õ-versti | rošsi tü-tre |
 e-lDze || s̄i-olli seanṁtā vagunā iluz naišterahvas || s̄i eš-õle mi-tte |
 le-vide sortti ||

miš meä. teizest rohkemp ko-du elust ma-ji tã ke-dägi || pe-regā olli-ḁa
 ä-šti sāl ja | miü. mehe se-ŗs⁴⁹ olli-ḁal periz i-gävenā pe-riz ori sāl
 jo — — — || rau-dvaraz eigatti | so-ṁga rau-dvara olli s̄i. || — — —

a-n̄ || kau-kka jumalan oṁ-ḁa vana a-nu || te-mä olli ka-ṁtezamā
 ä-šton⁵⁰ ku-ḁa si-nna v̄itti || ta käü-z mene ä-šta sāl ä-rä kü-l aga ta
 käü-z sinna ta-gaz i-kki jälle || e-gä üi-ts armastavad oma i-zägodu | veṁ |
 ka-zu-gohta || e-zä olli ni-tte bäl sāl ja e-mä-ja || pallu la-tsi olli-ja antti
 ä-rä ku ja-lg pe-rän vedäs pidi ezi joba akkamā lei-bä t̄nmä || ka-ŗja veṁ
 miš-ta ki-ge bäl pa-ntti — — — || saṁ tü-drukku vā-llä-ja || sin — — —
 ta e-lli ja sinna-ḁa su-ŗri || ta käü-z kül vahe bäl ä-rä mittu ta-lu || käü-z
 lo-ḁpal ä-rä käü-z | ko-lba gülän ja kuñnes ta käü-z sāl mene
 ä-štvkkj | ikki ä-šta gauppa va-heṁ || aga i-kki s̄jā | so-ṁgal ta-gazi
 jä-lle || — — — ||

a-n̄ts veṁs seš ä-rttul̄t ni-ŗgi tü-tre || ka-dri || ja pidi ko-lm tu-hant
 sāma eñne-š lašta laü-latses miñnä | eñne-ḁu pu-lmarahva nä-ttān pidi
 s̄i ko-lm tu-hant vā-llä mašmā || pu-lmarahva e-hen || seš veṁs laü-lat-
 ses miñnä ||

ja ku-si (tütar) ka-dri kašvi ka-dri olli joba | jä-lle sū-r ja seš taḥts
 taṁ tā-gerber-ŗä ütte | mi-na ei tã. miš sel talu pe-reme nimi o-lli | o-lli
 sāl üiṁs pe-rem̄s taṁ ve-ṁta tahtān ja va-na mā-ŗt̄ olli ta-htān sellel
 pa-n̄na || seš olli sinna kai-ts tuhan̄t rubla ra-ha ve-lgu aṁḁān sel pe-re-
 mehel ja || s̄i jāb se-lle išt mu-ḁukki eṁ-ta vāü-mes⁵¹ tuleb || aga ka-dri

⁴⁴ vallavanemaks; ⁴⁵ tat ka 'teda ka'; t on assimileerunud järgneva k-ga; ⁴⁶ aeglane, pikaldase olekuga; ⁴⁷ kõnealuse iseloomustamiseks kj. hääldeb pikkamööda, venitades; ⁴⁸ käre, agar, energiline; ⁴⁹ õde; ⁵⁰ kaheksa-aastane; ⁵¹ väimeheks

es lä. || ka·dri läits | rā·t̄si t̄ina po·jalā || nā·rizelā || nuī·jan olli
kau·pm̄s || va·na·mārt̄ es ta·ha sedā || selleberäst va·na·mārt̄ läits
ū·švesti u·lluz || seš oll̄ ikk̄i da mēne nā·dāli periz u·l || ega da kellekkil
ku·rja es t̄i || aga da o·lli sihandze⁵² u·llu te·mppe teñnu || rahvas ke·ne·
liv || u·l olli laū·da mū·r pō·likkul s̄ oll̄ taṭ ma·ha kiškun u·gā olli da
vähā p̄·rimā⁵³ | neñda jo·ñni bāl miš ta o·lli ollu zeš | ma·ha teñmanu
se·lle || te·štel es t̄i ta ke·dāgi | kellegā taṭ jo·ñni ešs̄ō·le midāgi || mei·l̄i
kāüz m̄i·dā es t̄i da ke·dāgi kurja || seš ta oll̄ sea·n̄sid | vi·gurid ikki
te·ñnu || ki·vi otsa ü·lez lāñnu sāl neī·ja o·ja bāl | sāl üt̄telnu — — — |
ju·mal kei·zer̄t kai·t̄se sā | kai·t̄se ka·driṭ vae·št̄ kā (naerab) || aga vā·hel
olli jälle da ku·ri neñda et || — — —

no ka·dri | s̄i m̄i·z oll̄ ikki seš ke·hv ja taht̄s s̄l̄t̄ ra·ha | ra·ha es
sā·ja || miā·ei tā· kuš s̄ olli mušta te·llagā ta varsti ā·rā viṭ | kuš ta
vi·tt̄i sedā ma·i tā· || ja ka·dri läits ka seš kau·gem̄p̄al ja seš olli neil
ko·lm̄ tü·dārt̄ || seš n̄i la·t̄se kašvaṭtidā s̄i·n | lo·pp̄al ü·lez || miū me·he
sezar s̄i a·n̄ olli jā·lle seš se·lle keṛragā sāl olli ka·rjan lo·pp̄al || seš
ku·n̄i la·t̄se sāl olliv || ka·dri oll̄ seš joba su·rnu || sedā ma·i tā·
mi·tte | kuš ni tü·re jā·ive veī || muišt̄ üi·ts üt̄tel̄t̄i kü·l ā·rā su·revad || ma·i
tā mi·tte kuš ni kai·ts tükki ka·na⁵⁴ e·lāv allā veī su·rnu || üt̄tel̄ neil
la·štel om̄ (olnud) seš sāl vaē·ne e·lo kü·l || pe·re s̄iḅ s̄i·regam̄bren⁵⁵ ||
tā·gam̄bren⁵⁶ s̄iḅ ki·ge bāl̄t̄ va·na·el̄ts ja va·na·mārt̄ || se·š s̄iḅ (poeg)
jā·k oma naizegā ja seš n̄i koīm lašt̄ ḡdavā seni·ou·n̄i ā·r̄ sōvā seš sāvā
s̄i·vā || s̄i oll̄ vae·št̄elašte elo⁵⁷ || seš o·lli na seant̄se vāi·kse | ma·i tā
ikk̄i seant̄se kō·li tü·drukku veī mi·š na veīzivā o·lla s̄i·n seš | üt̄te kü·m̄ne
ūt̄tedgi·škmā ā·štazā || ma·i tā· ka kuī va·na na jušt̄ o·lli || vi·māttā lāt̄·
sivā na s̄iṭ jälle ā·rā koš na seš vi·tti veī su·guliste manu veī koš na
ka·švaṭtidā sedā ma ka·i tā· ||

ke·r̄ra lei pi·kne da ma·ja pe·lemā || kai·ts ma·ja ko·lm̄ maja ke·r̄ragā
miš si lai·ts || va·na·mārt̄ olli sā·ñgün ollu || e·l̄ts lāñnu a·knā bāl
ūt̄telnu et | mā·rt̄ | et lau·t̄ pe·leb || va·na·mārt̄ oll̄ sāl̄t̄ ü·les tullu ja |
vā·ttanu olli rāzik ai·ga e·lumaja pe·leb || seš veṭti la·t̄se v̄itti a·la·pare
manu || su·lazedare manu || jā·k olli ka lāñnū siñna ja s̄i· | poi·g miš

⁵² *sihane, sihandze* 'seesugune, säärane'; ⁵³ nende talumaade piirid puutusid üht nurka pidi kokku; ⁵⁴ kas nad; ⁵⁵ *sār kammer* 'peretuba, suurem ruum rehehoone otsas, tüdrukute ja poiste elamisruum'; ⁵⁶ *tāgammer* 'tagakamber'; ⁵⁷ murdes tavaliselt *elu*

lo-ppal olli | va-nemp poi-g || e-lts olli selle tü-tre nimi seš | miš vei-kke
sell-äl olli viļ neñdel || olli selle si-nna vinü-ja si ollu sü-len ja | istun
a-ķnā ķeřvan | neñda-gu si pau-ķ tu-llu jä-lle-ja || lõnü ko-rstnast si-šse-
ja | a-ķnāst vā-llā || ko-rstnā u-š⁵⁸ išt ma-ha ja ka-řitoltā sišt löül u-š
perāst kā-tte || pe-lemā jä-lle || seš neñda lei pi-ķne pu-ha pu-ruz ||

ku-ḍa | u-lluz läits | se-š | olli-ḍa ü-ttelnu sevāzi-ḗt | miā ei tā mi-š-
va-namiz sāl olli te-nnu | si üits va-namiz ikķi tū-miz jälle || seš olli selleg
pa-handān sāl | si ü-ttelnu-ḗt ju-mal näe-B || mi-š ju-mal näe-B || näe- | si-n-
om ju-mal || näütten ra-hagoitti-Bāl || kau-ķkan⁵⁹ om ju-mal || sāl ta sai
sellē kau-ķka jumala ni-me seš || seš olli-ḍa u-l || se-llēst veģs ki-ṭs-
pārķ pañdz seš kau-ķka jumala ni-me ||

vīmāit-e-lli-ḍa va-na | mehe mūdu jä-lle-ja || jāi-nda-za pi-mmez⁶⁰
jälle-ja ||

KKI MT 212, 30—40. A. Univere, S. Tanning, 1958.

ATIKA K.

Leena Raal, 83 a.

56. *Mälestusi Jaan Jungist ja endisaegsest koolist

(Jaan Jung oli) vana ķū-lmeister || temā olli seš juba kai-ṭskūmmend
vi-š āštad sīn | a-nmāttin ollu seš ku meā ķū-li lätsi || te-māl olli sīn
e-be | si riñnan ka-h || va-lla-Būlt ki-ṭoiit || seanṭe ra-ha || seš ku-ḍa kō-li-
duba-mūḍā ke-ñdz seš tal olli ta jāļ ri-ñnan || ja temā olli muḍu | ki-ri-
kun | o-reli māṅoje-ja || selle ajal olli-ḍa seš ta-rķ mī-z || veikselt ki-řjuts
ta neil jutte ka-h || nai-ne olli tal | — — — si olli ilma la-šteṭtā | lätsi
neil ešs-ole || aga neil olli ka-zulatse seš sīn ||

meā- lätsi e-ñne āštā aiga eñne-gu-ma pi-di minemā seš lätsivā üt-
vei-škmā āštazā ķū-li aga meā lätsi kū-mne āstan || me-l peles e-lumaja
ārā || ja eš o-le kuš | magamā sai . . . || vi-hu sa-ñnan kuš-mē ma-gazim
ja || seni-gu ķū-l ma-nu läits seš vitti miū- ķū-li || miū-l tūdi eñne ta-hvel
si peles ā-rā | muļ ešs-ole mi-ṭe mi-ḍāci || üits väikke ka-ṭtegišmuza rā-mat
olli vije kopkuline | si- višt muļ olli o-mast kae-št || seš antti ko-lm rū-belt
ra-ha ju-ṭgu kälte ütelti et aīna miš va-ja-om et | et tal ei-ḗ-ole mitte

⁵⁸ uks; ⁵⁹ kaūgaz, kauķka 'kahekordne pihaosa meeste särgil, suur tasku särgi rinnal (milles hoiti rahakotti jm.); ⁶⁰ jäi nõndasama pimedaks

mi-dägi || seš tei sält oma | tü-lore pe-itti | ta-hvle | pö-nikkult ma-ha-ja |
tei mul mene rä-mattu siinna-ja seš sī ei-jendida⁶¹ pärast ke-vāde jäl-
le-š | ta-za-seš || — — —

no se-š | pā-le jeū-lu seš va-na ju η G läits i-mares⁶² | seš olli-da mene
nädali sä-l || no seš aetti miū ikki tei-ze talve lašteg ütten re-hhenttāmē || no
ne-i rehheints⁶³ olli mu-dukki sū-remp ku e-dimeze talve laštel || ja seš | a-bi
kūlmeister sī to-rim olli ü-šinttē || ja miul olli pāvān kai-š tu-nni re-h-
hentsed seš || jälle seš | meā saī sāl ki-tta veī ütletti-et | vāt et | tekke
ne-ndagu ki-ñnaz iīB | kušt te-mā aru sāB || meā olli-ik tei-šte-mān
sū-remppiD nāñnū seš jo ||

ja üi-š azi olli sī- mina eš meišta ükskorD-ü-ksi⁶⁴ || ü-ili | miš sellegē
te-ittāz || meā kirjuttē ta-hvle-bäl | ja meā loē selle ü-lez | sält tuleB ta
vā-llā || to-rim ütlet ei se-dāzi ei sā || sa piāD ikki pā-hā epmā || ja seš
pā-le jeū-lu lätsime | jälle | kū-li || vi-jeksi meid olli vā-hā ja selleberāst
kūli eš pē-tte to-rim läits sält ā-rā koš-ta lai-š || meā-ji-dā koš-ta kääz
kū-lā-bäl || e-htu tulli ko-du-ja | — — — e-pke ükskorD-ü-ks || me epšim
vī-s pāē-vā || vat seš ta saī pā-hā ja-s pā-hā ta jāi-ka-h || ütlet ku-ma
e-htu tu-le seš kū-zū || me magazim a-ñmu ku-da tulli ||

lau-be ütletti | enne-ji tohi kodu mi-ñnā enne-gu kodust jā-rgi tul-
las || seitse versti olli va-he || ja seš | lätsime e-māntti-manu kū-škmā⁶⁵
ta ütlet no-h | nüid om teil pā-hān mu-dukki mi-ñge pāhl-ārā⁶⁶ || pā-hā-da
jāi-gi seš || — — —

KKI MT 212, 58—60, 62—68. A. Univere, S. Tanning, 1958.

ATIKA K.

Leena Raal, 83 a.

57. *Leib, karask, korp ja kama

noh | levā me-ħk olli || kioe-bält näi- ku-ma | alle vei-kke olli || sī
olli seanite | pik ru-hi || kā-z olli tal pā-l || ja seš olli pū- sišsə rajjut || ta
nagu kū-nā veī üleme || siinna pantti seš le-vā jūr a-pnemā-ja || sāl tal
ka-štetti-ja || rā-e-m⁶⁷ olli-pal a-l kuš pā-l olli || kuš-si ruhi pā-l olli || ja
sī kā-z teñmatti tal pā-le siinna || seš ku o-nunainə veī e-mā läits lei-bā

⁶¹ õiendati, tasuti; ⁶² Imaveresse; ⁶³ sõna rehheints 'rehkendus' ebaselgelt hääldatud;
⁶⁴ kirjakeelne väljend; ⁶⁵ küsima; ⁶⁶ minge pealegi ära; ⁶⁷ raam

kaštmə | seš lē.na läits ka. lei.bä kaštmə || pantti sī.jä oīsa_sissə ka
rā.zikke_ja | ka.šta || aga temä kašt ezi_kki sīn sū.re perä_mañ || no
se.däzi säe.tti joba seš | tūdär lei.bä kaštmə ||

kudas ka.raskit_tetti || veetti ko.lm ru.himə⁶⁸ dāüt rüä.jahu || ku pū.gelt
ōlli sī olli pa.remḡ | ku ešs_o.le | olli | jä.ñme jahu ä kü.l || ja pantti
jū.rets si.ssi sī olli aḡpu lei.b || levä jū.rets || ja pantti sī si.ssi ja lašti
säl nauḡkke neñda et ta ü.les kerkkuzi ja seš kašteitti_kki kaš o.dra-
jahu⁶⁹ siisse veḡ | veḡ ni.zu jahu | kudas ke.llekkil o.lli || ja sält tulli
ka.rašk || pantti temä a.hju_ja | o.lligi valmis || aga temä tulli i_kki kazi-
nam⁷⁰ — — — | lei.b tulli ka.ks tuñni küdzättə | aga sī tulli | vaēvalt
ko.lmōerand tuñni küdzättə ||

aga rē.ška teti | sedäzi nagu nüid — — — || sedä teti — — — ni.zu-
jahust ja || — — — seantə pe.hmemḡ sedä teti mi.lmed mü.du || — — — ||
kešpaigast e.hukke || ja seš | meni tei jälle temä ta.zazes pält | — — — ||
seš ku ko.lm tükki a.hju lašti | seš pidi ne.ļlāz joba sū_bāl ku.hja
vetmə⁷¹ | neñda | pantti ke.rrast⁷² a.hju || ja veetti sält vä.ļlä | ku juba
akkaš kü.dzes sāma seš veetti vä.ļlä pantti rē.vaz veḡ pa.lajaz ma.ha ja
pantti seš pa.lajə vahel siñna || seš lašti sāl ku.rtta et kō.rik ästi pe.hmes
läits || no sī olli rē.šk seš ||

üits mi.z üttelnu seäzi | meä ole va.na_naize poi.g | meä meišta kül
pei.dlegə⁷³ vetta | š.mu.rtti sält küllest sedäzi seš || sī üteltti seš rē.šk
oleved || noh ko.rḡ olli_s muḡu_kki sea.ntte ik | ko.rbi päsi_kke teti va.l-
miz_ja | küdzätti_d_ahjun ä.rä || ja ve.tti lei.galti le.hki || pantti pi.mä⁷⁴
pā.le veḡ ka.rḡduləbuḡru ja pi.mä se.gāmin veḡ kudaz olli veḡ menioerḡ
ma.nna siän olli veḡ || ja pantti siñna ka.namuna ka sekkä ja kü.rḡ ja || keš
rohkemḡ tahts pa.remḡd tetä sī pañdz kü.rḡ ro.hkemḡ | keš tahts jä
ro.hkemḡ tetä sī pañdz pi.mä rohkemḡ ||

noh sedäzi teti ko.rppi ja seš pantti u.švesti | jälle | la.švag a.hju et
mitte alḡ ä.rä_l kuḡva lei.b || ku pält prāniz läits veḡ ka | ki.rivezes veḡ
kudas ta pidi mi.nem meni teñmaz ka.namuna viḡ pā.le || seš | veetti vä.ļlä
jällə || ütten la.švagə || ja selle jaḡz olli la.šva seantse laiḡa la.šva olli |
ko.lmelt realt veḡ ka.ttelt realt kudas ko.rbi sū.rus olli neñda pantti pā.le || sī
ōlli ko.rbi tegeminə seš ||

⁶⁸ ruhim, -ə 'kamal (moodustatud kahest pihust)'; ⁶⁹ murdepärane sõna kešvājahu;

⁷⁰ kirjakeelne sõnakuju; ⁷¹ kerkima; ⁷² järjest, järgemööda; ⁷³ murdepäraselt päidlegə;

⁷⁴ kohupiima

(Kas kartulipudru korpi ka tehti?) ka-ŗdulabudrust no | ega seŗ palla kaŗdulā pu-drust kennig eŗ tŗ || ũi-ŗskeŗd mina tahtsi ka eŗ palla kaŗdulā pu-drust teŗtā || mehe seŗs ollŗ si-n || mē tēme ikki ũ-ŗte pu-hku | ka-ŗdulā-budru ko-rppi || mēā kiŗsi⁷⁵ ka-ŗ | a-n tŗ nũi-d | ka-ŗdulābuŗru om-ŗa || pĩmā o-m | aŗ seŗā kŗ-ŗtt om ka-h || ka pa-ŗksu pĩ-mā kā om⁷⁶ || att ei-ŗj-ō-le || kũ-ŗl-ō u-l sa tahtsid ju palla kaŗdulā pu-drust teŗtā (naerab) paksu pĩmā se-ŗkkā mull eŗs-ō-le jälle || seŗs jāl ko-ŗp te-gemāðā || ka-ŗdulā puŗru panťi ikki — — — nagu nũi-d ma-nna paŗnas seŗkkā ||

(Kas suhkrut pandi?) oh keŗsi su-hkurt siŗna paŗna sai nũi-d | sŗ kũ-ŗle⁷⁷ neŗda sa-ma ko-hvi sissi āŗā || — — — || tŗdi ikki pā- ko-du ko-ŗmgũmmend nakla veŗ ko-ŗmgũmmend ne-li nakla veŗ | sālť sai u-lgaz a-jaz veŗta || nagu poi-zikk-olli nuŗgan || ku tŗ-di || aga nũi-d aŗdaz na-glagā ja ki-lugā su-hkurt || — — — neŗda kudās o-ŗli || o-ŗli ni-zujahu kaŗteŗti ni-zujahu sisse | aga eŗs-ole | o-drajahu o-ŗli ā kũ-ŗl kā || miŗ pe-ŗva-ŗl pe-ŗbas sŗ nā-ŗlā-ŗl nā-ŗitse⁷⁸ || ā- ku midāgŗ a-mba-ŗla-ŗki paŗna o-ŗli ||

ka-ma teŗti — — — ja teŗtās nũit-kā vŗ-l || aga eŗā ũi-ŗs teŗ taŗ ezi mŗ-du || ũi-ŗs tŗb | temāt | ni-zust | e-ŗnest | ua-ŗt || om ā- kama || me-ni paneb | rŗ-gi | ja seŗs | se-gā vi-ŗlā⁷⁹ | veŗ o-ŗre | kudās jā-ŗle kellekkil o-m || aga | ku m e-ŗnid veŗ u-be siā-n seŗs-om pa-rem || kēŗetse peŗmez ā-ŗā-ŗa | paŗnas pa-da tāŗ-z || ũiŗs ko-ŗmandik veŗ ve-ŗ paŗta | ũtten neŗ-da-gu ka-ŗte pāriline⁸⁰ pa-da || lāb siŗna si-ŗse juba ja seŗs pane siŗna sŗ-la ka si-ŗse vel || muŗu mineved koi- si-ŗse jahul || aga ku — — — sŗ-la kŗ-ttān si-ŗse paneŗ seŗs eŗ | lā- siŗse || neŗda ru-ŗtu-miŗte || aga aũ-gusti kũ-ŗl ik uŗta ei-ŗ-ole eŗ seŗs (koid) si-ŗse ei lā || ta-ŗve ei lā kũ-ŗl siŗse seŗs tuleb a-hju paŗna ja ũ-ŗvesti kũ-maz aŗja ||

seŗs vŗjāz ve-ŗskel ku āŗ kũ-ŗvattets a-hjun ja || tũ-luŗtāts tuŗk vā-ŗ-lā-ŗkŗ || ja o-mmāgi kama kāhen || ku ik se-gā ja-hust teŗ seŗs tuleb taŗ se-ŗklu⁸¹ vil ve-ŗske-ŗbāl ũle seŗla — — — || ni-zu-ŗa seŗs | e-ŗne-ŗa seŗs ei-ŗ-ole vaja se-ŗklu seŗs om lāb ta pēnikses mu-dikki || ei-ŗ-ole se-ŗklid se-ŗhen || kā-ŗu seŗkkā paneŗ ja no seŗs om kā-ŗa se-ŗklā se-ŗhen || sŗ om pe-ŗe-naiŗte sa-ŗadus kudās kennig tŗ-b ||

⁷⁵ kiŗma, kiŗta 'ütlemata'; ⁷⁶ kas kohupiima ka on; ⁷⁷ kulus; ⁷⁸ mis pōua ajal pōlatakse, see nālja ajal nāŗitakse (kōnekāand); ⁷⁹ mitut liiki teravilja; ⁸⁰ s. o. neljapangene;

⁸¹ seŗlumā, se-ŗklu 'sōeluma'

(Kas süüakse ikka kama veel?) kü-l || meä. sū ezi ā mē-leg kama || muõu kki⁸² a-ppu pīmāg ku a-pput pīmā ei j o-le ma sū seš ka ku ro-kka⁸³ päle pane || aga miš ro-kk om || ro-kka tettäs se-dävi | väite | ve-tse | rüä ja-hu | üits pu-ha kaš jahu | pē-nikke veļ pū-gel om || pū-gel om muõukki pa-rem aga ku ei j o-le seš sab sellest ka-h || ja pañnas kī-bā veļ pä-le | ja i-mbuittats⁸⁴ temä ä-rä veļ pañnas ai-dumä neñda seni gu da ä-rä jahtub ja | seš lo-ppitsä temät neñda ku da val-ges läb — — — || ja seš kallatse kü-lmä veļ se-kkä ja ikki lõppitsä jä-lle | jä-lle kallatsä ve-t || sū om ro-k || ja seš | pañnas siina pī-mä naittukke se-kkä ja || (Kas rõõska piima?) rē-ska nüüd jah || keš sul rē-ska ahd || aputt i-kki ||

lei-bä saļ ikki süvää || veibolla et sī e-ñne olli eñne gu meä. ka-švi | sedä ma-l tä. || seš olli sedä ma küli kü-l et lei-bä olli ka jaõ. beräst ant || ku miy. vana ezä sī-n olli | o-nunainä olli sāl tü-drukkun eñne ja seš antt ikki lei-bä jaõ. beräst || pe-remis lei-ganu le-vä va-lla pä-tsi bälļ ja | ant lei-bä jaõ. beräst || lei-gat ra-ttas⁸⁵ sedäzi ü-le levä | sedäzi lei-gat tü-kkikse gauppa ja seš antti kä-ite ja sī olli | po-ris || talu su-ppi ke-řva ||

KKI MT 212, 43—54. A. Univere, S. Tanning, 1958.

ATIKA K.

Leena Raal, 83 a.

58. Roosi arstimisest

kice edimen azi olli ikki piraatä selle küõ seřmuzea. veš seřmuza eñde seřmest. ku ta ärä piraš, üttel: „ku ta vīl ei ole aukku teñnü, mine nuļ ja, veřta nuļ ja st kamppuze eli⁸⁶ ja mări päle!“ sī veš valu ärä. ja näppuõ olli tuñda, et sīn nagu likki⁸⁷. sī kahti ezi eñdest ärä, eš tī aukku sišsi ega kedägi.

teine keřd lätsi — — — siš muļ olli nägu kaiģesti paištedet jälle. siš küzis: „kaš teļ kadakkad oñ?“ meä ütli: „kü!“ — „veřta pūm villa ja suidzeita kadaikka suidzuga ärä, kolm neli keřda päeväl uõvenitā⁸⁸!“ ja jälle saļ tēvez.

⁸² muidu ikka; ⁸³ roķ, roķka 'rukkijahust, veest ja hapupiimast valmistatud jook'; ⁸⁴ iñbu/itema, -itā 'jahu keeva vette segama ja soojalt kinnikaetult seista laskma'; ⁸⁵ üle terve leiva lõigatud pala; ⁸⁶ kampriõli; ⁸⁷ liikus; ⁸⁸ uõven/itama, -itā 'uuendama, uuesti midagi tegema, mingit toimingut kordama'

peļomīs siņna tullī. keļ olli jova pūl ūits. ki űou anġs ūiles: „aga peļomīs vībis.“ peļomīs ūttelnu: „vihmag laūlatsās eļ lähā. ku vihma saittaš, siš tū eppetteje kodu.“ aga vihm lāits ūle, siš lātsim jālle (kiriku juurde), saime ikki parast aiga⁹⁴ siņna.

leri tūdrukku olli selle keŗragā kirikkun. eļge paļlu raŗvast olli. ega ūits taŗts taŗ megaņnu lēna mīšt nāttā. eppetteje olli jālle ūttelnu: „kas veiks nāttukke kaņnaļte, raŗvas oņ tāna vāga ūdis imulik.“ siš sāveŗti meļ jāŗgi kāšku laūlatsenaļzegā, prūdi emā olli sġ, eļ tulge tagazi kārgamres. inimeze ūļlive: „taŗ megaņnu lēna l eš olegi mīšt!“ sūremŗ jagu raŗvast lātsiv ārā puha. mē ollim kārgamren. ūits vanadūdruk olli, suŗska mādē, juhāni kazuemā, temā eš kūle āsti, ūttel: „vaeh, veļ eš veŗta ūā tġna!“ ūā tġna olli ošteļ talu tūdār, sai tuhaŗ rūbelļ kāzavaras. „ā mehe sāt kūļ ikki,“ ta ūttel keŗvasti, ku kārgammer kelāz. temāge olli ūtten jālle poŗsi nāine. seļlel olli kuri⁹⁵ kūļleŗta, eļ vana mādē sedāzi ūttel. — „kunaš sina ta maŗkebudrun ollid⁹⁶?“ inimeze akkaziu nārmā neŗdagu — — —.

no siš olli rāzik aiga ārā. kaiŗts pāri olli teŗzi ka vġļ, siš kāsti eŗte miņnā kirikkus tagazi. — — — no siš tullī ūits pāer vġļ manu. siš peŗti kene toŗpell, maŗlma piķkāl, siš eš ola kedāgi, ega ūits lāiŗs omagā. miū vġŗti taŗ megaņnul tagazi. ja mġz tullī oma raŗva perrā. siš tullive — — — laūda nuŗca maņ saŗve kokku. taŗ megaņnu raŗvas ūļlive: „miš mehe tē oledā ja koš te lāde?“ nemā olli eņnast vāļļā sādān naŗu kaŗriŗādi: pū mēga kūļle bāļ, kiŗjuŗtuze tāŗni⁹⁷ riņnan. eņne kiŗjuŗtide raŗvast, miū ezā ja velle kiŗjuŗtīve raŗvast, siš paņdziu nġ tāŗni pulma āļ riņda ja teŗve vigurid. siš kauŗliv sāl ja kauŗliv, senis ku kauppa saļ, ku kiŗjā eļge olliv. nōŗitel ollu irm, eļ peris sepa. mehe tulev vāstu, mēga kūļle bāļ. eļ ku meŗs lähūksen oš ollu, oš meŗsa jūškan.

noŗ saŗve siŗsi, siš olli kiķ ilusti, seŗve jeŗve — — —. kūļā tūdruķkid poisse olli āsti paļlu kokku tullu, taņŗsev ja laūļziu naŗu ikki pulma aŗ. taŗ megaņnul olli sūremŗpe kaŗre ku sġn. no siš pōle ūni veļ ūle selle rāzikke. siš akkaziu ūilemā: „va,ea ārā kodu miņnā!“ vihma saŗti rāzikka. siļ mehe, miū mehe sezaremġs, olli jālle ūttelnu: „kaiŗts liŗpu om

⁹⁴ parajaks ajaks, parajal ajal; ⁹⁵ paha, ebameeldiv; ⁹⁶ tāh. kuidas sa teda nii hāsti tunnēd, kas oled temaga ūhes tōōtanud vōi koos elanud (kōnekāānd); *maŗke puder* 'toit mis viidi vastsūndinu emale, kui teda peale sūnnitust esimest korda kūlastati'; ⁹⁷ rinna-mārgid rahvaloendajaile

koršne oțsan. ei tã kušt kãtte saija neid!“ miu vanemp veli olli poizikse arulin, üttel et: „mëa sã kül kãtte!“ — „tũ maha!“ pois läits üles ja tei lippu maha. — — —

më tullim ärä sãlt mehege kãtteksi ja nĩ lippumehe tulliv ütten medegã. aga neil perãlistel⁹⁸ jälle, keš tulev kirštugã⁹⁹, neil piãv kã lip olemã. miš nüit tettã, neil ešs_ole änamp. më tullim sišsi. nemã tulliv varšti järãinemã tahtsiv meil kã tĩt kiñni pañna išt, ku më tullim. aga më tullim vähã varem̃p ja sai me eñne sija, kui nemã sai ve. siš pantti jälle värãt kiñni, ku perãlize tuleve. rullibakku ja ä kũ¹⁰⁰ puha värãtti, bãl kuhja pant. ja ezi olliv sìn sehen, lægeritiv sìn ja pulma pã ka oțsan. nĩ tulev sãlt, et ole lippu. miš nüit tettã. veštiv kuñmuitti pãlĩ rēva, leigaziv ütte kaze maha, ja ladu jäetti oțsa, rohilin ladu. valge lip jälle rahu lip veĩ ala añmize märk. tullive värãtti ette, teštive išt ärä vaguvĩzi¹⁰¹, illãksi¹⁰² iķki, vahki¹⁰³ ešs_ole — — — ja aida læve ette kigen kirštugã ja olli-vekki sehen.

ollive naitukke aiga. vãllãn olli viñmanã. ilus aig olli kül, kiřzi äit-sive. siš olli meil paľlu kirsse, ku kiřzi mešs. valge aķkas joba tuleme. inimeze jäive unitses. perenaize tahtsive kodu miñnã. siť rahvas tahtsive iķki pulme pikkempelt pidãdã.

teize üllive: va,ea nõrikkul tanu pãhã ärä pañna, siš teištẽl perãst aiga kül pulme pidãdã. aga sai nõrikkul tanu pãhã, siš üttelitti: ku nõrikkul tanu pãhãn, om pulma oțsan.

KKI MT 203, 9—14. S. Tanning, 1958.

ABJA, VANA-KARISTE

Ants Orav, 70 a., talusulasena ja mõisatöölisena elanud Abjas ja Vana-Karistes, 2 a. Voltvetis, 6 viimast aastat pimedana Abja-Paluoja.

60. Jahilugusid

lãšsi voltveitti meiza, pũhãbe õmmukku. teder kudruť, mešsa vėren. siš olli juba, pũ lehe (nii suured) et ärä vařjaziv, et kül nãdãl aiga eñne jũriivãevã olli. miã sãlt sišse, siš iľdze¹⁰⁴ neñda, et tedrel lähempes sai, ja neñdagu paũgu añni, sai tedre äř lařta.

⁹⁸ perãlize 'pruudipoolsed pulmalised'; ⁹⁹ jutt on nooriku kirstust; ¹⁰⁰ haakood; ¹⁰¹ vagusi, vaikselt, kãratult; ¹⁰² tasakesi; ¹⁰³ vahti, valvurit; ¹⁰⁴ hiilisin

mešsavahk olli rāvin, ütlet: „piä, kurat, ärä miut maha lašta!“ miä jāsši sihna, sai tedre kälte. sis ištīm maha, aīme juutu. miä ütli: „miül ei ole tulđ, ei ole tubakkud!“ temä ütlet: „miül om kikke!“ miä akkazi püssi lāvme. sai sī rohi roppuz¹⁰⁵ pāle är lūđ, temä ütlet: „kurat, meštuz!“ āvle keriziv ja miä es pane temä ālī tāhele, lišse selle roppuze, āvelttel pāle, ja toģi olli sāl sehen.

jāiti kazukku, ja tedre sihna, ja akkazi ka temäl, jārgi mineme. temä pūšt¹⁰⁶ (mööda) rāvi vīrt; sihna sisse. nagu sīve vurin olli, tejšpūl sevā sūrī sadu¹⁰⁷, tulli miü keřva. vīmälte kälte, sī sīva vurin ärä, tei seāst, keřvimize ālī, ja neđdagu da, vīmāst ālī, lāits tegeme, miä lašši. ja kukkuzi. ja neđdagu, miü pūšši pauk olli, olli temä pauk kah. mešsavahk tulli miü manu: „ka za said kā midāgi?“ — „tohō, kurat, siül o kuk, miä sai ütte emä!“ miä ütli: „koš sa panet ta? vana rīgil¹⁰⁸ ei mašsa ańda, temä üle rūble ei ańna. miä tā, ei ėllemeister om sūńnīvāe, aga miä ei tā, ka tal om ońme, veļ üle ońme, temä ańnav kolm¹⁰⁹“. mešsavahk ütlet: „vī miü jagu kā ütten temäl!“ miä ütli: „miä ei tā, kuńnez ta makkab!“ pūhābe ońmuķku magamize aig olli, kellā kuřve seišme ūńmer. temä ütlet: „leüne pūl, akne pihta kořputte!“ miä pištsi sis koņķsi oīsa, sis riřpuziv kiķ kolm uńna ošsan.

vīzi sihna, kořputti sāl, akne pihta. veitti kazukku ėlma valla, es laūzukki midāgi, nāūdi. ėllemeister olli, kaūnis kurja ālege: „tohō ul, meštuz, tule sisse! tule sīt leüne pūl ošsast! ūz poiš, kušt sa oled? paļlus sa tād?“¹¹⁰ — „miä ei tā kedāgi, miš meistre āřrā, ezi ańnav!“ sis sai kolm rubla. (Ėllemeister jutustab:) „miül lāisiv sīt ärä, poštķunŗru āřrā — — — nī olli puha, oma naišteg sīn. nevā tulev ėhtu nūt pidu bāl. miä meļli, miš ašja ma neļ ańna, aga nūd! sī om ā, ei sa miut melen pidāzīv. eadl āl om sul jūķ valmi!“ — „sī tejne ei ole miü jagu, sī om mešsavahi, temä kākš sīja tuřva!“ (Ėllemeister ūtleb:) „miül sāb, selle kättest kül, ega miä rohkemp ku ūišt sūķ, nevā tulev tagazi ėhtu pōlik.“ selle tedre vīzi māele, tedre vīzi āřrāl kül, āřrā ańdz sis miül pūšši mūna, ūišt karř toģe.

ES MT 97, 11—13. S. Tanning, 1930.

¹⁰⁵ tropp; ¹⁰⁶ pistis (minema); ¹⁰⁷ vana pehkinud ja sammaldunud kändu;

¹⁰⁸ Abja mõisnik Stryck; ¹⁰⁹ palatalisatsioon antud sõnas esineb ainult sellel keelejuhil;

¹¹⁰ (sa) tahad

61. Hundijutt

sī olli pühäbe ehtu. selge kü valge ilm olli. (Keegi noormees tulnud külast koju.) kodust rāzikke mād tī käib müdā. (Mees näeb:) üits lūm tī bāl, jušt selle tī otsap pāl, mis neñda eõve veī usse sisse lāb. edimelt mehtelnu: „sī om mede koer!“ tullu lähempes: „mede koer sī ei ole, temā om väikke, temāt vällä ei lašta ūzi. sī om eige sūr, pik!“ sis sānu aru, ei unī om. (Sel kohal tee teeb kānaku.) temā nūd mehtelnu: „miā laze kāppākkul¹¹¹ maha, lā eigest oma tī otsap pāle vällä!“ ezi oīden neñda nagu allap pōl. neñdagu temā keřva kānden, tullu (hunt) vaštu, ja paravīzi kodu minekku tī otsap pāle, istun sinna. temā mehtelnu: „mis miā nūt tī! miā ei dā maha, vaišt akkap pelgāme, lāb ārā!“ lašken pikkāli maha. ei kedāgi! ollu küben aiga, juba ollu mañ. vīmätte tullu periz sinna selgā, katsi raitsi, pañden kaitš jalga išt üle ģla, nūzuitten ja sorkkin, sis sānu sī pallast kāla tuñda. lakkun, lakkun, vīmätte akkanu āmbag kaeme, nagu näppisten. temā mehtelnu: „nūd om vīmāne azi, ku ta juba verō kaija sāv!“ nagu temā ollu otseli mahan, ta oīden näō al, veģten ajanu kēe eitep pole, sis sānu paravīzi katte kēēge, teģne teģspūlt jalast, sikkutten eñde pihta vaštu āste tehest¹¹² kiñni. sis ānu eñde māšt üle. akkanu kodu pol mineme. kül ta kaenu teģspūlt, ja teģspūlt, et oš¹¹³ āmmasteg kaija sānu.

sālī olli üits kolm vačkamād kül, kušt temā tad selgā veģs. sis senisku kodu. miitu keřda tahten ikki nagu üle pā vizatte. sis sānu vīmätte kodu. künñtege ollu kiñdre neñda ār lehuť. vaišt ollu vārāt kiñni, selle keřrage ollu ta valla, muđu ei olluz¹¹⁴ vārättist sisse sānu. tullu kamrez. „ežā vätte mis miül sellān! ežā, veģta us valla, veģta tuli üle, muđu sa ģeñ nāē!“ ežā veģten tule üle, nāñnü lābi akne, et unī eñ drekkul sellān. emā ollu ka üles kōbinu. poiš tullu sisse uñdige. ežāl ollu uõve oħja. (Sōnanud isale:) „veģta nī uõve oħja ja pane (hundile) kāla, ja emā oījab jala kaveppele¹¹⁵ (et hunt ei saaks poiši jalgu lõhkuda). pane oħja kāla neñda ei mitte miü kāla ei pane. pane oħja lābi usse, sis mine taga ģam-

¹¹¹ kápili; ¹¹² tihedasti, tugevasti; ¹¹³ et oleks; ¹¹⁴ ei oleks; ¹¹⁵ kaugemale

res, sis sikkutte ja t̄i ält, et miä aña ka mene koldu!“ ezä pañden jala kiñni ušsez ja teize jala tulbaz¹¹⁶ ja sis sikkutten. pois anñden piŗru aluge ka v̄il. emä ollu ka sis sāl, anñden alu kätte poiŗil. r̄iŗkin kül kuri vaĩm! ezä üttelnu: „om ikki ä tubli pois kül!“ sis sãnu sedãvizi (hundi) är buŗva.

teine pãe veĩten kätte ja nũlgin ärã ja vĩnu raippe meĩsa. ezä üttelnu: „miä t̄i jalķ kabla¹¹⁷ oĩsa, vaišt lãb meni rebãne liha s̄ĩme!“ sãden sinna jalķ kabla pãle. ollu kaiŗt veĩ kolm pãevã, kãũnũ meĩsan. unt sāl veo, oĩsan¹¹⁸, jalķ kabla oĩsan, ja är bõnu. sis sãnu sedãzi kaiŗt kätte keŗrage, teize sis jalķ kablage ja teine lãñnũ velle s̄ĩme.

miä lãtsi suŗve einãmal, tahtsi juŗva, lãtsi sišse juŗva oĩsme. sezareboja nãũdive neid nahku ja üllive, et sedãzi ollu. n̄i olli iluza naha, n̄i ešs ole mitte ütte avle aukku sãnu. aga s̄i, miš ta kodu kañden, ollu tubli ja kige paremp uhak¹¹⁹ pãl. aga neil olli melemppel iluz uhak pãl, seantte kellane. emä nãũts neid pũkse, miš (hunt) olli leħki kiŗkun.

ES MT 97, 1—4. S. Tanning, 1930.

ABJA-PERAKÜLA

Mari Kandraska, 60 a., tõõtanud õmblejana Abja-Paluoja; 1906. a. saadik pime; viimased eluaastad elanud Vana-Kariste vanadekodus.

62. Abja Peraküla Villemi talu

vanast ollu abja perãgũlã t̄i v̄eren s̄ur talu. p̄ermehel ollu üiŗt ainus tũdãr. lešknaine elãnũ aladaren, vihu sañnan. riŗkas p̄ermes ollu egãdel¹²⁰ kũlus, sañnanaizest ei ole kedãgi pant¹²¹. seš tullu tũtrel koziline tarttu pũlĩ, üiŗsik talu poiŗ. seš veĩt koziline vaštu. sãnu meni nãdãl edezi, seš tũd kikke pulma rãmi kokku. abja vallast p̄eneppe rahva aet kokku pulme pidãme.

ku s̄i pulma pãe tullu, seš sañna naine tahten ka vãtteme miñnã, ei ole lubãt, aet ailla¹²². tullu rũdi ja peidme¹²³ juba kirikust kodu, veĩ kuñ neid kokku sãtti, r̄emza kañgest, ja jõvikku rãũzãnu. tullu üiŗt vanam̄is sinna

¹¹⁶ sing. illatiivi vormid; ¹¹⁷ jalķ kabla 'seadeldis rebaste, huntide jt. metsloomade pũõdmiseks'; ¹¹⁸ vibu otsas; ¹¹⁹ ohakas, ohakasarnane karv; ¹²⁰ kõigile; ¹²¹ ei ole temast midagi peetud, ei ole tãhele pandud; ¹²² sauna juurde; ¹²³ pruut ja peigmees (siin mitmuses)

ja palun ka pidust meḡda kübet, et keṯ om tühi. rūdi ezā veṯten vaname glast kiḡni ja vīzanu lävest vällä: „sīja eiḡole vaēzid vaja, rikka piāve pulme!“ miš vaēzel teṯtä, ei kuḡniḡ teišt talu. nännü, saḡna ütṯikke, meṯtelnu: „ma makka selle ū sāl ärä!“ lešknaine išten oma pojakseḡ ja ikken oḡki ehen, kedrānu pērnaizel oṯpaklid¹²⁴. poḡ ikken kah. vanamiš tereṯten ja küšken: „miš sa ikked?“ naine ütṯelnu vanamehel: „miš miül vīga ikke, keṯtukke tühi, keṯra pērnaizel oṯpaklid ja ei sā kübeṯki pulma pala!“ seš vanamiš ütṯelnu: „ka siā ūmaja ka aḡnad?“ lubanu lešknaine ūmaja, aga süḡvā ei ollu kedāgi aḡda. küṯs saḡnakse lämmeš: „sī om mede rēm!“ — „kas siül seš mitte iḡa marja enāp ei ole?“ — „kešvā jahu üiṯ peoḡse täüs om, ku nī ärä sōme, seš sureme nālḡä!“ — „tū sī peoḡse täüz ja kedāme ärä!“ seš naine kiṯten kešvā jahu pudrukse ärä. sānu keṯtu täüz, ei ole är jeḡden süḡvākki. teṯnu azemekse ärä ja eitten maḡame.

ommuḡku aḡkanu vanamiš temāṯ vällä āma, et mine — — — ja vātta ka näēd māe rahvast ka miḡāgi. lešknaine lännü vällä, vādānu, et irmuš sūr kiza ja rūḡkmine ja maja ollu aḡkendest sādik mā sišsi vajunu. seš saḡnanaine lännü siḡnaṗpūl ka vīl, kālu vaḡmist. seš sūā vārisnu ja lännü saḡna manu tagazi, vanamehel ütṯeme. seš vanamiš küšken: „miš sa näld?“ — „maja om ärä vajunu!“ vanamiš ütṯelnu, et neṯde rēmū piduḡ ja kārdeḡe vajuš maja ärä. kāsken temāṯ ūwest vāttem miḡnā, seš ollu vīl tümin külṯta, korštne vīl paištnuve. vanamiš kāsken vīl kolmas keṯo vāttem miḡnā, seš ollu mātku üiṯ sücāv auk ja vezi sehen, seš vanamišt ei ole kuḡniḡ ka ollu. saḡnanaine aḡkanu ikma, aḡkanu kamren vātteme: oh, sāl ollu rāmi — vīnā, saḡja, voršti! pērnaize leṯḡa om kiḡ pēnikse leṯḡa ollu. kiḡ ollu temā kamren. seš irmunu ärä, et sī ol vaim, sī ei ollu inimen.

üiṯ miž tullu ja ütṯelnu, et nī liḡnuḡse, miš kaṯteksi sādisteve pedājā oṯsan, om nūrmīšt nōriḡkuḡ¹²⁵. seš tōnu sī miž kaiṯs ärā ja vedānu selle saḡna edezi, kuḡ nūdne a bja per ā ḡülā villemi pīrla om. ja sī naine ollu pērnaine. ku poḡ veṯten naiḡe, seš pidānu pulmi kehviḡ ja vaēsteḡ ja ānden egādel omast eḡduzest, ei ole ütṯegi ilma ärä sāṯten. seṯ pojal ollu ka kaiṯs poḡga, seš aetti mā pōles. nūd om kaiṯs villemed, pēlize villemē vana talu azemel kuṯdab vī auk peris kuṯval āl pīrleḡki¹²⁶.

ES MT 75, 20—25. M. Soo-Puusepp 1929.

¹²⁴ *oṯpakle* 'jämedamad takud, millest kotilōnga kedratakse'; ¹²⁵ peigmees ja pruut;

¹²⁶ praegugi

Hans Uibu, 59 a., sünd. Abjas; noores eas oli sulaseks Abja ümbruskonnas ja lukk-sepaks Mõisakülas; sõitis meremehena Aasia ja Aafrika vetes; viimased 30 a. elas Abja-Paluoja lähedal väikekohapidajana, hiljem kolhoosnikuna; on olnud külanõukogu esimehks. Algkooli haridusega.

63. 1905. aasta *

sõlli tuhat ühešsa sada vijenntamal aastal, ku miä käizi aliste kihel-goõna kõlin. sis lugezi ajalehest, et piderburin rahvas tahtsive keizert trõnilt ärä lükkätte. ja varsti tullive meile aþja revolutsionär-rid, keñe pidäjäd. rahvas aetti kokku kaidi kõlimaja manu. sâl pidáz kenet tüdenñ ja käšk et mitte änämp ei añna rõnule niõkrutte. sâl kargas sačkala lošmañ (kedä üitti abja inimeste siän sačkala selleberäst, et temä sañs sačkala lehele kirjju) küzolekku bäl ülez ja neõdis politsei luba küzolekku pidämizes. rahvas sañ irdmus vihazes ja kuškilt tüdi sýr koñ ja kizenñtive: „lošmañ koñti ja koñti!“ aga lošmañ akkaž rahvale seleteme, et sõjom sãduze järõi et egä küzolekku bäl piäv luba oleme urä-ñnikku käešt, ja vimätti valitti koguni lošmañ sãdikkus tarttu.

küzolekkult kaidilt ärä tultes lätsime paluojas küzolekkule. sâl kästi rahvast punane lip veñta ja abja meiza miñnä elleõõkki kiñni paneme. kuškilt tüdi ka punane lip ja rahvas akkaš meiza bõle mineme roõõ käigus mañzilõ-zeñ lauldes. — — —

ja omal jeõdu neñda ballu es ole, et parunist veñttu sañja, sis pidäzime läni¹²⁷, et kušsume ruñjast lätlazi appi. miä ütten tešte sãdikkuñtege lätsi sis ruñja ja keneli (mehele), keš olli ruñjas revolutsionär-ride juht, et tule meile aþja appi, et me parunist jagu sãme. temä üttel, et sãdan ütte teñze sañsi¹²⁸ mehi aþja teile appi, ja ezi läme süremõppe ulgõge meizaõüllä. et volñveñti meizast sýrttükki ärä tuõva. et sýrttükki uoittiv miut, sis miä lätsi ka ütten neñdege sýrttükki tþma.

meizaõülläst veñsive nevä teppõ-št veduri ja ütte vaguni ja seitsive volñveñti meiza sýrttükki järõi. miä ezi jäl meizaõüllä. miü veli olli vabrikun tühün. meñje akkazime vellege rahva käešt raha korjame püssirohi ostmizes, et vabrikkus käle valada. meñe aja peräst tulli roõõ

* selle teksti murdekeeles leidub mitmeid uuemaid jooni; ¹²⁷ plaani, nõu; ¹²⁸ sañs, sañsi 'salk'

sürttükkige meizagüllä. si_olli igi vana rōdzi ajast pärit sürttük. rūv-
mizes¹²⁹ vīzime sürttükki talu mā_bāle, et rūvi lašta. paņzime edimize
paūgule vērānt nakla pūšsirohi sisse, ja kuī pauk kārgaitas, kūl jūšk jušt
talū kūni sisse. talu olli meizagüllä vabrikku taga. (Siis) käristime pūl
nakla pūšsirohi sisse, lašsime sürttükki valla ja ku suits ärā läits, olli
sürttük kadunu, lehkki lānnu. aga ime azi et nī, keš sürttükki lašseve, ter-
ves jāive. nīsīs jāime sürttükkist ilma ja selleberāst eš sā sūrempīd
lahiņkkid lūšvā. — — —

selle aja sehen juba jeuśid sāri karistus salgād a_bja meiza katte
sürttükkige ja pōle rōdu soldałtiitege. a_bja meizas ūmajal olles sūts ja
jūts parun seāvāge eļge āsti ja oħvitseridel keřraļd ūlten tešte meizniikki-
dege sūre pišpalli¹³⁰. meizast lātsiv sürttükkid kar_ksi-nuļja pōle, ja
jalavāgi palu_o_jas. sāl siš koguliti raħvas turulaśi_bāl kokku oħvitseri
kāzul. ja veśive vaņgai kolm māsšajatte pāmīšt. (Ūhte) kedā eļge tublisti
ōsīliti, eš lōšvā kuškilt. teļzed veetti kiñni. — — —

(Vangid) sāpelti viļlāntti paruni keldres vaņgai. neņda siš lāits karis-
tuze salk meilē a_bjast mineme, et polli meiza krōnule vaštu_akkajid
kariste. sāl olli karistus miittu keřda sūrem kuī a_bjaz. siñna olli keld-
riitešse ulk mōna_kkid, tūmehi ja peremehi vaņgai panē. karistuze salk sāetti
katte riitta keldri ušse_manu ūlez. keldrist aetti ūiśsāval inimezi vāllā et
jōzeve lāvi soldałtiite riā, kellel ollīve keřpi ja obeze valla ka meņel kāhen.
kes siš jūškjale aņdziv ihust eņģest pihta. ma sedā eš nāē, nī rāģiiti¹³¹ ja
eļge paļludele antti ka viitsu. viitsu olli ka nī keřvasti antē et liha lū_bālt
ārā pešset.

neņda leņpez karistuze salga tegevus a_bja ūmmer.

KKI MT 30, 1—11. S. Tanning, 1948.

ABJA

H. Uibu, 59 a.

64. Peremeestest, sulastest ja karjastest

miā olli ūhešsa āštane. eñne kūli minekku kuī miū telliiti lo_p_p_a tallu
siā karjazes. lubātti suve pālē aņda kaiś vakka rūci ja kūz rūbelē raha.
pāle selle ūiśs pāē a_bja lādale. tullī ārāminekku pāē veļ jūrībāē. emā
tullī siš sāime. sāime kohale. muūukki miūl poizikkezel olli iīm vēra

¹²⁹ proovimiseks, katsetamiseks; ¹³⁰ tantsupeo; ¹³¹ sõna pole murdepärane; selle asemel
harilikult *keņeliiti*

koha pāle miinā. neñda kuì meà olli pořsi poig, olli peremeřtest ette-
kujuttus eiĝe alam¹³², et peremehi tñnida om eiĝe alb, et nevā peřved
karjatsid ku kari kuřja pāle lāb.

kuì tallu saime, veřs perenaïne āsti vařtu, vīz tagagambrēs ja aĩdz
sūřvā kah munadege liha ja kořvi suhkruge. tulekku pāřvāl olli prī pāe.
teĩne pāe siř juba sādetti sigadege vällä. sāl talun olli ka siř peris karja-
boiř, keřsi miuřt olli ulkka sūrem¹³³, peris karjaboiř juķku. ku ma uĩte
pāřvā sigadege meřsan ārā olli, teĩne pāe siř sādetti miu juba teřbraste¹³³
karja. peris karjaboiř pantti tühü sūrte pořtege uĩten. selle talun olli
kaiřs poiřsi ja kaiřs tüdrukkuť ja uĩts saĩnamīs. ja pāle selle olli vīl talu
sugulane uĩts minu vanune poiřikkene. sedā poiřikkest pētti eiĝe pailat-
sena¹³⁴ ja siāgařjast pētti kořra iřt. teřra kari aetti pāřvā teřzust juba
meřsa. muřukki miul poiřiksel olli uni maguz, kař veř kizu kũĩtege silmā
valla. ezikki olli sāndzid silmā pilkke, et lehmā leařt valla lařtes jād
magame, kař veř oles seřniķku pāl meņe minuĩti maganu.

keřd juřtus et jād karja mañ magame ja kari laiřs seni kuřja bāle.
perenaïne keř ilis¹³⁵ tare lāve bālt kař karjaboiř karja āsti sōdāb, nai et
kari olli kuřja bāl ja siř jūřk siħna, viřsagim¹³⁵ kāhen ja tařts miule peřsā
aĩda. kařge iřmuge piřti miā kodu bōle jūřsku. perenaïne jūřk järele, olli
keřvamp jūřkme, veř sellāřt kiħni, teĩ tagazi. peřmizest jād ilma, et sūr poiř
pīder tullu appi. temāl eřs ole ka peremege ā vahegorō.

peremīs olli eiĝe raktiline inimene, keř meřt¹³⁶ oma tñndrid tühü paĩna,
uĩte kiřs¹³⁷ roħkem¹³⁷ ku teiřt. sī olli juhān. menigeřd kuřs temā taga-
gambrēs ja aĩdz piřsi vīnā: „siā olēd iķki mul tubli poiř ja iķki mul
tūbereme iřt. täemppe ollid tubli, viruĩtid reuke ülez neñda et me saime
eřtus villā ülez.“ teĩze poiři pīrel olli kuri mīl, et temāl ei aĩda vīnā ja
teiřt auřtets roħkem¹³⁷, nagu teĩne roħkem¹³⁷ tūd oř teĩnu. uĩtel pāřvāl laiřs
pīder peremege tullū ja veřs vīcla tařts violage peremel lābi lūřvā. pere-
mīs piřt jūřkme. pīder violage jāren. teĩze tare mañ tullive inimeze
vāttame, miř sāl valla om, niħda pāze peremīs ārā.

sāl talul olli (sūħdis) väikke laiřs. miuř pantti ka vahel leřn aĩg lařt
oĩdme. ja sī olli aiħnuķkezed keřrad, kuì miā ka pāze talu tagagambrēs.
aga kuna miul olli eiĝe iāv lařt oĩda, siř vahel nāppiřti lařt, et laiřs
rūķme akkaz. siř tullu perenaïne lařse manu ja miā pāze ārā.

¹³² halb; ¹³³ veiste, loomade; ¹³⁴ siin on essiivi kasutatud kirjakeelse tava kohaselt;
¹³⁵ valvas, jalgis salaja; ¹³⁶ mõistis, oskas; ¹³⁷ kiitis

üttl pääväl keñel perenaäne peremel, et kulle, me piame latse ärä rištme, muđu veļb ta äkki ärä suŗra ja eiġ lāb peŗgus. rištmiže päē mārātti tulev pūhāve ja siš akkaž rištseite ette valmistemine. kül küdzāttepi kūkke, tetti pīrukkid ja kēdētti sūri kauzi tāiži teŗraliha sūltti. miā küsse ka perenaize kēēšt rānikkid¹³⁸. perenaïne üttel „. . . sul ēiġe aige amba pāl vaja!“ rištse-pāēvāl kogunive kik nābri perenaize ja pereme kokku, kuš kiitsive loŗpa talu rikkust ja aū ja sūrust. rištseis olli muđukki vīnā jōmist kioe rohkem, kuni rištse raŗvas jāiŗve kik purju, pāle naište. siš akkazive egā jūits kiime eñnast, kudaz nevā oma tīndrid tīsse suñnive. menedel oleved ka ēiġe alamŗpe tīndre, et ei sāved ommuġku eñne päēvā ūlez māšt. tulev eziġki peremel neile jālou kiñni paneme akkaite, et ēiġel ajal tūhū sāve. sāl poiš pīder sai ēiġe kuŗjaz neñde peremeštege, keš oma tīndrid laitsive ja akkazive kakleme. pīdrel olli tūmehe keva jeŗu ja viruŗs pār peremīšt pikkali. miā akkazi kah talu sugulazest jāniġe kakleme. miā nai ärā, et pīder rikkid peš, taŗtsi kah jānil tappa aŗdā, temā olli kā rikkaz, et temā miuŗ akkaž seimame keŗvāz. miā tal viruŗti kivioe. kivi laiŗs mūdā. siš jēiŗve kik eñnast purju, eš tā māšt ega ilmast.

ja neŗda leŗpeŗz ärā sī latse eiġe pāštmine kuradi kēēšt.

KKI MT 30, 12—17. S. Tanning, 1948.

VANA-KARISTE

Ann Nōmm, 76 a., teeninud Vana-Kariste ūmbruses; viimased aastad elanud Vana-Kariste vanadekodus. Vallakooli haridusega.

65. Rukkilōikusest ja rehepeksust

ku rūgā leŗgātti, egāl olli vāgu¹³⁹ kāhen. ku vāgu vīŗi sai, siš kāneŗtti oŗs tagazi, akkaziv tagazi mineme siñna, kuŗt leŗkkam akkaziv. kōūttān¹⁴⁰ lāŗsv tagazi, vihu tulliv kiñni kōūttā jo. mehe piŗtīve oma siŗbi taŗki ūġse¹⁴¹ vahele oŗsakst pidi. vātte, si oŗsakke olli ilma aŗmasted. siŗbil om jo amba, siŗp eiġole miŗte libeŗve¹⁴². naiŗve vizaziv vahel siŗbi edezi-ezi sa keŗnid edezi senisku kōūtmizege siñna manu saŗd. ja ku oŗsa man ollid, siš akkaŗti ūt vāgu. senizes ku leŗne paikku neŗda kañneŗti na jālle kokku. päēvā jāetti akki ilma pātte, et päēvā kāhen kuŗvab. ēhtu panŗti pā pāle akkel¹⁴³, akki tetti neŗda paŗdi gauppa¹⁴⁴, ūit teŗste lici paŗnas

¹³⁸ prāānikuid, kūpsiseid; ¹³⁹ esi, lōikusrind; ¹⁴⁰ vihke sidudes; ¹⁴¹ taskuvōo, millega mees-
tel nahktasku oli vōole kinnitatud; ¹⁴² siin 'tasane'; ¹⁴³ hakkidele; ¹⁴⁴ salgakaupa, rūhmaviisi

akki. nüüt tettäs kül rida üle nüme, neida pantti ikki kaitškümmenit vīs ehk kolm kümmenit, pantti ikki järest. neli akki rehkendid kūrmez.

ku rügä ärä leigat olli, sis na kujuziv¹⁴⁵ sāl vällän vil rāzik aiga, ku na olliv kuiva, ku änäm̄p tōrez ešs ole sis vītti na kodu tarre üles pañna. ega ütte pēvōage rügä ärä leigatte eš sā, temāt leigatti menigerd nādāl aiga. sis tūdi sāl otsast, sāltpūlt, kušt enne leikkam akkaatti ja vītti kodu riha ala, lūkkātti kūrme sinna ümmer. kuš talul rohkem̄pest¹⁴⁶ rahvast olli, sāl sai neida tettā. kuš vähem̄ rahvast olli, sāl pidiv enne rüā kodu vedāme ja sis atteitti¹⁴⁷ üleze. seantte katte aruge pūšt ark olli. selle oisa vegetti vihk ehk ka kaitš vihku ja antti üleze, teštētti üleze paṛre vēre manu ja üleven olli sī kešsi vastu vešt, üišt tudruk¹⁴⁸. mehe teštive ikki katte.

rügä pantti pūsti paṛre pāle ikki riast puha, rida mūdā täüz, liitsuitti keṽasti ligi tüvest. laṽva jāive mudikki kobevest¹⁴⁹, laṽva mant om vihk pēnikke. ütte vihu paned ärä, teize vihu paned keṽgem̄pes, eṽ teize tüvi om edimize sideme pāl, sis lāb rohkem̄ üleze. senizes ku laüg¹⁵⁰ täüs sāv. ezi taganed edezi ikki, ku sa paned neid, ku sa neid pūsti sēd. ku üišt laüg täüz om, sis kuṛdad sāl laū oša bāl senizes ku teine laüg ette lūkkātse. sis akkad jälle paneme teišt laūgu.

sī olli üišt puha, koel̄t pūlt¹⁵¹ akkaatti, aga änäm̄pest ikki neida akkaatti, eṽ aḥju külge nurkka leppets tulli, selleberāst eṽ aḥjubāline tahts puhtes pūhki nešt ja ker̄ttest, ja tolmust egast neida, muḁu oles veinu jo tule eḡneittus tulla. aḥju sū išt pūhiitti ka keṽre ärä, ja aetti pū aḥju ja tuli oisa. ku tuli aḥjun olli, sis ariitti eḡnast puhtez, olli jo pelli pāle vaja tūhū miñnā. perenaïne olli si rehebaip, keš pidi rehe kuivas kūtme. ku ta kaju olli, sis akkaatti ūze, oḡmuḡkult pūlt ūd, rehet pešme. kellā kalttest tultti üleze, eṽ enne valged olli meni laüg ärä pešet. rüā rehe aig tuld eš veette. mehe teive vällāst sisse seānise laṽva, kolme jalage; nī kuitsuitti ravatse laṽva¹⁵², kelle pāl ravātti. ravamin olli neida eṽ tüvest vegetti vihk kiñni, tüvest ikki katte kāege, ja leid vastu laūda. ravamine kāiz ikki taren. riha al olli tüve lōmine ja kū kānmine. kolm ehk neli veṽ vīz keṽda

¹⁴⁵ kuivasid; ¹⁴⁶ rohkem, rohkemasti; ¹⁴⁷ aima, aita 'vilja rehte partele kuivama panema'; ¹⁴⁸ sõna tudruk esineb Hallistes ka kujul tudruk ~ tidruk; ¹⁴⁹ kobedalt, kohevile, mitte tihedalt; ¹⁵⁰ 3—4 part rehetoas, mis korraga täis laoti, kui vili kuivama pandi; ¹⁵¹ kustpoolt; ¹⁵² ravatse laūd 'rukki rabamise laud, rehepink, kolme jalaga, teine ots madalamal; selle peal löödi vihkusid, et neist teri eraldada'

pidid sa lūmä vastu peḡkki. ja siš teḡmaḡti side oḡsast ärä ja vizazid maha ilusti ütsibidi, et ladva ütsibidi om ilusti, muḡu ei sä kubu köüttä.

sakkest¹⁵³ olli ikki neli rabajad, kaits tüve lõjad ja üits kü kǎntjä¹⁵⁴. sai üits laüg ärä, siš olli egäl oma tǔ. mehe lašsev üt laügu maha ja naize aḡve kübudi¹⁵⁵ kaügempel, neḡda tare läve alt ärä, et mä jälle puhaz alt olli, ku üz laüg tulli.

siš vǔjaz peḡgi vällä ja nüit pühitse rabants puhtez. rabants om sǔ, mis ni terä tarre laüde ala maha puḡtue, kus vastu laüda lüšvǎz. siš aǔjaz¹⁵⁶ rabants kešpaiga põle kokku. siš veḡtse pikkä vaḡrege lüd ja pühitse nǔ pǎ pǎllt ärä terädel. vašt om vǔl meni terä sehen pǎl ja sǔ aǔjaz riha ala kübudi sekkä. sǎl seḡkuuttets obestege, aǔjaz obeze sazi pǎle seḡme. sedä rabantsed pühitse miḡtu keḡda, jalgege aǔjaz läbi miḡtu keḡda et päidest puhaz om. mehe tēve rabantsid, jalgege aḡve läbi, tēve neḡda radazid sišse, et pǎ vällä tulev teräde sǔšt. naize pühitve vǔri müda neid päid jälle riha ala. siš aǔjaz na kübudi sekkä ja teḡtäz tappe¹⁵⁷. siš tušvaz obeze kübudi bǎl seḡme. üits puha kümb seḡkkubois om, ka naize veḡ müz, kümbid¹⁵⁸ rahvid rohkemp om.

ku ärä seḡkuuttet om, siš veḡtave mehe rehitsemize riha; rehitsemize riha om sehantse: vǔz pikkä jämmel pulkka om sehen ja lühikke vaḡz. selle rihage mehe rehitseve ja jalage soḡputtev kah. edimell teḡmbave kokku, ütteltse: teḡmba joḡni¹⁵⁹ kokku! ku sǔ joḡ üle tapme valmiz om, siš akkatse sǎllt pǔlt oḡsa bǎllt, kus kelkka tulev aǔja¹⁶⁰, tapme bǎllt ärä rehitseme. kelkka kaḡnja soḡputteve kǎttege nǔ kelkka vǔl läbi ja siš viškave mäḡzi¹⁶¹ pǎle.

ku meštel sǎllt tapme bǎllt puha ärä rehited om, siš ütteltse et nüüd tulev tapmel teḡine külg kǎndä. tapme külge kǎnetse, teḡmatse rihage peḡjani üleze, soḡputtets kovevez. ja teḡtäz jälle tappe valmiz ja tušvaz obeze teḡist keḡda pǎle. kelkka kaḡnja teḡmbave oma mäḡzi kiinni ja keḡnigi uḡputteḡ¹⁶² selgä, avittev selgä veḡta ja vǔb ärä kelgous sišse. laüda maḡ om

¹⁵³ sagedasti; ¹⁵⁴ rehepeksmisel pekstud, rabatud õlgede kuppu siduja; ¹⁵⁵ põhud koos viljapeadega, mis vastu pinki lõomisel vihkudest pudenesid; ¹⁵⁶ aetakse; ¹⁵⁷ tappe, tapme 'rehe alla tehtud viljalade, mida hobustega pahmati või kootidega löödi'; ¹⁵⁸ pl. partitiivi vorm sõnast kümb; ¹⁵⁹ joḡ, joḡni 'rehepeksmisel piklik põhuhunnik rehe all'; ¹⁶⁰ ajada; ¹⁶¹ mäḡs, mäḡzi 'põhu kandmise abinõu puust lookade külge ruudukujuliselt põimitud nõõridest'; ¹⁶² uḡputtəmə, -itə 'upitama (selga midagi rasket)'

kelguz, sinna vījāz sisse si kŭBUDI pehk. kails keŗda kŭBUDI seŗkuuttets. ku kelkka ār ael om, seŗkuuttets vīl. sis veets kelkka ārā ja sis tulev saŗjatte. ku tūlt om, tūluttets jalle.

ES MT 308, 29—40. S. Tanning, 1946.

VANA-KARISTE

Anu Mägi, sünd. 1847. a. Vana-Karistes, teeninud taludes; 1928. a. saadik pime; viimased eluaastad elanud Vana-Kariste vanadekodus; koolis käinud 1 talve.

66. Keelejuhi elust

anu mägi jūri tūdār, kaitegūmne vījenitel jānuaril sā kaitekūmmend kolm āstad vana.

seŗ oli väikke kōli aig. ūtte talve ole vähā mene nādāli kākūnū. emā eŗpaŗ ezi kodun lugeme. kōlin eŗpaŗti kiŗjuutte ani sulege. kōlimaja oli lähūksen kākūvā, kaemen (~ kaisel) kākūzime kŭlmeistri ehen egā kŭ keŗra, antti ūits saŗm veŗ kaitš lugede teŗstarmendist. kaetti jārġi ka lugede meiš-tad. senī kākūzime kaemen, senīgu sūre kŭli¹⁶³ lātsime. seŗ oli kaitesteiŗsku āstad vana, seŗ sai inimezes. kaemene jāl jārġi. seŗ akkazi tūhū: linu kolkme ja rehel peŗme ja einu tegeme ja kikke tŭd, miŗ teŗtā om.

vanakariste kullimaŗsi talun ellimā vellegā. miā oli velle kodun. oli teŗzi eŗezi vīl. miā oli iluz inime. kākūzive kozilazi miŗtu ja miŗtu. veli ūttel: ei ole vaja sellel egā sellel miŗnā. miā oli ikki tidruk. teŗ tŭ puha ārā. eŗš ole eŗġe taŗtmist kellegil miŗnā. ei sā arukki, kudast ja jāl.

veli sai seitsegūmmend āstad vanas, jāl tīziŗkuzes ja kŭl ārā. miā oli seŗ vīŗskūmmend āstad vana. seŗ oli miū koziliste kākūmine lābi. seŗ veli aŗdz selle koha seŗzare pojale. seŗ eŗle miā seŗzare pojag vīl kŭmme āstad. sī jāl aŗges ja kŭl ārā. talu mŭtti ārā.

kŭskūmmend kaitš āstad oli vana ku ma sālt talust vāllā tuŗli. nŭd ole ma kaitškūmmend āstad vērzil rānnānu. vahel oli oma suguliste maŗ, vahel vēraste maŗ. miŗmest koŗtal lābi kākūnū ja tŭd teŗnū ja eŗnast toitten. nŭd jāl silmist piŗmes. teŗzel silmāl om kelu¹⁶⁴ pāl. teŗzege vähā aŗma jala eŗte. es sā tŭd teŗtā miŗasteġi. nŭd ole kaitš kŭd sīn vaestemajan.

ES MT 75, 1—4. M. Soo-Puusepp, 1929.

¹⁶³ sār kŭl 'leerikool'; ¹⁶⁴ silmakae, ōhuke nahk, kelme

67. Soldatite püüdmisest

*soldani pünet*¹⁶⁵ vanast kiinni, mis rōnu*l* t*h*n*m*ä ve*e*t, se*s* e*s* l*u*z*u*ttede¹⁶⁶ mi*u* ä*t*¹⁶⁷ ke*n*e*l*, e*t* t*e*m*a* o*m* l*ä*nn*u* ü*l*i*k*stele kiinni p*ü*n*t*me. v*a*d*a*nu tare u*s*se vahelt ill*ä*ksi s*i*sse. pois istun kol*de* b*ä*l¹⁶⁸, o*l* kolbit*se*g¹⁶⁹ linu kolkkin. se*s* o*m* mi*u* ä*t* k*i*ge p*ä*l*t* s*i*sse l*ä*nn*u*. pois o*m* kambres j*ö*šnu, mi*u* ä*t* o*m* j*ä*r*g*i j*ö*šnu, o*m* ö*r*i pe*ö*ge k*ä*tte s*a*nu¹⁷⁰, aga pois o*m* v*ä*ll*a* pagenu. p*i*mm*e* ü, e*s* ole ä*m*p k*ä*tte s*a*nu. mis k*ä*tte e*s* s*a*, sed*a* ä*n*ä*m*p e*s* p*ü*nett*a*, s*i* p*a*ges, l*ä*i*t*s ä*r*ä ku*n* tahtel¹⁷¹. se*s* n*i*, mis kiinni p*ü*netti, v*i*l k*e*rt*s*i vahi ala. se*s* o*m* ollu seni s*ä*l*g*u p*ä*r*n*us s*a*detti.

mi*u* nänni veli a*n*t*s* s*i* o*m* v*i*m*a*tsel ü*l* me*l*za k*e*rt*s*in kiinni ollu, rihaltse v*ä*r*a*t*i* ala a*u*gu s*i*ssi k*a*ppin ja s*ä*l*t* kiit*se*v*a*st¹⁷² v*ä*ll*a* t*u*kkün ja ä*r*ä pagenu.

e*n*ne olli v*i*š*k*ümmend ä*s*tad pid*a*nu r*ö*nu al oleme, per*a*st k*a*it*s*kümmend v*i*š, per*a*n sed*a* ä*k*ka*t*i l*u*z*u*tt*e*me, l*u*m*b*ri*d*¹⁷³ ve*t*me. lasti meni kolm k*e*r*d*a k*ä*š*v*ä. ku ü*t*s*i*kk*u* t*ü*tre v*ä*üme*h*e*s* l*ä*ts*i*ve, se*s* j*ä*l*ve* soldanist ü*e*. s*i* e*s* ke*š*t*a* k*a*üva a*i*ga. k*i*k ve*t*t*iv*e na*iz*e, o*l*gu s*i* t*i*druk ä*r*me*t*tu ve*t*i mis tahte.

ES MT 75, 11—12. M. Soo-Puusepp, 1929.

68. Mulgi pulm

mi*u* em*ä*l olli se*pp*u¹⁷⁴. punane r*e*v*a* d*ü*k p*a*ntti ü*m*mer, i*s*t vahel*t*i, ü*k*se*g*¹⁷⁵ p*ä*l*t* kiinni. al olli ü*m*mer re*h*gast¹⁷⁶ p*u*nan p*ü*k¹⁷⁷. n*ö*rikkul olli se*pp*u ü*m*mer, e*l*me ja k*e*d*i*¹⁷⁸ k*a*lan. valge r*e*v*a*z olli neil ü*m*mer e*l*a, p*i*k o*š*tet r*e*v*a*z, te*h*ne olli l*ü*hemp*u* ku k*ä*tter*a*f. k*ä*tte o*l*sa olli*v* k*i*r*j*ä p*ä*le a*e*t, sinize ja p*u*naze k*i*r*j*ä. p*ä*l s*i* k*i*r*i*veze o*š*te*g* olli p*a*ll*a*bö*l*i*k*¹⁷⁹, olli linik-

¹⁶⁵ püütud; ¹⁶⁶ l*u*z*u*tt*e*m*a*, -*i*t*a* 'liisku, loosi võtma; liisu teel nekruteid võtma'; ¹⁶⁷ isa, vanaisa; ¹⁶⁸ kolle, kolde 'tuhkhaid; ahju suu esine auk, kuhu tõmmati tuhk ja söed; kolde ees oli harilikult kivi istumiseks'; ¹⁶⁹ kolbits, -*a* 'linalõuguti'; ¹⁷⁰ on korra käega haarata saanud; ¹⁷¹ kuhu tahes; ¹⁷² kiit*se*ve 'kitsas'; ¹⁷³ numbroid; ¹⁷⁴ muistne naiste kehakate: piklik villane riidetükk, mis seeliku asemel vööga keha ümber seoti; ¹⁷⁵ ü*k*ke, ü*k*se 'vöö'; ¹⁷⁶ ümberringi; ¹⁷⁷ pael seeliku allääres; ¹⁷⁸ kaelakeed; ¹⁷⁹ vanaaegne õlal kantud valge riie noorikul; muiste seeliku asemel kantud valge linane (õmblemata) riidetükk, mis seoti keha ümber

kul¹⁸⁰ päl, selu¹⁸¹ olli liniikkul ehen. (Nooriku nägu oli kaetud). pallabōlik olli ka selug kiinni.

seš tūdi nōrik siissi, pantti taga laõva istme. nūrmis¹⁸² ja nōrik istiv kerutsid¹⁸³ taga laõva. laud olli sūkki täüz ehen. nūrme emä vešs sihantse oõgige, tešt pallabōlikku pält ärä ja aõdz naište kätte. seš veetti üits poi-ziklains, pantti nōrikku sülle. nōrik vešs lašse sülle, oma peļve bäl ja paõdz rāzikse āberāst maha ja aõdz lašsel sukka. nī sukka kušutti süle sukka, et nī sāl sülen antti. sī linik jāi seni ümmer, senigu rāf pähä pantti. linik olli neli veļ vīz künārt pik, liñnast tūd valge sišs, kašsibidi mahan, üt-tegeŗra ümmer. pallabōlik olli oma goet linane, ošsa kiriveze, ahtik ku kätterāf.

ku rāf pähä ärä pantti, kirštu man aīdan pantti rāf pähä, loetti ja laū-letti sāl mañ. seš olli jälle üits väikke poižik, sī tešt kirštu kāne üleze, teļze aīve periz üleš. selle poižiksel antti kiñda. nōrik vešs kirštu kaštist kiñda. seš veime olliv valmis pant. seš aõdz oma vanemppil kice bält kätte. seš paõdz nōrik laūlatse naišel¹⁸⁴ pelle siissi kiñdid, poištel seŗm kiñda ja meštel laba kiñda. seš ku veime ärä antti, seš läšsiv nūrmis ja nōrik laõva taga. laõva bäl pantti vīna bišsi, lāzi ja taller¹⁸⁵. ja elu olli kañnege. seš üttelitti: „tule rūppä unđi jala vet¹⁸⁶ kā rohiz, muõu oled aige, et jeõva tantsi.“ ikki üšsi¹⁸⁷ vitti siñna. raha pantti ikki uniķkuze talre pāle, senigu nī pulma raŗvas läbi. sī üttelitti perālıze raha¹⁸⁸. sedā-vīzi kāziŕteje laulziv:

ošsi, ošsi oma veli
kaē, kaē kallis veli!
ošsi sešsil okki raha,
pāle pā rātti raha.

seš vitti nōrik laūda manu (õeldi:) „nī om siū lehmā!“ seš paõdz ũķse sarvi. antti temāl kaiš lehmā. seš vitti lamba aīdu¹⁸⁹ manu. lamba aīdu bäl vizanu ũķse. seš vitti ta riha ala, antti üits oben. siñna paõdz oveze kāla ũķse, sedāvīzi ũķsid sai ām pailu. seš vitti maŗja aīda¹⁹⁰, nāū-

¹⁸⁰ lini/ķ, -ķku 'suur valge linane pruudirātik, mis laulatuse ajal oli üle pea (nägu kaetud)'; ¹⁸¹ selg ~ selu 'suur ümmargune hōbedast rinnaehe; ka prees'; ¹⁸² peigmees; ¹⁸³ kerutside 'kõrvuti'; ¹⁸⁴ laūlatsenaïne 'pruudi saatja pulmas'; ¹⁸⁵ taldrik; ¹⁸⁶ s. o. viina (naljatlevalt); ¹⁸⁷ ũhekaupa, ũksikult; ¹⁸⁸ pruudile pulmas kogutud raha; ¹⁸⁹ aīdu 'aedik, sulg'; ¹⁹⁰ maŗja aīd 'viljapuuaed'

deitti pâr uibud¹⁹¹: „nî om siu uibu!“ mis velmi îst sai, eığatti perälize raha. menel olliv ûne är lagunu. sai nōrikku perälize rahage ûne är tettä.

enämp eš ole laulatserahvast, ku katte obezege. laulatsebois¹⁹² veš nōrikku oma keŗva sāni veļ vaņkres. laulatsenaine läits nūrmege kirikku manu. ku ärä laulaŗtide, seš pantti nōrik nūrme keŗva ja laulatsenaine läits laulatseboizi keŗva. sedāzi laulaŗtid na pühābell¹⁹³ ärä, seš vittti nōrik oma kodu. sūdi ja jūdi senigu nūrmiz läits laulatseboizige oma kodu.

teine pāe läits pulm kokku ja seš ehen eŗtu¹⁹⁴ — — — kudas keŗnig keŗd, eŗtus saiŗe siŗna, kuš nōrik olli. no seš pidāziv nevā sāju, eļzāziv: „eissa sāia, katte nōre pulma!“ seš pantti nōrik nūrme keŗva ja nūrme sugulize lätsiv nōrikkuge ärä, selle āge ku na siŗna tulliv, eŗne eŗtud.

ku nōrik ärä vit olli, seš nōrikku sugulize olliv oma kodun vit, senigu nūrme sugulize nōrikkuge kodu saiŗe. olli vahet meni tuŗ, seš lätsiv nōrikku sugulize nōrikku kirštuge, kuš nōrikku rām sehen olli. nî eığatti s perälize rahvaz. seš tettti sihast nalla, tettti puŗjest aŗv tŗ bāl ette. seš olliv sūre saksa ja koŗtu aŗmatnikku, lätsiv siŗna eļjenttem. vērāmā kauppa ei laze siŗsi tūŗva. seš olli ku mūrin ja kārın, seš jaŗnatti puhk aŗga ja nōrikku perälize kuŗdiv paŗgal, ōdiv sāl senigu luba antti. seš veŗetti aŗv îst ärä. kiršt vittti aitta. seš lätsiv kamres sūmā ja jūma. kamren olli pik laŗd. siŗhane olli mulgi pulm vanast.

ES MT 245, 10—15. S. Tanning, 1938.

SAAPA K.

Anu Utt, sünd. 1871. a. Saapa külas; elanud sealsamas, hiljem Maŗu külas põllu-pidajana. Koolis käinud 3 talve.

69. Saapa talu

sŗ olli rōdzi seā aŗg. rōdzi kunigas pagenu teŗze kuniga îst, sānu pageme üle jē sāppa talule. pērnan¹⁹⁵ kaŗten paravizi leibā. kunigas tūkkin aŗju siŗse. ja pērnan paŗden pū ette, et temā akkab leibā tegem, paneb tule aŗju. vanast olliv tare aŗju maŗi-lma sūre. nūŗd kunigas taga puŗde¹⁹⁶ aŗjun. teŗze tullu, nāŗve et kunigas üle jē tullu ja oŗsev kunigast taga, eļ ole kuŗnigil, aŗju eš meŗta oŗsi siŗ lätsiv ärä. kunigas jāi ellu.

¹⁹¹ uibu 'õunapu'; ¹⁹² peiupoiss; ¹⁹³ pühapäeval; ¹⁹⁴ enne õhtut, õhtu eel; ¹⁹⁵ pere-naine; ¹⁹⁶ puude taga

kunigas olli teize säppa pakkige¹⁹⁷ jalast är gaotten. säbaz olli sū sisse jānu, sis säppalt ant ūz säbaz jalga, kaju säbaz, sī sū olli alt pehme. sis pant säppale kuļvsäppa nimez. eñne višt es olekki talul nime. ikki kuļvsäppa olli vanast kirikkurāmaittun. sī olli rōdzi kuniga kiij-git talu, vaba talu. temäl ešs ole miņoid sugust mašsu mašsa, ega teol käämist, temä raħvaz olliv puha vaba, ešs ol teol minekkud ega miņged midägi meizage tegemist. ja nī kirja olliv rōdzin.

no sī olli rōdzi seā aig sis. temä peräst nüld ku taludel mašsu päle pantti, tahten neid kirju rōdzist kätte salja, niñda eļjentte nüld vļ. es sä kedägi: nüld pidi ikki niñd sa-ñmu ku teļzeikki mašsu mašma.

säppa lēna olli miu vanune. sis ku eppeltaja lērin temät küsken, temä eļ ole sis periz pūštū težznu. ānu eñnäst künäsperā neal peņoi neāle pūļ pūštū ja sis vaštānu. eppeltaja nāren sis, et temä om vaba säppa tüdār, ei taha eppeltaja ehen pūštū teušta. temä olli paks, es vizi pūštū teušta.

säppa talu peremehe veļzive mehe olla, et mehe veļzive peride pallalt. ku peremel poig ešs ole, sis tüdār es peri mitte talu. perijaz jāļ pereme veli veļ velle poig, veļ kige lähemp suguline mešteraħvas.

sī säppa pīder surez nōrestmehest taol¹⁹⁸ ärā, nūr miž olli ikki. sis añd oma sezarel talu, liplappi pernāzel, ja onu jāļ ilma. kolm lašt sāl ollu. kaitš tüdārē ja ūišt poig. sis sī kohu¹⁹⁹ elu aig, sī onu, senisku surmani. sis ūttel et ku edimene ilmasēda päle eļ os tullu, sis temā os rūtsi lāñnū kirju jārgi, os rōdzist nī kirja vällä tōnu, os talu kätte sānu.

vana mal sī olli mede oļdja, ku me väikse ollime, temä es tā teovāēvist midägi, ega teol käämizest miastig. temä olli elu ā säppal tīnin nōren.

vanast nevā oļd ollu nagu vūrsti nī säppa raħvaz. neñde tīntridel ešs ol āmp kuškil miñnä, nī pidiv sāl paļgal kurīma. antti viišu kah vļ ku är taht miñnä. pernān ollu niñda kuri, et añden tidrukki ezi tappa. meņigērd ešs ole kätte sānu, tidrukku lātsiv išt ärā, sis aet tidrukki leibā kaštma. sis akkanu levā mehen uhtma²⁰⁰ tidrukki. neļ olli vezi alast kavest²⁰¹ kañda. ma i-ļma ākkiline māgi olli, libeve jātted māgi. ega tidrukku

¹⁹⁷ kiiruga; ¹⁹⁸ noormehena; ¹⁹⁹ kohu/ītāmā, -ītā 'kohut käima'; ²⁰⁰ s. o. sel ajal, kui tidrukul käed olid leivanōus taigna sees, hakkas peksma; ²⁰¹ alt kaugeit

eij_ole pāri²⁰² selläst maha sānu pañnaḱki, teṛve päē pidānu elppa²⁰³ sellān kurīma. taḱagaṁre uš tullu aḱju küllest tarre. tidrukku pā_sū_en vähä kās̄si lämitten²⁰⁴, siš pidānu iḱki elppa sellān oīdma. ku_na küliv_eṭ uš vähä leḱsaṭti, siš elppa selgä ja lävest vällä jälle veṭ tūma. neil olli sūr kari, siš kiḱ_si päē mūtku kañna veṭ. lehmil vītti jūḱ sišse ja tidrukku kiḱ_si päē pāri_al. ma_i-lmattu sūr talu olli, päilu lūme.

nevā ollu vanast kaiṭs sāppa_D ütten ku nüidiki. nüid om ka kaiṭs sāppa_D ütten. teṛize sāppa aṅḁ vana ūlmōlber oma vellel. kirikku ūlmōlber ollu sī sā_Baz, lahuṭ sāppa kaṭtez.

sī läiṭs muṭ mēlest ärä, ma ütli eṭ rō_Dzi kunigas sāppa är kaot̄. kuniḱal tullu sāppa sū_sen veṭ täüz, tullu läbi jalksi. siš olli sāppa veṭ täüz ja sält talult antti kuṭva sāppa jalga.

mēä näi selle vana tare ärä, kuñ rō_Dzi kunigas sehen_ollu. sāl eläz sulane sehen, vana oni²⁰⁵, oniz eiḱaṭti iḱki. moḱs višt olli ta rinimi²⁰⁶. vanast eiḱaṭti oniz vanamehe puha. sāppa raḱvaz ezi eiḱaziv taṭ oniz. mēä olli siš al²⁰⁷ väikke. igävene mušt suitsunu ümärikse palkkest tare; vanast olli suidzudare iḱki. me ollim väikse ku oni ärä surež, ja elṭs vītti är mehel muṭjale. tare olli sāl koital kuñ piṛla sāppa aiṭ om.

ES MT 308, 20—26. S. Tanning, 1946.

SAAPA K.

Anu Utt, 80 a.

70. Kala- ja vähipüügist

mede ezä pūñts kalu. mede talu olli jē lähüksen, alliste jē aḱkattus; järvest akkab ta tuleme, meṭza järvest, siš läp_ta alla senisku ka_n_a_güllä, sält tulep_teṭne jēgi ka manu.

kevädelṭ pūñetti sūre vī aig, siš sai avizit_kül, siš olli avi kudu aig²⁰⁸. meid veetti laṭsi ka meniceṛḁ manu²⁰⁹ seṭma lōdzikkuḱ, ku mintti meṛdu vāttame. ehtu pantti meṛra sišse, oṁmuḱku mintti vāttame.

nōdage käütti (püüdmas), kaiṭs kolm mišt; mušt²¹⁰ läṭsiṭ veṭšpul jēge. ja nūṭ riṭti üle jē. siš sai nōdage kalu kül. nūṭ teṭ vällä sūri ja väiksit_

²⁰² s. t. veeāmbri paari; ²⁰³ kaelkoogud; ²⁰⁴ lämi/itama, -itā 'soojendama'; ²⁰⁵ onu; ²⁰⁶ perekonnanimi; ²⁰⁷ alles; ²⁰⁸ kudemisaeg; ²⁰⁹ ligi, kaasa, ühes; ²¹⁰ muist

kalu. nõda kala olli enamppist väikse. menigert türe täüs²¹¹ sai. sis jaot- tide ärä, antti teştel muşt, keñ abin vedämen ollive.

livoige²¹² pūneitti ka vıl einä aig, veetti einämal livo manu. sögi aik ku einä kuivev, sis mintti jekke pūnmä. kaitš mışt läisiv jekke sisse; neil olliv seantse oŗgi, müttä kähēn, kaitšibidi teine teispul livo oŗsa mañ sis mülsiv sāl jēn, kala läisiv livo. üitskeŗd läits aŗgerjas livo. aŗgerjal olliv ezi peŗja eŗge, kelleg neid pūneitti.

lutsu tūkkiv kivede ala, sisse, nagu vāhjā kunagi, peoŗe sai kätte peris. aŗvenid ja sārgi, lattikkid (pūuti). lattikku om enamppist jārven. linaski elāv muān²¹³, neid ei sā kätte. nī om ā pehme kala kül, ilma luideŗte²¹⁴. säre om luize, lū puru. aŗven om jāl paremp kala. kalameştel om oma tādus (~ tādmine), kunas si kudu aig neil kellekkil om; sis neid sār pailu, ku kudu aig om.

vāhju veetti kahvige²¹⁵. ūze pūneitti vāhju, niŗda sügūze boŗe, ku ū vāhā pikkempe om, ja ūs kūr juba sellān om, sūŗve eş pūneitte neid, sis om na seantse aige, ku kūr āve alle. ku ūs kūr kaŗvap selgā, sis na tulev sūmā vāllā.

nī, keş peris selle bāl olliv, saŗve pailu raha vāhjust, vāhjā olliv kalli. oŗtja tulliv kodu oŗtma. väikse sūdi ezi ärä, sūrempe mütti. meā ei tā, ka neli veŗ vīŗ tolli pidiv oleme. väiksiv eş oŗta keñnig. ūles oŗtja olliv t a l i n e s t ja (Viljandi) liŗnast.

koŗne pidi oŗsma. koŗna nūloŗiv ärä ja paŗniv kahvil pāle. meni ole- ved koŗna elust taol²¹⁶ nūlgin. meni lōved koŗna kivi vaŗtu kōluz²¹⁷. sis teŗmaŗti nahk sellāst, pantti kahvi pāle, seotti kavlaksek kiŗni veŗ leŗ- gage. seantse alevikku mehe ja seantse saksempe, neil leŗu azi si vāhjā pūnmine. paŗniv vana rēva selgā ka jē vīŗtte. ūzelt²¹⁸ ku vāhā pimmempe eŗtu juba ollive, neil oma taşkulaŗbi mañ.

sügūze akkaŗti tuluzel kāmā pikkempe ūdege. tuli pantti lōdziŗku ninā bāl teŗvakse kuŗva kaŗdest²¹⁹. sis olli jē peŗja naŗttā. ūze (on) kala jē peŗjan vaguŗvi²²⁰. lūdi vāŗtrege kalal sisse. kala tulli vāŗtre oŗsa ja oŗli kähēn. keñ juba ūze kāŗziv, eŗgāŗti peris kalamehe, neil pidi teŗvakse (~ teŗva kaŗnu) juba sūŗve ār kuŗvaŗted oleme, likke ei peŗe.

²¹¹ toobritāis; ²¹² livo, livo 'vähi- ja kalapūgiriist, piklik kolmekandiline varbadest kere, mille ūmber oli tōmmatud vōrk (üks ots Jahti)'; ²¹³ mudas; ²¹⁴ luudeta; ²¹⁵ kahō, kahvi 'vāhinati'; ²¹⁶ elusalt; ²¹⁷ surnuks; ²¹⁸ oōsi, oōsiti; ²¹⁹ kuivadest kändudest tōŗvased; ²²⁰ vagusi, vaikselt

ezäl olliv veŗgu ja vedeliĳku²²¹, kiksuguze pūgirīšta puha. ezä surez nōren ärä, laitse jāive väikse maha. veli sai periz jē koltta²²² päle talu_bäl, läits sinna kodu väümez. temä pūñts kalu kül. talu olli jē lähūksen, eūnaaija alt läits jēgi lävi.

KKI MT 248, 3—7. S. Tanning, 1951.

SAAPA K.

Anu Utt, 75 a.

71. Hingedeajast

nädäl eñne mihklebäevä aĳkaz eŗge aig²²³, nädäl eñne märtti leŗpez ta ärä. siš tulliv nē eŗge puha sinna kodu, oma kodu. eŗge eŗtse eŗtu²²⁴, ku na ärä lätsive, siš taŗpeŗti lammaz veŗ kiŗsi taŗleĳke. vanast olli kiŗsi taŗleksiv talu_bäl päilu. siš kēdet nē pädiĳku²²⁵ ärä, viŗ ülez kamre_bäl kaŗzige (parandab:) liŗvage iĳki. siš viŗti sūĳki laŗtel ja kigel oma eŗgil, olli siš mehe veŗ laitse keŗ talu_bält läñnü olliv nē eŗge.

siš pois aĳkanu ütleme: „maksä om kül, äga maõnahka om vähä.“ üttelnu sedäzi väikse älege, aĳkanu kiünma säl. peŗnän üttelnu: „nevä tahive iĳki maõnahka, nē laitse, ma viŗ viŗ!“ siš viŗnu neil viŗ manu. õmmuĳkus ollu kauŗ tūhjä. siš iĳki ä miŗ, et eŗgekse ilusti sūŗvvä saive. talu pois olli kamre_bäl üleven. miŗ paremŗpid palaziv viŗti, temä sei ärä.

üiŗts laiŗts olli palla jalgeg maŗtet. vanast eŗs_ole kedägi jalga paŗna laŗtel. tül kiünun taga_akne, eŗge aig iĳki, peŗnän meŗtelnu et laiŗts viŗgub taga_akne, et palla jalgeg maŗtet. peŗnän teŗñnü vaŗtse²²⁶ paŗtla, paŗden valge kavla paŗtalitel peŗrä. siš kiŗkun pä räŗti põlez ja sidunu paŗtalitege üttele, ja vizanu lävi_akne vällä laŗtsel kaŗte: „pane nüid jala kiŗni!“ koiĳsren olli üiŗts vana inimene, siŗ mul keŗnel, siŗ olli näñnü, temä ezi periz näñnü sedä ärä. meä küŗse: „koēz nē²²⁷ paŗtla jāive?“ temä kärei tã, kuŗna jāive. õmmuĳkus olliv na kadunu.

vanast inimeze uŗseve iĳki seantiv, et eŗge kodu käūve, tahave sūŗvvä.

ES MT 308, 10—12. S. Tanning, 1946.

²²¹ veDeLiĳk, -ĳku, 'vedel, lant'; ²²² kolDas, koltta 'kallas, alt õõnsaks uhuŗud jōekallas'; ²²³ eŗge aig 'surnute mälestamise aeg; kestis 6 nädalat; algas nädal aega enne mihklijpäeva ja lõppes nädal enne mardipäeva'; ²²⁴ hingede ärasaatmise õhtu; ²²⁵ tapetud looma või linnu pead-jalad ja sisikond (kops, maks, süda, neerud, maonahk ja soolikatükid), mida tarvitati toiduks värskelt tangude ja kartulitega või süldiks keedetult; ²²⁶ vaŗtane, vaŗtse 'uus'; ²²⁷ kuhu need

72. Vihtla kivirist

vanast kenelitti, et säl vihtla kiviristi kottal oleved kaiš pulma vaštatsid²²⁸ lännü ja sis elj olevet tohtin kaiš pulma vaštatsid minnä, et sis tappet ära telze pärist nürmīs ja telze pärist nōrik. sis arvav jälle sedä-vizi, et kaiš seävāce om kokku sānu sāl kottal, et sis tappetti üits sur kehndral ärä. sī om niinda vana aig, et sedä ei tã kehnnigi.

temä säl tī vere bäl om sī kivirist. kehnnigi ei mälette ämp. ümmer ta ei lã, kuřdav püštü. küñnetse ümmert, ja vili kašvav ümmer. sī om peris rahval tãmede, kudās ta sinna om sānu. kehnnigi ta elj ol kajunu²²⁹.

nemä ülev et säl vihtla peļlu zen taga bäl pã-r vačkamad oleved kivedest nagu uñdarmenit²³⁰ sisse tet, vähä kešpaigast keřgemppes. küñnetse kül, küñdän ei tule kedägi vällä kive, tazane peļd puha, lakke mä bäl.

üle oru jünig²³¹ om sã ppa kalmettu²³².

ES MT 308, 18—20. S. Tanning, 1946.

METSÄ K.

Ja an Lohk, 90 a., sündinud Metsa külas Intsaare talus; samas kohas elanud püsivalt talupidajana. Vallakooli haridusega.

73. Saadu tegemisest

vanast tetti sattu²³³, kuñ jürikline olli, pelettide mäd. na pelettiv mušta mulla ärä, ja rahk²³⁴ jäi pehja. mä jäi ikki pedemä, es kazva ein ega mešs änamp. — — — sattu tetti sedäzi: rajutti nürt mešsa, sořoitti ta vähä segämin, seš tetti rügä ja nãrid. sādu bäl nī kašviv eiģe maguzã kã. seš sai nürt mešsa pailu är raizat. vahel olli sādu bäl eiģe ä rüoä. (Saadult) vüllä koristemin olli sāl ikki vaēne²³⁵. rahvaz olli odeve, seš veiz sāl teitã²³⁶.

ES MT 265, 14—15. S. Tanning, 1939.

²²⁸ vaštatsid 'vastamisi, teineteisele vastu'; ²²⁹ kaevanud; ²³⁰ vundament; ²³¹ otsejoo-
nes; ²³² kalmistu; ²³³ sãt, sādu 'ale'; ²³⁴ jäme liiv, kruus; ²³⁵ vaevaline, vilets;
²³⁶ tööjõud oli odav, siis võis alet teha

74. Vooril käimisest

vanast käütti meiza võri bäl. tal'namäl't tūdi elgi, rüä elgi. muist pantti señnikku siissi, muist tetti sōmäz²³⁷, pantti rākka²³⁸ päle. narva vētti vīnā. sedā ma mälettā kül ku narvan käütti vīnā vedāmān. pū viitsegā vādi olliv, vīmätse leppetsen²³⁹ seš olliv raūd viitsegā. obezā mūna olli maha panē tagazi tulekku jaōz. vaišt olliv kaitš nādāl't aiga võri bäl. pāri nādāli levāgoš olli mañ. narva reiz olli imelik. rī olliv vaēzā, pū tallegā²⁴⁰. talva vētti vūri. narva vētti vīn puha. kige sūremp vōriōäük sī olli narva. laļjuzā māgi üttel'tti irmuz sūr māgi oleved.

ES MT 265, 15—16. S. Tanning, 1939.

75. Niinest

vanast tetti uhke vīzu pajo nīntest. lehmuzā nīntest olliv kevamppa pidādā. meā eij ole neid kañdōn. kadaje nīn om kül sikke. nīni tūdi sūrte meisu sehest.

kōüt es sā mušt ku lehmuzā nīntest. nīne rāštātēdi²⁴¹, pantti kaneppil sekkā, ja tetti kōūzi. nī olliv lehmuzā nīne. ku tal mušt karp pāl't ärā kišti, sī olli rāštātēd nīn. ku kōre valla olliv pūl, eñne jānivāēvā ikki kišti. tūrestaōl²⁴² rāštātēdi ärā, kuivastaōl²⁴³ es sā ānāmp rāštātē. liñnast kōüt es oštētā mettā.

ES MT 265, 17—18. S. Tanning, 1939.

76. Kirikuteol käimisest ja kümnisest

ku ma poizik olli, seš kōūzi kirikku teōl. kubjas tulli kā, seš aīme kūtūzid palamā²⁴⁴. üiis jala pāe olli ja kaitš obeze pāevā. vallarahvaz teive (kirikuōpetaja) pelli ärā. kümnuze (vilja) vītti sūgūze kā vīl. küm-

²³⁷ sūm, sōmä 'loomasōöt praagas hautatud rukkiōlgedest'; ²³⁸ praaka; ²³⁹ viimasel ajal; ²⁴⁰ puutaldadega; ²⁴¹ rāštā/itāmā, -itā 'niine valmistamisel pärna- või pajukoorelt musta korda, karpa pealt maha kraapima'; ²⁴² toorelt, toorena; ²⁴³ kuivalt, kuivatatult; ²⁴⁴ ajasime, süütasime kütiseid põlema

nüze villä tûdi kihelgoõna pãlt. maõatsi, aida maõ veetti kümnuz vaõtu. kõõstrel antti muist. vallast vitti einü kã vîl. pû antti rõnu meõsast. pû pidi vîjã ezi leikkama.

ES MT 265, 15. S. Tanning, 1939.

METSA K.

Jaan Lohk, 90 a.

77. Matsalu parunist

vana tîñ²⁴⁵ pidãz eõnast eõge sũre sakõslazõz. õitskeõd mẽ ollim õttes kottal külãn. sũgũzen aig olli. temã akõkaz keõneleme sakõslazi. temã jãlle kõõdab: „mis na piãz neiõst õõmmettic vihõkama, na eij ole ju niõnda alva!“ meã õõlli: „nõ õõ iõkki teõpid kã siãn!“ tîñ lãõits niõnda keõvini punazõz, sai eõge vihazõz ja kuõjaz. meã akõkazi vîmãõtti juõtu tegemõ: „te ehõk tuõnedõ maõtsalu parunid, temã õõ õõttelnu, parunist sãõndic al²⁴⁶ inimen akõkab. miõ alvõl parunid, nî õõ meõslõma. te oledõ kül voõn, teil voõna nimi, ega ta teiõst ka roõkemp lugu ei piã, ku teiõste meõslõmest, mis rãõkkijad meõslõmad²⁴⁷ õõ!“

ES MT 265, 13—14. S. Tanning, 1939.

²⁴⁵ kirikuõpetaja Dehn; ²⁴⁶ alles; ²⁴⁷ kj. jãljendab kirjakeelt

PAISTU MURRAK

RAASSILLA K.

Epp Torm, sündinud 1875. a. end. Loodi vallas, Tinnikuru külas; abielludes asunud 3 km eemale Raassilla külla (end. Holstre v.) põllupidajaks. Hiljem töötanud samas kohas kolhoosnikuna. Koolis käinud 3 talve. Surnud 1961. a.

78. *Põlluharimisest ja põlluviljade koristamisest

kuļj_olli sāl ve·za pā·l || sļ·rai·juitti ä·rā | aga nī | ā.¹ kānetti ku·ppu
sedā vīzi | jušt·kui e·legū veļ || noh | et mī·s saļ ikki | te·sta neļv || kā·
neitti | ki·hni | selle vi·tsagā || aga nī ā·pidiv ikki vähā olemā | kaļ niñda
kuļ·veme || ja siš pantti | mā·eñne küñneitti a·rķ a·dragā ü·leš || a·rķk_ader
om pū· a·der || sedā om nūi·d ka·h praē·gu om neļv | ka·ŗdulī | kü·ñnetse
neñdeg jā | jā nī rau·d o·tsa | selleg küñneitti ü·leš seš sļ | mā·ni·ñda·
ballu·gu tedā sā·di sāl_ja || siš pantti nī ā·kū·pantti ma·ha sedā vīzi | noh
kudas tū·l olli | tū·le järģi | la·du² pantti tū·le pōle_ja | tü·vi | jällē tei·sse
küļgi | ja siš pantti nī | mā·ttā miš | sļ ader ü·leš ai | nī pantti ki·ķ sedāš
pa·habidi pā·le | sļ ei·nābūl a·lppōle || ja mu·llabūl pā·le_bol | ka·tteitti
nī | ā kū kik sedāvīzi ki·hni || pälläst ladva o·ts jāļ vähā vā·llā ||

ja ku neļv sešš kü·ll_olli ärā pant nī tu·ŗba_veļ pantti puha pā·le
sihna || ja siš sūi·daltidi³ nī pe·lemā ja tū·l | ā tū·l olli siš puhus lä·bi | niñ·
da_ļ nī ā·kū·kik pe·llevā sāl ä·rā | neñde mā·ttāste_al ja mā·ttā pe·llev
ka siš ärā || ku_na üi·tskeŗd ä·rā peļenu olli | siš lao·ttidi sļ | tu·hķ
lai·jali || jā siš | — — — akkaitti ā·ŗvesti jälle tedā a·rimā ||

ja kudas | ku·daš_sļ ä·gel olli || noh kū·ške te oled nä·ñnu_ķķi⁴ miš
eļ·ge okšline kū·šk om || — — — siš rai·juitti sļ kū·šk ma·ha_ja | noh sļ

¹ haod; ² latv; ³ juhuslikult kahekordne passiivi imperfekti lõpp; murdepäraselt sūidalti; ⁴ näinud ikka

olli juba e-ñne tei juba ja teitti sis ka-h || ra-i-juitti si kü-šk ma-ha ja lei-
 gatti oma te-řve | me-řt ärä niñda pik ku ta-heitti | sedä o-kslist | kü-ške | ja
 ae-tti si le-hki || ja sis pantti | nä ni o-ksa lei-gatti pa-rajazas ärä ütte
 pi-kkutses || ja seš pantti si le-hattei kü-łg pantti pä-lebül seotti kai-ts tükki
 ü-tte ja siñna pantti ai-za kü-łgi | ja sis si olli si- | si | ader veš si- ä-gel || si
 kušutti ka-ru ä-gel⁵ || ja si kšpperi sāl nu-řme müdä sedäzi nagu sedä | mä-t-
 likku mä-d müdä ||

no | se-däzi teitti sedä pe-łdu || no kaš si- | (naerab) sedä meni nä-ñnu
 niñd o-m sedä ei-ol nä-ñnu aga mina näi- tedä | nř | si | ä-gel olli-s niñda
 ke-řge et nř | inimene | niñda ma-dal-et sai i-řtu siñna pä-le jušt | ke-řge | ke-ř-
 ge-šs o-le || ja ni pu-łga sis olli-vä ni- miš ve-däzi-vä sedä laijali pu-ha
 neid tu-řbid sāl ja | pu-rustivä || se-däzi teitti sis sedä ü-t mä-d || ja si-ñna
 teitti sis vili pä-le-ja || ja kazuš miš i-řmus sāl selle | ärä pelettä-d mä-
 bäl || sedä teitti kü-l ja kü-l || ega sedä pe-łdu niñda pałlu ešs o-le ku nül-d
 tedä om || tedä teitti ve-zast ja . . . sō-dist teitti ma-nu sedävi-zi || (Kuidas
 seda üteldi?) kü-ttüš || kü-ttüst teitti || (Kas teistmoodi ka tehti?) no se-däzi
 teitti kš me-neš ko-hal ma näi sedä ka-čkř ärä || ni o-ksa olli puha siñna | no
 o-ksa pidi-vä ikki kuš-va olemä || ki-k lao-ttit⁶ seäzi mä-špäle ja sis süidatti
 siñna tuli | jälle sāl | pä-lt tüle pä-le-ja ni pe-łlev sāl sis ä-rä | ni o-ksa-ja
 pe-lettivä sedä | ei-nä-ja miš sāl o-lli ja pelettivä ä-rä aga si kü-ttuše
 tegemine olli nagu pa-rem tegemine | si olli | si mu-łd veš si | tu-hk si olli
 vägä ä- sāl selle mä-špäle ||

e-dimezel äštal olli ta a-łb teittä kü-l || olli tu-řblin⁷ ja olli si- kah | jū-re
 sehen ja | aga juba a-ja bi-kkult⁸ läišt pä-le läišt pä-le kuš mi-na olli | sai
 te-řve sūr nu-řm sedäzi te-ř || üi-š äštä teitti rä-ške⁹ | tei-ne äštä rä-zikke-ja ||

siñna kuš ki-ge-špäle ta teitti si-ñna | külvetti su-vi rü-gä pä-le || su-vi
 rü-gä ei-ol-je jū || rü-gä külvetse sü-güzi ja tei-ne äšta lei-gatse || aga siñna
 külvetti su-vi rü-gä ja sü-güzi | lei-gatti temä ä-rä || ta olli väi-ksem
 nagu | kuš si pe-ris | rü-gä || jušt nagu ke-heittum olli veš || ta-š ješva
 va-łmiš sāda višt niñda lühikse ä-gä || noh peräst teitti eot a-šja siñna
 pä-le || (naerab) kü-ttuše mäle | teitti i-nimeste nāri || nō lōma nāri om
 seantse sū-remä ja- | ü-märikku | i-nimeze nāri olj seantse pi-kkelikku ja
 seantse juštku ke-verä olli tei-ze | aga nemä olli se-llest | ka-list olli na

⁵ karuäke, oksäke; ⁶ laotati; ⁷ rohumättane, rohukamaratükiline; ⁸ aja jooksul;
⁹ räzičke 'natuke'

Epp Torm

ma-guzemä | tū-relt sū-di || ega neid ei | miü. tädu beräst neid es ke-detta
mitte | tū-relt sū-di aga eice ma-guza ollivõ ||

si-ŗbigä leiġatti nū sī. olli a-lb tū. kül vā-gā alb tū. olli sī. jumal oi-tku
sī veŗ se-llä nä-däl aiga leiġatt ikki ta-lul rü-gā | ikki nä-däl aiga iga
päe. || ommukku va-ra mintti lei-kkamä senigu ehtuni aga sis sä-l ešs,
ole | sepäzi ei sei-tse tu-nni veŗ ka-hešsa tu-nni || ikki päe-v o-lsa || ja sis
tetti na a-kki || noh pantti pū-šti sepäzi | larva ü-lespõle ja tüve a-llabõle
sihna pantti sis kai-ts ko-lm vihku pä-le miš ki-nni seotti ja | pantti nī pä-s
pä-le sihna || se-nicaõva ku neid sāl seŗ | ve-tma akkatti ja pe-šmä akkatti
sis pantti na pū-šti üles pa-ŗzile | pantti ka-itteli rialt ku olli ninda
ke-ŗge | sī | ta-re la-gi | pantti ka-itteli ria-lt ü-leš ja ku neid sis ma-ha
sāl ve-ŗtti sī olli jälle üits a-lb tū. || vā-gā alb tū. ||

mintti sis ũ-zi sihna ta-ŗre sis olli seantse la-õva || ma-i meŗta neid
kudagi ü-ittelit || ra-batse la-õva | kuŗsuitti nā | teŗ-zen oŗsan miš o-ma bül
olli sāl olli kai-ts jalga teŗ-zen oŗsan olli üits ai-nuŗ jalg ja | sis | sī | sī. ois

olli ke·rgem mis o·ma_bū olli || sis ve·ttid sa vi·hk vi·hult¹⁰ ja | sedä (viisi)
 va·štu laü·da sis ta·ppetti¹¹ nī te·rä vä·llä || sä·l't tappetti vällä seš | olli
 jälle | ri·ha_al keš jälle | tü·vezit leive | keš tüve leive || ja mui·št känivə
 na ku·ppu | olli e·le kü· || ja pantti nī kü· sis üles kuš_na pa·ntti ta·re
 pāle ja | laü·dil jā | aetti na siinna ü·les puha ja sis olli sedäzi | pe·š·
 set | rü·gä || rüä· ja·nī olli a·lb ollī sī pe·šmin alb ja ol·lei·kkamin a·lb || aga
 tei·zi villu | no neid nīveti vi·kkattig jā nī | nī· ma keneli eñnist ä·rä kudas
 neid se·kkuittide_ ja ||

— — — keš ku·nsti eš piä· sī akkas kuna ta·hte e·šmaspə veī tei·
 zivə || ešmavə eš üteltät ä lei·gattə olevəð | a·kkattə olevəð || ikki laü·bə
 pidi a·kkattamə || e·gä_üits eš panē sest tä·hele kül — — — ||

e·ñnemel āl olli kâ·ra kah lei·gat | nüid eš lei·gattə änam kâ·ra
 mitte || si·rviğ ja·h || sī· nīveti ikke vi·kkattigə || ja sī· pantti sis
 jälle | reu·kku || re·deli ala_ ja pantti siinna | seni_gu_ jäl pe·šmə akkaiti
 sält ja ||

(Kuidas lõigati otra?) no_ ja sedäš_s·ma·mtti ku kâ·ragi || i·kki vi·kkat·
 tig || (Aga kui ta lühike on?) no laš_ ta o·lla lühikke vi·kkať veť maha_
 i·kki || (naerab)

e·rneť ja ta·ttert jā | sedä oll_i·kki || no nī· niñda sa·muitti ka nīveti
 vi·kkattigə ikki || (Kuidas need pandi hunnikusse?) ikki re·delte pā·le || u·nik·
 kun nemä_s kuiva ä·rä mitte || repeli_a·la seš siinna pā·le ||

(Kuidas uba pandi hunnikusse?) u·ba pantti | noh | niñda sa·muitti
 kâ | ü·tsibidi siñ re·deli pāl || kui paēlu sedä uba o·lli uba olli vä·hä
 mahan || sī pantti seäzi re·deli_bāl tüve vä·llä_böle_ ja | ladva si·ssi_
 böle_ ja || (Kuidas lõigati uba?) sī· lei·gatti si·rviğ ||

ja pe·renaine olli ka sis (viljapeksmisel) tū·l olli_da kuš ta·htən || pe·re·
 naine olli_s kü· kändjä || tü·drukku ja poi·zi ja su·laze ja nī seš | taren
 üteltiti eť nī ra·bavə || keš va·štu laüda | le·hksivə || no sī· olli alb kül
 jumal oi·tku kü·m ta·re olli | ni·ñda kañgest kü·m ta·re olli eť_eť | ve·ť
 jūšk mī·dä pā·d maha niñda_ť i·rmus || (Kas tüdrukud ka rabasid?) i·kki | ikki
 tü·drukku rabazivə ka·h || ega sāl eš va·liitə eť tü·druk lāb si·nna veī si·nna
 veī || ke·rgeme tū_bāl | ikki puha olli | te·gemən || (Kas vastu seinä ei ole
 löödud?) ei_ole vastu seinä lūid | ik va·štu laü·da || ikki va·štu laü·da ||

KKI MT 215, 33—43. A. Univere, S. Tanning, 1958.

¹⁰ ühe vihu kaupa; ¹¹ tapma, tappa 'vihkusid vastu rehепinki lööma'

79. *Endisaegsest rõivastusest

üits va-na nimen ellj sã-l vīl | mi-nu emä olli ik nõ-r¹² inimene | aga
sī olli üits eī-ge va-na olli | o-kki ehen ke-drās ikki | sãl sa-man ta-lun
olli aga sī. olli mäel ikki sãl me-de mañ | la-tsi oiməñ ja || ke-drās o-kki
ehen ja | sūr pu-natse vėreo tanu olli pä-hän tal || noh | pa-lla pã-g || ja
pi-kkã jũ-sse se-llã bāl va-lla || — — — ||

se-ss olli a-me mis kige a-la panttav olli | nüi-d om sä-rk || ja
sī. | sea-ntte olli dal sis se-llän ja — — — si-n olli vä-řrel pã-l ja eī-ge
laija käi-sse¹³ olli || sī. olli pallalt se-llän | käi-sse vä-řle olli kik vä-llä
ēmmeļ sevāvizi puha ja si-t ja | olli vä-llä ēmmelē tal || ja s pi-k-
kuitti iñnē kō-řtt olli¹⁴ tal ü-mmer || pe-hi oļi ikke olli ki-ge rohkem oll ikki
pu-nast || ja sis ro-hilizi ja si-nitsid ja va-loid rippe ja || lai-ja ki-řjä
olli || olli sea-ntte tal seš | sãl se-llän ja ||

ega dal vī-ze kül ja-lan eš — — — vī-ze ma ja-lan eš näe. ma näi
vī-ze kü-l aga ja-lan ma eš näe. dal || noh jah | sī. olli seš sea-ntte || (nae-
rab) miu. la-tsebeļvest ešs ole mūd ke-dãg et | et ollim me sãl u-lgan
mei-d olli ulkka la-tsi ja || jã | niñda sa-muitti ega sis sevãzi ešs ole la-tse
e-hitted¹⁵ nagu nüi-d om || e-ss ole || ikki niñda sa-muitti kudã ja ke-n-
nig ollivē || ja | ja va-na nimestel olli sis vīl | ma kenele neid va-na aigiz
a-šju meantse rī-de¹⁶ neil o-llivē || sis olli neil | sevã pã. le-řga¹⁷ | sevã | ma i
mešta teil ü-ttelēta | villatsest leřgast olli || ki-ge rohkem olli ikki sevã | pu-
nast || ja sis olli si-nitsid ja | va-loid ja | ro-hilizi siàn ka-h || oļ üits
sea-ntte | nõ üits ni-ñda pi-k olli | ma i-lma sūr säu-kk¹⁸ olli || ja si-n olli
seantē nū-ř pe-rän || seantē pa-lmičk olli pe-rän || ja si-t kovalt oļi ki-nni
seot sīt oļi nagu ü-marik || ja sī. pištēti pä-hã | sī olli sis pã. ehe jälle gu
ta-heiti jälle | e-hti || (naerab) mull ešs ole mē-len — — — mis | mis
ku-nagi ķeřd ikk o-lli ||

ja me-štel | me-štel olli sis jälle | noh me-štel oll ikki | ega neil sea-nt-
sid ře-vid ešs ole nagu nüi-d om || pi-kkã | mušta su-kka olli ja-lan pe-lvist

¹² murdepäraselt nūr; ¹³ varrukad; ¹⁴ pikitriibuline seelik oli; ¹⁵ ehihtemä, -itē 'ehtima';

¹⁶ murdepäraselt řeva; ¹⁷ pã leřg 'värvilistest villastest lõngadest peaehe neidudel';

¹⁸ säuk, säuga 'kimp, kobar'

sañdik mu·šta su·kka ja pa·stla olli ja·lan ja·s | ka·plegə olli seni·ga·ou
 pe·lvist sa·ñdik sis seo·i || ja ta·lve olli neil sis pi·kkä va·lge | na·hk
 ka·zukku || la·mba na·hast || eì·ge lu·mi va·lge ku·da | ku·da va·stana
 olli || sî· olli·s pu·natsə ja mu·šta | ri·hmagə ä·r·peì sedäzi nõ li·ñnast tūpi
 seašt | na·hka | ve·ri pu·nane ja mu·st || sî· olli sis sellegə ä·r te·t ||

aga se·dä pañnu sis me·he | sel va·lgele ka·zukkul pā·le sedäzi ütte
 kē·ru || te·mä¹⁹ om nüid jumal tǎp·kuì va·na temä om kuš·ta mul om
 jā·nü | ja sî· olli pi·kkem vīl ja na·rma o·tsan | pi·kkä na·rma || sî· olli
 neñde e·he sis || sî· olli ve·ri pu·nane — — — nüid om ä·r luittunu || pu·š·
 sak || (naerab) sî· olli pu·šsak — — — || (Missugune oli seelik?) ja
 sea·ntte | sea·ntte | sedä mü·di·s olli nī našte sē·likku²⁰ || o·ma | kedrūt
 le·ñgast || jä·mmest leñgast i·kki || kō·rvi || nī kuštuì kō·rvi || noh ku·ma
 sedäzi ke·nele miul om ru·mal ke·nelttə sedäzi neid kō·rtte || — — — ||

ja sis me·stel ja na·stel olli ütte·bāl sis | sä·rvi om nüid kige a·lu·
 mize | aga sis oll kige pā·lmize || — — — nī (= pikk·kuued) olli mu·štast
 villatsest ri·dest | ja pu·natse nõriə oll na ä·rā·peì || me·stel olli sis
 sīn | no sīn olli pant pu·nast ka·levid | sī·n·gohal sedäzi sāl me·stel olli
 sāl si·nine nū·r ü·mmer ja na·stel olli ikke pu·nane || (Kuidas neid nööre
 kutsuti, mis peale aetud olid?) nõ·ride eñmetti pā·listes²¹ noh || ikki nemä
 olli a·ru järvi kah sedäzi ikki kē·rušse²² || mi·tmed pi·di olli nī kē·rušse || eige
 toredē·kki²³ || eige to·redə || mull·om sä·rk sāl mü·zejuñmin | ma tä·
 sedä || ja sî· pā·leñgə om ka | sāl mü·zejuñmin || no sedä·om üiis vī·š·
 kümmeñd äštad ku·sî pā·le·ñgə vitti || — — — aga sä·rk veib olla ko·lm·
 gümmend äštad || no sea·nlse | sea·nlse olli seš | nī sä·rvi || ja nī· olli
 sis su·šve sellän ja ku ta·lve mintti sis aetti kasuk a·la ja sä·rk pā·le || sis
 olli se·dä·vizi ||

(Kui laulatati, mis siis oli seljas?) noh | vanast i·kki nī sä·rvi olli
 pā·l || ikki sä·rvi olli pā·l || ja se·dä kenel miü e·mä ega miä· sedä·s näe
 ega te·mäl ka sedä eš·o·le || vanast ei·jole o·llukki müd | se·llän
 kü²⁴ | na·stel kü | a·me ollu ja sä·rk ollu sāl pā·l || ega te·mä sedä kü·ll·eš
 näe veì | nä·ttä ta veis nä·ttä veis kü·l aga ega te·mä sedä·eš piä·
 änäm | mitte || et sell·äl | sellel ajal ||

¹⁹ sellega on mõeldud meeste villast vööd, pussakut, mida kj. kirjeldab allpool;
²⁰ kirjakeelne sõna, murdeomane kō·rvi; ²¹ nöörid õmmeldi peale; ²² punasest nöörist silmuse·
 kujulised kaunistused pikk·kuuel; ²³ = toredē i·kki 'toredad ikka'; ²⁴ kui

(„Kõrt“ oli ikka?) *kõ·rī olli i·kki || nōh | te·mä olli juba te·mä taht
nagu u·hkiem inimen olla seš || seš tei omal ka·kki | seändzid | u·lle | rē·
vid || noh | egä seš o·štei rēvast ešš ole ki·rju | oštei ešš o·legi || oštei
ešš o·legi sugugi || ja miš sa ki·rjust vīl keneled ||*

*se·š ku miu ezä är su·res no sedä om sei·tseümmend ä·stad | mei·l
tädi mu·šta | lei·di veī noh | rē·va | se·antse nagu sä·rgi rēvas nüid | vä·rvi
mu·štaš || ki·rivest ešš o·le || aga te·mä taht i·lusaməd omal | ku te·šteli
olli || ja nüid | noh a·spelt te tā·de kuš leḡg pä·le aeise || le·ḡg olli a·speli
päl ja | ja si·s | siš mä·hiiti ta | noh | oll·ik ni·nda ballu mād mähitti
ta | ei·ge kevasti nīdige ki·ñni ja tei·ne lu^k25 jäetti va·lla || ja si·s pantti
temä pa·ita ja vä·rviiti || si· mis kevasti ki·ñni mähitt olli | si· eš lähä
mitte mu·štaš | aga tei·ne lu^k läits mu·štaš | ja si·s tei temä omal | se·lle | va·löe
kõ·rvi || lu·mi va·löe || vi·llatsest leḡgast i·kki || ja seš ü·leš lei²⁶ | ku·pa
sedä kõ·rtti | veī sedä kaiḡgast üleš lei· | kü·mne veī ka·ttegümne leḡga
tagalt pañd ütte ki·rju ja se·däzi kudas ta si·ssi ka·h || ma ole nüid ka
vīl seast | o·štei rēvast nä·ñnu || me·neš kohal tulli rišt me·neš kohal tulli
ri·p || olli sea·ntte || temä taht u·hke olla || (naerab) temä tei neid u·lle
tü·kke vahel ||*

*ja ta | ja kudas üi·lskeḡd jälle ütte ka·ḡga || pu·natse ka·ḡga ja | ro·hi·
lis täppi si·ssi || neñda kudas neid tä·ppe koe·tti ütts seände sūr lai· | lai·d
pantti sinna va·hel noh si·antte lai· lai·d pantti sinna va·hel | ja kuš neid
tä·ppe teiti s käneiti si· laiud ü·lešs et nī leḡga ü·leš tulliv al olli ei·ge
pi·kkätsi le·ḡga²⁷ | aga pä·l olli tä·ppi || no ta ta·ht sedäzi te·ittä ja
tei· || — — — ||*

(Kes kandis pealõnga?) *ke·šse || nō jaḡ | e·gäl | olli se·antse || naištel
jaḡ || naištel siš pantti pä·hä ja si· | si· tu·r rippus sin se·llä bäl ||*

*na·stel olli se·lu || te nüid ehk oled nä·ñnu seantsid väiksiv se·luk·
sid || ei·ge väi·kseke om nüid || aga siš olli mai·lma sū·re | se·antse ku·si
ta·drük | olli | ri·ñnan | ütletti i·k sedäzi | et ku ta·ludüitrel taheit se·lu
ošta ku mu·bu eij ol sānu siš müi mu·llik ä·rä ja ošteti i·kki se·lu || i·kke
egäl pidi o·lem ja sedä ma näi· kü·l kah neid se·luzid || ja sū·re e·lme olli
neil egäl kā·lan || me·nel olli ko·llatse²⁸ me·nel va·löe | me·nel meanise
ke·llekkil olli | ei·ge sūre e·lme olli neil kā·lan || ma mä·lettä sedä ki·k pu·ha ||*

KKI MT 215, 81—92. A. Univere, S. Tanning, 1958.

²⁵ järk, jätk, tükk; ²⁶ *lūma*, *lušva* 'kangast käärima'; ²⁷ pikalt kudumisest väljajäänud lõngad kangal; ²⁸ murdepäraselt *kellatse*

80. Rätikutest

olstre ja taŗvastu om keru²⁹, aga taŗvastun olli teist mŗdu kelemuŗre. rŗva olli taŗvastun seantse sama ku olstren veŗ paŗstun. sāl majima vahet eŗs ole mitte. aga rŗttel olli vahe kŗl. taŗvastun olli seantse rŗtti oŗtet valgest rŗvast. ja sis olli sŗ tagumine nurk, mis sellā bāle tuleb, vāllā bōle, olli leŗga vāllā kiŗt sedāzi miŗtu keŗda. sŗ olli neglagā teŗ jalle iluzāŗ veŗ auklizeŗ. ja sis lacibaikka³⁰ jāl ūiŗt laŗpikke sedā pallast rŗvast. koŗt leŗga vāllā kiŗt olli, nŗ teŗti neglagā kiŗ ūiŗmer, eŗ aru jārōi³¹ aukke tulli, kiŗjā jārōi nagu akne karŗenidel om ja piŗt olli kā rŗttil vŗen. sŗ olli oma teŗ, ēgeldet.

olstren seant sid rŗtte ess ole. olstren olli valge rŗŗ kŗl, olli iŗki kaŗt rŗtti ūiŗmer bā. pāl olli sis kaŗ olli siŗirāŗ, ehk olli siŗsirāŗ. valge rŗŗ olli kige al bŗl. ja sŗ valge rŗŗ riŗiŗti veŗ tārŗeldit keŗvāŗ. sŗ sŗetti ilusti kaŗdi jārōi ūiŗmer bā. sŗ pidi tagaltpāl kaŗdi jārōi ilusti olemā. tagalŗ, nŗ kaŗdi olli ilusti ja kānāŗpu³² sŗetti ilusti.

tŗman olli siŗsirāŗ veŗ muŗkliŗ. muŗkliŗ olli seānde ēige ērn ēhuŗke, sellel pantti kā piŗt vŗri. tŗmanu veŗetti, miŗ niŗda ārā kaŗt olli, nŗ olli ka keŗvāŗ riŗiŗ, nŗ tŗmanutsā³³ rŗtti. ku da vaŗstem olli, sis kŗiŗti tage kirikkun veŗ kuŗ taŗtan, sis olli ta valgel rŗttil pāl, ku vanemes lāiŗt sis meŗti ārā ja riŗiŗti keŗvāŗ.

miu emāl olli iŗki seant sama rŗŗ. sis olli sŗ mŗd ja egā ūiŗt taŗt iŗki mōdu jārōi olla, nagu nŗldiŗi. emā oŗt omal miŗtu siŗirāŗti, temā taŗt ēige ūhke inimene olla. siŗirāŗttil olli valge peŗi ehk vāhā rŗmikkas. niŗda laŗ punane juŗ olli vŗen, kolm tolli iŗki. nŗ siŗirāŗti olliŗ pallu eŗtsame ku nŗldize. vāgā iluze olliŗ, lāiŗsiŗvā kaŗgest jaŗ. seantse juŗtku piŗkkātsi leŗga olli pāl nagu kiriveze veŗ kilbilize. ku sa kāēge ūle teŗmazid, nagu tŗinimeze kāzi om kare iŗki, sis jāl kāē kŗlge ku ragin. nŗid ei sā arugi, eŗ siŗirāŗ om, nā ei lāiŗi ei. aga seŗ olli vāgā iluzā.

KKI MT 201, 15—17. S. Tanning, 1958.

²⁹ kōŗvuti; ³⁰ lacibaik 'pealagi'; ³¹ arvu jārōi; ³² kānāŗp, -ŗpu 'kāānak, kant';

³³ tōō juures kantavad

81. Kanga värvimisest, vanutamisesest ja pressimisest

siš olli särk kige pälminä rēvaš ku kuškil mintti, nagu nüüdigi aijaš sürem rēvaš päle. särk täit nüüdize mantli azet.

sedä ma kenele, miš kige pääl olli, ku ma mäletäm akkazi, eiğe vana inimestel. villa kästiiti³⁴ ezi kästegə ja sī kedrätti ärä ja tetti rēvaš. sī olli mubugi jäme lehg. sī tetti siš muštaš rahviga, rahv³⁵ eiğatti; sī olli seände mušt kivi. tūdi rahvi lihnast ja sellegə värmitti. ku ma megle, siš tuleb mul eite — — — ku sa lamba massa oled näinu, selle mõduga, aga mušt. ku da ärä rahviiti³⁶, värmitti, ezi tedä mešti ja ėruiti nagu vanuttida, kättegə ikki. ja siš ku ta ärä mešt olli — — — ünol om päri ja peñni, siš pantti siñna päle si rēvaš. alł ołš ėmmelłti kiñni. siñna pantti laud päle, üiłš veļ kaitš veļ. siñna pantti kivi lašva päle. sī litsus temä siš sirgu. sī olli siš prešminə ja vanuttamina puha.

ku da ärä veninu olli, siš olli ta ärä kujunu kə, ligest peräst³⁷ pantti ta siñna. siš veetti ta sāl ja mähiiti — — — varv veļš seantsa-ma olla ku sī sīn. siš kišti ta siñna varva ümmer eiğe kevasti kiñni. tejne inimenə oiš kiñni ja tejne siķkuł veļ mähkis. sī pantti varvaga tuppa veļ aitta veļ kuš tahtə, sāl selž mene päevä. sī olli siš prešmine. ku rätsep tedä teļ, siš rikrašvaga veļ rešrašvaga rikkis tedä vīl sileš.

siš ku tedä (= särki, pikk-kuube) tetti, siš nõritteidi ta punatsə nõriə ärä — — — siš olli reijuste pääl³⁸, sīt akkazin nī rejga. nī reijusse ollivə kiñdreni kattel pūl. sī (reijuš) olli punatsest kalevist kummagis pūl, punatse nõri olliv sāl kalevil ümmer. sī eiğatti särği sīl. kañdla alł akkas si sīl, laiłš senicu alla.

särği käište ołsan olli kə punatse rejga vėren. ümmerł kala olli valla, sīn kala ümmer olli ka ikki punane nūr ja rejga. meštel olli nī kalevi ümmerł sinitse nõrige nõritteid. kalev olli ikki punane. ehen olli punane nõrittus nagu našteloļ.

³⁴ *kāštma, kāšti* 'kraasima'; ³⁵ trahv, must ostetud riidevärv; ³⁶ *rahvə, rahvi* '«trahviga» riidet mustaks värvima'; ³⁷ märjalt; ³⁸ *reijuš, -še* 'punasest kaleviribast ja nõörist kaunistus pikk-kuue kummalgi küljel'

taŗvastun ja olstren olliv ũttemõdulize säŗgi. avjan ja kark-
sin olliv mušta vaŗmusse ilma nõriitemedā — — —. ũle vŗjegũmne āstā
om tagazi, ku sŗnbũl säŗkke ānām eš kanneŗtā. iŗkki ũtte keŗragā (Holstres
ja Tarvastus) leppe sŗ sŗŗgi,azi ārā.

KKI MT 201, 19—23. S. Tanning, 1958.

RAASSILLA K.

Epp Torm, 82 a.

82. *Sea tapmisest, liha soolamisest ja lihatoitude valmistamisest

sũre siā. olli ja || siš kuŗsuŗti kũlāst kā a·bi kuŗ. dat ta·pma mintti || olli
sŗ sŗga aŗ·dun veŗ | noh siā. olli | miš sōdeŗti sō·de siā.³⁹ nŗ neŗ teŗti
aŗ·du || jah | aŗd ollŗ ũ·mmer || olli da seš kunnig ũ·nen se·hen sāl | laŗ·dan
veŗ ri·ha al veŗ || olliv sāl aŗ·dun ja s kuŗsuŗti kũlāst kā a·bi ku ezi
niŗda bāllu ešs o·le | ja ku sũ·r si·ga olli sŗ te·ŗteŗti ũ·leš aŗ·du bāle | ja
seš | pantti tedā aŗ·du bāl || teŗze oŗzi vā ki·hni || ku sāl mi·ŗtu si·ga vŗl
aŗ·dun olli || mā olli ũi·ŗskeŗd ezi kai·ŗsman ka sāl || nŗ taŗtsivā inimest ā·ŗ
sũŗvā ku sŗga rŗ·kkis i·ŗmsaste || sŗga rŗ·kkis senigāvva ku dal e·ŗg vā·lā
lāŗts || aga nũ·d tapsetse niŗda ā·rā eŗ | sŗga eŗ rō·gigi sugugi ||

ja si·š | ku dal e·ŗg vā·lā olli lāŗnu siš vŗtti pa·ntti temā | siŗna | nagu
ta·lv iŗkki ta·ppeŗti ja sũ·gũzi ja | pantti rŗ· bāle ja vi·tti temā seš kaŗ·ge
mā sāl ko·dust | no meŗ·l vitti ta a·lā je· vŗŗ sāl je·gi jŗš k eŗ·na aŗjast
lā·bi || vŗtti siŗna je· vŗŗi ja | siš ke·ŗveŗti nŗ ka·ŗva sellāst ārā | e·lgeŗ | eŗi
melt teŗ·ne kũl g ā·rā s kāneŗti teŗ·ne kũl g ja seš valāŗti kũ·l mā veŗ pā·le
ja rō·bitsideg⁴⁰ ja miš sŗ vi·kkāŗ ja vana vi·kkāŗti miš o·lli siš kiŗti sŗ
ke·nŗs pāŗt ā·rā ja | siš vŗtti tā māe·le siš ākkāŗti sāl pu·hastāmā vŗl || ka·ŗva
ke·ŗveŗtide | tu·leg ā·rā || ja seš puhastit ta sāl pu·htaš jā | seš pantti
tā | sũ·la ||

nũ·d riŗpuŗtāts ũ·leš aga se·š eš riŗpuŗtāŗd ku·ŗkil ũleš || ta·ren no
la·ŗva bāl tedā sāl seš | pu·hastid seš pantti ta ku·mali siŗna ja me·ŗti
ta ilusti pu·htaš ja | sālsa·man ta leŗuŗti siš ā·rā ja | jā pantti tā· | sũ·la
neu·sse || (Missugused tũkid soola pandi?) ku·das || ki·k tũkki | ki·k tũkki
pantti sũla || (naerab) || te·mā leŗuŗti vāikseš tũ·kkes ega tā | noh olli ka
seant sid kũ·l miš sũre kũ·lledũkki olli ja ki·nŗsu ja | pantti se·dāzi | nũd

³⁹ sōde sŗga 'nuumsiga'; ⁴⁰ rōBits, -a 'mõõgakuuline puust abinõu lina puhastamisel'

et pañnagi sevāzi nūl_D leḡoutse vāi_·kseš tükkeš || ja pantti | sū_·la_· ja | ja si_·nna_·siš | vāi_·ksit tükke va_·hele_·jā | olli | olli_·da se_·dāsi || sū_·la ka_·zi_·nast jā_· ja teiti se_·dāzi kaḡ et | ke_·vāde sō_·laṭṭi ū_·ṣvesti || veṭṭi selle va_·na sū_·lvī sīst vā_·llā_·ja | ja pantti ū_·s sū_·l pā_·le_·ja teiti sū_·lvezi pā_·le_·ja seṣṣ_·eš lā_·da ku_·skil aṭvas miṭte ||

olli menigeṛḍ jā_· et tulli nagu a_·l_B mai_·k manu_·veḡ | lā_·mmege⁴¹ || i_·kki pidi tedā jā_·rci vāttama ja te_·ltām⁴² seṣ sevāsi kudaš tā | sū_·ndis || — — — ū_·mmert ā_·rā | ja puhastid na (soolikad) ilusti pu_·htaš | kā_·neṭṭi ū_·mmert | teḡze kū_·lle pā_·le || si_·zimene pū_·l vā_·llā_·bōle || jā | puhastid ilusti ā_·rā_· ja pantti na ā_·rā | no vanastā teiti vo_·ršte | ve_·ri vo_·ršte || ni sō_·likku teiti ki_·k vo_·ršteš || ta_·ḡḡu kē_·deṭṭi ā_·rā_·ja | li_·hage noḡ | seanṭse vāikse li_·hadū_·kki olli se_·hen || nī kē_·deṭṭi ā_·rā siṅna pantti ve_·ṛḍ kā_·jā | jā | vo_·rštirohtu_·ja | aetti sō_·likku siṣsi_·ja || aetti neḡḡ jā_·mmid sō_·likkid ka tā_·s ja pē_·nikse aetti mu_·ḡuci tāis || ja nī teiti vo_·ršteš seṣ jaḡ || miš siš ū_·le jā_· veḡ seanṭse . . . jā_·mmid olli | nī pantti sē_·bišse || sē_·birašva sekkā ||

pā_·di_·kku || lam_Ba pā ja_·la ke_·r_·vettidā tuleḡ ā_·rā | nī vi_·lla pā_·lt ja | meṣti na pu_·htaš ja siš ku_·p_·pattid na ā_·rā ū_·lte vī_·ḡā || no kē_·deṭṭi | kē_·deṭṭi ā_·rā || ja seṣ pu_·hastid ilusti ā_·rā_·ja | siš pantti ū_·ṣvesti kī_·mā || e_·nne teiti kē_·deṭṭi ā_·rā teḡze vī_·ḡ | no niṅda_·t kī_·mā ae_·tti pa_·llal_· || pa_·llal_· kī_·mā ae_·tti_·ja || veṭṭi_·s ā_·rā_·ja || ja seṣ ū_·ṣve vī_·ḡā pantti na kī_·mā ja | kē_·deṭṭi ā_·rā || siṅna teiti siš veri kāk_·ke_·ja | ka_·r_·dulid ja || kā_·k_·kil pantti ra_·šva_·jā | ja | noḡ | sedā liha lī_·mi ja | ja ku liha kī_·je⁴³ pā_·n pantti liha lī_·mi_·ja ra_·šva pantti ja ve_·ṛḍ ja | teiti veri kā_·kke || o_·dra ja_·hust || no peris ikki nagu jā_·mmest jahust miṭte | eṣṣ_·ole pū_·ḡe_·le jahu ega seā_·nde pē_·ni_·kke || peris jā_·mmē | jahu ikki nagu | ja_·h_·vattēd jahu ||

va_·nast teiti ra_·zu sevā_·vīzi_·et | ra_·šva ru_·hi olli || ja ki_·r_·veḡā ra_·i_·juṭti temā e_·i_·ḡe pē_·nikses niṅda_·et_·ta pē_·ni_·kke o_·lli juṣt || et_·ta juṣt e_·i_·ḡē ilus pē_·ni_·kke o_·lli || ra_·i_·juṭti sāl ā_·rā_·ja siš teiti | juṣtku le_·vā pā_·ṣ olli | pantti sī_· ra_·šva ke_·lu pantti siṅna ū_·mmert nagu ra_·šval o_·m sī_· na_·h_·k pā_·l || pantti sī_· siṅna ū_·mmert ja olli ku le_·vā pā_·ṣi_·ja || — — — sū_·la olli ka_·kki pantti siṣsi ku tedā ra_·i_·juṭti | pantti sū_·la ka_·ḡ ja || sī_· olli tō_·res siš || aḡa nū_·l_D su_·lattāts razu ā_·rā aḡa siš ta pantti tū_·rel_· || ja sāl_· seṣ ve_·ṭṭi_· kui olli va_·ea ku_·skil ko_·hale || sō_·likku razu miš i_·lus razu olli sī_· veṭṭi_· kā_·omale || miš eṣṣ_·o_·le miṭte | sī_· pantti ū_·ṭten sō_·likkideḡ siš siṅna | sē_·bišse || no

⁴¹ soojaga, soojal ajal; ⁴² tehtama; ⁴³ liha kees

se-dä veis kä-kkešse ka pañna || kä-kkešse pantti jo ra-šva || eñne su-lattio ä-rä jah | ja sis pantti verð tü-rest peräst⁴⁴ käkkišse ega_{pa} sāl ä-rä_s kī | seni_{gu} käi-k kije || (naerab)

(Kuidas sulatamine käis?) pa-ñni pāl || pa-ntti pañni_{bāle} ja | sāl juštku na-hk ü-mmer || juštku na-hk om ü-mmer sāl | sī- veetti ä-rä ku ra-zu veetti sel na-ha_{güll}lest ärä ja sī | sī rašva ke-lu pantti sel ra-šva pä-šil ü-mmer siñna || sī- ois⁴⁵ ta ilusti ki-ñni sāl nagu ||

(Kuhu rasvapätsid pandi?) nī pantti | si-ñna kuš li-ha ollī siñna ne-ussi || li-ha | li-ha to-ñni ||

KKI MT 215, 49—56. A. Univere, S. Tanning, 1958.

RAASSILLA K.

Epp Torm, 82 a.

83. *Pulmadest

— — — et pei-gmīs ei_jolā prū-tti nä-ñnuoi sugu_{kkj} | sī ollu rē-va sehen | seni_{gu} ta ä-rä veļtān sis nä-ñnu alle meant_{ta} o-llu || ja-h | aga miü-āl ešs_{ole} sedā kü-l || no-h | oma rē-va aetti selgā i-kki | särk ki-ge pāle_{ja} || jū-sse olli se-ļlā_{bāl} va-ļla | ku sea-ntte azi olli | jū-sse olli se-ļlā_{bāl} va-ļla | pi-kkā jū-sse olli || seš pantti pä-rg pä-hä kah | sī- olli seantte | noh ei_{ge} sū-r olli läits jo pō-lest māð ärä | kaiš ä-ñdā olli sis järel kah sāl jū-šte_{bāl} || na | mi-ŗdi_{ok}sest veļ || miite mi-ŗdist na ešs_{ole} miite | o-šteļ seantse ikki || sī olli sī- olli neñde e-he || miš miä- mäleţta ||

ja kuļ | olli se-dāvizi noh nagu ta-lu tü-drukku ja poi-zi lätsivā pä-ri ütţelt ta-lult olliv veļ | kuškil muļ-jal minekkud ešs_{ole} kuļ laü-latsēs minek | sis pantti | ku — — — ve-ļmā aĳkaitti pantti o-beze e-tte ja mintti nō-rikkud seļ-daltamā || kaitti ärä meni ko-ļm ne-li kilumēţterē ja tultti tagazi jā-ļle_{ja} | olli nō-rik seļ-daltāð | jah (naerab) ||

(Kus nad käisid?) tī-d_{mū}dā seļdivā muļ-jal miite ku-škil || tī-d_{mū}dā seļdivā ja | kāniv ta-gazi ja tulliv jā-ļle || ehk olliv mēne seantse ke-ŗtse ka-h kuš_{na} | vaišt sehen käi-ziv veļ ||

mēä mäleţta ku üiis pu-ļm o-lli sāl | kuļ ütţeltti et kälziv — — — pe-ksu vā-rättin sin neli viš ki-lumēţterē || kälziv sāl ä-rä | kāniv ta-gazi ja nō-rik olli seļ-daltēð || ja nō-rik | nō-rikkud e-hittidā kah || kuļ | (naerab) kuļ_{na} lā-latsin ä-rä olli kääñü ja pu-ļme juba pē-tti no sī olli aja

⁴⁴ toorelt; ⁴⁵ hoidis

järgi ka-h kudas o-lli || sis pantti kaitš tū-li kezēt tuba | ke-ŗvu || prū-t ja pei-gm̄s ištiv̄ siinna p̄-le-ja | sis loetti ju-malasena ka-kki ega ilma ju-mala se-nahta ešs-o-le || sis pantti tal ta-nu p̄-hä || jā | rä-ŗ p̄-le siinna üiis nai-ne olli sis keš pa-ñd sev̄a tanu siinna p̄-hä | ja pe-l pantti e-lte ka-h || s-olli nō-riķ e-hitted (naerab) || (Kes pani tanu pähe?) nō üiis | üiis na-šterahvas | no keš se-lle-jaoš olli v̄-llä valit || et et si-na piad sev̄a te-gem̄ ||

(Kas noorikule raha korjati?) jah ko-ŗjatti kü-l || kule mul ei tule m̄-li neið ašju || koŗjatti ja-h sis olli | nagu põlest sañdig na-lla azi olli üttes kohal olli ko-huš || sis v̄etti kiķ siinna ko-hušse (parandab:) ko-htu ette | et si-na piad ma-šma | et si-na piad ma-šma-ja || (naerab) ki-ķ mašsiv̄ tra-hvi ja ku-sis ä-rä mašset olli sis v̄etti s̄ ra-ha ja kallatti | nō-riķkul pe-lle siissi ||

nō na-lla tetti igät m̄-du tetti na-lla ta-nšsitti ja laū-letti-ja || ega n̄i ta-nšsu ešs-ole sea-nšse ku-na nüi-ð om̄ || aga tanšsu oll-i-kki || ja pi-lli-m̄ņou ja pu-ha iķki || — — — ja su-ŗķka⁴⁶ olli p̄nem || m̄d ešs-o-le sis ked̄aci || su-ŗķka s̄i olli p̄-nem kui polķka noh s̄i-läiis jäll-ēige p̄-nikselt || — — — tem̄a olli ni-ñda m̄du tem̄a ēige p̄-nikselt läits (naerab) || (Kas oli paaristants?) p̄arin i-ķki || i-ķki p̄arin || kuļ olli teine teizel ta-lul olli | sis lätsiv̄ s̄äll ki-riķku-manu teine o-malt p̄ļlt ja teine o-malt p̄ļlt | ja ki-riķku man̄ mintti sis prū-di põle || ja siinna tulli sis pei-gme p̄ļlt e-htu | v̄il jā-ŗgi miš ko-du jāŗve || n̄i tulliv̄ jā-ŗgi ja sis olli s̄äll sis | ri-ņgm̄ņou ja ta-nšsu-ja || ja sa-vigoa ve-nelāne olli se-dāzi lauliv̄ ja s̄i-ka-ja | et sa-vigoa ve-nelāne on̄ mu tütre ko-zilana minu tü-lrel käiv̄ad ko-šjas nōred pol-zid n̄i-ouļ o-šjad || (naerab) — — — ūzi ma-gatti ja om̄mukku ārgatti ū-leš ja | aķkaatti jā-lle pu-ļmeḡ p̄-le ||

(Kuidas pruuti ja peigmeest üles võeti?) no laū-luḡa i-ķki || laū-luḡa i-ķki nagu nüi-ð aga miā | laūlu ei mā-lett̄a kül miš laū-l ||

ne-ļlāv̄ā käitti ko-šjul eñne kuļ | laū-be mintti | e-ŗpetta-ēa manu | p̄-ri-lugem̄ || ne-ļlāv̄ā käitti ko-šjul || om̄a kai-ļs ko-ļm̄ m̄išt oll-i-kki ja v̄i-na mañ-ja || aga sis ko-šjul ä-ŗ käitti | sis prū-t läits | kozi v̄i-nā v̄im̄ā oma su-gulestel ja tu-ļtavil || e-gäl käis ta kozi v̄i-nā v̄im̄ān || aga i-ga-üiis añd miš ke-ļleķkil sis a-ñda o-lli | su-ķke v̄ei ki-ñdid v̄ei ū-ķsid || ū-ķse olli n̄i

⁴⁶ masurka

mis ü-le pantti seantse || ü-ksid ja meni ra-ha ja meni vi-llu ja mis mis
ke-nnag₁ a-nd | i-gaüits a-nd tal ||

eaä sis ki-ñgittuzi ešs₁ole nagu nüi-d om | aga i-gaüits a-nd tal || ja
se-s | no seš pü-hävä | pü-hävä ei-gatti ü-leš ko-lm ke-rda ei-gatt₁ ikki ja
seš | seš tulliv₁ pu-lma ||

jah nō-rik | nō-rik jagaš seš veļ-me || noh su-gulistel | nō-reme⁴⁷ e-zäl
ja e-mäl ja e-devel ja ve-ndel mis sis ke-llekkil a-ntti || ki-nda₁ ja₁ ja su-kka₁
ja₁ ja | ü-kse ja₁ ja ta-škurätti jä | ja e-mäl antti sis ikki jälle ro-hkem
ü-ligoñd ja₁ ja mis vī-l | — — — kik antti sis e-mäl jälle ikki ||

o-mā₁goet | rē-vast ikki || lei-tti⁴⁸ sis ešs₁ole | ikki kō-rē ja ja-kk₁
olli || kō-rē ja-kk₁ ikki | lei-tti seļ-äl ešs₁olegi || lei-t₁ tekkus si-s ku meä
ikki sū-r inimen olli || sis tekkus lei-t₁ ||

KKI MT 215, 12—19. A. Univere, S. Tanning, 1958.

RAASSILLA K.

Epp Torm, 82 a.

84. *Surnu matmisest

inimen surri ä-rä sis me-šti temä ä-rä ja pantti temä | ku-škil senigu
ki-rštu | re-del₁ päl pantti | re-del₁ tūdi tu-ppa₁ ja pantti re-del₁ bäl nüi-d ei
pañna kü-l mitte änäm | nüi-d pañnaš | sä-ñgü | pantti re-delide pāle || meä
mälette sedä kül — — — siñna pantti e-le a-la₁ kki veļ midäci | pantti
siñna pā-le seni₁gu ki-ršt tūdi pantti ki-rštu₁ ja sis vitti temä | ai-tta ||

ja vī-mätsel ü-l sis eñne₁gu ma-ñtušs₁ olli | sis tūdi mäe-le veetti
ki-ršt va-lla₁ ja | ja sis olliv₁ sāl i-nimeze mañ kik selle ü- jä | lu-geziv₁
sāl ju-malasena ja va-lvazive tedä || seni₁gu ta — — — | ä-rä vitti || jah
vī-mätsel ü-l jah | kuñ nüi-d o-ñmen | o-ñmen nüi-d ma-ñtelti ja täe-mppe
sis | se-l₁ ü-l sis va-lvañti tedä vīl || aga nüi-d ei valva ke-ñni₁ mitte tedä
ega ei₁o-le ||

(Mis valvajaile söögiks anti?) (naerab) neil o-ma kodutse i-nimeze | veiv₁
ol⁴⁹ meni ve-ras olli k₁ | miš₁ neil sis a-ntti veļ o-ltti meä sedä jušt ei t₁
ü-ñtelit₁ ||

(Mis surnule selga pandi?) se-lgä pantti ikki oma rī-de višt | veļ (paran-
dab:) rē-va mis ke-llekkil o-lli || ja mis ke-llekkil olli pa-remed veļ miš₁ ta

⁴⁷ peigmehe; ⁴⁸ kleiti; ⁴⁹ võib-olla et

ta-h̄t veļ pa-ntti se-loā || aga sedā ma kūli sis̄ et | va-na, inimestel ja | pant
vi-ha manu || kelleg vi-hutse || et na sis̄ eñnast pu-h̄tas vi-huv eñne, cu na
tae-vas si-ssi lāve || ja me-nel ka midāgi mū-d || me-nel pantti noh | pī-p̄
nagu mehe kelle | keš igāvest pī-bugā olli arā arjunu pantti pī-p̄ ja
menel | menel toi-k̄ ja kudās o-lli ||

(Kas raha pandi?) ra-ha ma-ḷi tā. | (naerab) kaš ra-ha kā pa-ntti
veļs o-lla, et pantti ka me-nel et ta ra-ha, ḷišt vā-llā oštav eñnast ku-škilt
(naerab) ||

(Kas sõrmus pandi sõrme?) noh ku-dal se-ḷmušsə olli nī pantti i-kki
se-ḷme || ikki se-ḷmus jāi se-ḷme || kes se-ḷmušsə olli ||

(Mis pähe pandi?) nō rā-ḷ pantti pä-hā, ikki || mis sis̄ kellekkil o-lli
mišsugune sī rā-ḷ olli || nō-re inimeze | miš nō-remə olli | nī pantti pa-lla
päijeg ka-h̄ || nagu la-tse, ja ||

(Mis jalga pandi?) ja-loā || tū-di seantse li-ñnast seantse ka-ḷsiksə⁵⁰ || palla
su-kkeg palla su-kkeg ka vīl eļ-ge vanast olli pa-lla su-kkegə ollu || liñ-
nan ešs, o-legi seantsid ka-ḷsiksīd mū-ḷvā || keš, sī liñnast teļ. midāgi sāl
eš tū-ḷva midāgi ||

(Kuidas matused olid?) ma-ḷtušse olli ikki üits pidu sū-k̄ ja | mūd mi-dāgi
ja || (Millal surnu viidi surnuaeda?) nō ikki | e-htu, bōle || eñne sū-di ikki
ā-rā ko-dun ja | ja seš | sī tulli ikki juba e-htu, bōle ku | su-rnu ar
vī-tti || sāl ešs, ole sis̄ mi-dāgi i-ze, arālist ma-ḷmist tal nagu ikki nūl-
degi, ja || ega sāl midāgi pä-ḷgā ega a-šja ešs, ole || ma mā-lettā jälle ku, ma
eļge lai-ts olli || üits va-lge ri-je olli noh kušt sī olli ve-ļ seš veļ seast
pallu ešs, o-le || olli, š vēre sa-kkilizeš leigat ja sī olli, s ri-šti, jūmmer seot
sihna || olli nägu⁵¹ üits mā-rk sāl mañ || ki-ge, bālšt sōdeļt, ikki ā-rā sis̄
mi-ntti || (Kuidas surnu kodunt välja saadeti?) meā ei tā sāl mi-dāgi
i-ze, arālikku || nō laū-letti ikki || laūletti küll, ikki ju-mala sena || ju-mala-
senag teiti pu-ha | pantti nō-rikkul | ta-nu pä-hā, ja | ikki ju-mala senagə || sel-
leberāst na seļ-zivə ka pā-rin nūld ei | nūld ju-malasena ānām ei (naerab)
ta-ḷvidev nūld na ei sei-za ka-h̄ || (naerab) meā ülle se-dāzi sī, om miu
meļte || meā, ei tā kudās teļ-ze meļevə ||

ikki | nīsa-ma sō-gi || — — — ja | sū-lī li-hade, ja || ikki seast li-ha,
ja | kē-deļ liha, ja miš olli, ja || ko-h̄vi kā olli, ja || ikk, oma | iluza
sō-gi | nagu pu-lma, al olli ||

KKI MT 215, 23—29. A. Univere, S. Tanning, 1958.

⁵⁰ sokid, sukad; ⁵¹ nagu

85. *Arstimisest ja nõidumisest

ko-dugäljā olli vanast ikki pe-ris | ikki pe-ris olli || ja neļ-dus | sī. olli
i-kki || ma mā-lette ku ma lai-ts olli sedā neļ-dust peļlātti ka-ņgesti || nüid
eļj ole neļ-dust ānām eogā ko-dugäljīd kah ke-dāgi eļj ole ||

(Vaadati) sellest keš ki-ge bālī su-rnu ro-ņoil va-stu tulli | kaš nai-ne
veļ mī-z || sedā arvatti sellest eļ nai-ne tulli va-stu nüid om | sāme nai-ze
ma-ttušīd jälle ||

noh miū. kodun kuš mi-na olli | üits le-ħm otsis te-rve suvi ai-oa
pu-lle || ja e-mā läits neļ-ja manu || noh seantte keš pidi tā-dmā || läits
si-nna ja | ta ve-ītān veītān vī-nābudeļi veļ vī-budeļ miš-ta o-lli | veītān
ja ra-ppuūtān sedā ütelnū | su-ļ om sī ki-ŗju leħmākkā ai-ge || noh | ütelnu
sedāzi || (naerab) ta tā-z üteltā noh || no meā eļ tā. miš ro-ħtu ta midāgi
ro-ħtu ta a-ñd kü-ļ ikki ||

— — — olli sāl ja-ħ || mina olli vī-di-kkul | vī-di-kku talu tü-dār
ezāl teļne talu ke-ŗval olli a-ñnušse || ja sāl olli pe-remiš || ja sī. | a-ŗstis
i-nimezi || inimeze ke-ite⁵² || kuļ i-nimen ärā om te-štan siš akkab temāl
ri-nde alē va-luūtām || mull om ezi kā. valuūtān || aga te-mā olli selle bāl
ka-ņge a-ŗst || küļ käl-zivā te-māl pallu i-nimezi | küļ kälzive pallu i-nimezi
tullivā melle tī-d küzimā ja || temā lu-gez vī-nā bāl ja teļ te-rves || nah ||

li-zajūrt⁵³ || üits seānde ro-ħt olli || tūdi li-zajūrt ja antti sedā ja
pe-ŗza | saļve te-rves jā-ļle || jah || no sī. | sī pidi o-lemā ikki jah midāgi ||

aga | ku ma eļ-ge lai-ts olli siš ma mälettā sedā kü-l kuļ | jeūlu laū-bā
olli | kik la-tse jāļve ai-geš meid olli u-lkka la-tsi || ja siļ akkaš | ke-ŗve
ümmert akkaš pa-šteētām || ütēļ ja teļ-zel ja kik olli | jeūlu | al | ma-han⁵⁴ |
olli ke-ŗve ümmert pa-šteētāp ja olli seantte no-ħ | eļ na ai-ge ollivā || aga
ta jāļ ta-gazi jälle ka-ite ko-lme päē-vā perāst || veļ ešs o-ļegi niñda
kašva || aga ütē ke-ŗragā olli sedāzi ärā muvu || (Mis haigus see oli?)
nū eļ meļ tā. sedā ai-gust || eogā ke-ñnig a-ŗsti manu š sā — — — | ta
jāļ ezi ruttu ta-gazi ja ||

⁵² keļ, keļtu 'kõht'; ⁵³ li-zajār 'miisujuur; arstirohuks kasutatud juurikas (<Niess-wurz); ⁵⁴ haigevoodis maas

(Kuidas sammaspoolikut arstiti?) ku | kui sul sa-mmaspõlikk os si-n
 ollu meä sü-lgäs pä-le || aga meä ole e-zi mehtelnu ü-tte pu-hku | et keš
 ki-ge bält sa-mmaspõlikkud näe-b sü-lgäb pä-le sis sāv te-rves || egä si. es
 tī tedä te-rves et tei-ne nüid sü-lläs sul pä-le || ve-tta o-ma sülgä ezi pane
 nä-ppu-gä pä-le | temä läp vähä pe-hmemeš ||

KKI MT 215, 30—33. A. Univere, S. Tanning, 1958.

RAASSILLA K.

Epp Torm, 82 a.

86. Endisaegsest koolist

vīsteišku kilumtteri olli meil kōlin käijä. kaite nädäli peräst tulli ma
 kodu, sis käitti jären ja vitti kodu. kodust pantti manu oma levä ja liha-
 gai-rp ja, veid kah, ku olli, ku pīmā olli, pudel pīmā ka ja. pūšt olli pū
 kai-rp, pikkelik kai-rp. pehi al, káz pāl, nagu komvekki kai-rp, seantte olli
 egäl tīgäijäl mañ, ega pallalt kōlilatsel ešs olä. magamizes olli meil säijgu,
 ega olli ezi säijg. menel olli epezid miitu tükki, sis olli kaitš ütte säijgun.

jögivezi olli ega pudelig säijgu päetsin ja sūvezi⁵⁵ olli ka-p-pagä säijgu
 väre al. olli sis ka-p vei kaus kudas kellekkil olli. sāl sis ommu-kku ve-
 timä ja mešsimä sūd. vaišt sis nälägä olli sūvezi ärä ka jūd, ku jögivezi
 otsa sai, sis jäi sū meškmadä. vaišt olli teine siu pudeli tühjäs ka jōnu,
 sis sa pidid jūma ka-p-pa sīšt.

kaš te pa štu kirikkut tade? kolm kilumtteri teišpul pa štu kirikkud,
 lōdi kōlimaja, sāl käizim meije kōlin. kaitš kōli-ēp-pettajad olli meil. kül-
 meister olli añdreš meoš ja abi olli jāk jār v.

iga kevade käis meil ēp-pettaja küli kaemen. sis ehtsim ka ilusti ennast,
 nagu nüid om jeilu pūda ja pidude, sis neid ešs olä, mē ehtsim ēp-pettaja äš-

seš olli miitu äštad vahe aiga. sis olli ma kahešsadēišku äštana ku
 liri lätsi. sis üteldi, et lugemä lāme, lugeja latse⁵⁶; meni vana inimenä
 kušsus kē vīl pāgōlin⁵⁷ käiminä. sāl ollimä me kolm nädäl, niñda samatti
 ku kōlilatsē. ūze ollimä sāl kōlimaja mañ, mahan magazimä. maha pe-
 maittu päle pantti koš. sī kolm nädäl aiga kirikku vūlmōlder magas ka
 sāl kōlilatsē mañ. temä pidi neid valitsämä.

⁵⁵ silmapesuvesi; ⁵⁶ leerikoolilapsed; ⁵⁷ pāgūl 'leerikool'

sis äkkatti edimest keṛda vene kīlt eṛma, ku meä küli lätsi. sedä om seitsegümmend ästad, ku vene kīlt äkkatti vallagölin eṛpamä. kirjuutus olli ka vene kēli. rehkendust olli, sellest meä ästi aru es sä, sī olli mul eige viza. kōli tuñnistuze pāl olli mul rehkendus alaṛti pūduline.

emä keṇel miul peṛguoru vēren pidi kōlimaja olema. sī peṛguoru olli paṣtu kirikku taga, meṛza ja kirikku vahel kuṣ ta sāl om. peṛguoru om ikki pildra⁵⁸ vīl. üiṣ seände kalju seṛn lāb alla, sālṛt kalju alt jōzeb väikke oja peṛguorust läbi. sāl olli emä kōlin käinu. sāl om eige äkkilize mäe. nevä, kōlilatse olli vedānu vādigä veṛt ali. sī kōlimaja olli mäe otsan. nevä olli vādigä veṛt vedānu sālṛt alt ehde perän. sī vāt olli ollu keḷguṁbāl. vahel olli kelk ümmer läñnu ja vezi jūšk sālṛt mäest alla, ja külmes jāš. ja teṛnegeṛd es sä änäm üleš mäest.

ega nevä es käi kolme talve kōlin, aga temä meṛšt lugeda ja kirjuuta. kaṣ sis neḷd kōliḡṛpettajaḷd olli . . . veṛetti üiṣ ja pantti kōliḡṛpettajas.

ma keṇele nūḷd selle ärä, miṣ neḷd sis maṇ olli. keṣ olli talu laiṣ, sel-
lel olli kaṛbigä liha maṇ ja veḷd kaḷ. leḷb olli muḃugi egal. miü emä keṇel sedäzi: keṣ väezem olli, neḷd olli kaṛdulä puder kaṛbin, meṇi iväkke liha veḷs sehen olla, kudas keñnigi jeṛž.

aga mina sedä ei tā, meä ole ezi meṛtelnu alaṛti, üṛtsini meṛle, es tule eṛtte küzida, et kaṣ minu onude kälziv kuñnigi keṛgemen kōlin. ma uzu, et na es käi mitte kuñnigi keṛgemen kōlin. teṛne emä veli ehk onu olli allistān köster, teṛne vilḷāñṛtin kihelgoñna kōliḡṛpettaja. köster olli anṛts kirssel ja kōliḡṛpettaja maṣ kirssel. ja ku sī kōliḡṛpettaja ärä sureš, meä es tā sedä mitte, temä raḷd riṣti päle olli kirjuṛted, et keḷge ezimene kihelgoñna kōliḡṛpettaja. selleberäst mina meṛle, et nevä es käi kuñnig keṛgemen kōlin. liñna es pane selläl keñnig laṣṛt küli. ku olli kihelgoñna küḷ joba, sis pantti sinna küḷ laiṣ küli.

KKI MT 201, 10—14. S. Tanning, 1958.

RAASSILLA K.

Epp Torm, 82 a.

87. Mälestusi kodukohast

vīdikkul ma ole sūñdünü ja kazunu. jēgi jūšk uṣseaiṛjast läbi. vanast olli siä valla. sigadä aḷd veḷ koppel muiṣṛt olli üle jeē, muiṣṛt olli koduḷḷ. tarazaid⁵⁹ olli sāl mäelḃäl⁶⁰ küllen. sigadä laut olli õnetṛta maṇ kuṣ

⁵⁸ praegu; ⁵⁹ teibapaaride vahele längu asetatud roigastest aed; ⁶⁰ ülevalpool

Helilindistamine Paistu-Raassillal Epp Tormi juures

teize ũne ollivõ. aga siã ollivõ selleg ärä arjunu et lätsiv ezi jekke, eidiu maha vette. aga siinna jekke teitti ka aiv, muðu siã lätsiv kuõ ilma. sedã aivõ teitti egã kevãde. sũre vige läits ärä si aiv. siinna teitti egã kevãde kattes põle jekke aiv, si olli rõvikkist tei.

ku ma sedã vige minekkut kebele, kudas kevãde vezi läits. vige minek olli nagu sürften jectedõn ja minek. ku kevãde sũrvezi akkas minemõ, veške tai'm lasti maha. ku vezi alla tulli, sis ta läits ja ala ja aiv ja üles, surus ja üles. sis aiv ta neiv kuhja usseaija pãle ja aiv ütstõste selõõ ja. ku da vige akkas minemõ, ta olli kuhjan ülen⁶¹, si ja, sis olli üits kolin ja mürin. ilus olli vãtta, peris sũre inimeze kãiziv vãttamõn, kudas si ja läits, kive vige ütten alla ja.

nõiv ei ole veškeõ, vezi ei ole paizun. nevã ütlev et sãl ei ole jegerõ kã õnãm. vezi jõzeb kivede vahelt. nõit ta jõzeb endamizi⁶² si vezi ärä.

⁶¹ üleval; ⁶² siin täh. 'pikkamõõda, tasakesi'

ninda sūrt vēt ei vēt ānām olla. (Omal ajal) kaits oja jōzīvā siinna veške järve kokku, tēine ghem, tēine kiisam sūgāvām.

ja kui ta siinna sigadā usse⁶³ jā al kuhja, sāl ta sulaš jānivāēvāni. laūda taga olli jēgi. neiv orge olli ka sāl . . . ūlen olli nūrm, siinna alla ta tuizās lume, siinna pāē pāle eš pašta ja sāl eš sula kunagi ārā.

sāl vīdikkul olli ūle jēē vāgā iluzid māgezid, vāgā iluzid māgezid. sāl kälzime iga pūhāvāēvān kēnman māgezid mūdā. ūits olli mētsa sehen, kezēt mētsa pīk māgi, siš olli ūits kērge māgi, ja siš olli ūits līn nu māgi⁶⁴. sī līn nu māgi olli niinda kērge. ūmmert kīru olli ākkilizelē ūleš mīnā. ega ta taēvās kŭl eš ulāttā! ja sāl al olli vīdikku veške järv. vāgā ilus vāde olli sāl̄t alla. tēispŭl jēge olli kuhalt⁶⁵ nī māē. nūid om na kik mētsa siisi kazunu.

KKI MT 201, 5—7. S. Tanning, 1958.

HOLSTRE

Ann Kansī, 84 a., Holstre vallast väljaspool ei ole elanud; koolis käinud lühikest aega, lugeda ja kirjutada ei oska.

88. Endisaegsest elust-olust*

vanast oli sī elu niinda vilets. rap̄pāntseleib oli sūdōvā, jēs lähā tēine kaštan kokkugi. sup̄pi kēdēti kah, pantti tāŋgu patta, kar̄tūla mēsti ārāde, pantti sēssamatti kŭrmađa siisi. jēñne oli vīl negešsid kēdēt ja olt. kap̄pusta kēdēti liha sŭlvīn ārāde, lämiltēti sedā siš nādāli pāēvā.

pūhābe om̄mukku kēdēti kar̄ttulid, kābitti siš kah ārāde. ega vanast niinda s̄ kōriitā, ku nūid. kar̄ttulid eš teitā kēdāgi maha, mēni rāzīkke oli, oitti siš tēlzi niinda et. pūhābeitti antti kūvalt, muđu ikki lēmige. vēid jēs nāē pailu kunagi. nellābe vēl pūhābe siš vašt oli mēni rāzīkke. siš jēs sā jēlājā kēdāgi sūdōvā, eš lŭšsā⁶⁶ ka niinda ku nūid.

nūid om j̄inimezelāmel ā elādō ja olla, sōgi ja kik om āde⁶⁷. jēñne oli ikki niinda vilets et. tū oli pailu raskemp̄ ku nūid, puha pidi kázitsi ārā

⁶³ sigade õue, aeda; ⁶⁴ kohalike inimeste arvamise järgi on see muistne linnamägi; ⁶⁵ otsejoones; * selles tekstis äratav tähelepanu häälikuline iseärasus, mida tänapäeval üheski mulgi murrakus enam ei leidu; nimelt on märgitud sõna algul vokaalide *i* ja *e* ees nõrgalt artikuleeritud *j*-i; ⁶⁶ lŭsmā, lŭšsā 'lŭpsma'; ⁶⁷ head

teetämä. pühäde aig siš pal'i antti puhast leibä. Jelnämä ol'ive kobust kau-
gel. ku niimä lätsime, pantti levägoi manu. kēdeitti kuivalt Jerne nuri-
kude⁶⁸. rokka pantti kah lašsice ja pudelige räime sül'vei manu. t̄j ja s̄j
siš ja kašta sišsi.

t̄jD oli vanast pailu rohkemp, egä siš mazinid eš ole egä kedägi, siš
pidi puha käzitsi ärä teetämä. ku rüä leigat saive, siš ürjätti⁶⁹ rehte pešmä.
polest üšt tulime üles. valgeš oli juba rehi maha peššet. veitta siš kelkka
ür⁷⁰ selgä ja kašna läbi pori. ommukkuš oli rehi mahan ja mulku ätetti
teine jälle.

linu teitti kah üzi, tidrukku teive kah. kolbitse vahel aetti kaatik, kaite
pū vahel kišti puhtaš ja rōbitsetti äräde. päevä siš puhasteitti v̄il ümmer
ja antti kedrättä, siš pidid sa puha meišta. nüidze ä tidrukku ei meišta
änämp kedrättä, egä kedägi, egä mede äl niinda läbi š sâ. küskümmend ja
sada peD pantti egä inimeze jaoš üleš, kuna sa selle ärä rōbitsetD? t̄jDi ka
vahel rügošti, räime leibä veļ miš kuakkeṛD⁷¹ oli.

Jenne oli ikki niinda vilets. Jēš aında palkka kedägi. kaitš nakla antti
villu ja kolm ammekkest antti äräde. äšta päl't teitti särk, üle kaite äšta
kazuk, s̄j oli siš puha. Jēš sâ körtti egä kedägi ümmer. amme ilbukke oli
sellän, t̄j siš ja ole ja oija eñnäst, kudas sa kuakkeṛD sâD. vahel tahtseme
ammele laijempṛD käüšt, siš leigatti v̄il üiis p̄l' p̄le jakkuš. meštel ikki
teitti ütte äšta päl't kazuk äräde. raha eš aınna keñnigi kopkad. poštel oli
ezi lina mahan, n̄j saive siš s̄l't mene rāzikse.

Jelägil antti egä ehtu ikki ele, ommukku ja leuna aig siš saive kelkkid
ja pehku. ku lüsmä nakkašsive, siš antti ka Jēinu ja teitti agana s̄mā. egä
siš rištikiēinä š ole. ku me vašt liina lätsime, siš näime meiza nuime päl
rištikiēinä, veittime ka lehe ja vādime. p̄itte ja nārid eš ole siš v̄il keñnigi
nāñnü. nüid lāB ilm ja inimeze järest taṛgemāš, kiē puha kōlireilide ja
miš na kiē ommave⁷². ka siš ka kedägi oli, pantti mēneš rāzikseš külä
k̄li, s̄j oli siš puha.

vanast olive nōriitet sārgi, egä nüidize ä inimeze nelD änämp ei kašna.
rūdilizi körtte ja juutilizi koetti miime kōrdzid. vahel lašti sēs⁷³ mā rēval

⁶⁸ harva esinev sg. illatiivi vorm; tänapäeval valitseb Paistu murrakus šse-, s-, Ze-lõpu-
line illatiivi; ⁶⁹ ürcämä, ürjättä 'hakkama, alustama'; ⁷⁰ seljatäis, kandan; ⁷¹ kunagi, kord;
⁷² harilikult preesensi sg. ja pl. 3. pöördes om; ⁷³ sedaviisi, nõnda

linna kirja siissi rikki⁷⁴, si oli sis pühäbelti ümmer. muste kõrtte kantti kah, punane verekke oli al nagu ükke kunagi. kirikku miinnän oli valge toimine kõrt ümmer, jušku püksi rēvast, ükke vet verekke oli kah al. kirjege sukka olive jalan, juhti, kattejalgize ja pōrä⁷⁵ olive sehen. kirikkun käövän olive selu ja raha kälän, pä lehg pähän. pästla olive muštaš pačgit nahast; punane teräsk⁷⁶, sände nahk vīr pantti vahele. ni olive sis pühäbe ja kirikkun jalan. eöä sis niinda š ole ku nüid, tidrukkiil mitmege rde rēva ja ašja, kik mašsi ja lošsi⁷⁷ jalan.

eöä vanast sänšid simmanid eš pētta ku nüid om. pühäde aig, sis palť ralzeve⁷⁸ ja külä poiži käüzive. nüid om kiksugutse pidu ja ašja, jinimeze rikkamba.

mārdi ja kadrisaňdi käüzive eiĝe aig, leive koĝku naiže ja tidrukku ja poiži. sis oli vīnä, vīn oli odeva. menes koital antti teištele süövä kah. käüzive karubidi⁷⁹ kazukka sellän ja laulive:

anike äd äřjä liha,
lahet lamba liha,
silet siä liha.

eöä miä neid laule i meišta, kadunu lizu si oš sul laulan. käüzive sis jaĝ sedäzi, tořga⁸⁰ olive teištele kälän. menes koital pantti karaskid ja eunu siissi.

janiduld teive kah, kuš poišse tidrukkiid oli, tetti eluť ja tūdi vīnä. nüid jāve poiži kazinambas, kik änamist naiželize mehe⁸¹, ikki kaöve, ikki kaöve . . .

ku nōrikkud tūdi, sis oli tal mušt seukke⁸² (kōri) ümmer, valge linaĝke pä bāl. sis antti süövä: liha, kořppe, pūgleleivä ja miš kuakkeřd oli.

vanast emblive tidrukku kik endele ezi käzitsi. poište püksi ja amme pidime ka vīl ärä tegemä. meřza tühü pidime kah käümä. levä ja räime pantti manu ja muťku tī.

ES MT 33, 1—7. S. Kahu, 1926.

⁷⁴ rikma, rikki 'trükkima (kangale mustrit)'; ⁷⁵ sukakirjade nimetusi; ⁷⁶ nahariba kasuka õmbluste vahel; ⁷⁷ kamassid ja kalossid; ⁷⁸ räime, ralli 'trallitama'; ⁷⁹ karvane pool pealepoole pööratud; ⁸⁰ torĝ, tořga 'hobuse peakott'; ⁸¹ naisemehed; ⁸² seukke, seukse 'seeliku asemel keha ümber mähitud villane riidetükk (pealt vöoga kinnitatud)'

Mari Peet, 80 a.: kehvikuna elanud Holstres; koolis ei ole käinud, kuid oskab lugeda.

89. Rehepeksust, toitudest ja muust

ku miä nûr oli, sis oli si elu puha teizitti, tû tegemize ja kik ni ašja puha. veļ sis meᅇda mazinᅇ oli veļ kedāgi; kik teiti puha oma kümne kūvsege⁸³. sügūzeze ā, ku ni rehebešsu tulive, olive kige rāskema. ehtu vētti elede⁸⁴ valmis, ūze aᅇteiti ūleš, valgoeš pidi sis eᅇdine rehe tālz maha rabaᅇ ja ūz jälle ūleš aᅇteᅇ olema. aga nūld kuš kizendave inimeze tû ūle, niᅇnda eᅇ nāra ūšnā. seᅇ āl oli si aᅇo ka vaene, peᅇd ešs aᅇnna midāgi, kaᅇdulid kedāgi mahan ešs ole, kašs oli ūiᅇts nellāndikku mā, veļ ešs olegi.

rihte pešsetti vanast kōdige. sᅇ oli keppi taoline malk, pia aᅇoᅇu nagu riha vaᅇz, sellel pantti sis nellāskeli⁸⁵ kabel oᅇsa, teine oᅇs oli nuija sehen ja si kās sis oᅇsan kᅇru⁸⁶. sellege virutteᅇdi sis maᅇs ja maᅇs eᅇukselt maha laotteᅇ vilᅇlā pāle. linu kolgiᅇti vanast ka kolbitsage. kuᅇ kuᅇ laul, sis teuᅇsti ūleš, kōdi riha⁸⁷ ja taeva tāhe olive tuᅇdemāᅇgi, ku juba oᅇmmukku pūᅇlᅇ ūd oli. veļ sis meᅇda kellā oli veļ kedāgi.

ku rehi maha rabaᅇ oli, sis rehitedi pāde vāᅇllā tareᅇst reha alla. ku si ārā teᅇ oli, akkaᅇti neid ūlejānutsid⁸⁸ sarjama⁸⁹. akne ja uᅇsse maᅇteᅇti āsti kiᅇnni, eᅇ tāl siᅇsi eᅇ sās. agana jāᅇve sevāzi mudugi siᅇsi, nᅇ vᅇitti sis veᅇskele ja sellest jahust teᅇtigi leiᅇbā. nᅇ, mis reha alla aetti, nᅇ tuluᅇteᅇdi tālege puᅇtaᅇ, sellest teᅇti sis pūhāde saᅇja. sevā ole miā kik puha ezi ārā nāᅇnū, saᅇ taᅇtᅇ ikki teᅇ ja sᅇd, sevā eᅇ sā sul keᅇnnigi veᅇleᅇ aᅇja⁹⁰.

vahel teᅇti karaskid kah. sevā kūdzāᅇteᅇdi tuha aᅇ. ku erne veļ taiᅇoᅇu suppi ūle jāᅇ, sis segāᅇti siᅇnna jahu sekkā, aetti tuline tuᅇk laᅇjali ja siᅇnna alla pantti sis karaski kūdzāmā, sᅇ oli sis maᅇjusrūᅇoᅇu nagu nūld kōgi oᅇm.

tᅇ ja koᅇvi azemel aetti aᅇpu tāᅇ kᅇmā, siᅇnna pantti keva levā tūkki siᅇsi, sᅇ oli kaᅇgesti ā külmetᅇsi rohi. sevā teᅇti ehtu pāle sᅇᅇkki, eᅇne magama minekkud. ku miā kaᅇteᅇoᅇmne vᅇje āᅇtane oli, sis akkaᅇti juba sᅇruᅇpiᅇd tūma, sellest teᅇti suᅇlaᅇ⁹¹, sᅇ oli sis tᅇ ja koᅇvi azemel pūhādaᅇo.

⁸³ kūᅇnega; ⁸⁴ *elede* (nom. pl.) 'rehte kuivatamiseks ja peksmiseks veetud vili'; ⁸⁵ nōori kinnitamise moodus (nāit. piᅇtsa varre oᅇsa; erinev sellest on *siāseᅇga*); ⁸⁶ ringi; ⁸⁷ Orioni tähtkuju; ⁸⁸ *ūlejānutse* siᅇn tähenduses 'tallamisest, pahnamisest saadud terad'; ⁸⁹ sarjast läbi laskma (ilma tuuleta); ⁹⁰ valeks tunnistada; ⁹¹ *suᅇla* 'siirupijook'

miä oli kaltegümne ästane, ku edimest keřda suhkuri suhu sai, si oli ku ilma ime sis. niindavizi akkaš si majjuze taga ajamine päle.

sügüzetti sai ikki värskid sükke kah, ku vahel meni lammas ära tappeitti. taiņu ja pädikku pantti kimä, sōlikka ja maonaha ja mis pädikku ikki om. ku liha akkaš kēnuš sāma, sis tešteitti liha vällä ja veregäkki siissi. siast sükki kēdeitti ikki säre kalla täis, niinda ett ezi süüvä sai ja teiste manu vittti kah ja kerulistele niinda sama.

karjatse elu oli ka küllät raske. meisan pidid sa karja muđugi ära omda ja ikki näppe liouittama: kaš sukka kudama veļ ammid⁹² emblema. ku kari kodu tuli, veļ sis karjast magada lasti veļ muđu ümmer ulkku, sis oli vaja villu kāsti ja tuhat müd tūd teitā. kül perenaine juba valmaz⁹³ et sul tūšt pūdus ei tule, mukku⁹⁴ leikka ümmer ku maru koer . . .

latse pidive vanast ästi sēna kullema ja kāsku täülmä. keřra ku ma nellä ästane laits oli, kāsšk emä mu sāņgun olla, ezi laits ta lambid pügämä. miül laits aig iāves, ronizi sāņgust vällä ja laisi emäl järģi. emä üttel, ett ođa seni ku ma lamba ära püä. miä ka kükkitti maha ja ođi seni ku emä lamba ära pügäz. ku ta sis tuli, veļ amme ännä üle pä ja (peksis), et ma š tā, ku vana ma oli.

TRÜ T 99, 2—6. F. Juhkamson, 1927.

HOLSTRE

Mari Peet, 80 a.

90. Kuidas Märt raha sai

vanast oli orjuze aig ja peremis pidi egä nävdäl meřzan oma päēvi selettaman käimä. ku puha tei ešs ole, sis sai oma kaitškümmend vız ära seļlä röitsu päle. kige rohkem sai pešsā sušsimari märt. nüüd tuleb üits lauba jälle päēvi selettamast kodu ja sāv azumäe ošsala ja sāl ohkab süämest: „peš⁹⁵ om valuz, vaēne ma ole, raha ei ole, aga raha piä ma sāma, kas jumalast veļ kuradist!“ äkki tuleb tal teine vanamis vaštu, sēantte sama kui märt eziģi ja kohe küzümä, et: „miš sul viga om?“ ja märt keņelab teizel vanamehel oma ädāohu ära. vanamis ütlev mäřdile: „ma veļ sul raha aņda, pallus sa tahad?“ märt meļlev ja meļlev, ett ega si eļge vanamis kül ei ole. ja märt tahab kolm tuhat rübelt.

⁹² hamesid; ⁹³ valvas; ⁹⁴ muudkui; ⁹⁵ peks

lāve mene saṁmu ezezi, vanamis lūB jala kontsage vaštu müttämulla unikkud ja laoB sält mäřDile kolm tuhand käte. mäřt sâB nüid süre raha omanikkus ja miz ülleB: „selle raha sâD kümne ästa päle ja ku sa kümne ästa peräst sedâ ärâ ei sâ maſsa, siš oled sa kik oma ihu ja eĳgege miü perält!“ mäřt meĳleb, ett egâ miâ kümme ästad ei elâgi. mäřt saĳ aru kül, et ta vana sařvik oli. vanamis ülleB vĳl, et: „ku ma raha peřrâ tule, siš ma aĳna sul seiťse meĳſtattust, ku sa nĳ ärâ meĳſtad, siš oled valla kigest!“

aga kümme ästad lâB müďâ ja raha puha ärâ raizat. päe tuleb ikki lähemale ku vanamis raha peřrâ pidi tulema. mäřDil ihu ĳrmu täiz, et raha ei ole aĳda. säeB juba selle vaštu, ett ärâ minek tuleB, puhastab tare ärâ ja koristab eĳnâst. eĳtu jeřvab käte ja päe juba lūja lâĳnu. äkki aštub üits saĳt tarre ja palub ųmaja. mäřt ei taha tedâ kudagi veĳta, aga vĳmälti veĳtab omettigi ja ütleB saĳdile: „oĳja, et sa kellegil midâgi ei kenela, mis sa näeď ja küled sin!“ saĳt ištub üles aĳju vere päle.

põle ų aĳg⁹⁶ tuleb käte, tül müĳâB ja kohab tare ųmmer. varſti koĳ-puĳtsetse vällâst kolm keřda ušse päle ja küštâs: „miššom üits?“ saĳt koſtab: „üits ei ole ųlteĳt.“ siš küštâs jälle vällâst: „miššom kaitš?“ saĳt ütleB: „kaitš? kašsil kaitš silmä.“ — „miššom kolm?“ — „kolm pudrubiĳti jalga.“ — „miššom neli?“ — „neli? leĳmäl neli niza.“ — „miššom vĳz?“ — „vĳz? meĳel om ųttel kâel ųtten päďlege vĳz seřme.“ — „miššom kûz?“ — „kûz? kûz obeza umbrařva⁹⁷ aukku.“ — „miššom seiťse?“ — „seiťse? taeva seĳlal seiťse tähte.“ äkki oli kik kohin ja mühin kadunu ja mäřt oli prĳ. oĳmukku pĳtti siš pidu ja taĳpetti kanu ja sųdi sugulaste ja seřpege. saĳt saĳ aga palĳat pųl kâkki kige oma vařva ĳst.

TRU T 99, 6—9. F. Juhkamson, 1927.

HOLSTRE

Ja an Küt, 55 a.; alaliselt elanud Holstres.

91. Laadal käimisest*

lattu pĳtti sĳn olštren, eĳmen, tuhalânen, viĳlândin, lōdin. sĳĳ rahvas kâiziv nĳ lâda lâbi puha. olštren inimeze elâziv lâttest. olštren lâdal mütti lūme, obest⁹⁸, nĳ sa-ma pudibadi — kařdula kořve,

⁹⁶ keskõoae; ⁹⁷ umB/raud, -rařva 'endisaegne hobuseraud, mis ulatus terve kabja alla (kasutati ka poolraudu)'; * keelejuhi kõnes leidub kirjakeele mõjustusi; ⁹⁸ siin on kasutatud singulari partitiivi pluraali partitiivi asemel

pitse ja paelu, pränikkud jah. viländin oli järmark⁹⁹, sī oli kändla lät, sī kešt kahešsa päevä. üits päe mütti lūme, obest, rege, pū neüzid, rēvavärkki¹⁰⁰ kā oli.

eñnem pašse eš ole vīl, siš obezal vādetti ambast, kuļ vana ta om. lādal oli sī müd, amba vāimine. kuļ kaup kūz ja raha mašset, siš liout teļ sī keš raha saļ. kuļ vaheṭtedi, siš leṭpitti kokku, kuñmas liout teļ, kaš teļ sī, keš raha päle saļ. vaheṭtime ka tuṭ tuṭtige eḥk pād pād vaštu, pāštīkku¹⁰¹ vaheṭtedi. vahel om panttu ūri pāle¹⁰². ütṭeloi: sī obene om nīgui kulla pizar, nīgui inimeze mīl. keš tedā müz, ütṭel: „ařmas veñd (~ veli), ma ařna sulle sihandze obeza, miš sul eñne eij ole ollu. muļ om kañju arā ařda, aga et raha pūdus!“ jälle kaš veksell oli mašsa veļ midāgi.

kuļ väikse pīmā aņnige lehm oli, siš ku ommen lät, siš täemppe eš lūšseṭtä¹⁰³ enām, et siš sār udar. kuļ olive siandze sarve, siš vilīitti pūgälād¹⁰⁴ maha, teṭti livabaprega üle ja oli temā nūr lehm. lehmi vähā vaheṭtedi. līk kälz ikki.

pedzeri bālṭ kälziv venelaze, eģatti arjukse¹⁰⁵. neil oli sahari-ni, neḥlu ja rätte. talve na kälziv kelkkege. jūdi kälziv, oli plek neüzid. arjukstel oli rēva gauppa ja pudibadi oli tal rohkem. avinuřme mehe müziv pū neüzid, teļve vaņkri rattid, vaņkrid, regezid, obeze lūkke, okke, sāppid, paštal, paštla nahka, obeze rīštu. palagaņnimehed nī oliva lättel, sirkkuzemehe, nalladeoija. sīn oli karuzid ja tigrid, kālgiřjakkud, oli levi-zid, ahve kā. vene sāppa oliva aņmu mūgil, vildi mūmine akkaš ikki iljem. kuļ miā polzikke oli, siš vilṭte eš ole. lošsi¹⁰⁶ tulive eñnem.

sīn kälz meņe sā kilumētri mant (laadalisi), sīl saļ kälz jārva-jānin, üle sā veršta, jēgevan, ambla lättel, raplan, pärnu lādal ja ādemeštel. tüdruḥku ja sulaze kälziv ūmmerořru lādal, nī kaugel lādal eš lähā. tařvastun kuļ oli teļzibe lät. siš ešmaspa kütteṭti saņ ja vihuṭti. kuļ kaugemal lādal mintti, siš veṭti ikki lāda levāgoř manu, roh-kem ikki nizu leibā veļ kešvā karaskiļ. lādal oštetti orsti, saļja, sušlat, tī veļ miš sī oli, kūmalṭ ikki jūdi. paņoḥkke rašva sen küdzättedi. kuļ pik-kem mā, siš oli keřtsen piattamine. sīl lätziv mehe kaugel lättel milme mehega. ütṭsindi eš lähā kunagi, ikki milmeksi.

KKI MT 26, 1—7. S. Tanning, 1948.

⁹⁹ aastalaat; ¹⁰⁰ riidekraami; ¹⁰¹ pea pead vastu; loomade vahetamise moodus ilma juurdemaksuta; ¹⁰² vahel on pandud taskukellad peale (kui hobused vahetati); ¹⁰³ ei lūpstud; ¹⁰⁴ pojamärgid lehma sarvedel; ¹⁰⁵ rändkaupmehed; ¹⁰⁶ kalossid

92. Kalarannas käimisest*

kevade mintti rañda. värsked räimed ikki oštetti. ku sa rañda lätsid, siš pidi sul olema vina pudeļ ligi, siš oli sul ištēļgus saļja. (Mōnikord) sāl lašti suiðzeite, müzið suiðzu räimi, sōlattul ja suiðzultet peräst¹⁰⁷. ānāmine¹⁰⁸ oli ikki raha išt oštmine. paņģige mēðetti, mütti, sī oli si kāl ja puha kokku.

kevade ku jā ār läits, siš mintti rañda räimi oštme. eñnem (kāidi) ovezece, siš roņģige ja vimātte auttuge. miā kāūzi vil minevā kevade. ta h kurañnan saļ kait. mintti ūksikkul ja ulcanti kah. paļļu inimezi lätsiv rañda räimi oštme ja kaupliv värške rāimltege. oli neit kâ, keš oma jaoš teļve. ta kūrme teļ, eš tarvitte ikki ārā. naļtuķke pantti sļla, vizaļti peoða sļla. pāev ikki ja ūð ka läits (tagasisōidul), obene ka taht sūðvā ja. vahel oli pik ūr, kuļ na sāl tulema akkašsive. kuļ pārģūmmend veršta tullu oliva, siš mūk läits valla¹⁰⁹. oli neit kâ, keš kälzive laijemal. nemā tuliva (seda teed), miš pärnust tuleb ūle avja kiliņģast läbi. sīn inimezi tihepal, veļsive (rāimed) ruļtu ārā. neit saļ jo pant viškūmmend paņģi, vaņķre kerī veļziv tāiz pañna. pärnust ja ta h kurañnast (toodi räimi). rañnan läits miitu pāevā, miā elāzi rañnan neli viž pāevā. talud oliva mere veren.

vanad naiðed kälziv räimi raþmen. nūið ei raþpitta räimi enām. sī raþmine jāļ sari āļ ārā. (Hilisemal ajal) kodun raþpiiti ārā. paņģi vārķ om sāl keštān¹¹⁰. kakskūmmend naeļa oli si paņģ. ei mäleltā miš paņģ maš. talu ošt paļļu räimi. pārģūmmend paņģi ošt talu räimi. kui sa räimi eš tuñne, oštisid ūppunud rāimed, toŗmi rāimed¹¹¹. ūppunu rāim lāb ruļtu alvaš.

KKI MT 26, 7—9. S. Tanning, 1948.

AIDU

E11 Pugaļ, 77 a., sünd. Aidu vallas; taluteenijana elanud sāmās vallas, viimastel aastatel poja juures Sultsi alevikus; algharidusega.

93. Villade kraasimisest

ku ma karjane oļli āļle, siš kälzime villu kāštman. kūs seiļse kāštjaļ oļli. kāštitti evimest keŗða läbi, siš keš oļli karjatses taŗģem tüdruķ, nagu vanem, sī kāštis teišt keŗða. miū emā keļrās nī villa ārā. leļme leļģa,

* keelejuhi kõnes ilmneb kirjakeele mõju; ¹⁰⁷ suitsu!atult; ¹⁰⁸ enamasti; ¹⁰⁹ algas müük; ¹¹⁰ pangemōõt, pangeviisi müümine on seal kestnud; ¹¹¹ tormi ajal riknenud rāimed

mis üles lüüvas, kehräs miü emä. tüdrukku kehräzive koē leŕga. egal talul olli oma villa kehräjä vananaine. tüdrukku ja karjatse olliva kãštja, ka sulazenaize. ezi laulim mañ, rēmza ollime kik. siš ku ärä seime, tulli tantš. nõrema ėpsiv tañtsma, vanema ėppezive nõremid tañtsma.

sügize tetti sevãz villa ja kevãde koetti kaŕcaš. vaišt koetti kaitš vil-last kaŕcast, teŕne meštele, teŕne naštele; siť tetti ėhem ja pēnem.

tuñ üttesã¹¹² (õhtul) siš olli senigava talu tŕ. tüdrukku veļzive siš magama miñnä. tüdrukku veļzive ütte tuñni aiga vŕl senigu kümneni (teha oma tööd). talu tuli olli, eli olli kallis. kuļ siš magama eš taha miñnä, puhaťti tuli ärä.

kuļ ėhtu saļ, nemã talitŕiv aikselt¹¹³ lõma ärä. sügũze lãb ju pimes, siš laťsive villu kãštma. meni perezũdar tulli ütten talu tüdrukkiđega villu kãštma. siš ollive senigu kümneni ja ütteėiskuni; siš tullive kik kodu, ega ütš omale põle. siš antti meļ süšvã kah eñne ku ärä tullime. sügũzeli¹¹⁴ olli veri kãkke ja lamba liha. vahel olli ani tappet, saime ani liha ja ani vereãkke kah.

sevãzi kãüzime ütš nõvdãl ütte talul ja teŕne nõvdãl teļze talul, seni ėui villa lãbi saiva. kolm talu kãüzim ikki ega sügũze lãbi, neļlãs olli oma talu. neļlã talu villa kãštseme kik ärä.

KKI MT 27, 1—3. S. Tanning, 1948.

AIDU

Ell Pugal, 77 a.

94. Talutöölise palkadest

igal talul olli kaitš äšta poissi, kaitš äšta tüdrukkuđ ja äšta karjane. miã olli aŕdu n kũmme äštãd, süšve kãüzi karjan ja talve olli tüdruk-kul abin karja talittemen. kige pãll pantti mu ane karjatteme; siš pantti sigãde karja, siš akkazi lõmade karja. talve oiži perenaize laťsi.

tüdrukkule antti kolm rubla kãeraha ja siš antti talle kolmgũmmend naēla linu, kolm naēla villu ja talu paštãl olli pidãde. kuļ tüdruk kaitš äštãd ärä tŕñ ütte pereme mañ, siš teŕne äšta saļ kazuķku, teŕne äšta säŗi. karjatsel antti ütš rubla kãziraha (~ kãeraha). kuļ meni tüdruk veļ karjane kaũgeš jãļ selle kãeraha tagazi vimize, siš pidi karjane ütš rubla ja tüd-ruk kolm rubla keŗva mašma¹¹⁵, muŗu eš veėette vaštu.

äšta poštẽl oli palk sevãzi: kolm pãri sukke, kolm pãri kiñdid, nŕ kulu-ziv äšta ärä. siš antti neļle kaitš paklast amet, kaitš pãri paklazi pũkse

¹¹² kell üheksa; ¹¹³ aegsasti; ¹¹⁴ sügisel, sügiseti; ¹¹⁵ juurde maksmã

ja üits linane ame ja üits pâr linazid pükse, kokku kolm. sis olli neil üits vakkamâ lina mahan. raha palkka eš olegi, sãlt linast pidiv raha sama. talu bũlt tetti lina maha. kakmiz aiga eš aida. sis ega üits pois teigi talgust. külãst tulliv tüdrukku ja poizi kokku. tüdrukku kaksiv ja poizi rãtsev. peremõs aõd talgusrahval sõgi. talu obeze vıziv lina liķku.

poizid ajaziv kãzi maziniteg linu; sã olli talvine tũ. kuõ rihe pešset ollive, sis akkahti linu tegeme. pois pidi vîs sada peõ linu arã kãzi mazinest lãvi ama. na teüziv õmmukku kellã kolmest üles. kuõ kolm tuñni tũd arã tetti, kũõvest antti rũgošti sũõvã. sis poizi aive seni kuõ ehtuni. pãe olli ju lühikke, antti kolm keõda sũõvã.

tüdruk pidi kolmgũmmend naela ega õmmukku eñne valged arã ropõma, sis lãiõs perenaõzel appi, teine lãiõs karjalautta. karjane pidi kaiõskũmmend naela linu arã tegeme eñne valged.

keš naizege pois olli, sã eõgahti sulane. menel talul olli üits sulane menel kaiõs sulast. sulane elãz sulaste taren. menel sulazel olli ehiõtet elu kammer ja lehmã lauõ ütte kãttuõsse al ja saõ kah. sulazel olli üiõs lehm. niõnda olli egal talul anãmist. talu pũlt antti peõllu peõk. einãmã olli ezibaõgan, sedã pidi ezi tegeme. vahel tetti pũhãvã kah ku vaja tetta olli. sulazel olli vakkamã lina mahan. lamba õllive tal, kolm lammast üle talve, õbest eš ole. talu õben teõ puha arã. sulane olli sũõve¹¹⁶ pereme sõõin, talve seiõ oma kãest. talve olli ta naguõ oma bãd, lãiõs kuõkil tũñme. kuõ oma peremel vaja olli, sis pidi kodu tuleme ja jãlle tegemeõ oma pereme tũd.

KKI MT 27, 3—8. S. Tanning, 1948.

ORJATU K.

Juhan Saabas, 85 a., elanud pidevalt Orjatu külas, kus asusid tema vanemadki. Koolis käinud 3 talve.

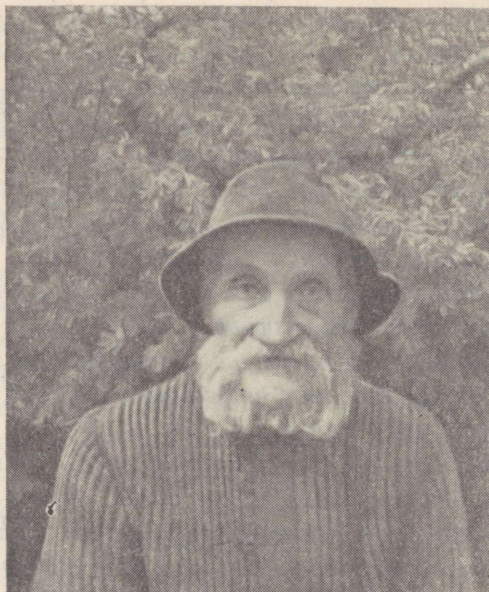
Mari Saabas, 77 a., Juhan S. abikaasa, sünd. Tuhalaane vallas Metsakuru külas; talutüdrukuna teeninud kodu lähikonnas; abiellumisel asunud Orjatu külla; viimasel ajal töötanud kolhoosnikuna ja postivedajana. Koolis käinud 3 talve.

95. *Põllutõõst

M.* noh ke-nele kuõ va-na sa õlliv noh ||

J.** noh ma olli üiõs ka-õteõõiõsku õ-õstane¹¹⁷ kuõ emã õ-r su-õre || noh seõ e-zã jãõ ta-lu pidãmõ õ-iõsinõtti || ja se-zar õõ muõ õi-õs õ-õsta va-nem

¹¹⁶ suvel; * M. — Mari Saabas; ** J. — Juhan Saabas; ¹¹⁷ umbes kaheteistkümnenda aastane

Juhan Saabas

*paŕlast*¹¹⁸ || seš sî. akkaš pe.renaizešse | se.ni || jā | noh ku ma kãzi ka.ŗjan
 vîl pâ.er âštãt seš akkaši | poi.ziš joba pe.lbu kii.ñdmã || jā | ja ne.ñda cu
 sî ta.lu a.zi o.lli | olli re.hebeš | ta.lve li.na tegemine || kãzi ma.zinagã
 aime li.nu¹¹⁹ | ja pu.hastime || e.ñne aime li.na ärã seš pu.hastime kã.zitsi
 jä.ile || ja miü.l olli seš | antti muł palť mã.D räzičke | pa.lgaššã¹²⁰ ja teł
 li.na omal ma.ha || olli lina ma.han ja sedã ma mü.zi sã.lť sał seš omal
 ra.ha | pa.lkka | ja sedãzi ma tî.ñze¹²¹ ez.ã.mañ | se.ni cu ma ke.neli
 vi.jegümne vîje vi.skümmend vi.s äštãt va.na olli seni tî.ñze e.zãł ja | sał
 sedãvizi | pa.lkka palť mã.st ja li.nast ||

M. antti | noh | üits va.ĕkama veì kudã antti ||

J. jah | antti kãits va.ĕkamãd veì | ro.hkembei vaĕkamãd¹²² mã.D siñna
 teł omal li.na pã.le ja ||

M. pũ.l' ektari noh | ü.ittelťã ||

¹¹⁸ paljalt, ainult; ¹¹⁹ linu äma 'linu masindama; linamasinaga linade varsi purustama';
¹²⁰ palgaks; ¹²¹ teenisin; ¹²² rohkem kui vakamaa, üle ühe vakamaa

Mari Saabas

J. seš ta·lve tei sel lina ä·rä ja seš sai sel raha o·mal miš sellē mā·
 bäl olli || e·zä li·na | pidi tulli mu·dikki avit̄ta tegeme kah | e·zäl¹²³ | tei
 e·zi ja | meni tei·ne tegi ka v̄l vahel || sēs̄ teime sel¹²⁴ ta·lve li·nu || no
 se·ll̄ āl p̄i·mä seh̄voti ešs̄ o·le seš ōl li·nadegā s̄i ra·ha kaēmin¹²⁵ puha || se·ll̄
 a·jal || — — — seš jāi | ezä ki·m̄ppu seš pidi meä· nai·ze v̄etmā || seš | mu·
 eš s̄ā ānām e·dezi ko·hta pidāda || ta·llit̄tajāt olli va·ja le·hmäl̄üšjät ja ||

e·zä sūre ä·rä meä· oll̄ seš v̄i·jegümne v̄i·je ä·štanā || no seš ēppaš | sevā
 mā·d ja ta·lu | pō·lešs̄ā¹²⁶ || miü·l mui·št ja miü po·jala | tei·ne p̄l̄ || jā
 seš | ki·r̄juūt̄idā | ikki le·ppiņg ma·ha ēt sevās̄i sai pō·lešs̄ā·ja ||

M. noh̄ a·ršt̄ t̄p̄·di ja te·štarmeñt̄ tetti || neñdagu ikki pidi o·lemā ||

J. te·štarmeñt̄ tetti ja·h̄ ||

no miš̄ s̄in o·lli e·zä āl olli kik̄ ū·ne ä·rä lagunu | ka·r̄jalaut̄ ōl lagunu | ai·t̄
 olli oisan || ja ezä su·rre seš ko·lmegegümne ä·štal no ne·ll̄ägümne ä·štal¹²⁷

¹²³ tuli aidata ka isal linatööd teha; ¹²⁴ selle; ¹²⁵ raha saamine, hankimine; ¹²⁶ isa
 testamendi põhjal jagati talu pooleks; ¹²⁷ on mõeldud 1940. aastat

sī va-litsus ü-mmer läits || seš kü-mme ā-staŋ ol sedā aiga ešs_ole mü-ŋku
 ū-ne te-gemin ja ko-htu käl-minā || akkaššiv tei-ze sīn kiü-zam_ja || ja
 se-dā ja tei-št ja || ja pu-ha sī pahandus o-lli || sī kü-mme āstaŋ aġ-ga
 se-ni_ou | noh ku sī. valitsus¹²⁸ tulli seš | seš läisivā ju | läits azi tei-št
 mūdu || ja meil ešs_ole sūr i-lma ešs_ole | meil sūr ta-htjet¹²⁹ ešs_ole sīn |
 üits ta pu-ha me saime sūre vaēvast va-lla meil niŋda seast mu-rei ešs_ole
 ānām | pe-llu tū-gā¹³⁰ ega | ega | ega tī-ndriŋ paġaŋta ega se-dā ega tei-št ||

M. vē-rast meil ešs_ole ||

J. jah vē-rast ešs_ole ||

M. miü-l olli e-mā_ja | ja sis noh emā | sīn ko-dun ja sis meā. olli_ŋ
 ja || meā. olli vaē-ze rā-tšep̄pā tü-dār ja || jah | ja pe-ŋti ta-lu po-ja
 ā-rā¹³¹ ja || ja tulli sī-jā_ja vēŋti a-dra kū-ŋte ja läisi adragā pe-llu_bālē
 ma olli talu tü-drukkuŋ tei | meŋi mi-ŋmiŋ kü-mniŋ ā-ŋtiŋ || meŋe ko-lme-
 oūmne ā-ŋtanā olli joba_ja || meā akkašši vāi-ksest perāst joba kaē-mā ja
 noh ka-ŋdulāmā ja seāš? kü-nmist ja olli || sis olli a-ŋkk_ādra tū. || se-ŋl_ŋ
 āl | ega sis ve-druŋ ega neŋd mūd | sa-ksamā aŋru ega se-dā ešs_ole ku
 mi-na ka-šve ja o-lli || aŋkk_ā-der sī kās e-gās pōle || ja meā. olli sellega
 sis a-ŋjunu | tulli sī-jā || ezā kü-lüz¹³² | mē kaŋteksi kü-nmā ja ke-ŋ-
 damā_ja | ja se-dās? kās mede e-lu || ju-mal om te-ŋvist aŋdōn ja jēū-du_ŋ
 ja | ollim_i-kki sīn i-kki | olli meil lei-b majan ja | olli ra-haġōppiġ ja
 nā-ŋg eš sā ka meil ma-nu tulla | ešs_ole me i-lma le-vāŋta ega | ešs_ole
 aġa sī olli ki-k sū-re tū-gā || ke-ŋ_oll_iġkġ ŋi-ŋts | ja kaŋtstei-ŋku sis läsim
 re-he_manu nāē. | kaš ri-ŋte pešmā veŋ li-nu āma_ja pa-ne se-dā (reht ŋles) ja
 iġkġ ku-ŋpattim e-zi | oma veŋ-muġa ja oma | se-llege miš me seš kiġ tei-me ||

J. keš_si | e-ŋne iġkġ tū-deġije olli eš jā sī. nā-ŋgā eŋ jā nū-d ka nāġgā
 keš sedā tū-d tīb teġku ta kolō-zin veŋ o-ma_būl | sī. elāb i-kki ||

KKI MT 234, 1—6. A. Univere, S. Tanning, 1959.

ORJATU K.

Mari Saabas, 77 a.

96. *Talutüdruku tööst

sī-n olli tü-drukun | sīŋ läisi tei-zel talulā jälle || saŋ sei-ŋsme tei-ŋku
 ā-ŋtanā || noh | sī-n pantti kohe li-nu tegemā || olli ko-ŋbits | jaġ ko-ŋbits_ŋ
 bāl ja mütku mē-da i-kki sedāzi li-na peōzit — — — noh pa-lgaš_sai niŋda

¹²⁸ nõukogude võim; ¹²⁹ meil ei olnud suurt peret — lapsed elasid oma elu; ¹³⁰ ei olnud muret talumajapidamisega, kui asutati kolhoosid; ¹³¹ kj. ütleb naljatavalt, et tema, taluteenija, oli abiellunud perepojaga; ¹³² külvas

kudaš sī o-ll iĳki || teiti ka-zuk ja | miš sa ta-hfset ja rē-vaš ja || ra-ha olli
kâ- sis ja niĳda kudaš iĳki | pa-lk ku sell al pa-lk olli || vī-mātsel al läits
ta ro-hkemāš joba sī palk || a-lguzen ešs ole ku-gi palu sis tedā || ka-zuk
veĳi sâ-ĳk ja ||

noĳ ka-ĳjan kâizi kuĳ juba kōlist ä-rä jâi sis olli ä-šta pāl || pidiĳ ka-ĳja
talliitemā ja || ja iĳki te-gemā ki-k miš te-ĳtā olli | li-na āda | teĳze akkašsiv
li-nu āma veĳi | sāl ja sina pidiĳ o-best āma ja || ja ku jâl sevāzi olli et
e-ĳnnast ko-du ešs ol sis olli kari pu-ha suĳ tallitte ja || ni-ĳda baĳlu ku
taĳ o-lli sis | kai-ĳš ko-lm tei-šku e-lājet ja miš kellekkil talul o-lli || se-dāzi
olli seš sī va-na aione elu ||

(Talutüdrukule anti endale ketramiseks ja kudumiseks) vahe pāl ai-ga
ja ezi antti ka ai-ga ku sa ezi (tegid) || meā kuĳ e-zi eš tī- miul teĳ e-mā
ärä || ja vi-llu olli suĳ | ja sis antti noĳ | veĳi le-ĳga miš sa te-ĳzet¹³³ || antti
no sâ-lt sait su-kka ki-ĳnnast || kai-ĳš na-kla veĳi | üiĳš ki-lu veĳi kudaš ta
tu-lep nüd om na-gül ki-lu seš olli na-gla || se-dāzi olli sis sī- | sī te-nistus
ja a-zi ja aig ||

KKI MT 234, 13—15. A. Univere, S. Tanning, 1959.

ORJATU K.

Mari Saabas, 77 a.
Juhan Saabas, 85 a.

97. *Keelejuhid tööl kolhoosis

M. lätsim kalū-zi — — — sis teime kalō-zi tū-d ja || meā olli kai-ĳš
āštal po-šti ve-dāja || noĳ | teĳ-negerd olli sis tu-hanest lä-hikke
sī po-šti vedāmin || teĳ-negerd ol kâ-ršnest sī ol kü-mme ki-lumettert
kau-gel || sis ma-sâ- | se-l ä-štal sūrĳ a-bistā kalō-zi ega sü-švā tettā ega ||

o-bezeg kâizi ja kō-re vedāzi ka-h || pa-huverest kâ-ršneš är-
i-ĳki ka-ĳešsa neū-d olli mul pâl || kai-ĳš a-mmattit olli || sis ma tī-ĳze
meĳi ko-lmsada vī-škümmend päe-vā ä-rä || ja va-namīs teĳmaš sis ko-dun
jälle || noĳ kuĳ-vatsin¹³⁴ ja si-n ja sâ-l miš sis o-lli || aga pū-hävādeviiti
ku ma tu-hanān e-dimelt sis olli se-hvide¹³⁵ sīn i-ĳki ä-rivādeviiti noĳ | ma
kâizi sāl tu-halanen ruĳtu ä-rä ko-lme tu-ĳniga || nō si-s teĳ leū-na-

¹³³ s. t. kuidas palkamisel oli kokku lepitud; ¹³⁴ viljakuivati juures; ¹³⁵ šefid; hooaja-
töödeks kolhoosnikutele appi tulnud linlased

sõõija || — — — tu·lli sis sija a·mmetnikkid | veì ki·rje veì asje tultti
sijä | tî· nüüd leü·nat | a·nna nüüd sü·õvã jã·lle | kü·l·me sul peräst
ta·gazi mašsamã ||

noh sevãzi e·lãzim sis || ku·ma kã·r·s·n·e·s·t po·šti vedãzi sis ollij·ma
î·zriñdik po·šteljũn sei·tsme po·šteljõni siašt || sai ne·li rē·mija | tî·ñze
vã·llã || sis ma te·mmašsi (tellisin) le·hte sis | oma ra·ha išt || o·lli·mul
meni ko·ppik ra·ha || inimen lu·baž ju ei | te·lli mul ä·rã mull·eij·olã
ra·ha || aga aü·za i·nimeze kalõ·sničku | mašsiv mul ki·k ä·rã üüs pu·ha
ku·nas ta ma·š || sis ma se·lleberäst sai ni·ñdaballu | o·rganisj·ri·ja sis
teļ·zest kalõ·zist sãl a·ni·gatsi kalj·s | sã·l olli ka tî·võren | (tema küsi·
nud) kas le·hte telli ei ta·ha || nei·l olli seãnde vi·lets po·štivedãja || va·na
kü·ll·olli aga temã | es eļ·jenitã kã·te·ga asja·s ä· niñda¹³⁶ || te·mã tulli
ko·du selle | po·stige·ja | ja sis | ke·ñniõq tal sis | kirjut vã·llã nî· ni·mede
veì o·rganisj·rs aga temã e·zi es sã· oma veimuga milti || ta olli va·na ka·h
ja noh es o·ška || no sis se·lleberäst ma sai· sis | olli ki·ge rohkem te·llin
neñde sei·tsme po·šteljõni seltsist || noh kalõ·zi po·šteljõni olli nî· keš·sãl
kã·l·ziv || noh sis | ku·ma sis vîmãtte olli te·rvis lã·bi || se·lle | po·šti
vedãmin ke·dãõis tî· aga sis | ma teštõ neid kõ·re neü·zit sis olli omal
maõ· ma·ha teštan ä·sta peräst jälle jãl ai·ges vitti ai·gemajašse·ja ||

noh se·hvidã om ega ä·sta i·kki ollu || vî·jãš kü·l kuskil mo·jal ä·rã
kah om sãl mene pã·vã ä·rã na·eij·ole·s ra·hul jälle selle te·gemi·
zegã || sãl·om me·neš kohal om la·isi pallu ja o·ma pere sũ·r me·olem
kãits vana i·nimest | noh sî· tu·ba om ne·ñde perãlt sî·n || ta·lve olem sî·n
sis | sũ·õve lãme tei·sse tuppa jãllõ || ne·ñde perãlt ja li·di om ka sevãzi
ei | tu·ledegemin . . .

J. mi·nev·ãsta o·lli meni kai·tskũmmend tũkki ke·rragã ||

M. kai·tskũmmend tũkki ke·rragã kũ· ai·ga ||

J. kũ· ai·ga || sî·n | tuã·n õi neil sõ·gicõht | ja ma·gamin olli teļ·ze talul ||

M. e·ppetta·ea magas jo sî·n ||

J. e·ppetta·ea magas sî·nsa·man olli sã·õg õitten neñde ju·hãtta·eag ||

M. kõ·lilãtse i·kke alle ka·tsme ü·tsme tei·sku ä·stazã ta·linast ja | noh
i·kke eãst pũ·li | ve·rust ja ta·rttust ja kust || te·řvast te·řvast
ja | i·kke seãntse | sũ·remppã || sei·tsme ka·tsmã tei·sku ä·stasã || om va·ne·
mit ka·h ollu jãlle | noh tî· kohtest sädet | kus·neid o·m ||

¹³⁶ ei õiendanud kätte ega ei toimetanud nõnda

J. e-zimīs olli ki-m̄bun eš taha kü-l me veṭta | vana i-nimeze ja ei s̄a
o-ṭsa bäl¹³⁷ || e-zimīs eš jä-ṭtä | et ve-ike ja luniz v̄a-gizi | v̄a-gizi s̄in || et
egäl ko-ṭtal¹³⁸ eṭj_ole (šeffidel) ä. o-lla jälle || ešs_ole eṭget s̄ō-aidecijet ega
ko-ṛravidajet ega | ega | s̄ō-gi rī-štu ega | ega ke-dägi seš eš s̄a. jo e-gäl
kottal mi-n̄nä ||

M. egä päē. olli ki-ge rohkem s̄i kai-ṭs teṭ-sku ki-lu sai le-väšse teṭ
ja-hu || e-gä päē. t̄i lei-bä ||

J. jah | pidi o-m̄mukku va-lgen eñne — — —

M. eñne va-lget pidi joba le-vädegu ä-rä olema ||

J. ä-rä tegema ku_na s̄j-mä tulliv || ne-n̄deg (oli) vaē-va kü-l aga
nō. | veṭbol_eṭ täö.¹³⁹ ka v̄i-l | tuṽvaš neid s̄i-jä ||

M. o-le nüḍ vai-ṭ vahel | jä-ṭtä joba jäṭtä nüḍ si-na ega me me-lemi
ke-nel_eṭ s̄a (ütleb taadile) ||

J. meil olli ke-škuš s̄in sa-man n̄a-bri talul seš olli neil lä-hikke s̄in s̄i
ko-kku käimize ko-ht || — — —

M. noh tulliv s̄i-jä_ ja pühäbelṭ meil e-zimiz ikki | keš meil praegust
e-zimiz om | s̄i. käiz ikki se-hvin meil ezi || nō olli ta-l̄n̄a n ja kuš_ta
o-lli m̄utku tuli ütten s̄i-jä || (koerale:) kaš_sa o-leṭ vai-ṭ | me-s̄ || ku-ṭti | olä
vai-ṭ || ja sis olli se-dävizi noh (üteldi:) jäl aṅdaš sull_jüiṭs a-bi¹⁴⁰ aga a-bi
eṭ tu-legi s̄jävōla suguṭ | si-na piäv te-gemä meil om ve-zi s̄äl a-llikk_om
kau-gel kikk_om t̄ü-ṽva te-ṭtä || ni-n̄da v̄ärt¹⁴¹ veṭ ä-rä ja sis selle toḍu
le-ḥnac oleṭ_sa lä-bi käinu | et sis mitte pa-la ku_zä | ke-škpäevä_äl kai-jet
midägi | o-ma käešt appuṭ pi-mä veṭ ka-ma pu-ṭru veṭ midägi sia-št || et
süä. taht | p̄ü-štjala eš jeṽva äm¹⁴² sei-štä ka mi-ṭti || ja ne-vä eṭ s̄a.
višt n̄üṭ mi-nevāšta ü-ṭli | et tekke e-zi et kai-ṭs tükki tulliv s̄i-jä | et tekke
e-zi nüḍ o-mal || ke-dägi | näē. | pa-da_m¹⁴³ k̄i-mä mi-nem̄n liṁbi su-ppi
teṭve || ju-mal | panep v̄i-l pu-ḍ l̄i-di_alutsə pu-ṭ-t̄äi-s ku_jo puder käib
ma-ha pu-ha li-di_ala kik v̄i-mänekki ja noh | ta_jj_ole te-n̄nu ja sis | niṅda
ki-m̄bun om ni-n̄da et || nevä om e-zi ka ki-m̄bun keš se-ṭle bäl sis et e-gä
päē tuleḅ ä-z ma ütli et se-llegä te_ji s̄a ä-kkamä ett_e-gä päē ä-z || se-na
t̄iḍ se-dävizi | t̄i-ḍ teḅä ro-ḥkem | teṭine sei-ṭsme päevä jagu antti kä-ṭte | s̄i
proḍu-ḗti || ja teṭ-ne leṭpeṭve sis ä-rä ja si-na oleṭ sis jälle vahe bäl ki-m̄bun
ja sis piäv ikki üi-ṭs olema || nä-däl veṭ n̄i || egä päē ä-z sešs_om teṭ-ne azi ||

¹³⁷ ei tule tööga toime; ¹³⁸ igas kohas; ¹³⁹ tänavu; ¹⁴⁰ abiline; ¹⁴¹ niivõrd; ¹⁴² enam;
¹⁴³ pada on

J. ne-vä tahiv teive sa-lamahti nī tü-drukku ka sīn sū-re tü-drukku olli || tahtsevə e-htu saī-ja omal teitā ezi || neil ja-hu antti sī-jä | pū-gle-jahu¹⁴⁴ || seš luniziv miu-t ei pa-ne tu-li a-hju mē. ei meišta neiv sī-briit va-ila veitā || jah | aga na-s a-nna sel e-ppetta eal no-h sevā miš-na tei-ve sīn sa-lamahti ||

M. tei-zest kalō-zist kăiziv poi-zi sī-jä neil oma ka-valeri olli nagu sī ai-g i-kki om se-dāvizi sis | no sis teive ri-ijlit ja saī-ju ja | sis vīziva sis | nī. tulliv-s e-htu sījā jälle sū-mā sis pā-le te-šte aja vī-l || se-dāzi-s noh olli antti mu-ne ja e-gāt || produ-kti olli ikki i-luza ja vā-rk ega sū-švā veizit ai-zast¹⁴⁵ | ki-k oll-ikki || pū-gel antti neil kole pa-lu ja || saī-ja ega üle pāe-vā teitā ki-kket saive kü-l ||

(Mis mees tegi?) e-zā | e-zā lehkš pū. ärä raī-z kik pū. valmis ja tei tu-le a-la-ja kañdz ve-ī ja || kūrds ka-řdulā ja || noh e-zā aittas¹⁴⁶ ega muvu eš je-šva-jo noh | lōmuli-kkult || pa-hañd ka vahel miš-sa ikki ve-ītaī miš-sa ve-ītaī ||

ü-itegeřra kă-ñdze ušse lu-kku ja | ja ütsi jăiti temä ko-du ja läisi ezi me-īsa ärä || sāl ei-nu olli rāzik ma-han ja || ja läve-pāl (ütelnud vanamehele:) ärä si-ssi laške oi-ja (uks lukus) || (naerab) e-zimīs tulep lazep ikki vi-le lazep vi-le (küsib:) ku-špōl-kū-lge ta läits ku-špōl kū-lge | ma läisi si-ñnabōl küloe (näitab käega) || va-namīs üttel si-ñna-bōl ta läi-īs meā. ei tā. kuš-ta läits (tasandab häält:) meā läisi kū-rān ja meīli ke-š-si nüv vi-le la-zep || — — — oš-ma tādān ei te-mā om meā. oš sānu ke-řva oi-da || (Mari tuleb koju, näeb) aga te-mā | se-ħvide lä-ve-ehen¹⁴⁷ | olli lei-bā ka poe-št tūdu ü-iten ja || ištuv kik lä-ve-ēn vat si-ssi-ī sā. || meā-īl¹⁴⁸ meā. pañdze ušse lu-kku meā-īl ärä si-ssi la-ške || noh ja nī ke-nelep ja lu-nip ja pa-lup ja | la-ze i-kki sissi | ve-īta i-kki vīl (šefid enda hoole alla) || meā-īl ma-ī je-šva-jo || jumal oi-iku-s e-htu läits ik kellā kü-mne üttetei-skūmneni ärä || kuš-nī ulkka neū-zit ega sī sō-givegemine vīl ei-jo-ole || sāl ka-ītest vīšt peze lä-bi-ja ||

J. (ei) sā. ku-škil pañna tešte taludel kuš la-īse om | ja nī. läve so-lkma sō-gi-manu ja sāl eš ole te-ītā midāo sīn (naabri) talul kai-jev ā-rā | mene pāe-vā nī kiltavə¹⁴⁹ mē. sīn ei-jo-ole läme oma tī-d ku sul pa-reppet ko-hta ei-jo-ole ||

M. tulli jā-lle sījā ve-īta¹⁵⁰ nüv jā-lle — — — ma-īl ve-īta kü-l ||

KKI MT 234, 16—28. A. Univere, S. Tanning, 1959.

¹⁴⁴ pūGel, pūGle 'püül'; ¹⁴⁵ süua anti hästi; ¹⁴⁶ kirjakeelne vorm; ¹⁴⁷ šefid ukse ees; ¹⁴⁸ ma ütlesin; ¹⁴⁹ ütlevad; ¹⁵⁰ ē pro e on tingitud afektiivselt rõhutamisest

TARVASTU MURRAK

MÖNNASTE, ÄMMUSTE K.

E p p P ä r s, 90 a., Tarvastu valla põliselanikke; põlvneb talusulase perekonnast; sünd. Mönnaste külas; 25-aastasena asunud väikekohapidajaks Ämmuste k., kus elas poja juures. Vallakooli haridusega. Surnud 1960. a.

98. Linatööst, linade ketramisest ja kangakudumisest

ku lämi keväde oli, seš teiti ikki vara (lina). käzitsi ikki külveitti põha lina ja egaŭ ütte. eñnemuešte teiti kiĳ käzitsi. arkk adraga aetti sisse linada.

ku periš rohilane ešš ole, prūnikkas oli, seš oli paraš kakku. seš lätšive kugara¹ ošsast maha, ku ta väēgä vanašše läits. tuhat peò saŭ ikki ärä kakkuŭ (päevas) ja tuhat kolm sava. peòde vizi kiĳ kaksive ütte tüĳki bäl. naešterahva kaksive. — — —

seš rätševe äräde ja vitti likku. järve ešš ole lähiksen. turba auk oli kašveŭ. linule pantti kivi pälē, muēdu ei sežä vī sehen, kui kive päl ei ole, na tuleve muēdu ülešše, kuŭ kedägi raškust päl ei ole. seändziŭ säri kive, miš mehe tešta ježžive, pantti pälē. kugara nī pantti sarva. kärbuššit² pantti ja kärbuste vahele pantti kugara. seändze oššida olive kärbuššil, ega paŭlla kärbušša ešš ole.

seš tüdi ülešše pařzile ja kuivaltide ärä. seš obeza seškšive ja seš tulive šimne väŭllä. kui kuŭva olive, seš tulive šimne väŭllä. sī pehk pantti lömele ala, sedä ešš sū keñniogi, sī oli sihande. katte päri obestega sekkuttide. äñnän³ olive ikki; neli obest oli (ühel poisil), perätsigu⁴ olive ikki üištēšte äñnän.

¹ linakuprad; ² kärbušš, -šša 'kärbis, okstest jäetud harudega või pulkadega puu linakuparde ja vilja kuivatamiseks'; ³ hobune oli seotud ohelikkupidi eelmise saba külge; ⁴ üksteise järel

kaš kaitš nädalit (olid linad leos), seš sačve pēhmeze, seš veetti vā'ltā ja ištūtīde maha. — — — (istutamisel, kükitamisel) sidema teṃmašsit ladva bōle, seš ištūtīt maha, pūšti maha, al' lajiali.

peò vahel ģruiti, kuì lā valla oli, seš kānelti ārāde. kolm kūmmend peò pantti kuppū, teṣne vīštei-stku pantti teṣzi pidi⁵. vā'ltā ku sa ūtsibidi panet, sešs om ūtte otsaga kubu. aga pane teṣne teṣzi pidi, seš tuleb ilus kubu, seš pantti laūḍile⁶ ūlešse. lauḥ oli riha al ūlevan. neṣṣa keṣgen oli, viġlaga⁷ vizaiti laūḍile ūlešse. ūits oli ūlevan, keš vaštu veḥ ja pani rittā.

ku aiga oli jälle ūlešse paṃna paṣzile, sūcūzā pōle, seš ku'vāltide ārāde ja aetti maššingast lābi. ovezaga maššingā oli, miš obene vedāz. veḷli olive ja lauḍ oli, kelle pāle nī lina pantti. lauḍ oli ūlevan, koš lina pāle pantti ja maššingā ala lātsive. neṣṣa pantti miḷtu keṣṣa ala . . . ku peò pēhmeze lāiis. seš pantti kolm kūmmend peò jälle kuppū.

seš nakkaiti rū'kma⁸. seš pidi kolmgūmmend nakla ārā rū'kma ka pāčvāl. kellā kaitte al teṣzu ūze ūlešse. ega pāčvā ei sā ārā rū'kki kolmgūmmend nakla. — — — seni ku pāe vīri, seni rū'ksit, ega pāle pāčvā enāmb eš tī. oļou miš taht tīḍ, pāčvā vērikkuni⁹ ikki tīḍ. tali aiga saī rōciḥ, linu oli paēlu jo. mihe teṃmašsive sāmīst ikki, kolme loṃdiga¹⁰ kiṃni, panīve seanīse nuḣpu otsa. pūšt rāts oli, rādziga teṃmašsive rātsmīst.

miā rū'kse kolm talve aiga linu riha al. nī olive linakse. eš peļoā kül mā ega kedāoi. kūrmiḥ linu vītti liṃna. seš kolģispu¹¹ pāl teṃmašsive rū'kmīst. rōbitsaga rōciḥti. kolģispūl oli sēānde lai lēḥk¹² sehen, koš lina peòt teṃmaḥti. seš ku sa rōbitsaga teṃmaḥ kolģispū vahel, seš lāb lina peò pēhmeze. seš aṃnaḥ rōbitsaga pāle. jaļģ om kol ispu pāl. lina peò om peļve bāl. ja aṃnaḥ rōbitsaga ikki pāle. kolm tūdrukkuḥ oli, keš kolģispu bāl rū'kseve. kaitš tūdrukkuḥ oli āšta bāl, kolmaš oli suve tūdruk. miā oli āšta pāl. miā oli nūr tūdruk, teṣze olive vanema. raske tū oli! kolmgūmmend nakla pidid ārā tegema, ega kazinaste kā eš tohi, seš ūtteldi: „miš sa olet teṃnu, ku sa ei ole vīzin¹³ rū'kki!“ seš ešs ole mūd, ku linade tegemine oli.

⁵ kuppū sidumisel pandi osa linavarsi (15 peo) latvadega, osa tüvedega kokku; ⁶ lauḥ, laūḍi 'lakk, laepealne ruum rehealuse kohal'; ⁷ viġel, viġla 'hang'; ⁸ rū'kma, rū'kki 'lõuguti abil roobitsaga linu puhastama'; ⁹ pāčvā vērikk, -kku 'päikese loojaminek'; ¹⁰ loṃt, loṃdi 'takkudest keerutatud nõor'; ¹¹ kolģispū 'linalõuguti, tööriist linavarte murdmiseks'; ¹² lōhe; ¹³ viitsinud

Epp Pär

seš su¹⁴itti, oli seände su¹⁴ittav raõvast; seš su¹⁴itti selle põl, et kedräita saõ. muõdu oli jäme, pidi ärä sugima iluste.

seš nakkatti keträma. mitmat müdu leõga kedräiti, jämet ja pēnikkest ja. edimeze õtsast su¹⁵ittuze nõ olive jämme, nõ kedräiti koiti leõgašse. nõ olive jämme pakla juštku vana jorkkama. neišt kedräiti va koiti leõga. koiti om jämmea. miš pēnema pakla, neišt kedräiti pēnemat leõga, koetti jälle pēnemaze koitešse.

pakla puištašit lahešse vardaga, pū vardaga. seände pik vařas oli (umbes 1 jalg pikk), seš oli õ kedräita. seš teõd kũtsleze. vaita koš^{sa} muõdu kedräita sãd, piãd iluste lahešse puištama. seš piãd kokku rulli kãnmã. kũtslelaõva pãle vardaga sorkkat sišsi kũtsle. kũtslelaõval om kolm aukku sehen, aõgu sehen, vahel teštãt ülešse põle jälle ku nakkap õisa sãma, seš panet jälle ülešse põle.

¹⁴ su¹⁴ittav 'sugemise vahend, linahari'; ¹⁵ soetud; nom. pl.

lina kaõkut kah laõva bäl, ütts kails val kolm peõ ärä. seš kånät jälle kokku ja panet varða siissi, ja panet jälle kũtslelaõva pãle. keirät ega õhtu ikki kellä õhešsamani¹⁶. müd ešs_ole ku si keirus. ulkka kaõgit koetti. müd ešs_ole ku põhaš keirus si tali aõga. kui mü tallittuze rahu olive, kui pimešse läits, vetti tuli ülešse ja seš keirätti ega õhtu, ega õhtu seni ikki ku kellä õhešsamani. oli si müd ikki kellä õhešsamani. ommuõku oli jälle lõma tallitus. — — —

ku ikki tũ tegemine vällän rahu jäl, ja tali tuli, ku enamb vällän kedägi teittä eš sã ja külm tuli, seš pidi ikki näõpu dõt tegema. ku sa olet tũnder ja paõgaline, keš paõgalist seštã lazeõ, sã piäv ikki tegema ütte lugu. kevãde bõle ku saõva leõga ärä keirät, seš nakkatti kaõgit kudama. leõga mešti ja auttide, et äšte pehmeze lãve, pehmeze ja valgeze. seš om jälle ä kaõgast kudada, ku äšte pehme ja valge om.

kaõgit læõitti seš mã bäl — — — tuhka ei taha nagu paõna, sãõ om nagu õnemv ja tãv valgeze kah. tuhk om va pro-stoi azi. olgu ta miš taht ašja pãle, ikki sãõ, ikki sãõ. — — — keõetti ikki, vãtta kũlmine tãv ikki valgemaze. ilma kũtmãdã ei lã jo rõvas valgeze. vällän ikki varða õtsan (kuivatati lõngu). varða olive leõgu täis kuõ, vãtta tali aõga keirätti. leõgu oli jo perãttu¹⁷, paklazi ja linatsit ja, oli kikke sorti jo.

KKI MT 202, 3—12. S. Tanning, 1958.

MÖNNASTE, ÄMMUSTE K.

Epp Pãrs, 90 a.

99. Heinatõõst

inimestel oli küõl õnnemuešte raske tũ teittä kik, ulkka eõnamãd nittã ja rizu kik põha. vãtta, ulkka elãvit oli jo sõmãn. õhešsa tũ inimest oli kuren il ega pãe, ku eõnã veõmine oli; sãõ oli seantsit paõsnioit¹⁸ eõnamã vëren, seantsit uõnicit¹⁹ oli, seš tulive nõ kah einã veõma. seš oli kolm teištku inimest ja. perãttu einãmãda olive nittã. vãtta vikkaõttiga nõdãt. mehe aõva laiõja kãri, naešterahval olive ahtakse, mehe om ikki — — — kevãda²⁰. pidi kik kãttega nĩtmã ja rizmã. ütte maššingãt ešs_ole, kik pidive inimeste kãe tegeme. rizu rihãdega ja — — —

¹⁶ kella õheksani; ¹⁷ vãga palju; ¹⁸ paõsniõk 'vabadik'; ¹⁹ uõniõk = paõsniõk; ²⁰ kõvad, tugevad

lõhan oli sūr paks ein, tuli sūr kuhi ülešše. kümme vaḱkamād oli lõhan einä kurenil. sāl oli kigil taluzil²¹, sāl lõhan. sūr ilus lage luht oli, oli ilus piḱ ja paks ein sehen. sāl oli inimizil kigil. muštavalin üle jeḱ oli enne jāni ikki kaiṱs kuhja ülevan. nī olive sēantse varajaze tegema. muštavali eḱgatti. sī oli neḱda üle jeḱ olštre pūl. ütṱeldi ikki: „vāṱta joba muštavalin kaiṱs kuhja ülevan jo!“ kurenil oli ulkka sedā alamaṱ²² eēnāmād, jūri,aija s eḱgatti. aḱd oli ümmer kīru. oli va vezine kaṱjamā, kadastik. sūr tūḱ oli kaṱjamād, kadaja pēzaksit tāis. vī loṱvi olive mātṱaste vahel. moḱeal oli lõhiḱke eēnāḱke, aga lõhan oli sūr ein, saṱ ikki ā kuhjajerts. rihadega rīzuṱi kiḱ kāttega.

kolmanda päēvā ein om kuju. seš rīsuṱ lademaze ja palaṱ²³ kah. nagu tāēmbāne²⁴ päēv ja eēlāne päēv, sēande kuṱvaṱṱap. rīzuṱ lademaze ja palaṱ kaiṱs keṱda läbi, seš om kuju neḱda gui. kui kaḱniš ligeda om, seš paneṱ reukku. reḱḱgun om paremb. reḱḱgun taheṱava paēlu paremin. seš ku kuju ilm om, viška vīl maha ja pala üiṱs keṱd läbi, seš om kuṱva. seš mūtkui pane kuhja. meā ole kaiṱs kuhja maha kā laottanu. kolmandamal päēvūl āv suiṱsu vāiḱllā ülevast. seš laotta maha, seš üiṱskeṱd pala läbi. reukku paṱnaš seš ku na vāhā nāḱzelize²⁵ om, reḱḱgun om seš paremb. keṱdāgi neḱda samaṱti sülega paneṱ rīṱtā ikki — — — piklik, ā piḱ reuk, neḱda keṱge. ku kuju om, seš paṱnaš rukka, ümäriḱuše. ruga om ümärik. roāle paṱnaš ā²⁶ ala. eḱā reukku vedāḱā ei sā. ei sā agu ala paṱna, reuk om sēānde piklik. aga ruga om ümärik. sorkkaṱ vaṱva ala roāl, paneṱ kabla vaṱva oṱse oṱsa ja obene jälle kabлага viāv — — — seš mūtku naḱkaṱ kuhja tegema. ku sūremp kuhi om, seš lāve kaiṱs tūḱki oṱsa, seḱḱkuve teheste²⁷ ja om keṱḱemb melemil. üiṱs aēnu miz ikki aṱnap kātte. kātte aṱmine om raške tū. vigel om joba eziḱi raške, veṱta vīl einu oṱsa. piḱ vaṱz ja kolm aru om viglal.

tuleṱ kuhja lava aze valmis teṱtā. kuhja tiḱku ümmer kīru lūšvā ja āda kezēṱ paṱna. ku agu ei pane, eēnā māḱānev ārā mā bāl, piḱkā a,ea, bāl, kunaš talve vēṱtaš. ā paṱnaš siṱsi kā kuhja lavale. kuhja vaṱraš paṱnaš, muēdu ei sežā kuhi ülevan.

²¹ kõigil taludel; ²² alam/B, -a 'paha, halb, vilets'; ²³ pala/ma, -da 'heinu segama, teisele küljele pöörama, et nad kiiremini kuivaksid'; ²⁴ tänane; ²⁵ nāḱZeli/ne, -Ze 'niiskevõitu, toorevõitu'; ²⁶ aGa, ā, pl. n. āDa 'hagu'; ²⁷ tihedasti

kes kuhja otsan om, nî sekkuve ikki kuhja varða ümmer eēnā äšte kevaste ja teheste kiinni. ku nakkave eēnā joba otsa bōle sâma, seš teētās kuhja kâ ikki terävamaze. ja ku valmis om, seš mõdu beräst pañnas ka üiis eēnā nūšt ülešse varða otsa. ku nakkap ülešse bōle jo terävaze tegema, seš tulep teēne (kuhja otsast) maha, kõõvega. kõõbz vizattās otsa, seš inimene piäv teēzelt pūlt kiinni.

pâ malga²⁸ panti päle. seš seottaš kiinni. vîz varða seottaš kokku, seš tül ei sâ ärä puhku.

ku kuhja üřjättās tegema, eēne pañnas tikku äräde, ega perän selle enämp pañna ei sâ. seš om einu kik täis, tikkest sânikkalt²⁹ pañnas einu täis. muõdu om väēgä lodev³⁰, tikku piäva tehemaze sedä vařrast, eĵta tehemb om.

ei ole ilus kui sūr magu om väēgä, seš suĵittās rihaga maha, eĵta lāb iluzamaze. kuhja suĵittās ikki rihaga ümmert kĵru, vallalize eēnā maha kik.

KKI MT 202, 24—30. S. Tanning, 1958.

MÖNNASTE, ÄMMUSTE K.

Epp Pärs, 90 a.

100. *Toitudest

(Mis vanasti süüa anti?) a-lamat sŷkki antti || sŷlvĵ kaŷziga oli räl-m ja || ja a-ppu pi-m oli li-šva sehen ja || a-lamb sŷk oli ko-gundist³¹ || sŷrma pu-tru³² kēdeĵti ja || ja ka-rttula se-hen || vanal āl || jah karttula se-hen ka-h || ja sŷrma | sŷrma li-m ja ka-rttula se-hen || a-lamb sŷk oli i-kki || me-nel koĵtuses³³ oli pa-remb sŷk küll aga | ku-renil oli a-lamb sŷk ||

(Kas pere sõi eraldi?) e-zi lašvan ja-h || pe-remĵs ja pe-renaēne | nĵ seĵve ikki | ta-gacambren || oli li-ha | kaŷziga e-hen ja || aga pe-rel oli a-lamb sŷk la-šva bāl || sŷlvĵ kaŷziga | kaŷ-ziksega oli räl-me ja | a-ppu pi-m ja || jah | ja pu-tru kēdeĵti veĵse | sŷrma li-mi kēdeĵti ja oli ka-rttula se-hen ja || pe-remĵs ja pere-naēne seĵve kü-l li-ha || ta-ga ka-mbren ||

se oli pŷ-hävā o-mmuĵku ku a-ntti || li-ha ka-h || nō | jeŷ-lušse³⁴ antti ikki | seš kah pa-remat | nigu vo-rsti olive ja || jeŷ-lu-āl ||

²⁸ roovikud kuhja harja kaitseks; ²⁹ tikkudest saadik; ³⁰ lõtv; ³¹ koguni; ³² sŷrma puder 'tangupuder'; ³³ mõnes kohas; ³⁴ jõuluks

(Kuidas vorsti tehti?) *le·htrega* || *le·htrega* | ja ja *ta·ŋgu*³⁵ *aõvuittide*
ä·räde ja || ja ja *ve·ri* ja || *siä·ve·ri* ja || *seš* | *le·hter* *pannti* *selle* | *sõ·likke*
sissi || *si·ñna* *pannti* *jälle* *nĩ* | *au·ttet* | *sõ·rma* *jälle* *selle* *le·htre* *sissi* || *pu·l*
gaga *seš* *jälle* *ae·tti* *siñna* | *selle* *sõ·likke* *sissi* | *sãld* | *le·htrest* | *le·htre*
sĩšt || *seantse* *pũ* | *pũ·št* *va·rda* *olive* || (õeldi;) *vo·rsti* *pu·lke* *tulep* *te·itã*
jah || *seantse* *pi·kkäke*³⁶ *olive* *nĩ* *pu·lga* *kañ* (näitab) || *neñde* *pu·lkega*
pannti *s* *oisa* *ki·ñni* || *jah* || *nĩ* *o·rsti* *oisa* || *vãtta* *mu·bu* *oleš* *nĩ* *ta·ŋgu*
vã·llã *tullu* || *jah* || *ta·ŋgu* *oleš* *vã·llã* *tullu* *mu·bu* *sãld* | *kui* *pu·lgaga* *ei*
oleš | *ki·ñni* *pannt* || *se·lleberäst* *pannti* *ki·ñni* *jah* ||

kẽ·deiti || *peris* *pũ·lt* *tu·ñni* *eš* *kẽ·deita* *eõe* || *pũ·l* *tu·ñni* *piã* *ai·gu* *kẽdeiti*
ka·h *iikki* *pã·n*³⁷ *neid* *o·rste* || *jah* || *se·š* *olive* | *ã·rã* *kẽnu*³⁸ || *veid* *neñda*
sa·matti *sũ·vã* *ka·h* *kui* *sa* *ta·hañ* || *jah* || *keñ* *ã* *sũã* *oli* *sĩ* *sei* *seš* *ka·h*
ta *oli* *jo* *pũ·l* *tu·ñni* *ã·rã* *kẽnu* *ã* *u·lka* *oli* *ã·r* *kẽnu* || *no·h* | *se·š* *olive* *jo*
peris | *kañ* *ã* | *aga* *mu·bu* *kũdzãttide* *a·hjun* || *se·š* *lãtsive* *neñda* *ã·sse* ||
*re·bešse*³⁹ *lãtsive* || *jah* | *tañ* *tetti* *pa·ñni* *bãl* *ja* || *ra·šva* *sehen* || *jah* ||

KKI MT 214, 5—8. A. Univere, S. Tanning, 1958.

MÖNNASTE, ÄMMUSTE K.

Epp Pärs, 90 a.

101. *Käost

ũ·tteldaš *eñ* | *kã·gu* *kuñkup* *iķ* *e·ñneittust* || *aga* | *sĩ* *om* *vãõõã* *vele*⁴⁰ || *meñ*
om *sĩn* | *ko·dun* *ka·kuñkun* || *ei* *ole* *mi·dãgi* *ollu* *jah* || *sĩ* *om* *ezi* | *va·na*
ju·t *jã·nu* *t* *kã·gu* *kuñkup* | *e·ñneittust* *ko·dun* || *eĩj* *ole* *ke·dãgi* *e·ñneittust*
o·llu || (kãgu) *mu·nevat* *teõze* *pe·šsã* *oma* *mu·na* || *jah* || *kã·gu* *olevat*
seantte || *ja* *teõne* *piãv* *vã·llã* *aũdma* ||

KKI MT 214, 12—13. A. Univere, S. Tanning, 1958.

SAARE K.

Liis Kulpson, 65 a, sünd. Riima k. talurentniku perekonnas; lapsepõlves tulnud Saare valda, kus elanud pidevalt; põline Tarvastu elanik.

102. Rukkilõikusest ja rehepeksust

nũid *nakkame* *rũgã* *leikkama*, *koš* *sĩrbi!* *neli* *sãmmu* *om* *ũits* *rũã* *vĩr*
*guš*⁴¹ *lañ*. *rũã* *om* *vaja* *seš* *vihku* *siduda*. *rũã* *vihu* *pañdas* *akki*. *akki*
om *pã* *oisan*. *seš* *tulev* *rũã* *rihi* *pešsã*. *vihu* *veettaš* *ũitsivihku*⁴² *kãtte* *ja*

³⁵ kj. kasutab paralleelselt kaht sünonüümi — *sãrma* (vanem) ~ *tañgu* (uuem) (pl. n.); ³⁶ nii pikakesed; ³⁷ pajas; ³⁸ ootuspärase teise vãlte asemel teise ja kolmanda vaheline (*kẽnu* pro *kẽnu*); ³⁹ heaks, krõbedaks; ⁴⁰ vale; ⁴¹ harkadruga aetud vesivagu rukkipoõllus; rukkilõikuse ühe lõikaja ees; ⁴² ühe vihu kaup

seš ravaſtaš. vihu vizaſtaš seš riha_{ala}, sâl om tüvelüjädä⁴³. ele vihu kändäs kuppū. seš naſkattaš raſpanzit tegema. veettaš puru vällä, kiĳ pã ja keſre ja paĩdas selle puru pãle obeze tam̄ma⁴⁴, si om taſpañ. ku obeze om joba ulĳ aĩga tapna pãl ollu, seš aettaš ne üške⁴⁵ nurkka kokku. nüüd tüluſtaš ne puhtaš, tarest raſpanzi ja riha_{al} taſpañ. miš obeze ärä seĳkunu, ne om kõſt aluſi⁴⁶.

ES MT 13, 22—23. J. Rõks, 1924.

SAARE K.

Liis Kulpson, 64 a.

103. Tule soetamisest

vanast oli tule kivi ja tule rašvada⁴⁷, ja tagel tũdi mešsast kaške küllest ja seš ėruſti pehmeze ja kuivaſtedi iluste äräde. oli siande pehme ku üiſt vaĩ, ja seš veetti pehme takla nãppu vahele ja pantti kivi pãle ja seš tãksitti selle tule rašvaga neĩda et sädema kãizive ku sořab. sevã peľlãnu uĩdi kaħ, eš tohi üiľski uĩt manu tulla. ja tikku sugu eš ole. vana vĩzu rãvaĳku⁴⁸ sehen tũdi višt teĩzest talust tulõ. üiľit perenaėzele: „kaš teĩ om tulõ? miũ sädeľti oĩsma, meĩ om tuli äř kištunu“. seš perenaėne üľtel: „tule siĳã lašeĳke, meĩ om kolõen tuli, tũ si vĩzu rãvaĳku, ma pane tule sišsi“. seš veetti kãĩs kolm sũĩ, pantti tulega sišsi; a mittu keřda taħt palama kãhen minna eñnegu ma kodu saiĳe.

ES MT 13, 18—19. J. Rõks, 1923.

SAARE K.

Liis Kulpson, 65 a.

104. Heina- ja linatõõst

vanast üřjãtti pũľba tõõd. peremis veĳ viĳkãtti selĳã ja üľtel et lazeme tũľ vere vällä⁴⁹. veetti viĳkãtti ja luėza, vanast oli pũ luėzada, pantti ľĩv pãle ja seš nĩdeľti kũni ľišt evezĩ taqazi ärä ja tũ oli üřjãľ. ne eėnã kãri palattaš seš ümmer ku kuju ilm vällä tuleb. seš rižultaš ne kãri kokku

⁴³ tüvelööjad; ⁴⁴ sõtkuma; ⁴⁵ üške 'terad koos puru ja aganatega, mis jäävad järele, kui lade tallatud ja põhk pealt ära rehitsetud'; ⁴⁶ kootidega vilja peksmisel sasist väljalöödud terad; ⁴⁷ tulerauad; ⁴⁸ rãvaĳ 'reo, risu, rajakas' (kirumine); ⁴⁹ alustame tõõd (kõne-käänd)

lademeze. ku är kuivava ne lademeda, seš pañnas rukka. ne ruà vëttas kokku üiis mâr⁵⁰ ja tettäs kuhja. kuhjalava om joba valmis teē. kuhja vañras veettas ä pik.

sügüze kiisuttas lina. lina peõda rãdzittas rãziga ja vījās likku, aga lina kugura pañnas sarõda. lina sarõd tettäs neñda, et pañnas kũze kãrõbušsa pũsti ja rõvikku pãle. ku lina peõda om joba leost vãllã veet ja kujuda⁵¹ om seš na lãvã mazina ala. lina mazinal om vız velli sehen. seš aettas lina pehmes ja kãneittas kũppu kiinni rũkmize jaoš. lina rõbitsettas rõbits-pũga. rõbitseja laksuttap kolõispũ pãl. ku lina peõ puhtas teē, seš pañnas ritta sada peõ ja seottas kolme loñdiga kiinni. om puñd valmis. pũl puñda om vıskũmmend peõ ja kaitskũmmend puñda om üiis kãl⁵².

ES MT 13, 23—25. J. Rõks, 1924.

SAARE K.

Ell Ronimus — põline Tarvastu inimene; elanud vabadikuna Kose talus; lapsepõlves olnud mõne aasta Holstres.

105. Potikaupmees ja rahapada

ku vanast teiti tare, eš ole meitte kammerõ oisan, palõ nacu üiis sõõi kammer⁵³ oli. ja nüõd olõ tare, koš elãmize jaoisse siissi miñnas. nüõd om tare valmis, et tohi sehen elãdã. ega eñne pũld õpõ nakkaš õl õleveld õtõlema: „ku ma sada⁵⁴, seš sada!“

ja nüõd olõ õšt⁵⁵ mũdã, ikki si irm. ja nüõd lãtsive kambre siissi elãmã, et na peõlãzive sedã õld. õšt aõga elãzive kambre sehen. et ta kül vilets ja vaene oli. nüõd tulõ tĩ kãljã pottikaupmis ja taht õmaja, ja nüõd neva õtõlive, et meil ei ole anda teõle rãmi, et kammer om vãga tillikke ja taren ei tohi keški macada, ja keneliva selle lõ õrãbe. pottikaupmis õttel: „no koš ma ikki lã, kuri ilm om vãllãn, si om seš jumalast sãet neñda.“ ja nüõd lãits seš ikki sinna tarre. neñdacu tuli õrã kištuzi, nakkaš õl õtõlema: „ku ma sada seš sada!“ ja õttel teist keõda jãlle neñda. kolmat keõd õttel jãlle: „ku ma sada seš sada!“ ja seš õttel pottikaupmis: „ku sa sadaš seš sada õtõten kerega!“ a miš sãldõ maha tuli — tuli sũr raha pada õlevest.

⁵⁰ mâr, mãru 'suur hulk'; ⁵¹ kuivad; ⁵² kãl, kãlu 'raskusmõõt (ca 160 kg)'; ⁵³ panipaik rehetare kõrval; ⁵⁴ kui ma kukun; ⁵⁵ aasta

ja nüüd mehtel pöttigaupmis: „miš ma tî, kikke ma ärä veitta ei taha!“ ja jäät põle oza ja pâ maha ja läiits ärä üze. ja si oli ebe ja küld raha, miš ta veēt. ja ommukku tul maja rahvas vättama, et kuš miš om, obene riha alt kadunu. ja nüüd lävva tarre vättama, kuda taren om. nüüd näeva, et pül raha pâga maha jānu, a miš om kadun ütten obezaga, et si ol eiŋgel, tul neid päästmä sest viletsuzest.

aga nüüd oli joba kaiis äštaat müüdä, ku da tagazi tul, seš ol ta kaupmis joba ja ne eš tuñne tedä enämb, ta ol äppis težzin rēvin. aga temä küzib maja rahvald: „no kudäs selle tarega lugu, kaš ikki ä! üijab vîl?“ aga üteldaš: „sest sänik ku si pöttigaupmis oli, ei üttele üttele keřda enämb“. ja vana emäkke tuli kurust vällä ja üttele: „ja, kulla külämehekke, si ol eiŋgel!“ aga seš üttele külämîs: „mina oli si pöttigaupmis!“

ES MT 13, 12—14. J. Rõks, 1923.

MUSTLA

Mari Mirka, 70 a.

106. Vanaaja elust

om selle seitsmegieümne äšta sehen üz elu puha. miä kašve vîl sañna kurun. oli üiits ainu tuba, sâl olime kiķ koguzin. seš elätti suitsu tarepen. ku suitsu ege pailu oli, seš lükkätti ušselaud pälb äräde. kolben palaš tuli ütšilugu⁵⁶, ku ärä kište⁵⁷, mintti teize tare manu ošma. ku midägi vaja oli, seš käitti ikki teište pül ošman. vaest käitti oršti pañneppu⁵⁸ ošman ja miš kunagi oli. inimeze olive kah pailu keřvema, eš peģä külmä ega keřdägi. ja latse, nî olive ou rögudilli, jússeve vällän suvi gu tali. teine keřd ku tulivegi sišsi, rehe aħju manu lämättama. seš aetti saviķkule⁵⁹ ištma, muđu olive težzil jalun.

egä üiits talu om pidänu meizale keträmä viž nakla leŋga, sedä kušutti tûmark. üiits näidänu tul ja naēze mukku keđranu.

villä pešsełti küttega, viķkałttiga niđeltuze rüä pešsełti kah küttega, tüve pantti vällä põle ja latve päle lüdi. viimälte tekkuzi üiits aur⁶⁰ meiza, seš jäetti kōdi lümine järci.

⁵⁶ vahetpidamata; ⁵⁷ kištuma 'kustuma'; ⁵⁸ vorsti painepuu — naljatlev väljend; ⁵⁹ saviķ, -ķku 'kivi kolde kõrval, mida kasutati istmeks'; ⁶⁰ s. o. aurumasin

vanast paganide äL, kuü kaitš pulma kokku johtunu, seš tappet teene težzeld püld ärä. kadunu ezä ikki kenel. ei tä, mis surm neile kül tetti. nu kkimäe päl om rišt pant, koš kaitš pulma kokku johtunu.

ütte tüdrukku om eige vanast kirikku tulban nuheld, peräst vizat vankreze ja vül ärä, ollu tege latse ärä äviitanu. vaest käizive üzeld tüdruk-kide ošjava. üilskerd tulive üzi polzi sissi, üilš vež uñdi vizi ütte tüdrukku säñgust selgä ja lätsive vällä. kuü vimašte elu⁶¹ ege süres läits ja tüdrukku appi rüksive, tuli vaest peremiz ezi appi. suvel olive tüdrukku ja polzi ü ošsa ütten eizil.

talve ollu pailu meiza veduzil, olttu ütte vizi regede päl ja laület. meñda laulu mäletta miägi vül:

käime sedä tettu tēda,
sedä rajuttu radada,
košt oli eñne ärä käinu.
ärä käinu, jälle jänü.

neid laule kutsutti regilaüleze⁶².

ES MT 126, 1—3. J. Ots, 1932.

PIKRU, KIVILÖPE K.

Ann Kask, 84 a., sünd. Suislepa v. Kivilöpe k.; 20-aastasena asunud Kuresaare v. Pikru k. perenaiseks; viimased 30 a. elanud Mustla linnas. Vallakooli haridusega.

107. *Ühest põuasuvest⁺

— — — et ei j ole vi-llä eñne ü-leš tullu kuü ai-gusti kü. om tešnu vi-llä ü-leš || te-rä vi-li || ja se-š nemä om sä-nu niñda vä-hä | säld o-ire vež ke-švi kořjatte eñdel pe-llu bälđ et ütte tu-rba ko-řvi dāšve || no kaš te tä-de miš tu-rba ko-řv o-m || sī-om vankre bäl teš seanšte ka-ñdilne no-h || sea-nisege vētteš tu-rbi ka mā-l aga telje ei tä. sellest midägi siš ta kutsušteš temä ü-leš ikke j tu-rba ko-řvidāšve saeme | vül o-dra vež ke-švā teri || ja mu-đu miš-si i-lāda⁶³ tullu no sedä aetti lōma pā-le sešve sūgūze ärä ega säld mi-dāgi eš sā || ja sešs-om ta-lve | va-lla bälđ | sašve niñdabaļlu et — — —

⁶¹ heli, kära; ⁶² reGilaulu 'muistsed rahvalaulud'; + keelejuhi kõnes ilmneb kirjakeele mõjustusi; ⁶³ hilja

*pi·hkkvaze sãdet neid rü·gi oštma || ja s̄s te·rvel va·llal om oštet sãld
 rü·gi ja seš ne·mä om jälle e·zi omale | neil olli ra·ha ollu nemä om seš
 o·male oštan || — — — | seš oma ma·gatsi·ait olli va·llan kuš vi·tti
 si·ssi ja sãl antti seš ra·hvale | kudas sãl a·rvahti rä·zikse kauppa || seš
 ne·mä om ezi o·mal tõnu üttelde kolm se·tverit noh | s̄j om seš ü·hešsa
 va·kka tuli veì kuda me·anl̄se među nüid om noh || nüid ei mešta ma
 ki·ludeg ku·dagi üttele || s̄j tulep̄ ü·hešsa va·kka ja va·k kãlus muuoi
 seš | ko·lm pü·tta ja miš ta kã·lus nüit keš tâ·b va·nal al olli jo uõve⁶⁴
 kã·lu ja ki·k puha || ne·mä eij ole seš ma·gatsist tõ·nu ehdele ja tešve seš
 ezi omal aga ütten o·šsman kãenu kü·l neñdaballu om va·ld lu·banu kã et
 keš tahave omal ošta sã·ve ||*

KKI MT 214, 24—26. A. Univere, S. Tanning, 1958.

PIKRU, KIVILÖPE K.

Ann Kask, 84 a.

108. *Tarvastu kiriku põlemisest[†]

*ka·hešsadeist ä·stane olli kui ma l̄·ri lãtsi ja sis olli ki·rikku pe·le·
 mine || ko·lm nã·dãlit kãžzime me lã·rilapset sãl || ja seš ke·škmize nã·dãli
 ko·lmabãžval olli kirik | pi·kken lei ki·rikku pe·leme ||*

*mi·na kãžzi kü·lãn | — — — ma küzizi ehtu kõ·stre kãest et ma lã
 kü·llã ja et seni kui | tu·ñni tuleve s̄s ma olen ta·gazi || señna sellest
 pä·rsi | pä·rsi s̄st m̄·dã señna üles ju·rakkele señna me·šsa
 dãde⁶⁵ || mull olli onu sãl || ja tä·di ka· me·leme || — — — ja ku ma
 kü·lãst tu·lli seš s̄j irmuš vi·hma õg tu·lli seš ma lãtsi señna sel pä·rsi
 manu va·rju kuš te nüid kã·žzide || ja mi·na olli sãl va·rjun seni gu s̄j
 kajge vi·hm ä·rã sadas tulli vä·llã sãld vãtta ki·rikku bãle || niou pi·ppu
 teñmaš sãld ki·rikku toñnist || ja me·tli et ku·na ma si·ñna sã ||*

*ega ma s̄s me·legei et kirik pe·les nüid sedãvizi aga ra·õvast olli sãl
 ku·k olli ošsan ja mu·na olli ošsan sãl aga sedã pü·oza neñdaballu o·lli
 et sãl tu·li olli || — — — seš ma lãtsi ki·rikku manu ja seš joba teš·ze⁶⁶
 kañdziva krã·mi kirikkust vä·llã ||*

⁶⁴ *ús* siin täh. 'teistsugune, erinev'; + keelejuhi kõnes leidub kirjakeele mõjustusi;

⁶⁵ metsa taha; ⁶⁶ üldiselt murdes *tešene, tešze*; käesoleval korral aga *teene, teže*

ē-ppetta,ea ē-de olli miñnu⁶⁷ ü-tleme | aga ütelnud sa-ksa kēles | ve-ñ-
nale et sedāvizi ki-rikkul om tu-li o-īsan || siš ē-ppetta,ea tā-nās ikki sedā
ē-de et ē-de mitte eš üt-le ē-šti kēles et siš oleš tūdrukku kiķ ei-ttunu || sa-da
ko-lmkū-mmend tū-drukkut olli meid sī-gerd lē-rin ||

ja seš sī ki-riķ pe-les seni kuļ ē-htsabōleni vašt kellā ko-lme ne-llāni
sedāvizi ū-īsvive et kuļ sī ki-rikku to-ŗn kukkup sedāvizi e-ttebōle maha | et
seš | seš ta-i lä-hāgi peleme | a-lumene kirik no vātte to-ŗn om o-īsa
pā-l || aga sī to-ŗn kukkuzi kü-lle pā-le ja lei ka-ītušse ka-īki seānde ta-h-
vel ka-ītuš olli || ja lei selle tu-le si-šse siñna seš nī vā-ri⁶⁸ ja nī kiķ
pe-lezive || nī tūkki muđugi miš la-htize olli nī kañneiti kiķ vā-llā
sīšt || a-ittari ja | miš vāhātki o-reli ja kiķ kañneiti vā-llā aga miš ešs
a-ñna kañda sī-jāl si-ssi || ja seš pe-les sī-št temā se-ni oašva kuļ | ē-htuni
ja pāle ē-htu ka ikki vī-l | no ki-rikkun olli vā-riļ ja kiķke se-hen pallu.

KKI MT 214, 16—21, A. Univere, S. Tanning, 1958.

PIKRU, KIVILOPE K.

Ann Kask, 84 a.

109. *Jalakatetest+

su-ķka || ikki va-lge olli na koe-ttu veļ a-lli ja miš ke-lleķkil enāmbiste
va-lge ikki | va-lge pi-ķķā su-ķka olli || vi-llatsest ikki | ega siš nī-īsukka⁶⁹
eš kañna ke-ñnegi sell āl | ikki vi-llatse || (Kas nad olid kirjadega?) ei ki-ŗjā
eš kuā mēne ju-īti kudazive ki-ŗjā ešs ole aga ikki | ikki vi-llatse olli
kiķ || vi-llane krā-m⁷⁰ oli kiķ se-llān || ja ka-zuk olli sellān ja nūd ei
tuñne ka-zukkat ke-ñnegi nūd ei tuñne villast krā-mi keñnegi || nūd om
ko-gundi inimeze ihu teišt mō-dune⁷¹ || — —

ta-llaķķu⁷² ja miš na o-lliv seš || aga siš so-ķķi nime kü-ll ešs ole
jo || ja ega neid | ega i-luzit ku pa-ntti siš pantti kaiš pi-ķķā sukka
ū-lēise⁷³ jalca ja kuļ sa ki-rikku lātsit veļ ta-lve | kai-īš sukka ikke ega
siš ū-ītege eš lā ||

mē-štel olli kül lū-hembe sukka no sāer sā-ppa olli mēštel jālle || ja
naeštel olli ikki lū-hikse sāppa kü-l || sā-ppa olliv i-ķķi | neid kül | neid
ke-īģišeppā tegiv ezi ja ||

KKI MT 214, 30—31, A. Univere, S. Tanning, 1958.

⁶⁷ lainud; ⁶⁸ kiriku kooripealne; + keelejuhi kõnes leidub kirjakeele mõjustusi;
⁶⁹ nī-ī-suk 'puuvillsukk'; ⁷⁰ kraam; ⁷¹ teistsugune; ⁷² meestesoki; ⁷³ üleistikku

110. Võtme kadumisest

ahju tehti sisse sedavizi nagu nüüd om teitu. poiseppä olli mañ. ja seš pañni miä, miül ol' sežu uñdruk kašti päl ja selle kašti veřma, koš miül kiķ rēva sihen om, paedi⁷⁴ uñdrukku sisse, kašti kaze päle. ja nüüd kaits nädalit aiga sī uñdruk seiž sāl, ku ahju teitti.

ja nüüd tulli kambre puhtaš aride ja mia eš sā, olli sellest aige, ja seš tulli vallamaja ma i ja sī liñdakske veřten uñdrukku ja rapputten aknast väillä, ire ol' tašku puruš sōnu ja seš karaš veřti siñna lehti sissi. miä läisi kaeme, ja eš ole veřtit ja miä meřli, eř nī tūdegije ärä veřtīve. aga seš vätti sedä tašku, eř tašku kašsik olli ja sa i aru, eř ku rapputtedi, seš ta karaš lehti sissi maha. meil olli nī paľlu lehti, eř inimene sissi ärä uřpuš. ja seš miä meřli, košt miä sī vīl kätte sā. aga nüüt teije meštri, sī veř pišt oma mūkrašva sissi, ja nī eš veřta valla, üttel sedavizi miüle: „sī kašt tule päl valla veřta ja ärä leħku, muēdu kätte ei sā neid rēvit“. miä kañnaiti ja ütli, eř miä ütši lehi⁷⁵ veřta sī läbi, ja seš miä ikši⁷⁶ neñda paľlu, eř aru eš ole, eř miü kaštikke ärä lehuřtes, ja jai magame. ja unel mulle näēdäiti, eř mine veřta sī väikke karttulirihakke, kellege miä karttulit veřti mulla sīst ja sedavizi miä tei, veřti sūre rihage sūre ašja pälv ärä ja väiksege veřti väiksit puruzit. ja seš tulli miüle kaits mišt manu ja miä neēle keneli — — — ja nī lätsive sisse ja miä ořse ikki epezi. ja nüüd meřli: sī om kiķ ilm ašjande sī ořsmine. ja seš teñmašši ütte keřra ja seš krařsať lehti päl sī veřti, ja miä ravazi sāl v pīju⁷⁷ ja veřti veřma ja tulli näēdäšši läbi akna liñdaksel ja kaije kāni kašti ušse valla.

ES MT 177, 6—8. S. Tanning, 1936.

111. Pisuhänd

rījan om ollu toñdi pūť, sāl v om na osten pizu, äñna. kuľli peremiš om ta väillä lašken. pizu, äñd om kiñni panttu tařva ala. seš om pañden ũne palame, sellel, kelle jagu ta om. ku ma karjan käve, siš olli tīde⁷⁸ nīdu bāl, tařre tī ja nizu tī, seš emä üttel, eř sī om va pizu, äñd teñnu.

ES MT 177, 10. S. Tanning, 1936.

⁷⁴ pae/ťtme, -tte 'peitma'; ⁷⁵ lehthaaval, ühe lehe kaupa; ⁷⁶ nutsin; ⁷⁷ pihku; ⁷⁸ teed

ja miä veḡti selle rohu ärä ja lätsi kodu karjage ja eitsi magame. päri tuḡdi miš ma magade veḡzi saḡja, olli miül äġ tagazi tullu. ja lätsi karjage meḡsa ja lauli kohe, parembine vġl ku eḡne.

ES MT 177, 4—5. S. Tanning, 1936.

VOORU-SUURKÜLA

Märt Kattus, 82 a., end. Suislepa v., Vooru-Suurkülast; töötanud rätsepana, hiljem teeninud põllutöölisena kodu ümbruskonnas; koolis käinud 4 kuud.

114. Enda elust

eḡne elust ei mälette miä midägi ezi,ärälist kenelde. edimene-azi, miš, ma küli, om sġ, et emä imet miü pia,algu kolme ästeni. kaitš veḡ kolm küd eḡne kolme ästezes sāmist vērut ärä. eš tohi imette kolme sūrd nelläbet ja rġdiḡ, peġlätti, et laḡsest sä neḡd.

kümne ästeni eġli miä ezä ja emä öle al. seš käzi miä ezä lehmäge karjan. ku ma olli kümne ästene, seš ezä küli ärä. ja miä lätsi vēraste manu karja. sāl käzi miä kolm ästeġ. seš eš ole kü eḡä suve karjatse nägu nüid, aga ollive äste karjatse. eḡä sġ karjan käimine eš ole keḡoe. oḡmukku pidi joba päēvadeḡzu al magamest üles teḡzma. leḡne al, ku lehmä lautta leḡa pantti ja naize neḡd nüšmä⁸⁴ nakkašsive, seš miä pidi igä keḡd jälle sigadele einä kakma ja kaḡsik sagama⁸⁵ ja seš vġl perele karttulit küḡma. seš olli meḡsan vġl ütte ja miül olli iḡki irm, et uḡdi tuleve, aga eš tule. teḡstre⁸⁶ talu karjan nemä müḡrive kül lämbit.

ku olli joba kolm ästeġ müḡdä, seš ma pidi nakkame kōlin käimä. kōlin käzi pallald neli küd. seš olli läbi. rohkemb sel al kōlin eš käšvā, peräst küli lätsi miä vġl ütte ästeš karja. seš enāmb keḡniḡi karja eš veḡta, sešt seš pidi joba pāraha mašma. sedä eš taha peremihe mašsa. pāraha olli neli ja meḡniḡeḡd seitse rubla.

neḡda seš karja miü enāmb eš veette. tūmiheš olli miä vġl nerġ. seš miä lätsi rätsebe manu eḡma. rätsebe maḡ olli miä kaitš ästeġ eḡman. seš käizime üttest talust teḡzi ja teime rēvit ja lämba nahast kaškiḡ. tūḡd pidime meḡniḡi keḡd piḡru tulege tegeme. igäl kottal eš ole vġl lamppi olemen. rätsebel olli seš inimene maḡ tulḡ näittämen. päle eḡmist teḡje miä

⁸⁴ lüpsma; ⁸⁵ (rohtu) katki, peeneks raiuma; ⁸⁶ teise tare, naabri, üleaedse

kaitskümmed ästei rätsebe tūd. seš aga jäivä miu käe aigeš ja miä eš sä enämb tūd teittä, miuku nakkašsi peļludūlizes ja teļje peļludūd.

vanast olli jova peļludū roþ ja raške. nüid om paļlu keŗgemb ja puh-tamb. eš ole lehtaþra⁸⁷ ega vedru äkle. villä nūtmize ja pešmize maziniþ kah eš ole. kiķ mā tulli afkkadrage küñdä ja keŗraite ja pū veļ karu äolege äeste. siŗbige leioatti seš kāru ja kešvi kah. riht pešsetti penkki vaštu ravamizege ja kōdige ja sūķ olli seš paļlu alvemb ku nüid. sūdi ravantse leibä ja rülvätti rülvättust päle. levä keŗva antti räimi. aga liha ja veļd sai vāgä vähe nättä.

miä ole nüid vana ja nerķ, ei jeŗva enämb peļludūd teittä, seš kai jälle karjan.

TRU T 149, 5—8. L. Sikk-Kaevalt, 1931.

KAUBI K.

Ann Märtsõn, 88 a., sündinud Suislepa v. Kaubi külas; elanud sealsamas talu-pidajana. Vallakooli haridusega.

115. Vana aja ravimitest

valmi rohu, miš seš aigile antti, rohe retseþpe⁸⁸ seš olli: üleoäijä jüre⁸⁹. seš olli punane riķ⁹⁰, neija pīm, tohtre käešt tūd valmis rohi. vana inimezele antti raŗva veļ. raŗva veļ pūhendedi alaitti, tedä igäle põle vegetti. miš ta olli, müd midägi ku rošte vezi. tī tuli üleš, raŗva elendeme, ja veļte. tedä antti lõmale ja inimezele, nemä eš tījä ezikki, miš ädäde vaštu.

kuļ temä nakkaš rohtu tegeme, seš olli üiis kašt, sī kuŗsulti aptiõer. sāl olli pulbri ja läzi. sī aig olli kül üiis pime aig, ei na eš tījä tohtrit. seš kiķ sī vana inimeze manu. ku miä sedä raŗvaveļ teļje, kolme raŗda olli: viķkaitti kanis⁹¹ olli, vegetti olli ja üiis küñniraŗva tük. aļje elendeme, seš taiŗgege viška veļte. vezi olli nūrmikku sihen, raŗva vezi. sāl sai tõduš ku rohtu. latse meni olli seānde aige, ei vañnitteði. seš miä olli raŗvavõ tōja, ega seš vērast sinna manu eš lašta. sī seiŗ elumaja mañ külmān saŗvin.

paniŗskriõ⁹² olli nagu vase allitõus. keš olli uizal purettu⁹³, ega sedä eš vijä tuli õne⁹⁴ ala, panitti vällä aļja viŗi, koŗ pā ala rēvas ala. seš temäle

⁸⁷ lehtaþer 'suur kahehobuseader'; ⁸⁸ retseptid; ⁸⁹ mingi taim; ⁹⁰ kriit; ⁹¹ vana kulu-nud vikat; ⁹² vasehallitus arstimina; ⁹³ keda uss oli nõelanud; ⁹⁴ tulekoldega hoone

antti siisse kikke sedä rohtu. laštele tūdi linnast rohi, sī olli nerķ pišsohvi vīn⁹⁵, sedä sortti ku kirikku vīn. sekķä pantti panīskrivō, salmijāk, vehhvermenīts⁹⁶ ja neīja pīm olli ūtte rohu nimi. sedä mārītti paištuze pāle, ja rohuš ka pantti sedä neīja pīmā, segāiti na kik segi. uñderselts⁹⁷ olli ūits rohi ja palverjāñ. panīskrivō ja salmijāk nī tulliv kabitse penīkseš.

aga laštege kül kaitti ligi viļļāndit selle manu, selle vana naēzele⁹⁸. ja kudaš neīd laisi sulduļtedi. ku na ärā vañniļtedi ja ku laits joba rēvin olli, aršt ūlles: „tū sī sulduz pulber sījā!“ sīn olli rohi sihen ja pulberī. seš lašti latsel ūmmer sū . . . ja ihu pāle (suitsu).

nūīd miā ole vanaš sānu, miā meļle, kaš sī kik aviī.

ES MT 202, 11—13. S. Tanning, 1937.

KAUBI K.

Ann Märtson, 88 a.

116. Naitumisest

tūdruk ūttel sedāzi: „ma i lāci juhanile“. miā pañni vaštu: „kaš sa ul oleī veļ lāī sa ulluš?“ joba vīmāne nādāl olli. koīm keŗd küludets, kaiīts keŗd olli ärā joba. aga temā eš sā midāgi sūīdi selle poēzile aņda. aga poiš tulli vīļ vāgeveembe keņege: „miā tedā eī veļta, sī sī poiš sāl kāēnu.“ miā olli nagu sūīdi — sina ūtsinde kittat ja sōvit, ūītski tedā eī kittā.

seš me lātsime meļsa kāra reļģu manu. miā kige vīmātti ūīli: „tenā eņne ku ta lā sulle!“ sedā eš tohi ūttelde, eī a nī aņd joba eņne tedā, eī ta juhanile eī lā. miā ūīli, eī poēzi aēva kadeduze juļtu, eī na tedā kalte eš sā tahtmist mūīdā. miā pañni kül vaštu: „keš tedā parembin tīd ku mina?“ ta olli neli vīz āštāt sī tūdruk miūl. seš (hiljem poiss) kiī ja tenāz miū ja olli eņnelik mīz oma naēze ūle. naēne elāz kül vīļ prilla, vanaķķe kaķ. poiš olli miū ezā man poēzin ja tūdruk olli miū mañ. seš pidāzime pulmi, oļlime kik ūttel neūl, eī ikki vaēze laīse pāri sāva. neī eš ole kumbagil ezād ega emād.

kui sa ka kūlet nāet pāri minejiī, iķķi (tarvis) neūš olla, aga miļte eī mašsa sōviīte jōdiķķule.

ES MT 202, 9—10. S. Tanning, 1937.

⁹⁵ mingi veinisort; ⁹⁶ piparmünt; ⁹⁷ saksakeelsest sõnast Wunderessenz; ⁹⁸ naise juurde

Ja an Sari, 69 a., Suislepa v. põliselanikke; elatunud põllutööst ja kalapüügist. Algkooli haridusega.

117. Kalapüük Võrtsjärvel⁺

meil olli rañna nõt, sellege pñneetti rañnast. kumbagi rajje⁹⁹ pikkus kolmoümmend süldä, laijus kaitš ja pül süldä, nõda perä kaitš pül süldä. miš küskümmend süldä nõda riig¹⁰⁰ om, sedä säp kaitte mehege ka vedäde. piäve ikki keva arjunu mehe oleme. teñne om vähikke lõtsik, teñne om vene, ku eädäme lõmus siissi . . . lät rañnast mineme. viškümmend süldä om nñri, ku sī otsa leppve seš akkatteš nõda rait siissi eitme. teñne sešvap ja teñne eädäp nñtta. ku om nõt siissi eedel, seš seädame rañda. teñne lähäp lõtsikku manu ja akkave seš melemppe pñrmä. pöräve ärä ütš kolmoümmend süldä nñri pöräle¹⁰¹, seš lõtsikkumis tembaq aņkru üleš ja sešvap manu särele vennele; seš aštave vennest vällä mä päle ja akkave käzitsi siikkuteme. seš nõt vajop taza illukkezi . . . vahel lät, seände porķ¹⁰² kušuts, sellege lät summi¹⁰³, rabaļ neñda ei kala läp perä siissi. seš siikkudeļ kaüniš valiste¹⁰⁴ joba. no seš tulep lõmus vällä. ku om kala, seš nī kaldaļ venneze, meņi ütšik jāze¹⁰⁵ ka rajje siissi. lät nahtukke edezi. vätteļ, kuš kala om, kuš kala licup, seš läp lõmus jälle nīsama nagu eñne.

nõda lešta¹⁰⁶, miš tedä üleväl kañnave, perä sūdja¹⁰⁷ bäl om märg: lauud. kivi om al, seantse pikliou, muvu ei seēza nñr ümmer. nī nōri kušuttaš kivi kavla ja lešta kavla. kivi ja lešta tuleve nõda sällišse¹⁰⁸ külge. veřgu sagedus ei ole ütš; kudaš keñnigi tege, pül om erembet ja pül sagembet¹⁰⁹, perä bül om sagemb. veřgu jamame¹¹⁰ kokku. nõdal om sūdjaš ja perädoř¹¹¹, sī om sage, vaēvalt kiš läp läbi; išt sūdja bül om ta eremb. na paneva perä miimast kokku, kušuttaš perä plahha¹¹²; kolmest plahhast pañnaš perä kokku.

⁺ keelejuhi kõnes leidub kirjakeele mõjustusi; ⁹⁹ rajz, rajje 'nooda-, mõrratiib'; ¹⁰⁰ noodaga piiratud osa järves noodavedamisel; ¹⁰¹ pūr, pōrā 'nooda väljavedamise abinõu'; ¹⁰² mütt, kepi otsa kinnitatud puupakk kalade hirmutamiseks, noota ajamiseks; ¹⁰³ s. o. lööd vette, müttad; ¹⁰⁴ tugevasti, kõvasti; ¹⁰⁵ jääb; ¹⁰⁶ lešt, lešta 'lauake noodatiiva ülemisel serval'; ¹⁰⁷ sūdjaš, sūdja 'noodapära avaus'; ¹⁰⁸ sälliš 'noodatiiva äärepael'; ¹⁰⁹ sage 'tihe'; ¹¹⁰ jama/me, -De 'võrgulina kokku jätkama'; ¹¹¹ noodapära ots; ¹¹² tihedam võrk noodapäral

sī riig tulep talve pikkemb vedāde — kolmsada sūldā nōda riig. temāl om kuūmagil pūl nōda kelz¹¹³ sada sūldā. talve nōda laijus om kūs sūldā. temā tulep talve sūgāvā kohtade pāld vedāde, koš kolm sūldā vezi sūgāv. nizukkene pūr om, obene sedā viāb. mihe rajuve aukke tūradege, nī om nōda aōgu. sīn om emā,auk¹¹⁴ . . . melembe kušuttaš emā,aōgu, siissi lašk-mize ja vällā vejmize auk. irz¹¹⁵ aetteš emā,aukku, ja kuī vällā sikkut-tedeš, obeze viāve težne teže rajje ošast.

kala tulep kultu¹¹⁶ (Ōhne jōkke). eħne jegi om ūits kaiškümmend vīs sūldā lai. no seš piap nūt oleme kumbagi rajz seēdze sūldā. perā om kolm sūldā pik. rištividi teḡbat, rišti jege. om tīdvā koha¹¹⁷, kuš sāp nūta vedāde, eī sa rampvide¹¹⁸ oīsa eī lähā. ezi oleī jē koīda,baī¹¹⁹, mūtku viat, lähāi vaštattikku kokku ja teḡbat vällā. sūr kale meḡd¹²⁰, sūr kale, selle rajje om vīs sūldā kumbagi. sī kale meḡd paīnaš sūrele veñnele külgi, rajje oša (kinnitatakse paadi külge); vene lāp rištividi. puḡjubū om ūlevāl; puri om pāl veñnel, tūl ap edezi. lazeḡ temā neḡda ūks kilumītter edezi, lazeḡ puḡju maha ja vāttap, kaš om kala siissi miñnu, ku kala sehen eš ole, veḡtap meḡra ūleš veñneze ja seḡdap jälle ūve koha,baīle, lazeḡ meḡra siissi ja akkap kaleḡteme¹²¹.

menel om kolm sūldā kumbagi rajz (kalemōrral) ja meḡra ende pikkus ūits kaiš sūldā, kaiš pūl sūldā lai; sūdjaš om temāl ūits pūl teišt sūldā keḡge. sellege sāp keḡkke kala veḡta. paīlast kīza lāve lābi. sī kušuttaš sūr kale. „sūre kale mehe om vällān.“ „lāme sūrel kalele!“ „ma sai kalelī neḡda,baīlu kalu.“

ega vā¹²² ilmage eī sā, piap keva tūl oleme, nizukke tūl, kuī tuleveške kāip. pane aga puri pāle veñnel, rišti tūld. nī eīge sūre veñne, keḡlece kaleḡteve, ku väikke vene, kaop laine vahel ārā.

vahest om kolmümmend sūldā pikkā veḡgu. lazeḡ veḡgu taga rū siissi ja lāī rūgu. pūndjā lāb rūgu ja akkap sāl poḡgage müimā ja peḡsap kala rūšt vällā verkku. kāip ta kaiš keḡra¹²³, seš lähāp ja vāttap, kaš kala om sehen. kuī eij,ole, veḡtap vällā selle koha,baīld. verḡ pūnāp ka ezi, aga sinna eī lā kedāgi siissi, seš uha¹²⁴ poḡgage rūšt vällā (kalad).

KKI MT 250, 3—10. S. Tanning, 1951.

¹¹³ köis; ¹¹⁴ suur auk jääs, kust noot sisse lastakse; ¹¹⁵ hirs, latt noodaköie edasiajamineks jää all; ¹¹⁶ kudema; ¹¹⁷ teada olevad kohad; ¹¹⁸ raḡbaš, ramppa 'vettinud puutükk'; ¹¹⁹ murdes harilik kolitta,baī; ¹²⁰ paadi järel veetav mõrd; ¹²¹ kalemōrra abil paadiga kalu püüdma; ¹²² vaga; ¹²³ kahel korral; ¹²⁴ uḡtma 'peksma, ajama'

118. Sudakapüügist⁺

mē pūzime nōdage sudagit. om̄muḱku pūl̄ eš sâ neid, no seš kahe kolme aḱgu, seš olli keḱce paremb sâmine. meni päēv saēme viš pūtta, meni päēv kolm pūtta. teḱze kûlzive, eḱ mē saēme paēlu sudagit, teḱze ütlive: „aḱ kuraḱ, ta sâ paēlu sudagit, lāme kaēme mē kah! lähāme eḱne ku nemā tuleve, teḱmbame eḱne läbi!“ aca eš sâ mitte ühteoi. ütlive, eḱ na kuradi om̄ ũze eḱne läbi teḱmanu, ku mē eš näē. nemā vedāzive neḱda kellā seiḱsme kahešsama āl. aca mē läksime kellā kahe āl, aḱkašsime vedāme. ja sudakku tulive kultu seḱ āl. sḱ kudu keḱtis üiḱs kümme päēvā. sḱ pūḱ keḱtis üiḱs kümme päēvā, eḱne jē otsast eḱtu pōle järve üiḱs vakkama māḱ, ũhe ja sellesama koha pāl. meni päēv teḱmmašsime kaiḱs keḱra eḱtsa-bōlen ja meni päēv kolm keḱra. keḱce rohkem̄ kalu olli edimezen lōmuš-sen, teḱzed lōmaḱ¹²⁵ ollive vähembe.

KKI MT 250, 10—12. S. Tanning, 1951.

+ keelejuhi kõnes leidub kirjakeele mõjustusi; ¹²⁵ teised loomused

HELME MURRAK

LEEBIKU, JÖGEVESTE

Hans Madisson, 89 a., sünd. Leebikul, 20-aastasena asunud Roobeles; hiljem eianud püsilvalt Jõgevestes talupidajana. Algkooli haridusega.

119. Orjuseajast

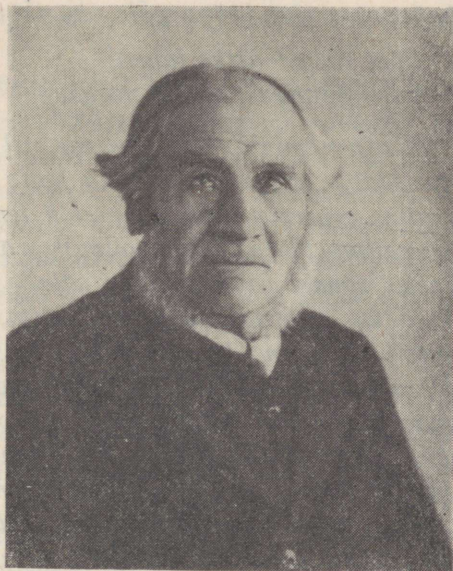
siš olli ka pallu pakku lännuve inimezi meža tšude mant. na om elänuve mešade sihen ja koš na om sänuve. ku pŕiduš om tullu, siš olli vällä tullu ja eij ole oma sugulazi enämb ärägi tuñnuve. tš ja orjuš ja karistuš om väēge rašše neil ollu. sel keřral olli me taludel teo orjuš. rentti eš mašselte; oma leväge pidiš tegeme¹. siš om nälo me mälđ ärä kadunu, ku kařdul me mäle om tullu.

tešte saksade išt eš veette kübäret maha, ainuld meža ärä proŕva ihen. ku neñdege kokku juhtut, siš pidiš sa küppär maha veťme. keš nŕ ruttu kübäret maha eš sã, siš kärãlťedi kohe: „kaš sul kanamuna mütsin om!“ eš tohi kiãgi veťmada jãltã. keš eš veťta, sellele antti oma kolm kümmend.

siš olli orjuze aig. päevi siš eš teťta. sa pidiš kümmeme süld puľd meža mešsan ragume, ärã lahkma², sülda paneme, talve neid mežde³ ärã vedãme. sŕ olli siš seãareñt⁴ ja seãõrjuš. ovezege me meža peľlul müť tšud eš tš ku kařdule veťmize aig, siš pidiš oma ovezege üleš küñdme. aēna tš, rüã leikkuš olli inimeste jala tš⁵.

ES MT 186, 98—99. S. Tanning, 1937.

¹ mõisatööd pidi tegema oma toidul olles; ² lõhkuma; ³ mõisasse; ⁴ rendiliik, mis õiendati osalt rahas, osalt teotöödega; ⁵ s. t. selletaoliste tööde juures ei olnud hobust tarvis

Hans Madisson

LEEBIKU, JÖGEVESTE

Hans Madisson, 88 a.

120. Pulmad, ristsed ja matused

ku pulme me eñne pidázimi, pulma olli õbis lihtsa. rihevaren na pètti. laõva bāl es ole ei kaõvelo, ei talõrekkut ega väist. sũre pũ liõvadege panti liha laõva pãle. ku mēšterahval väits olli, sai enõde ja naešterahvale ka leõgatte. vĩna klãzi ega ẽlle klãzi es ole laõval. vĩna jũvi pudelist. kas ta olli nũr neiõu ehk vana mĩz, puõtel kãiz õmmer riõgi õmmer laõva. õlteldi ei sũ om sũãme mēõu. nĩ pallu ku keãkki taõtse, nĩ pallu veõse. kui sũ puõtel tũhi, veõtti teõne jãlle. ẽlut jũvi pũ kaõnuõde sũst. kãzega pũ kaõnu olli. kãziõkkunaõze⁶ nũ laulõzõv õmmukust ẽhtuni:

laõske kaõnu kãõku kãijã,
kuõvalõ ei veõ keãkki sũõõvã.

⁶ lauljad, kaasitajad pulmas

talitteje kañdze kañnudege elut lašva pāle. kāzičkunaēze laulziv:

lippi lappi⁷ aštke laūda,
pulma raħvaš kazige nurkka!

pulmaroŋgi ihen kãiz nenamīs⁸ raisa obezege. sī pidi tugev nūr mīz oleme. nūršār seišiv sãnige veļ vaŋkrege. ku kaiš pulma tulli vaštãk-kutsi⁹, siš olli nenamihe veļileme načkkanu ja olli tene nenamīs teze ār dappen. pačkkülã¹⁰ vallan līva külãn ollev¹¹ sãja kivi. koš ũits nenamīs teze ār dappen. vanast pulm kušutti sãja.

keš olli jẽmīs¹², ja ku kaite talu vahe piķ seitta, siš kulli iks nãttãl ārã (pulmadeks). prũdil olli eñne ka raškust ku ta vīdi tezel talule. ta pidi igãl kohal añdīt¹³ añdme. tedã olli keñnītteļ laūda manu, kajo manu, talli aēda manu. temãge ũtten olli nuřganaēne¹⁴, toļ olli añdegoř, sī añdze igãle pōle kiñdīt, sukke, ũksit. ja kāzičku kãiziv tačkkan.

ku prũdi kiršt tũdi peĩgme pōle, siš načkalti añdīt añdme. ku prũt talumaĩja tũdi, siš ku ta edimest keřda rihedarre aštse, koš pulma pẽtti, siš pantti ũttele mihele vãĩkke laūd eite tule kaišmizeš. lašva pãle pantti vĩna puťtel, ellegañ, leĩš ja liha, et ta pidi tuħkaūda kaišme, et keãkki ei sã tulõ seãde tuħkašvan, selleberãst et siš sãvet laiše tule eñnettuzes. sedã kušutti tuhaõidãĩ¹⁵. ku prũt lašva tãde ište, pantti ũits laiš temãle sũlle, sī kušutti sũlelaiš. olli peĩgme sõvi jãrci, et edimene pidi poĩs sãma, siš pantti poĩglaiš talle sũlle. sellel pidi sī nuřganaēne, keřumine¹⁶ pãr sukke añdme. siš ãm miheemã teřgaš muru¹⁷ nizu karaskiļ, sī kušutti pulma rēza, mãrže veĩge kokku ja leřgaš pōleš, pãlmeze kõričku pōle peĩgmele ja alumeze kõričkuge prũdile ja ũtles neĩde sõvi seņadege: „neĩda sũnĩku te elu kokku ku sī levã muru!“ ja na pidive nĩ ārã šĩmã. torubiļ ja kãzičkunaēze nĩ laulziv ũite pũhku vaštãkkutsi.

ku ma poēzičke olli, siš jũdi mačkkeļ kaħja¹⁸ pulman, antti krũzidege ja kaũzidege ja inimeze pidive selle ĩšt raha añdme. prũt ja peĩgmīs išteve kešk tařre keřvuzi¹⁹ tõlide vai peŋkkide pãl. siš paēcaťti peļle. prũdil olli peļ ũleš veťtu, alumene vĩr peõn. kãzičke laulziv vaštãkkutsi, ũits pař²⁰

7 õeldud lapulistele, kutsumata pulmavõõrastele; 8 ratsanik pulmarongi eesotsas; 9 teineteisele vastu; 10 Patküla; 11 olevat; 12 jõukas mees; 13 añde 'veimed'; 14 pruudi saatja pulmas; 15 tuhahoidja, koldevalvur (ametimees pulmas); 16 pruudi saatja pulmas; 17 üle terve leiva lõigatud pala; 18 mačkke kahi, kaħja õllest ja piimast keedetud pulmajook, mida pakuti, kui koguti noorikule raha; 19 kõrvuti; 20 salk

prūdi pūl ja tene peimehe pūl. nī nakkašiv teotteme, siš olli menigerd ka tüli peris.

ku tüdärlast rištitti, pidi mēšterahva ridist²¹ oleme mähkme teittu, et mihe tedä ařmastaze, rištimize āl ümmer. poišlatse pidi oleme naešte kōřdi sihen (ristimisel), kōřt olli ümmer panttu. ku ärä olli rištittu, pidive vaderi rištimize vī₁sišse raha paneme. sī olli ämmāmōri palk. pāle selle pidi laitse emäle anttame ambaraha²². midä kallimb ambaraha, sedä kevvemba amba. rikkaš aņd kulda ja ebedat, vaene vaske. rištse bāl eš ole kül midägi izi-ärälikkud muziikkurišta ega tantšu. aga rištse leppul veitse vanamūr ütte nellä jalage peņoi, ezi ište kašsi rašsi selgä ja laški tařre mūdä ja laul: tīš tellu tellu tellu, kellel jāze aja järje²³. siš üttel: selle nōrikkul jāš ajajärģ, košt vanamūr sā juřva ja ametiit. vanamūr nakkaš līštellu²⁴ tegeme, temä ezi tīž ärä, kelle ajajärģ jāš. ega vanale ajajärģe eš mārätte.

nüid om rištse ja pulmaazi läbi, nüid tule peije, suřnu matmine. meil olli ligilāhin suřnu matmine. suve aig olli. minu vanembe läšsi, miut veetti ligi. suřnuciršt ütten suřnuge olli kezeř rihedare peřmanduř. kāz olli ärä veettu pāld. igä piduline pidi raha paņdme suřnu riņna pāle. mina sedä eš tija, koš sī raha jāš. ja temäle pantti ütten viht ja lařlu rāmat, vanadūk lařlu rāmatuř²⁵ olli. ku sātimize palve ärä olli pēttu, pantti kirštu kāz kiņne ja mintti suřnuaija pōle seiřma. ku suřnuaijalt kodu tulitti, siš vīdi neudege vezi vällä ja igä suřnumatja pidi oma kāe ja sū ärä meškme, muēdu eš tohi tařre tulla sūmā. obeze lašti muru bāle lahti²⁶ vāhkreme ja vananaēze nī ašjaduņdja pidiv vāttame, koš pōle obeze pā om, nī kaiš keš suřnucirštu vedäzive, koš pūl pā om vāhkremize āl, sālt tule jälle mattuš.

ES MT 176, 3—8. S. Tanning, 1936.

LEEBIKU, JÖGEVESTE

Hans Madisson, 88 a.

121. Mōisahärä ja karjapoiss

meil sāl kazugodu lähin olli kuri meizaärä. ta olli paľlu karjatsit pešsen ja ütte karjaduřduřku olli nī pešsen, et ta ärä suřri.

mina olli siäboiš ja olli oma sigadege oma mā bāl. meizaärä oma prořvage ja oma tīndridege tullive sēnild, kařte obezege, tīndre teze obe-

²¹ kirjakeelne sõna; ²² annetus, kink lapse emale ristimise puhul; ²³ järjekord; ²⁴ teatud mäng ristimispeol; ²⁵ kulunud vana lauluraamat; ²⁶ kirjakeelne sõna

zege ja prošvat ärrät teze ovezege. ja ärrä es tijä, koš eige meiza pír olli, aŗvaš et ma meiza rūägeŗren²⁷ olli. tullu vaņkre pāld maha ja naķkaš minuge kārķme: „kuiš sa poiš tohit meiza mā_̄bāl oma sigadege olla!“ mina olli ka julge vaštu: „mina eij ole meiza mā_̄bāl. mina ole oma mā_̄bāl.“ siš naķkaš minu seimame: „sina lurjuš, sa olet meiza mā_̄bāl. kuiš sa tohit vaštu äpe!“ temāl olli sūr piķ rūšĳ kāhen, ja taht mulle naha pāle aņda, et ma ei tuņne piri. temā aŗvanu, et krāvi maņ pír om. ta olli ilda meiza bāle tullu, es tuņne oma pīre vīl. siš minu kaešt neūze, koš om sī eige meiza pír. prošva ja tīndre tī_̄bāl ūtse, ku mē tūlittimi²⁸.

minu ezā olli pā kohtumīs, lāits tezel oņmuķkul meizde oma azja talliituze pāle. siš olli ärrā ūttelnu: „mina pidi sinu pojale naha_̄bāle aņdme eilā, aga et ta tragi poiš olli ja nādvāš mulle meiza pīri, siš jāi ta ilma. kevājāst sāndiķ ma meļli, et pír krāvi koital pidi oleme.“

ES MT 186, 79—80. S. Tanning, 1937.

LEEBIKU, JOGEVESTE

Hans Madisson, 88 a.

122. Ihne perenaine

sī oļ liha,ette pāvāl ku siā pāvūl²⁹ sūdi igal talul. eļme vāllan om ollu kidzi perenaēne, et ta vērale ei ole tilkka sūķki aņdan. ūits vaēne sulane, kes eņne om sāl taluņ tīnin, om meiza rihe maņ ollu ja om lōnu kāē meiza valitsejēge tōbi vīna pāle. tū vana sulane lōnu tōbi vīna pāle kāē, et: „ma lā sū ezi keŗtu tāiz ja tū teile kaķ!“

nūld mīs lā siņnade³⁰. sādeŗtu kāšĳ,³¹ kezēt taŗre olli pere sōgilaūd, ja sāl siš oma raŗvaš aštunu sūmā. perenaēne ūttelnu: „aņnaš sulle ka, a ei ole lusiķkat!“ külāmīs ūttelnu: „olge terve lubamast, muļ om ezi lušĳ tašĳkun!“ ištun laŗva manu ja naķkanu lamŗma³².

perenaēzel paha mīl ja kaķju, et nūld lamŗ suŗpi āŗ. aga liha liūd, siā pāvūl liŗvage olli panē rihedare aŗju vēre pāle paķķu³³. nūit perenaēzel kaķju, ūtlēs kaŗjavoŗzile: „miņge laške ta ovēne valla!“ nūit tullu poŗzi sišse: „külāmīs su oveze lāve āŗ!“ mīs laŗva maņ ūlēs, lušĳ tašĳkuze ja lihavāgen aŗju vēre bāld sūlle, lāņnu ovezel peŗrā ja kāē lūmine veŗdeŗtu, ezi seļje, vīs teŗzile ka siā pāvōle. siš jeļjeve vīna ja seļve siā pāvūld.

ES MT 176, 1—2. S. Tanning, 1936.

²⁷ rūägeŗz, -geŗre 'maa, kust rukis koristatud'; ²⁸ tūlitsesime; ²⁹ vastlapäeval keedeti pool sea pead; ³⁰ sinna; ³¹ s. t. pere kutsutud sōoma; ³² ahnelt, isukalt sōoma; ³³ peitu

123. Adra köitmine

keš ei meišta atra keittä³⁴, sī tap̄ eñnest ja obeze ka ärä. üits nūrmīs, keš eñne ollu meīzan ärrä tuäboiš, eppenu tišlerit tella pūvärkki³⁵ tegeme. sānu peräst ezi peļlumiheš, laounu ader ärä. eij ole meišten atra keittä. siš olli pahanđen ezi eñde üle: „ku ma meīzan ärrä mañ olli, eppenzi tišlerit tella pūvärkki tegeme, aga nüüd ei meišta atra keittä.“ läñnu külä vaname manu. tū tullu keitten adra ärä.

ES MT 186, 81. S. Tanning, 1937.

JÕGEVESTE, AITSRA

Liis Mõisa, 79 a., sünd. Jõgevestel, elanud noorena sealsamas, hiljem 2 aastat Sangastes; teeninud taludes Aitsra ümbruses.

124. Äpardusi elus

vījendest ästest ma mälette ärä selgede³⁶. miü ezä olli talu peremis rebāze talun, jēgevesten, ja nüüd olli tema jēgeveste meīza vīna prūvel³⁷, teigiz vīna. ja siš jät temä aļgeš ja kūli (~ surri) ärä. ja siš aetti minu emä vällä majast. ja ma ešš ole sūñdin vīl ku emä vällä aetti talust, peräst ezä surma. mina eš tījä et temä minu ezä olli, aga miä sai oma ezä perändust, siš tīdze et temä minu ezä olli. emä olli talu lešk-naēne. sel āl ku mina sūñdze, olli pešva aļg ja pūduš. siš saēva talurahvas valla saksa orjabeļvest sel ästel, kuļ miä sūñdze. siš naķkahti neļd taluzio jēgevesten müimä.

kuļ vīz ästel vana olli, siš lätsi kaŗjage meīsa ja olli sūr seņ³⁸ ja temä lei minu üle pā jēkke. teze teñmašsive jēšt vällä, olli kik likke. tulli epaou kodu, emmä ešš ole kodun. lätsi üles tare kattušse ala pū rīda pāle. sāl olli meļ aze magamize jaoš, ja eišsi likkest peräst³⁹ azeme pāle. ja tulli emä kodu ja naķkaš minuge pahanđeme (parandab:) tereleme. ja

³⁴ atra keitmä 'puuadra, harkadra kõrvalosasid nõõridega rauapuu külge siduma';

³⁵ tõlla puuosasid; ³⁶ selgesti; ³⁷ viinaprul; ³⁸ oinas; ³⁹ märjalt, märjana

sis veli olli kā mul, kašs äštet ja kolm kūd olli mūšt vanemb. tulli ka siinna ja eitsemi mačkame. et müd mačkamize azet ešs, ole ku pū rīda pāl. suvi aiga magazimi pū rīda pāl. kuļ sükkis tulli, sis kuļ rihe ärä pešsetti, sis saimi rihe tarre mačkame, sis ku rihi ärä leppi, vīmāne vili vällä saije rihe tarest — — — kuļ sis tare puhtaš sai, oh sedä äd mīld, et tarre saimi elämä. jā ja sis ku lina üles pantti parvele (parandab:) parzile, sis pantti rešovs parve alla, et puru sälgä eš tule. ja kázimazinege aetti liñnu. ja kuļ epagu lina ajaje tarre tullivi, sis olli mina neñde jalou (lahti) veťje. jala veťmize bāld (sain) egä keřd ütš koppiķ, sī olli kašs saija, kattel poi-zil jala valla veťta.

aga kuļ elämä načkašsimi, olli tare suidzune, kuļ tult teitti. ušse (tehti) peräni valla, akne kā, suišs eš lā muđu vällä.

kūz äštet olli vana, lätsi karja, emäl olli lehm, lehmä oidma meřsa. sūrdel karjatsil olli peni ĵšt⁴⁰, üteldi: „līz, veťta! mine ä lehm ärä!“ ma pidi mineme. kuļ eš lā, aetti lehm ärä karja mant. ja kodun kačvatti, et lehmä ezibačgan⁴¹ sōdä. sis pidi jušt peni ĵšt oleme.

olli nī alla säitsme äšte, tulli karu meļle, kašs mīšt tulli karuge, sūr malk kähēn. temä olli nō nagu sūr peni. aga ta olli allikkas punane. ma mälette sedä ärä kül. temä üteldi lautta vīvāt karjale eñnistust. ja mina lätsi kā lautta kaēma⁴². emä tulli ja (minul) olli pālļa jala ja pālļaš ame sällän. olli külm. sai emä käešt pešsä. kuļ meļje talvel sañnast tullimi pällil jalul ja ämmel ja pālļa pāge, sis olli iusse⁴³ kuļ sukka vařda ärä külmän. meil olli sañ kauģel, vīškūmmend sammu al mää, kauģembel ku sī maja. jeģi olli sāl mañ.

mihklebävävān teze lätsivi lādele. sis olli sāl ütš vanabōle našterahvaš. ta olli višt vana tüdruk vai miš ta olli, ma ĵi mälette. sel küiz laņģe aļous. koda⁴⁴ olli ka sāl, kuān kēdetti toittu. ja olli tule aze vīļ, ja sī aļge, temäl olli aļous pāle tullu, ja sadanu tule pāle, ja temä eš tījāģi midāģi. ja sis minu veli ja talu poļģ, ütš poeske olli, veťsevi tule bāld, vizevi jeķķe, kištultivi ärä ja vizevi rihe tarre, sēniģu teze kodu tullivi. aga ta surri ärä tule āvade kätte.

ku ma vīštei-št äštet vana olli, lätsi aēnamāle. sulazenaēne läts sis minu ĵšt karja. sis leņune al lätsi obest ĵūťma je vīřde, ištse ovezel sällän.

⁴⁰ koera asemel; ⁴¹ eraldi; ⁴² kaēma, kaēda 'vaatama'; ⁴³ juuksed; ⁴⁴ püstiasetatud teivastest või horisontaalselt pandud palkidest seintega suveköök

ja jēgi olli v̄erēni v̄ēt tāiz. obene lāts jūma ja mina sāllān ja obene saitte jēkke ja mina obeze_ala, obene saitte mulle pāle, jē pēhja. ma olli jē pēhjan, ja üttegi sāl ešs_ole, meļli v̄i_āl: nūid om leḗpettuš. aga obene karaš pāld ārä ja mina tullī jēšt vällä ja obene tullī kā vällä ja olli porige kün, kiķ mu pā olli poŗri tāiz, mudane pēhi olli. teze magazine kiķ, mina lātsi siinna, olli porige ja likke. kiķ eittuzivi ārä, et suŗm oleš ollu, aga et v̄i_ellu jaii. likke ma olli, rēvit ešs_ole mul, emā aņdze eņde kōŗdi, tene eit aņdze ülejakki mulle, siš sai ehtuni (parandab:) eḗaguni ārä olla. s̄i olli nūid uppumize jāŗg.

kaškümmend kolm āštei olli vana kuī mihele sai. siš ollimi talu sula-zen kuīgatsin saņgaste kihelgoņnan. siš ollimi sāl kaš āštei, siš tullimi sāl ārä. siš ollimi aŗsra meļzan, siš olli ma pulli kāhen. temā tahtse miņnu suŗmaite. mina aļ talle pāitsi pāhā meŗsa vīmizeš. temā olli vaņkre küllen kiņne. jā ja siš edimene keŗd aļje (~ ai) pāitse pāhā, olli pāitse sūre. v̄eise pāšt ārä ja paņni tene keŗd pāhā, temā saiļe vihat-seš ja lei minu eņde ja vaņkre vahele, leā pāle maha. ma olli siš leā_bāl, pā tešpūl, jala tešpūl lēga, temā suruŗ miņnu. aga suŗmast pāzi jālle ellu. temā akkaš mu surume ja saiļe mihe appi. siš sai ma sellest suŗmast jālle üle. aga pāle selle suŗmaš ta mihe ārä. s̄i olli teze koha pāl.

s̄i olli ala meļzan. pāle selle tene āšte olli ma jālle obeze kāhen. siš vedāzimi nuŗme_bāld kiōve. ja lātsi, oħja olli sāllä_bāl, oħju v̄eŗma. ja obene lāts mineme. ja mina tahtse maha karatte ja karašsi, oħja ollivi vaņkre_āl, oħja perā sišsi teišt jalga piiti. kolm vaķkamā obene vedāzi miņnu perān, et ma jalga_bitti oħja perā sihen olli. rēva olli kiķ kālan. obene jāi ākki saizma (esiteks ütles: seiŗmä). tullī üleš, olli kiķ keŗ ja kiņdzu veritse. ja ezi olli lašt tūmizel⁴⁵, kolm kūd olli aŗga pūdus, kūz kūd olli razedaļ. aga tēŗveš jāimi melembe.

ma olli aŗsra meļzan ikki sāl saman. nūid pantti mu tākkuge āesteme vaļ ruļma, vaŗzage. nūid paņdzevi mihe tākku rulli ette ja m̄iš lāts kaite obezege ārä āesteme. ja mina jāi tākkuge ruļma. kānā riņgi, ja obene, ta olli vaŗz kül, edimest keŗd pantti ette, aļ pišti üleš. kaš keŗda aļ pišti üleš. ja lei üle rulli tagazi minu pōle piķkāli maha ja tahtse eņnast ārä puōva, rulli_bāl rišti mahan. aga eņ olli et mul olli vāits tazin⁴⁶ ja leģgašsi

⁴⁵ raskejalgne; ⁴⁶ tašk, tazi 'tasku'

obezē nōri kaiski, taošlašva⁴⁷ lei puruš. meža kubijas pahañd et mine nisugustege putru kītmā. siš jāl tollest keřrast.

mina olli kařjane, jegevesten ma kašvi. obeste kořpel olli kařjamā lähin. siš olli ütš valge obene, siš tollege meije naķkašsime ratsal seřtma. miš meid olli, kaš tūkki, kaš kařjust. siš eřsime selgeš ratsal seřtmize. ja nūid olli teņe keřd ütš mušt obene, lātsi tollele jāroi (parandab:) perrā meřsa. tū olli meřsan kablan. lātsi kodu tūma. lātsi ikki sēni,gui manu saļje. ja temā seļje ikki edezi. ja ākki aļje pišti üleš kaťte tagumiste jaļgu pāle ja mulle sālgā tuleme. ja ma olli temā man eķva⁴⁸ jušt. aga pāle eš tule, sālgā eš tule mulle. mina teņmašsi eņnest kūiru ja obene jāl ikki siņna. ja ütškeřd vedāzime aēna rugazit. jāh ja siš seřlse ratsal, teze mihega ajazime veřttu. aga seřtsime keřvouzi kaťteki ja mina veřse mihel kūbārā pāšt ārā, vizašsi maha ja siš ma saļje eite ja miš jāl miušt maha.

ES MT 307, 69—81. S. Tanning, 1946.

JÖGEVESTE, AITSRA

Liis Mōisa, 79 a.

125. Toite kohupiimast

1. Sōir

ku pakspīm⁴⁹ ārā om tettu ja āšte kuiju⁵⁰, siš pañdaš vārške pīm⁵¹ patta. siš kītmā aļja, mune ka pešā, siš kui pīm kīš, pakspīm sišse pañda ja sūla ka. siš āšte ārā lahti kloppi. ku ta om āšte lahti kloppittu, et tūkki ei ole, pudrule tettu, muna siņna sišse pañda, siš koitti pañda ja siš neřgume. ku ta ārā om neřounu siš lašva pāle pañda. ja siš lašvaķkene pāle selle koťtile, ja kiviķkene kah. siš ku ta vajoš sāl al, ku ta om kuiv-vaš vajonu, siš tulep koťtist vällā veřta ja veřge ümmer ārā māri ja paņni pāle pañda. siš perāst leibu aņju pañda paņnige. siš om ā sūšva.

2. Korp

korppi tettāš niņdasamatti, kořvil pañdaš mune ja suħkurt. kuiju pakspīm piap oleme. munage tulep peħmeš tettā ja jällegi kūmnit pañda, sūla pañda ja veřd ka seķkā. veřge ja munage tettāš ta parraš peħmeš. ja siš

⁴⁷ rangipuu; ⁴⁸ otse, just; ⁴⁹ kohupiim; ⁵⁰ kuiv; ⁵¹ rōōsk piim

saì tulep laõva pāl ehukseš aija pudelige ehk kuričkuge⁵², põledolli paksu⁵³.
 sis tule sũre pañni pāle pañda ja sis korp pāle pañda, pakspim. saì težus, sis tulep ā korp. veļ ja muna tĩp et ta paraš om luškage pāle pañda.

3. Junnid

ũts jagu teitāze ũmārigudze juñni pakstust pĩmāst, nagu kařdule, aga sũrembe. neļle mune ei pane, ei kēvā kā. pakspim om iluste ār teittu; pañdaš kũmniit manu ja sũla maiļse jārģi⁵⁴ ja kũma pāēvā kātte, pāēvā kāhen ta kuivāš. laõva pāl pāēvā kāhen kuļjuš ārā, sis om ā ũtten⁵⁵ taškun kañda. ta piap kuļju oleme, muõu ta lāp aŗpus. kuivaltedi ārā, sis olli nagu krebe.

KKI MT 307, 50—52. S. Tanning, 1946.

ROOBE

Jũri Vester, sũnd. 1874. a. Roobe-Jārvel, kus vanemad olid talupidajad. Meheas lahkus kodutalust. Esimese maailmasõja ajal tōõtas paar aastat Petrogradis lukksepana. Pārast sõda pōõrdus tagasi kodukohta, kus on tōõtanud sepana, puutōõlisena, hiljem talupidajana Jārvē talus, kus elab praegugi. Koolis kāinud 3 talve.

126. *Sepatōõst+

se·p̄pā t̄p̄D ma tegi muĩdučkine | ku ma ko·du tulli sāl̄t | jā ka e·ñne
 tegin seppā t̄p̄D | ja ole ka s̄n kalō·zin raõvuũtti evi ōtsa o·beziit ja parandi
 a·draziit ja | ā·kli jā | kikke sean̄siit pe·llud̄ r̄i·stu. ku ma küllānd saĩ·
 v̄il || muĩ·dučki minul olli sis omajagu r̄i·šta | oma ā·mre ja a·laski ja ||
 sa·ksleste aĩgu muĩdučkina | olli ā·rā vi·du || muišt ārā va·rastet || ja sis
 olli ka | muišt saĩ meĩsast a·laski kātte v̄il ja sean̄siit vā·rkki saĩ kā·tte ||
 sis | ku ma enāmb eš sā· | jāi jalust ka·ņģeš vai | et eš paēnu enāmb
 o·best raõvuũttamā ja va·nadus olli ka küllānd sār ja | jāi s̄ se·p̄·
 pād̄j̄ | seš ra·hu ||

(Kuidas hobust rautatakse?) noh | ovest raõvuũttedes | kũkkittet siñnā
 obezeala || muĩdučkineš | vā·rģiit sāl tal jala ā·rā || ve·ttat sevā pa·šsiit

⁵² kuričk, -čkku 'kuiva pesu kolkimise nui'; ⁵³ poole tolli paksuselt; ⁵⁴ kirjakeelne väljend; ⁵⁵ kaasas; + keelejuhi kõnes ilmneb kirjakeele mõjustusi

selle ra-õva pā-le ja taṣṣat naḡlat si-šse mūt_{ke}-dāgi || ja vārgiḡ ka-bja iluste vā-llā ja teṃbat ra-šplege iluste ta-zatses nī om seš obeze raḡvūtṡṡ ||

(Missugused naelad pidid olema?) nō nīzuguze na-ḡla olli oṡ lai-jem || seantse keḡgembe lai_{ja} pā-ge || na-ḡla ja-h || la-berikku⁵⁶ na-ḡla | e-hukse na-ḡla ja te-rāve oṡsag | na-ḡla miš siñnā sišse ta-ṣpettes neṡde o-beze ka-bjadel || jah || se-št sāñdig nūḡd elj_{ole} ma | enāmb miḡmendat ā-štēt ra-ṡvūtān | ei sā eñdel ka neḡd rī-štu | nūḡd mā | tī kalō-zile kā. | parande neḡ-l sīn pīmā neḡ-zit ja | akne klā-ze leḡgu_{ja} ||

(Millega klaasi lõigati?) ti-mmandigā ò-m⁵⁷ | kik ti-mmandi_{ja} || sedā tī_d ma tegi joba e-ñne_{ja} tegi sī kelle_{man} ma tī_{tt}ṡ tu meister tī_olli ka seantse tī_z ja nūḡd se-llest ma ole kā seantsit tī_zit te-ñnu || mā tī praē-gu kalō-sile kā iks | me-ni āštā üle sa-da pāevā_{ja} || jā. || (na-rab) ei sā. muḡdu | piāt tī-nmā || jah ||

KKI MT 232, 27—30. A. Univere, S. Tanning, 1959.

ROOBE

Jüri Vester, 85 a.

127. *Vankri tegemisest⁺

va-ḡert tule muḡdukki te-ṡtā se-dāvizi no_{et} kige e-ñne | treḡ-juṡ ru-mmu || treḡ-beḡgi selle jaos om treḡ-beḡk iga treḡ-beḡgi_{bāl} ol_{gu}da praē-gu sī kige mū_dzamb pe-ḡk se-lle_{bāl} om vīl pa-remb treḡ-ju || treḡ-be-ḡgi_{bāl} sāp_{tru}-m treḡjuṡtus siš raḡjuṡ ke-dare aḡ-gu si-šse || sī om va-na_{atone} kā-zitsi tegemine || jah || raot⁵⁸ sišse siš veḡtat sāl kaze pla-ḡgi | kaṡ pū_l ehk | tolli no ka-ṡs pū_l ehk kaṡ tolli ütš vē-rānd tolli pa-ksu || õ-velḡt ü-ṡte külle eḡ-geš ja siš teṃmattās siñnā ütš ju-ḡ pā-le si-rkleḡ ja leḡgattās siš kāzisaē-ḡ sāl vā-llā || ja pū-riṡ siš jā-ḡle siñnā ke-darde jārgi aḡgu si-šse ja | ja lūṡ nī ke-dare pā-le seš om ra-ṡtas vā-l-miš || om ra-ṡtas siš sedāzi vā-lmiš te-ṡtu_š tule ra-ṡta ra-ṡvūtteminā || — — — eñne ke-darā lū_mist sā vīl | re-ḡga pā-le panttuš eṡ sedā ke-veṃbide⁵⁹ sā ke-dar si-šse lū_{duš} | ru-mmule || noḡ | siš | teṃbat vi-ṡsa_{ja} || ja tuleṡ siš | sī va-ḡkredū pā-le || te-llede ja kik sī tī. | te-gemine || seni kuni o-ben_e-ṡte ||

⁵⁶ laBerik, -kku 'lapergune'; ⁵⁷ vokaali pikenemine on rõhutamisest tingitud; + keelejuhi kõnes leidub kirjakeele mõjustusi; ⁵⁸ raiud; ⁵⁹ kõvemini

(Mis osad on vankril?) *pā-l om re-deli || jah | jah | no ko-rv⁶⁰ veì korv
kuitsuttās — — — om ka muidukki ra-švūtāt ja teittās siñnā pā-le || ra-ital
om te-lle | raita te-lle sāva ri-hiitus eñne ja pañdaš te-lle | telle pa-kkude
külg₁ ja | ja sis re-hiites siñna ra-ita iluste o-isa ei nā ütsteštel jä-rel
jūškva || jah | lai-juš ja || nī. ||*

(Missugused vankrid olid vanasti?) *nō | tū. kuitsutti na-hkrattās || noē-
degā | ve-ittame sis ku minu ka-zubeļv ta-gazi sis olli | na-hkratta olligi
sū-remv ja-gu || sī olli pū-št te-itu i-lma₁ sūr mü-rāk ja si-n es ole sis
mi-dāgi || pe-riš ka-ze pū-št olli ru-m ja kazebūšt olli ki-k te-itu ja || ja
se-š tulli | vi-mātte seš tulli pū-dellegā va-ņkker seš joba pantti temāle || muļ-
dukki pū. te-lg olli ja sis pantti joba vi-š pā-le temāle || — — — || jā | nū
olli sis majan | muļdukkine ü-šs ehk ka-šs | olli seš noiv pū-dellevaņk-
riš || agā mu-đu enāmbeste olli kik na-hkvaņkre | na-hkratta || jah | sāl
olli seš muidukki tū re-del ja tū vā-rk olli kik nī | a-htiikkene | ku-šs⁶¹ |
pa-ks | nae-šteraħvaš | es sā. oma mi-hegā ke-ŗvu i-štu sis te-ne iste ta-k-
kan | sū. tā-kse₁ bole⁶² te-ne iste jälle i-hen | sū e-tte₁ bole ku-šsar lišse₁ ks
aija o-best⁶³ || ja seanise olli sis sell₁ al va-ņkre ja ra-ita ka ||*

*mi-na olli sis joba üšs | kui selle ta-lu₁ päle mina olli vašt üšs ko-lm-
gūmmend vī-ž āštet va-na | kui la-šti epimene | rau-ttellegā va-ņger teittā | aga
mu-đu olli kik pū-dellege ||*

KKI MT 232, 31—35. A. Univere, S. Tanning, 1959.

ROOBE

Jüri Vester, 85 a.

128. *Ree tegemisest⁺

*no re-gi olli pū. ta-llugā | re-gi ollī | pāllās pū. ja-lašs₁ olli ja | seš kui
i-nimze käizivā pā-rnude ja ri-ga vō-rile | ja seš | olli mi-ittu pā-ri
seanšit pū. kloppe ü-itten veettu | ja sī pantti sis siñnā — — — ü-itten
ja₁ kui ā-rā kulli⁶⁴ sis pantti üš jälle üšvesti ala | pu-lgadege a-la | üš
ta-l ja seš mi-ntti || pā-rnude kaidi ja ri-ga ri ja tī-de pāl se-ll₁ al ku
mi-nu ezā alla⁶⁵ vīl | käl-ze sevā va-heļ | ja ta-ppetti ka külländ i-nimziš
ma-ha || tī. pā-l | tī. rū-vle | ta-psev vōri | vū-r läits ega sis es tohi ka*

⁶⁰ mulgi murdes on sõnas korv r üldiselt palataliseeritud; ⁶¹ kui üks; ⁶² tagapoole;
⁶³ kutsaril oli tegemist hobuse ajamisega (kõnekäänd); + keelejuhi kõnes leidub kirjakeele
mõjustusi; ⁶⁴ kulus; ⁶⁵ alles

kiä-gi miinä nî väi-ksen⁶⁶ aga sis üts sō.ru vald_om | ligi va.lkka || sāl
 olli sis | lä-ñnuve üts jagu mihi ne-llä veḡ ku-ṡveksi — — — (Röövliid)
 olli läñnuve (regede) pā-le_ja | ve-ḡke te neḡ ka ü-ḡten || jā ki-rvege tagast
 si-sse lõnu ja ta-psevə ki-k̄ nī ne-li mīst veḡ kūs mī-st ä-rä || ja veḡsevə sis
 selle rā-mi ärä ja | muḡdukki na vīl lätsivə sis vi-llägə rīga li-nadege
 vai | jā | o-beze ja vä-ḡgi pu-htaṡ || sō.rust olli nī mihe pe-ri⁶⁷ ||

mi-nu e-zä käize ka ta.rttun ja pä-rnun ka käize vōril ku_ma alla
 poē-zikkene olli || ja se-ṡ ollivə muḡdukkine re-geḡel olliv raū-da olli se-ll_äl
 külländ vä-hä | nō-rist teiti seantse kuṡsuṡti pō-rīssa⁶⁸ || ja kāneṡti seṡ siinä
 ke-dare küloi tū rī. | ve-ḡmer ki-ñne || ja se-llēgə seṡ | olli jāḡ muḡ-dukk-
 kine | kuḡ johtuzi tā ka-ḡski minemə sis olli jälle selle jaos nū-ri ü-ḡten — — —
 rī. o-zade om || kige eñne ja-laṡse || sis om pei-ppuli⁶⁹ || ja | vai ke-darə
 ja sis om pei-ppul sāl o-ṡsan sis om | vē-rebū | va-ṡva || nī. om sis rī
 o-zade || sī_om aḡ-z vai ve-ḡmer || sī_om pā. | rī. pā. — — — sī_om
 nūḡ | ke-rūttət | ü-leṡ pū ke-vereṡ || — — — eñnemi eṡs_o-le nūḡ (on)
 ollu sis joba vē-rebū seantse ke-vereḡe⁷⁰ rohkemb | mi-nu_aigu || e-di_otsa
 na olli nī_sā⁷¹ seantse ku_ṡtte lõhmäkku ja nūḡ om na jälle läñnu seantseṡ
 lõhmäkkus || teitṡs siinä vi-zattṡs pū-dūḡ pā-le . . . aga e-ñnembitsel ajal ||
 vana vene valitsuze vī-mätsel āl ja | igä i-nimen aḡ u-ḡkust sellegə ||

(Kust kõverad veerepuud saadi?) me-ṡsast lei-dzet || ja olli ka paē-nuṡ-
 tedu || kuḡ eṡs_o-le sis veḡtiṡ paēnuṡtiṡ sāl | kaṡ pra-kki⁷² läñnu ja-laṡs_ḡ
 olli | ehk se-llēst sis leḡ-gaṡsiṡ selle ke-vere oṡsakse ma-ha_ja nūḡ tū | e-di_ots
 miṡ seantte ke-ṡver ja_ṡ tollest pañniṡ ka-h | pū-l vi-lttu sis pā-le siinä |
 pra-kki läñnu ja-laṡsest || noḡ vī-mätsel āl olli | enāmp_pū. ke-dariṡ eṡs_ḡ
 o-le | ollive raū-d ke-daredege pu-ha ||

(Kuidas ree jalased kõverdati?) no se-llē jaos om üts | nī-sugune teṡ-
 tṡs sī_ seantte paē-ne⁷³ || ke-vereḡ niḡu jalaṡse plā-ñ om ja sis veḡettes
 sevāṡti | pa-ñdaṡ üts ra-ṡtaṡ ma-ha | ja se-ṡ | raṡtast pū-ge a-jaṡ ja sis
 vī-t siinä sīn om o-ṡsa kuṡ vī-t se-llē | re-ḡcade⁷⁴ selle pā. selle paḡ-ne
 jā-roi || — — — jā_sis | la-ṡtaṡ sāl o-lla_ja | ve-ḡtteṡ üts roē-l⁷⁵ ehk
 vī_pṡ⁷⁶ kuṡsuṡtaṡ | lū-ṡvaṡ sālṡ oṡsa ki-ñne ja ve-ḡtteṡ ta sālṡ paḡ-ne pālṡ
 ma-ha ku ä-rä kuḡ-vaṡ sis teitṡs ta rī_ṡ ||

KKI MT 232, 40—44. A. Univere, S. Tanning 1959.

⁶⁶ väikesearvuliselt; ⁶⁷ pärit; ⁶⁸ nõõrist võru reeaisa kinnitamiseks jalase külge; ⁶⁹ põik-
 puud ree põhja all; ⁷⁰ kõveriti; ⁷¹ niisama; ⁷² praaki, rikki; ⁷³ reejalase painutamise seadeldis;
⁷⁴ rōngasse; ⁷⁵ roēl, rḡdle 'roigas'; ⁷⁶ vīps, vīpsi 'puu, mis painutatud jalase külge lüüakse,
 et takistada jalast sirgeks tõmbumast'

129. *Endisaegsetest põllutööriistadest*

se-ll_ajal ku mina e-zi — — — poëzikke olli | kolmetei_šku ä_šten sis
 olli pe-lludü ri_šta väege | meil muiduikki | ka_ite obeze a_tra ei ü_ite obeze
 a_tra päle a_rkk_adra ešs_ole o_lemenqi || a_rkk_a_der olli sis | nigu s_i
 vä_hemv miz olli nigu mi_nagi ezi | sis paniti lo_ntsiga⁷⁷ | mulle kâ-la || — — —
 noh sis mu_i-dukki selle o_bezegə sa a_l-jei sāl ja ||

ä_gle olli sis nî_sugutse | kû_ze pû_ külllest | la_hahti üts tük ä_rä || ja
 se_llel ta_hutti sis vä_lla_ja sis teiti | ä_gel pulkkest ä_gel s_i olli vašt
 üts | umbes ko_lm jalca ke_rge || ja_s nî o_šsa jüšsevə muiduikki_s mä_d
 mü_dä ja tū ku_šutti sis ka_ru ä_gel || s_i ol te_itu_s ka_ite pū va_hele | ja
 re_ŋgaš | pa_jost teiti re_ŋga ja re_ŋgaə | kâ_kkistätti⁷⁸ sis nū | ä_glel pū_
 siinna kik ri_tta tolle ka_ite pū va_hele | ja se_llegə äe_šti_sis olli tu e_di-
 metse aja rišt ||

ne_lla ja-la ümbre | la_ča⁷⁹ olli s_i ä_gel || ja_s ka_šs pū_d olli muiduikki
 kelle va_hele s_i ä_gle pa_k olli ki_ñnitet || ja nî kû_ze pū_ || ka_šs seašt pū_
 rü_dle tü_kki olli | ka_šs pi_kkä ro_e-lv || te_zen ošsan olli_s a_mmas ja
 tene | nî. pi_k ro_e-l ku s_i ägel tulli sis tezen ošsan olli tene s_i. || ra_ksi⁸⁰
 sisse raot ja siinna lūpi_s ke_vaste tū | vi_šs re_ŋgaš pā-le || pa_jo vi_šsast olli
 seanse re_ŋga tettu || kašsi pi_di || ošs ki_ñne_ja | ja si_s muiduikkine | tū
 ägel ku_l-vi sis ä_rä || pä_e-vä || ja se_s e_htulv ve_ttit sä_lgä | ve_ttit sis oma
 a_dra sä_lgä | ja ve_tti ka s_i ä_gel sä_lgä || — — — pantti ta ve_ite
 li_kku || ku_l jä_rve ešs_ole kedägi sis vizatti ta sä_libidi⁸¹ ma_ha temä ja
 pantti talle ve_t pā-le || tū a_der ka pantti sis li_geneme muidu | ku_l-vi ka
 va_lla || o_bene olli muiduikkine nū_rəgə i_hen — — — a_dral olli pi_kkä
 ve_hmre | ka_šs ve_hmerd — — — |

(Äkkele) pa_ntti | v_l pū_bulga si_šse_jäl lašti | ri_tta || — — — sai_š
 sis s_i | pū_bulga aig mü_dä — — — nakkahti | raü_d pulkka sisse äma
 panema siinna | olli ko_lm pakku ja olli ka ne_li pakku ja s_i. olli umbes
 vî_s ja_loa la_ča || nî. kuis kiä_gi a_řvaš la_e_mva parembeš meil alla ne_lla
 višt ešs_olekki piä | vî_s ja kâ v_l ü_le se_lle || me_ni pañdze vîš tei_šku

+ keelejuhi kõnes leidub kirjakeele mõjustusi; ⁷⁷ *lonšs, lonšsi* 'ühekordne takkudest nõör, keerutis'; ⁷⁸ *käkki/stamə, -stə* 'kägistama, kinni pigistama'; ⁷⁹ *lai*; ⁸⁰ *rakš, raksi* 'sisselõige, sälk, täke'; ⁸¹ *seliti, tagurpidi*

me-ni kahešša tei-sku | ja me-ni pañds ka ko-lmgümmend ka-šs ko-lm
pulkka || ne-llä pačkugə ja lai- ägel olli jao-ttedi pül tei-št tolli umbes tol
ko-lm vė-ränd iga pulga lä-bi te-mbuš⁸² || nō senitse kui vi-mätsel ajal | sis
joba tullive rau-d ä-glede nō nī. om alla kü-lländ nō-re ||

ko-lme nu-kka sī. olli | kušsuitti ei-je⁸³ ja me-nen nukkan kušsuitti ta
eksp-atter⁸³ | jäl ehk a-nijałg⁸³ temäl olli seanse kä-ppä | vi-s kä-ppä
jā | sī olli s joba s ka-šs ra-štast olli tal taga a-l ja sī tulli sis | se-ilegə
sis sai vi-llä sēmendet vi-mätsel āl ||

ka-šte obeze sū-re adra | sis olli meil sū-r a-der se olli pū. ti-šlegə || jā
ma-lmist känețtu ūts igəvene ra-ške | — — — mi-na olli ezi alla kül
poē-zikkene eš ješva ta ku-ŗja vaēmug — — — joba a-kkašsiv nī rau-d
adra tulemə || ūts sa-kslane olli sīn te-ŗvan se-p ja sī sis načkaš te-gemə
neid sīn ko-lme ne-llä mi-hegə || mi-na mu-ŗdze sis | ūts seande ru-mmal
mū-d olli | läsi ku-ŗjaš kah | ja lei. sis tolle | muidu ta i oleš lännu — — —
lei sūre sa-ba ma-ha ošt kohe || (adra) ta-l⁸⁴ kušsuitti || ja sis tū-di mu-
dukki ke-ŗgemv ja pa-remv a-der || — — — ja sis muidukki | kui nū ka-šte
obeze a-dra tulliv joba sis | muidukki tulli sis me-za mō-načkene ja | (adrad)
me-l-zan joba o-llivə || ta-ludele tulliv na i-lda | ō ma olli seš joba — — —
pā-ricūmne ūmbre ikke ke-vaste || ja seš tū mō-načkene seš eppēš⁸⁵
kü-ñmä neid ||

(Mis olid vana harkadra osade nimed?) arē a-dral olli ra-je⁸⁶ || jā seš
rau-tpū⁸⁷ || ra-je olli nī ve-hmre koš | kü-ge olli ki-ñnitet || seš olli sāl
muidukkine | ta-ga seände ri-štpū kä-zibū kušsuitti kuš kä-ttegə kiñni oi-
set || jā sis ka-št muidukkinə | sāl olli lu-sik pāl || ka-št olli | sell ajal
muidukki vi-mätsel āl ta olli ra-švast e-nāmbeste peris pa-jo vi-šast kē-ru-
tət | miš sāl ka-šte | selle rau-tpū va-hel olli || jāh ||

lu-zik käize siñnade kui te-zest oštast tei-ze käiziēt läsiēt sis kē-ruitti
selle lusikka tene ke-ŗt teze ra-šva pāle ei ta vizaš ilmast i-lma selle mulla
si-šsebōle || ja-h || ja ra-šva ollive muidukki | sell al väēge vai-kse ||

(Kuidas see ader „lontsiga“ kaelas oli?) a-der olli noh | ve-ttit selle | üle
e-la pañnit selle ja ve-ttit | sāl selle kätēbūšt | teze käe-ge tezest käe-būšt
ja lo-ñts olli sul sāl käe- ūmbre | kægə selle | taou pe-rān selle pū. kül-
len || se-ile jaoš ei sā s je-šva jo sedā a-ŗra muidu mitte ka-nda || jāh | se-ile

⁸² läbimōot; ⁸³ endisaegne kápataoliste pulkadega seemendamisäke; ⁸⁴ adratald;
⁸⁵ opetas; ⁸⁶ harkadra ais; ⁸⁷ rauapuu harkadral, mille otsa käivad künnirauad

jaos olli s̄ t̄. | — — — mina sedä nägi kīk enämbiste seantse | väikse
nō-rekse kes — — — t̄. hi⁸⁸ lätsivə sell ajal | ne-llä v̄ije tei-šku āsteze.

(Kuidas atra köidetakse?) ader keē-dettes | n̄. r̄ om || veittit n̄. rege ja s̄
teñmašsit sält ka-šti küllest ü-leš ra-je külge — — — kiñnitet selle
raū-tpū ki-ñne ja taga pe-rä tükki külgi tembat jälle nō-rigə pe-rä | pū. ja
se-lle külge ki-ñne | raū-tpū et ta ma-ha ei kukku | va-helt | ja seš sellega
ka-kkat⁸⁹ siñnä ra-je külge | ra-je om | vahe pu-lk | ja siñnä ka-kkat seš
selle nō-rigə | siñnä va-hebulkkest ja sellest ü-le et ta | pitsitēs kevaste
kinne selle | ra-je külgi | selle raū-tpū — — —

s̄ om s̄ kei-łmine jah || ku va-lla lā sis piat sa jo tedä me-łsan keitmä
vai || ku | teit | e-htu li-kku viziit sis olli ta o-ñmukkus ke-va ja es ole
tedä | kei-łmist muidu ta ku-vi jo | n̄. r̄ venizi vā-llä || ja nigu sis | v̄i-rde
sait | rappudit sält s̄st vā-llä kik selle raū-tpū ja || sis leo-ttedi tedä ūze
kāize teze e-daguni jā-lle ||

(Kes köitis atra?) se-lle jaos olli | te-negerd jäl va-nembit mehi kā | mul
ezä siduzi. ma ezi | jā tegi || no mina ka-šva aiga ess o-le | mitte n̄. r̄ | sel-
leberäst mul | ma olli nelidei-šku āštət va-na sis lašti mul joba ū-vle pe-ñk
teit ja || akkašsi joba — — — t̄. ziit te-gemə || s̄n kui ma v̄i-mätsel āl
pe-llumis (olin) senigu obene sei se-ni olli mul a-dra | te-rä te-räves l̄p
ehk e-łte panttu || muiduikki mul v̄i-mätsel āl olli kik ri-šta || ri-łtakülije⁹⁰
ja ko-łme obeze adra ja ka-łte obeze adra raštaste pāl || praē-gu sežāve
s̄n uniikkun | kalō-si sai nüid ā-rā nüid ei ta-heltə | — — — || nüid om
a-jajärk om jo n̄baļlu e-dezi lāñnu et | et o-best ka varsti eij ole ta-ŗvis ||

KKI MT 232, 44—45. A. Univere, S. Tanning, 1959.

HELME, LÖVE

Ann Oost, 93 a., sündinud Lövel, teeninud Helme valla taludes, viimased 20 a.
elanud Tõrva linna vanadekodus. Koolis käinud ei ole.

130. Öitsilugu

suište pühāde āl olli eidze. talu keldri pāl olli s̄k ja j̄k. keller olli
sōdi pāl, ešvest vällän, kazevarikku keŗval. tuli olli mahan, kīk olli
jānibāvā m̄du.

⁸⁸ tõhe, töosse; ⁸⁹ kakkamə, kakkaitə 'tõmbama, kiskuma'; ⁹⁰ reaskülvimasin

säl olli vêra eĩdze poiži. sis jẽimi elut. pẽtti eĩdze pidu. sis olli üttelnu vêra eĩdze poiš: „sĩ rõzidege tüdruk om minu jagu!“ miul olli rõzidege rät. temä valits, et õzes jã temä siinna mẽ eitse. jãl kañ. mẽ murdzimi leppã ošsa padja jst külle ala paĩna ja ezi lãtsimi meĩsa ärã. kiãgi et tĩjã koš koittale mẽ lãme. mẽ eš tĩ kohegile azet, nagu liñnukse l'ĩtsimi laĩjal meĩsa. sis olli üits sãr laĩ kivi sãl enãmã vëren. ollimi kiķ sãl ümbre kivi. mẽ eš taha neĩd vërit poisse. selle kivi ümbre siinna tullĩ poẽzi kari jãrgi, ja veĩtĩve meĩd kiñne ja vĩzĩve meĩd siinna leppã padjade pãle. veĩtĩ vaĩmuš sãllãst ärã ja müt ku padjade pãle. poište vaĩmuš olli külle ala vizaĩtu ošse pãle. aga eõale tüdrukule pantti poiš kaissu. oma eĩdzeboĩzi añnĩve vërastele, miš vërastest üle jãl, saĩ endele.

tullĩgi jãrg minu õãtte. olli sĩ poiš, keš olli nãõvãnu nãõpuge minu bãle. temä küšse ja tene aĩdze kañ. aga aĩdze karu õhte nuĩti⁹¹! aga olli sĩ üits poiš! ešõ ole tal ütteeĩ lĩgend, miš oleš paẽgal ollu. ollĩgi sis sĩ eĩdze lãbi.

ES MT 186, 45—47. S. Tanning, 1937.

HELME, LÖVE

Ann Oost, 93 a.

131. Luupainaja

meni ütles, et ta (luupainaja) ollebe inimeze müdu, piĩsĩttebe ja raõputtebe ja tegebe ime temppe⁹². üits perenane olli vanast ollu. üttelnu poištele prũgošti sõgi aĩõ: „miĩge sãmã, ma lã ezi lëgi aĩda⁹³.“ sis olli poẽzi sõnuve ärã ja kaenu, koš perenane om. perenaĩst eĩj ole kuñnigin. vĩmãtte leitti, et magaz lëgi aĩjan. maganu vãẽge rašsede⁹⁴. libliķ om ollu riñde bãl. nemã jãĩnuve temã magame ja lašknuve vĩl magade. lãñnuve poẽzi, et nemã eĩdãve ka magame, sãnĩķku obeze sõve.

nĩ piã ku da üles erãnu, tullu sišse poisse üles ãma: „kaš te ei tule vahel üles, tuzil ja tikstel tũlũtteeš aĩmu. mina ole aĩge, ma ole niñda õu tulege palanu, kuĩ tule valu sihen!“ ja ollu vilte tãiz ja sinine laõpiĩte kiķ. sis olli temã külãn sãnu üttee keredãõve. külãn ollu sis tule tegemize jãrg⁹⁵, lãñnu küĩtišse teoĩjede manu. sãl naķkanuve tedã pilme laõpindege⁹⁶.

ehtu lãñnuve jãlle poẽzi vãllã, sãnuve kũlda, et perenane õlli tappa sãnu.

ES MT 186, 37—38. S. Tanning, 1937.

⁹¹ karuohakanupu (ütteleb kj. enda kohta); ⁹² eriline kaudne kõneviis; üldine on mulgi murdes vat-vormi abil moodustatud kaudne kõneviis; ⁹³ pesu ja kangaste pleegitamise koht; ⁹⁴ raskesti; ⁹⁵ külas põletatud kütiseid; ⁹⁶ pilduma labidatega

132. Pisuhänd

tüdruk, perenane ja kařjadüdruk teñnuve pizu, äñdä kolm nelläbe edagut sañna man viha ošsest. perenane om teñnu eñdel peris valmis, om kik ošsa pañdan, ja ollu kaite jalage. kařjalaitsel olli üits oš panemede jänu ja ollebe ollu ütte jalage: „teze läve leñdu, miš minust sâ!“ temä ütte jalage, ei sâ kohegile. perenane üttel: „tû tûja takst, veřta veřja takst⁹⁷!“ sopsti olli sañna saëna vëren mahan, niou tule tukkičke. perenane tešten ta üles, sis olli tal ollu muretset ä suñmačke joba.

üits miš olli ošten pizu, äñnä, pōdist müdu. kui da kaite anttu ütteldu: „pane aitta ja sî ois pane päevä težuz böle ja tene peřja böle. ja ütte sedäzi: kura! miü naže süämede!“ aga niñda ollu vurtsti mihe peò vahelt läñnu. ja ta vädden, koš ta lâ. läñnu tî vîrde puřma keřvale. ollu ä miř eit om valla sãnu. äšta läñnu müdä, tullu miřde: „pahanüst⁹⁸, ma lâ vätte, kaš om vîl alla!“ ollu sâl saman. ollu joba ä ulk pallast raha⁹⁹. veřten selle raha ja tuledukki pañdan obeze tořga sisše ja vînu kodu. sis olli pañdan vana kajo puřba sisše. pump ollu mahan muru bäl. aga omettigi ešš ole tašt kudagi valla sãnu. kajo puřba sën nakkaš jälle tedä tîñmä. jäiti kajo puřba sisše.

ES MT 186, 38—40. S. Tanning, 1937.

133. Halltöbi

miü kadunu emä arštse alguze ärä edimetse keřrage niou da tullu. päevä teiti leibä. ezä üvlebeřgi päle teiti mulle aze. säřg vîdi vällä, teile¹⁰⁰ pantti siñna koitale, koš säřg olli ja miül üze olli külñ. aga küvalge illus ü olli. miül ešš ole mütku külñ ja külñ. emä tullu miñnu katme. temäl olli kähen pallaš viikkaiti terä, kolkse peřkki vaštu: „kuñ sa olet, kuñ sa olet, val sa külñät, ma lû sul pä otsast!“ mina kařgeste pellässi.

⁹⁷ tagant; ⁹⁸ siin täh. 'olgu, hea küll'; ⁹⁹ sularaha; ¹⁰⁰ kangasteljed

„ma raò maha põ otsast!“ allil¹⁰¹ lubatti ragude. miül irm, ihu läits läm-
mäš. eidiitemizege lã kül meni aigus tagazi. miü kadunu vellel lahuittu¹⁰²
(keha) kúmaš, pihle ja kadaje ossege pešsetti. edimene olli ja vîmätseš
jäl. sî peđež sis alli aigust.

ES MT 186, 35. S. Tanning, 1937.

HELME, LOVE

Ann Oost, 93 a.

134. Hunt

olli kúm aig, et üits kařjane eš sã eigeš. sũre kařjatse läitsive marja
jahti. miã olli kařnu otsan ja laulze. tulli al koer, eš sã midãoi. sis tulli
uõveste, teõmmaš üite, vîz ikke ärä mušta lamba. sũ ollebe kinne, ku ja
sis valla leõva olli veitten meřsan, sis tulli ja vîz ärä.

miü kadunu ezã külu kařgeš koeritte kiza. koõra om ümbre kũze aukkun.
soekkene istun iluste kũze pũhman, lammas ollu peřze al. rihavaarre veitten
sedãvizi sãlgã, viruitten. suzi olli sũre eittimize ja koerlõtege lãnnu koš
kũskũmmend.

ES MT 186, 34. S. Tanning, 1937.

HELME

Liis Pehk, 68 a., sünd. Leebikul; 12-aastasena tulnud Helme valda, teeninud talu-
des. Vanaduspäevil elas Tõrva linna vanadekodus. Algkooli haridusega.

135. Kuldjuustega naine

talv peremel ollu üts poig nõr mîs. temã tahtan ehel kuld iustege
naitš. nüüd olli tullu sãřoi tagast nuřgast nõr tüdruk vällä, ollu kuld iusse
pãhãn. ku ta lãnnu tedã kinne veřma, sis kadun ärä jalutsi tãde nurkka,
sãlv lãnnu aukku sisše. nüüd ollu sedãzi kaõva aiga kãõnu, tullu temã
sãřoi jalutside ja sãlv istun. nüüd ollu pũhãbe, tã maganu kaõvemv aiga
ja tã tullu jälle vällä, sis sãnu aõgu kinne toppi ja sis jãnu temãle sãřoi
võre bäl istma. sis veřtan temã omal naõzeš.

¹⁰¹ al', alli 'halltõbi, malaaria'; ¹⁰² lahkma, lahku 'peksma'

nüüd ollu miitu nädalit sāl temä mañ elänu nī sa-ma ku teze inimze
 nüüd lāñnu nemä kirikkude mineme kañteks. istnuve peñgi bäl. ja naēne
 nakkanu äkki keřval kevaste nārma. miš küzinu ei: „miš sa nāra?“ ja
 temä eš taha üttele. miš eš jättä järöi. temä üttele mihele: „üttele, košt sa
 minu sait, siš ma üttele, miš ma nāra!“ miš üttele ei: „nuřgast tullit vällä ja
 mina topse aŗu kiñne, jätt päle mā ja sāl ma su sait!“ naēne üttele ei:
 „minu ezä kirjūt üles neid, miš kirikkun suŗuve, veritse obeze naha päle.
 si nahk olli väikke, temä aĩmastege läts sürembes sikkũtteme, venĩtteme
 vai, lei pä vastu saina ärä, nüüd oid kañte käēge (pead) kiñne ja oĩgaš.“
 naēne kaduž ärä mihe keřvald, eš tule enāmb tagazi.

ES MT 307, 1—2. S. Tanning, 1946.

LEEBIKU, LÖVE

Liis Johanson, 89 a. Olnud mõisatööliseks Leebikul ja Lövel. Viimastel elu-
 aastatel jäi pimedaks.

136. Kosjad

vana ludi tuli keřdzist, üttele: „ma l, ma küli üdist: meije türel
 tule pũlba ehtu košja!“ ma l (üttele:) „miš me košjadele süšvā aĩnami?“
 ludi vastas: „a l vana laĩmas, tařpami ärä, temä ei tũ enāmb iõä ästa
 üits ainuš poĩ.“ nüit tuli pũlba raŗ¹⁰³. košjazit sait vastu veettuš. košja-
 dādi teŗva kaĩts pudelidāit vĩna ja sũr sũr nizu leib.

nüüd na ištũsse. ma l üttele: „e p, mine alla kuā manu, kaē kaš liha
 pada kĩz¹⁰⁴! veĩta vaĩ¹⁰⁵ ja viška mušta toĩni!“ ulkka aĩga läits mĩdā.
 e p tuli tuppa, emā üttele: „kaš liha peĩme?“ tũdār vastas: „alla keva!“
 košjadāit ište kauŗa¹⁰⁶ aĩga, kuna si alli liha kĩje. vana ludi üttele košja-
 dele: „ega teije tāmbē¹⁰⁷ eŗagu ei sā kodu miĩnā, vihma saĩtas!“ nüüd
 üttele tũ ezä poēzile: „juhan, mine aja külāliste obene riāla¹⁰⁸! pane
 riālutse vārrā¹⁰⁹ kevaste kiñne, vaēst lā obene vällä, siš sōvā soē ärä.
 nāē tulba eĩdrikkul sĩa lāñnu vällä kāra reŗu manu, soē sũnuve
 ärä!“ ma l üttele: „oh sa pũhhā¹¹⁰ taēvas!“ ludi vastas: „miš sa ohkaĩ,
 nemā sũssi vai inimeze ärä!“

¹⁰³ laupäeva õhtu; ¹⁰⁴ vaata, kas lihapada keeb; ¹⁰⁵ vaht; ¹⁰⁶ kaua; ¹⁰⁷ täna; ¹⁰⁸ rehe
 alla; ¹⁰⁹ väravad; ¹¹⁰ geminaat hĩ tingitud afektiivselt rõhutamisest

nüüd ludi üles tütrele: „mine laõ bäl¹¹¹, viška üits kubu pikki eloi maha! säl om üits mušt koř aiĵa bäl. pištā kāra eloi sinna sisse!“ e p̄ (küsis:) „košt ma sâ, rüä ele om ihen.“ — „vetta išt nuřgast, sāl koš vana kirep¹¹² makkaš.“ e p̄ üttel: „mis me külalistele katta aņnami?“ — „mine vällä, vana, eza vana kašk¹¹³ külmä kambre ořsa bäl, tū tu sisse!“ niņda sal teitus. nüüd magati oņmuguni. košjadādi virguzi üles, paņdive obeze eite lätsive ärä. vārättist läits košjadāt, üttel: „jāgu sĭ kana kešsiltel¹¹⁴ sĭjä paikka! poig, ärä sĭjä tulla! selle tüdrukkul olebe joba kolmgümmend kuz äštāt kala bäl.“

vana ma l ohkaš ja üttel: „oh te peris vana pilakki¹¹⁵ sĭjä vedämäst! koš mu vana al laimmaš!“ vana ludi üttel: „miš sa kahitset! neil läits kah raha. pudelidāiz vĭna jeimi ärä ja sūr nizu leib, sĭ om kah azi.“ ma l üttel: „ma nälje, et teņe puittel vĭna täiz karmanin¹¹⁶ olli, sedā vĭz sa l va peremĭz ärä.“

ES MT 176, 13—15. S. Tanning, 1936.

LEEBIKU, LOVE

Liis Johanson, 89 a.

137. Vana Mats ja Eeva

ma ts tulli tarre, üttel: „ē va, vana ma it, māst üles! suzi om ŷze tullu, laŷda mūri ärä lahkun. miitu laimast vällä vĭnu. üits om ri ts i ma t si s ŷn, teņe om m u r a k s ŷ n. tule pane kořt ŷmbre, mine loē, miitu laimast om vĭl alla!“ ē va eēgaš: „ma ts, kui ma loē säēdze, mis säitsme takka¹¹⁷ om?“ ma ts üles: „ohhō. piņme, sa ei meēšta kümmei kah lugede!“

ES MT 176, 15—16. S. Tanning, 1936.

LEEBIKU, LOVE

Liis Johanson, 89 a.

138. Murdesõnadega kimpus.

sĭ mĭs olli sakslane, olli valitsej ütten meļzan. temā olli meļsa äřrās eppin. temā olli laŷdan ja miā olli välläņ. üttel mulle: „aņdrešse nōrik, tū sĭ kařdzak¹¹⁸ aiĵa pāl sisse lautta!“ miā lätsi vällä, keņdze aida mĭdā.

¹¹¹ rehealuse peale, lakka; ¹¹² koera nimi; ¹¹³ kasukas; ¹¹⁴ neu (pilkavalt); ¹¹⁵ pilak, -kki 'pirrupiht, pirrujalg'; siin kirumisena; ¹¹⁶ karma/n'-ni 'tasku'; ¹¹⁷ taga, järel; ¹¹⁸ tege-likult esineb läänemurdes sõna karlsas 'redel'

eì tija . . . kařdzakkul eš ole, eš taha küzide kaħ. viimätte ütli: „üttegi ei ole!“ siš lätsi ära omma tuppa. temä ütten meni tuñd aiga. ma oman tuàn, eš tohi näēdättegi vällä. viimätte üttelnu oma näzele: „ei tija, miš inimenē temä om, ei üttele, kaš ta ešti kiļd oškaš veì ei!“

teņegeřd mina olli rihen ja temä olli vällän rihe, al, tuluť. jälle eikkaš: „tū sī rüštik¹¹⁹ vällä!“ mina kaije, kuiš pakku sai, rüštikkul eš ole ju. kolmaš keřd jälle. temä naēne olli aige, miš üttele: „aňna mulle levä taňni¹²⁰!“ leväst ma saije aru ei sī om leib, aga miš taň, ei tija. eš tohi küzide kaħ, ütli: „mul ei ole!“ temä läits ära, üttele naēzele: „aňdrešse nōrikkul ei ole levä taňni!“ naēne (ütelnud): „miš ta valet, ma ole temä levä taňnige kaiš keřd leivä teňnu!“

üitskeřd valitseje prořva olli üttelnu meřsa, ärräle: „ku sa teņegeřd mūđä tulet, küzi aňdrešse nōrikkult minu koťspū¹²¹ ära!“ temä tulli, küšse süštikkul miu käešt. jälle ei meēšta. mina ütli: „miš ta aja, mina ei ole üttegi tōnu!“ valitseje prořva olli üttelnu: „kaš ta minu koťspōli ära taht veita!“

kolm vūri olli ma temäge päēvil¹²². nemä olli taogast pärnu. tollege olli ma päēvil, ma eš meēšta ära seļlätte, kaš mā laħkeš¹²³. tolle piňmege olli ävān, temäl olli kül sena!

ES MT 176, 32. S. Tanning, 1936.

LEEBIKU, LOVE

Liis Johanson, 89 a.

139. Tutuga uss.

meřsavaħt olli näňnu, ei uiza kižermus¹²⁴ ollu. miš kaēnu, üttele ollu sūr punane tuī pā, bāl, miš paňdan kevaste ovezege ajame, aga uiza ulgandi järele. obene jōznu eňne kevaste, aga peräst jānu taza, aňd ollu täiz uiske. meřsavaħt läňnu meřzade, üttelnu ärräle: „ma näije uiza kižermust, üits olli punatse tuttuge!“ ärrä üttelnu: „mina ei uzu!“ meřsavaħt üttele: „tulge kaēge!“ ärrä läňnu. uiza ollu kadunu. üttele ei ole ollu, aga mā ollu nagu küňneťtu mā. ärrä üttele: „eige, ma uzu! ma üitskeřd näi ka siašt mād, sāl olli višt neňde kižermus ollu.“

ES MT 176, 32. S. Tanning, 1936.

¹¹⁹ siin juhuslik sõnakuju; kõne all on rüštibū 'rehte kuivama pandud vilja torkimise puu'; ¹²⁰ murdepäraselt meħk; ¹²¹ süstik; ¹²² hädas, kimpus, kimbatuses; ¹²³ kõnekäänd; ¹²⁴ usside kogu, pundar

140. Surnu varustus

vanast üits vanamīs suurri ärä. lätsi ma siinna, olli suurna sâl, parajasti pešti¹²⁵. mina kaetti¹²⁶ ka. ame aetti selgä ja valge püksikse jalga, pantti laõvule ja kirštu. väikke vihaкке pantti kerva ja viž koõpikkat raha, ja vīna lâz kerva, viha_jala ja sēbirāz, sellege ta ezi mešk. väikke viht pantti kerva ja raha olli riinna päl.

ES MT 176. 32—33. S. Tanning, 1936.

141. Veimede jagamisest

vanast olli (igal talul) taõpuand. minu vana_emä taht taõppe maha veõta. olli maha kukkun ja suurma sānu. tūdār anttu sugulaze kätte kazvaõtte, siõ kazvaõtten ta katse peõsku āštani, sānu mihele. sisõ ollu temä emä varandust kiršt täiz. mihel pallu sugujagu¹²⁷, kik pulman, üttelnu kazu_emä: „kõigile piāt andit andme“. temäl ollu ege pallu sukke, kiõndit ja ammit ja vjõksit. anden kõigile sugulazile ja teõnu kirštu tühjās. müõd esõ ole jānu ku üits pār sukke ja üits vjõkke. sisõ oleveõ emäk¹²⁸ jõznu kãzigivi manu, vīzanu sedãvizi mürrãdi, mürrãdi: kivi kīdzup kiõndit ja sukke, vīmãtte vedã vjõksit. siõ ollu perãmīne¹²⁹, mis ta vjõl ärã anden.

ES MT 176, 29. S. Tanning, 1936.

142. Ussi nõelatud haava arstimisest

meõsan ä unikku manu lätsi akku veõme. sâl kasviv sūre pikkã sena_jala. ja uiška esõ näe. tūze¹³⁰, et jala kervan liguõ. vjõmãtte paõd¹³¹ ku kolme pēnikse neõlage jala sellã pãle. ja veri tulli kolmelt kohalt pūsti üles. uišk paõd ezi mineme. minã tulli kodu. tulli tuõpa ja ütli pere-

¹²⁵ kirjakeelne sõna; murdes meõsti; ¹²⁶ kaõtteme. -tte 'korraks silmama'; ¹²⁷ suguvõsa, sugulasi; ¹²⁸ võõrasema, kasuema; siin tähenduses meheema, ämm; ¹²⁹ viimane; ¹³⁰ tundsin; ¹³¹ nõelas

Otto Kurg, 77 a., elanud Mäe-Valgjärvel, noorelt teeninud sulasena kodu ümbruses; viimased 32 a. asunud Koorküla vanadekodus. Koolis käinud 3 talve.

145. Endisaegsest koolist

mina lätsi küli edimest talve. meil olli kaitegeškmuse rāmat. sis kähzimi kolm talve tolle rāmatuge kōlin. minu kähst es küštā mūtiku pallald nī põle kazu nešveitti tollest rāmatust. sis taheitti minu kähst laule kah. ma olli imelik¹³⁶ laulumīs. sis olli üits nūr külmeister, tū olli vījulimīs. ma olli seitsme āstane, miu aetti joba kōlidare manu. külmeister ja kōli-vanemb seitsive valla talu kik läbi, sāl kuš laisi olli, laisi ette veimen. viisagim̄p ikki ütten, tū olli laštel iřmuš. ku laise kuldive, et külmeister ja kōli-vanemb tuleve, sis olli laise sāņgi al keittuli mahan. silmä mūtiku särāzive. sis nešveitti: „kaš teil laisi om?“ — „tulge vällä sāņgi al, teid taheites ette veitta!“ keš laiš sis tulli vällä, keš tādevōle tükse, nī kišti jalgu mūdā vällä. mina olli kevemb laiš. nī aetti siinnade kōlidare manu. tū kolm talve kähzi kōlidare man.

üts laud olli pūl teiš sūd pik, laise olli tīru ümbre, nī alambe laise, nī olli vällä valitse, miš pahatse¹³⁷ ollive, kelle vanembe nurazive ende külmeistre üle, et nūdites ja viitsa and. viisagim̄p sī salze ülte puhku kōlicappi pāl. sōmātte jāetti, nurkka pantti ja pantti vīl kolgige tūbrebū ela bāle, kañna sis tuñ aigu toda ela bāl. pantti ka līvagoť ela bāle. üts trahv olli, et pallaste pelvige erneste pāle ja käh pūsti saēna bāl. saēna neāle pantti pelvi bāle ja sis teiti egā seřme vahe, teřmaitti rīdige rīpsu saēna bāle. kuī sina ārā veitset seřme, tahtset neñna nūzalte, sis es nāe enāmp tagazi pañna siñna rīpsude sisse. ku sul seřme vällān rīpsude sišt, (ütelnud:) „tule aga seije!“¹³⁸ vetse viisagim̄bu kappi bāl, laiš peņoi manu, temā peš ikki viisagim̄buge läbi. sis andze vīz tükki vai kümme — — — pūksi maha ja üttel vīl pālegi: „kaškümmend vīz om kohtu bāl maha teittu!“

sis taheitti kirikku laule ka miu kähst pāle kazu. ja nüld nī rumale laise, keš vicatse āle olli, keš es sā laūlda āste, meņi andze koppiķ raha, tükkiķkene liha, krihvle olsi. meil olli kivi tahvle, neñde pāle mē ezi vahel rīpsutti. nī alambe, noñde kähst es nešveitte mūtiku põle kazu ja laūlu

¹³⁶ tubli, väljapaistev; ¹³⁷ pahased; ¹³⁸ matkitakse võorast murret

kah. nī veīve kuradiš jāde. no siš mašseve teze minule. ja siš kellege me pāri laulme lātsimi, siš leīmi laul läbi, eš sā mē naha bāle.

mina olli tol kōli, eppettejel rištiboig. aga seš tā olli ege ā našteraħvas. eñnembe pētti nellaba ehtu lugemize tuñni vai juťtust¹³⁹. ja siš tūdi laštele sūkki jārgi. paķsu kapsta, kaŗdule puiru tene nāťťal, kolmaš keŗd jalle lāťtibuder¹⁴⁰, kaŗdule ja taiŗu segi suŗveitu¹⁴¹. no siš tol olli vahva naēne. „sinul nūid jārgidūjet eiŗ ole, mē vanale olet rištiboig ja meil om ege ā tār, tule jū sedā, siš ei taha sūŗvā nī baľlu. ja siš ku sa kodu lāi pūľba, siš pane nī, mis sul üle jāš, kapsta ehk kaŗdule puder ehk leľbā, kaē sīn nuŗcan om sī solgi tōñ, nī kalda solgi tōñni, sā mu sigadele ja obezele!“ no nūid ā kül! uťskeŗd naēne lāťš tāde tuŗpa, lašķ tārī neŗ siše vāľľā ja siš temā, sī vana oĩ tulli kōgi lāvest siše tuleme ja nāgiz ei mina jeĩ sāl: „ā rištiboig, ah sina tulet miu tārī jūma!“ no lāťš sāľd ūľeš (ūtles:) „tule seľje!“ vīz minu ohŗriduŗpa¹⁴², koš vaēziľ laťsi pīnatti. no sāl antti mulle nī baľlu, ei ma lugede eš sā, kaš antti kūmme vai antti vīš tei-šku, aga — — — olli nī verine, ei pūķse jalga āde eš sā, eš sā istu kah. siš ma olli vīľ edimest talve. no siš antti mul naħķ tāiz ja kiñnitteđi: „kuľ sina vīľ minu tārī jūma lāi, siš tījāť ei sa vīľ roħķemp sāt!“ tene añd mulle aŗmu perāst ja mina tei talle vīľ puhast kazu kah. pūľba ľeűne aŗu ku vāľľā saľmi, pañnimi selle krāmi temāle solgi tōñni. no siš sellest sāndik kuľ mina nahadāŗve saľ, enāmb eš pane, kuľ sina olet timuķ, siš mina ole ka timuķ, mina vīľ kodu. siš olli vīľ vanast ma i-ľma sūr laš, nīŗ ūmbre, kellege ma vedāzi tedā nigu rulli takkan. mina läbi pori eš jeŗva vedāde. teľmi aŗva (maa) siše, kallašsimi siŗna aũda ja kuťsimi peni siŗna laķma.

nūid nakkami noišť parembest laštest. siš olli nūid üle kōľiduā laũd. noĩde saňtte, vīgaste laũd olli akna al. kūľmeister lāiľš mīũdā, kāndze (selja) noĩde vāiķse laŗva pōle, eš taha kaēde siŗna pōle. piķ laũd olli üle kōľiduā ja sāl ta iste ezi piķķā laŗva oľsan, akna al olli temā peŗķ. kaľš aknaľ kōľiduāľ olli. teze akna al olli kuradi laťse ja teze akna al olli tū vana juťmal. pīŗp olli sūn tal jah. ja kuľ tuba kūľm olli, siš olli tal kūŗpār pāħān ja pīŗp toŗmaš sūn, keš nenale ľāmmind añdze. tū olli sūr mīz ja nena olli nagu aľja ūŗjāťtus¹⁴³.

¹³⁹ jutlust; ¹⁴⁰ kartuli- ja odratangupuder; ¹⁴¹ surutud; ¹⁴² ohŗriduŗba 'tuba, kus lastele vitsanuhtlust anti'; ¹⁴³ teibapaaride vahele lāngu asetatud puudest tehtud aia algus, kolmnurgakujuline (ũldiselt kāibel olev vōrdlus)

mis nüüd jumale lähin olli, nī olli talulataise. siis olli katsileväijä¹⁴⁴ nī talulataise. kattel pūl olli kaš pikkä penkki, koš nī lataise isteve. no siis nī talulataise olli lähestikkū. nī valitti, keš lähembel saive, nī, keš midägi keŗdzin näedässiive. ku talulataise ärä leppive, siinna pantti alambel kah.

ku midägi kiŗjuļtemist olli, ku sa teŗzele näedässiit, siis antti varsti nahadäiz, vai antti limijänige¹⁴⁵, seŗme koŗdi leive tulđ. keš ikki essizi, siis kige vähämb viŗ jälle viitsage tsauh tsauh. siis olli üts . . . kōliboiš, si sai päeväl kaškümmend nahadäit. ta olli rumaleš täppettu, eš sã enämb eppust kah. ku ta (koolmeister) omast tuast vällä tulli, siis lataise pidi oleme ku surnu. ušsel olli väikke auk ja lãz sihen, košt ta kōliduppa vadaš. ku ta sãlt vällä tulli, siis viitsage vai limijänige sellege sa sait.

ES MT 186, 1—8. S. Tanning, 1937.

KOORKÜLA

Otto Kurg, 77 a.

146. Kroonuteenistusest

vanast taluden olli istja soldatti¹⁴⁶. ku eš ole seŗa, ku na isteve, siis sãvetti na kreizi mūđä lakka¹⁴⁷. egäl talul olli istja soldatti. suŗ olli talulđ, aga krōnu leib. olli jälle seŗa aig, siis lätsive kaš jala tulđ leive. riŗi pūlđ sai ta ikki paijukke.

edimene poig sãduze tīl jãš toitjaš, eijendeješ ja koristeješ. toll al olli sãndene sãduš, et eõast vallast pidi vallavanemb kaš mišt aõdme. ku vallavanemb tahtse ärä oõda neist meńda, miš temä pidi aõdme, siis nī olli raha mašnuve. olli mašnuve viškümmend rubla. vallavanemb olli neid ärä oõdnu. siis aõden üleš, et jaķkop kuŗg ja ranťs umblei nī lãve. no siis eõgaŗtu siisse jaķkop kuŗg ja ezã ka takst järģi lãnnu. üttelnu sãl ärã sakstele, et: „sedã mina eij aõna, si jãš mu toitjaš!“ aga vallavanemb karanu kuŗjaste pãle, et: „sul om edimene poig vällä veŗtu toitjaš, sedã ei sã!“ — „veŗke tū ku tahaŗte, sedã ma eij aõna!“ kullelnuve järģi, et kudaš om. „vanamiš, veŗta oma poig ja mine kodu!“ eõgaŗtu ranťs umblei siisse. ezã lãnnu järģi. temãl ollu tūdruckkune¹⁴⁸ sezar. si kel olli tūdruckkune sezar, sai ka eicuze. ezã tīdze sãdust, nãrune vallavanemb

¹⁴⁴ kahel pool; ¹⁴⁵ liinealiga, joonlauaga; ¹⁴⁶ soldateid pandi rahuajal taludesse ülal pidada; ¹⁴⁷ laiali; ¹⁴⁸ vallaline, mitte abielus

muḅugi eš tija. ja siš tollal pidi vallavanemb aḅdme kaš mišt. no siš nū eḅgattu sišse. „ei, mē olemi nū baḅlu raha mašsen ja temä lubaš meid oēda.“ no siš ei jole müd ollu ku aḅna mēšte raha kätte. ja mihe veetti vaštu melembe.

minu ezä olli kaḅteḅišku äštene, eš ole viḅl pükse jalan ollu. emä nüšsen lehmä muru baḅl. poiš istun maḅ sāl ja nī tulluve kohe, nī püindjä. veḅseve kiḅne ja viḅive kohe ärä. siš olli pünettu kaš keḅra äštal, kevāde ja teḅeḅeḅd süoize. päle selle sügize pünettu üts teḅe poiš. siš olli jova vārške lumi mahan. siḅ poiš sānu jūšku, kedä kiḅne pünetti. kolm teḅišku veršta om läḅtimä jaḅ sihen peḅeli keḅts. kolm teḅišku veršta jūškse siḅ poiš ja nī takst äje takkan, sēniḅku peḅeli rihe aḅju olli jōznu. olli vere ti takka jäḅtel ja külmānu ja siš olli kiḅne veḅnuve sālḅ aḅjust ütten veriste jalguge. siš viḅi temä ärä solḅattis. ja siš teḅe äšta. jāv ä järve ja jāv ä talu, teḅiḅäl järve järve aḅdzu talul olli tū poḅziḅke, kedä pünetti. siḅ poḅziḅke näḅnu vai saḅve vanembe üttele, et jova püindjä tuleve. ja poḅziḅke paḅdan jūškme järve sišse nigaḅva ku leḅvani ja nüḅt püindjä vēren saḅzan sāl kuḅsunu väḅllä. (Ütelnud:) „nīgu peḅra tulette, lä tāde böle ja uḅputte ärä.“ ja siš läḅnuve ärä nī püindjä jäḅnu poḅzi järve. aga teḅe äšta jälle püindme. ega viḅl eš jäette ja nisamaḅti jälle sūḅdin. jälle poiš jōznu järve ja sāḅsamane lugu. ja siš jäḅnuve järvi, ei jole enāmb püindme tulluve.

ES MT 186, 15—16, 10—11. S. Tanning, 1937.

SÕNASTIK

SÕNASTIK

g. võrs Hlb, Ktk — võrs g. võrs Hlb, Ktk — võrs Hlb, Ktk
 ja Ktk — puvid. Sõnastik
 müürid
 g. j. — jägi
 ja Hlb, Ktk — jägi Ktk g.
 ja — jägi Ktk
 g. alla Hlb, Ktk, Irv — alla
 ja — alla
 alla Ktk — alla
 g. g. Hlb, Ktk — alla
 ja Irv — alla
 alla — alla
 Hlb, Ktk, Irv — alla Irv
 ja — alla
 alla — alla
 ja — alla
 g. alla — alla
 pl. n. Hlb — alla
 ja, g. Hlb, Ktk — alla
 ja — alla
 ja, g. Hlb, Ktk — alla
 ja Ktk — alla

... on ... järgi ...

SÕNASTIK *

- aèr*, g. *aère* Hls, Krk ~ *aher*, g. *ahere* Krk — puuadra, harkadra künniraud
- aga*, g. *â* — hagu
- ahtikke* Hls, Hel ~ *ahtik* Krk, g. *ahtikse* — ahtake, kitsas
- aidu*, g. *aidu* Hls, Krk, Trv ~ *aiju* Trv — sulg, aedik
- aja*, *biikkult* Krk — aja jooksul
- alam/p*, g. *-ppe* Hls, Krk ~ *alam*, g. *-a* Trv — halb, paha, vilets
- al*, g. *alli* — halltõbi, malaaria
- alle* Hls, Krk, Trv ~ *alla* Trv, Hel — alles
- ambaraha* — kink emale lapse ristimise puhul
- ame*, g. *amme* — särk
- ande* pl. n. Hel — veimed
- anna/k*, g. *-gu* Krk — väga väike tükk või kogus, mis kellelegi antakse
- arali/k*, g. *-kku* Hls, Krk — haruline
- arja*, *bidi* Krk — juukseidpidi
- arju/k* Krk ~ *arju/kke* Hls, g. *-kse* — rändkaupmees
- arvu/s*, g. *-za* Krk — arvamine, arvamus
- azu/ittamə*, da-inf. *-ittə* Hls, Krk — seadma, asuma (midagi tegema)
- aïma* Hls, Trv, Hel ~ *aïme* Krk, da-inf. *aïta* — ahtma, vilja rehte partele kuivama panema
- añ*, g. *āni* — haan, puust kraan (taari-, pesunõul)
- ehen* ~ *ihen* M — ees, eel
- ehi/ittemə*, da-inf. *-ittə* Hls, Krk, Pst ~ *ehi/ittama*, da-inf. *-itta* Trv — ehtima; ehitama
- ele* sg. n. Krk, pl. n. *eleze* Krk ~ *elede* Pst ~ *eleje* Trv — rehte kuivatamiseks ja peksmiseks veetud vili
- elkkämə* Hls, Krk, da-inf. *elodäta* Hls ~ *elgädə* Krk — helkima, läikima, heledasti paistma
- elu*, g. *elu* Hls, Krk — heli, kära, (valguse) kuma, värvitoon

* Sõnad on esitatud murdekujude järgi. Kohalühend asetseb murdelise sõnakuju järel. Laiema levikuga sõnad on kohaviiteta. Erinevalt tavalisest järjestusest järgnevad pikavokaalsed sõnad lühivokaalsetele. Sõnastikus *ï* eelneb *i*-le, *ä* eelneb *u*-le, *ü* eelneb *ü*-le.

- emä, auk* Trv — suur auk jääs, kust noot sisse lastakse
- emä/k*, g. *kku* Hls, Trv, Hel ~ *-kse* Krk — vōorasema, kasuema
- eñge, aig* Hls, Krk, Trv — surnute mälestamise aeg; kestis kuus nädalat; algas nädal aega enne mihkclipäeva ja lõppes nädal enne mardipäeva
- ezi* — eri, eraldi
- ikkuli/ne*, g. *-ze* Hls — nutuline
- ilda* Trv, Hel — hilja
- illaksi* Hls, Krk — hiljukesi, tasakesi
- iñbu, ttamə*, da-inf. *-ttə* Hls, Krk — imbuda laskma, jahu keeva vette segama ja saadud segu soojas kohas kinnikaetult seista laskma
- iřz*, g. *iřre* Trv — latt, mille abil nooda tiibade külge kinnitatud köit soovitud suunas jää all edasi aetakse
- iva/k*, g. *-ksə* Krk — tükike
- jak*, g. *jakku* — jätk
- jaladū* Krk, Hel — töö, mis tehti inimeste jõul (hobusetal)
- jalķ, kabla* pl. n. Hls, Krk — seadeldis metsloomade püüdmiseks
- jama/me*, da-inf. *-de* Trv — võrgulina jätkama, kokku õmblema
- joñ*, g. *joñni* Hls — sasimauk, piklik heina-, põhuhunnik
- jūnicə* Hls — otsejoones
- juñni/k*, g. *-kse* Krk — poisike, jõmpsisak
- jūrets*, g. *-ə* Hls, Krk — juurekakk, mõhe ümbert kaabitud toores taig-
napätsike, mis jäetakse järgmiseks leivateoks
- jeim*, g. *jeimmi* Krk — umbes 5—10-aastane poisike või tüdrukuke
- jārma/rk*, g. *-řga* Pst — aastalaat
- kabel*, g. *kabla* — nöör
- kabizemə*, da-inf. *kabistə* Krk — kahisema
- kainuš*, g. *kainise* Krk — kaunis, üsna
- kaəma* Hls, Trv, Hel ~ *kaəmə* Krk, Hel, da-inf. *kaija* Hls, Krk ~ *kaədə* Krk, Hel — katsuma, käega kobama, proovima, maitsma, vaatama
- kajomə* Hls, Krk, Hel ~ *kajumə* Hls, Pst, da-inf. *kaəva* Hls, Krk ~ *kajo/ma*, da-inf. *-da* Trv — kaevama
- kačkama*, da-inf. *kačkaiŋta* Trv, *kačkamə* Krk, Hel, da-inf. *kačkaiŋtə* Hls, Pst, Hel ~ *kačkadə* Krk — katkama, tõmbama
- kačkemə*, da-inf. *kačkelltə* Hls, Krk — tõrelema, pahandama, riidlema
- kaləza* Hls, Krk ~ *kalisa* Hls ~ *kalza* Hel pl. n. — endisaegsed meeste püksid
- kalemərd* Trv — paadi järel veetav mõrd, mille pikkus 2—4 meetrit, tiibade pikkus 2—8 meetrit, mõrra kõrgus 40—60 sentimeetrit, tiibade kõrgus 1—2 meetrit

- kaletteme*, da-inf. *kalette* Trv — «kalemõrra» abil kalu püüdma
kalle, g. *kaldə* Krk — kallak, veerjas kõrgendik
kamppu/s, g. -ze Hls, Krk — kamper
kana,arja k, g. -*kku* M — kanarbik
kañde/däüš, g. -*däšve* Hls, Krk — kaenlatäis
kañd/räk, g. -*rəgu* Krk — kännu-
 rajakas, -risu (kirumine)
kanšs, g. *kanšsu* — vana kulunud asi
kanšsij/k, g. -*kku* ~ *kañdzi, k*, g. -*cu*
 — ratsapiits
kašsi/k, g. -*kse* Krk, Pst — meeste-
 sokk
kašba nə, g. -*tsə* — ebatasane, konar-
 lik
karjaceřrali'ne, g. -ze — taludest
 teatud ajaks (korra järgi) mõi-
 sasse saadetud karjatalitaja
karma/ñ, g. -*ni* — tasku
kařre, g. *kařre* Hls, Krk — agar,
 käre, tubli
karu,ägel — karuäke, oksäke
kaštma Hls, Trv ~ *kaštme* Krk, Hel,
 da-inf. *kašta* — leiba sõtkuma
kaššilebäljə Hel — kahel pool
kašteki M — kahekesi
kašteze, g. -*mə* Hls, *kašteze*, g.
kašsmə Krk, *kaštešsa*, g. -*ma* Trv,
kaštešse Pst, Hel — kaheksa
kaštik Hls, Krk, Pst, Trv ~ *kašsik*
 Hel — katki
kava Hls, Krk ~ *kašva* Trv, Hel ~
kaüga Hel — kaua
- kaügaš* Trv, Krk, Hel ~ *kaügaz* Hls,
 Pst, g. *kaukka* — kahekordne
 pihaosa meeste särgil (milles ha-
 rilikult hoiti rahakotti)
kaveve ~ *kavetteš* Krk — kaugele
kaven Hls, Krk — kaugel
kavesti Krk — kaugelt
käl, g. *kälu* — raskusmõõt ca 160 kg
 (20 leisikat)
käp, g. *käpa* Krk — kokkupaatunud
 tükk, kamp
käri pl. n. Hls, Krk — kraasid
kärma Hls ~ *kärme* Krk, da-inf.
käri — villu kraasima
käzi/k, g. -*kku* Trv, Hel ~ *käzi'k*, g.
 -*cu* Krk — pulmalaulja, kaasitaja
käštma, da-inf. *käšti* Pst, Trv —
 villu kraasima
keñnici Hls, Krk, Trv — keegi
kezü ~ *kezü* Krk, Hls ~ *kezü* Pst,
 Trv ~ *kezi* Hls ~ *kešv* ~ *kezi*
 Hel, g. *kešvä* — oder
kļp, g. *kļpt* Hls, Krk, Pst — kaelakee
kiltter, g. *kiltre* — mõisas teol viibi-
 vate talupoegade töö järelevaataja
kirive/nə, g. -*zə* Krk — kirju
kišma Hls ~ *kišme* Krk, da-inf.
kišta — kiitma, ütlemata
kidzeve ~ *kišveve* sg. n., g. Hls, Krk
 ~ *kišev* Trv — kitsas
kišma Hls, Trv ~ *kišme* Krk, Hls,
 Pst, Hel, da-inf. *kišsu* — kitkuma
kļdzermuš Krk ~ *kļšermuš* Trv ~
kļzermuš Hel — suur kogu, pun-
 dar (usse, lapsi jm.)
kobeveš Hls, Krk — kohedalt

koda, g. *kuà* — püsti asetatud teivas-
test suvekööök

koduvõli ne, g. *-tse* — salaja val-
mistatud maiusroog

kogumä, peidu kogumä Krk — põllu-
vilja koristama

kohu/ltmä, da-inf. -ttä Hls, Krk —
kohut käima

kogušsin ~ koguzin Hls, *koguzen ~*
kogušsen ~ koguzehen Krk, *kün*
Hel — koos

kohekkil Hls, Krk ~ *koehkil ~ koek-*
kil Krk ~ *kohekkile ~ koekkile*
Trv — kuhugi

kolbits, g. *-ä* Hls, Krk, Pst — lina-
lõuguti

kolpaz Hls, Pst ~ *kolpaš* Krk, Trv,
g. *koltta* — alt õõnsaks uhitud
kallas

kolgispū Trv — linalõuguti, tööriist
linavarte murdmiseks

kolle, g. *kolde* — lee, tuhkhaid;
ahjusuu esine auk, kuhu tõmmati
tuhk ja söed

kois/pāl g. *-pōli* Trv, Hel — süs-
tik

koital, koittali Hls, Krk ~ *koital,*
koitald Trv — kohal, kohalt

koittuš Krk, Trv, Hel ~ *koittuz* Hls,
g. *koittuzä* Krk, Hls ~ *koittuša*
Trv ~ *koittušse* Hel — koht

kõtsel Hls, Pst, Trv ~ *kõdzēl* Krk,
Hel, g. *kūtsle* — koonal

kõgu/ltmä, da-inf. -ltä Hls, Krk,
Pst, Hel ~ *kõgu/ltmä, -ltä* Trv —

üles-alla, edasi-tagasi liigutama,
noogutama

kūbudī Hls — rehepeksmisel vihku-
dest pudenenud ja terahunnikult
pühitud kõrred koos viljapeadega

kūcāndjā Hls, Krk — rehepeksmisel
pekstud, rabatud õlgede kupp-
siduja

kūлма Hls, Pst ~ *kūlme* Krk, da-inf.
kōlda — surema

kūft alutsi Trv — sasist väljalöö-
dud terad kootidega vilja peksmi-
sel

kuāgi keŗd Krk ~ *kuakkeŗd* Pst —
kunagi, kunagikord

kudu aig ~ kū aig Hls, Krk — kude-
misaeg

kugar, g. *-a, -ä* M — linakupar, lina
seemnenupp

kuhalī Hls, Krk, Pst — otse, otse-
joones

kuju Trv, Hls, Krk ~ *kuiju* Hel, g.
kuiva — kuiv

kujumä Hls, Krk ~ *kujuma* Trv, da-
inf. *kuiva* — kuivama

kukkur, g. *kukru* — kukal

kullemä Hls, Krk, Hel ~ *kullema*
Trv, da-inf. *kūlledä* Krk ~ *kū-*
lelde Hel — kuulama

kuñnez Hls — kus

kuñniail Krk, Hel ~ *kuñnigin* Hel ~
kuñniigi Krk ~ *kuñniig* Hls —
kuskil

kura, g. *kura* — vasak

kuri, g. *kuŗja* — paha, ebameeldiv,
ebamugav

kuurna ütma Krk — vanem pesupese-
mise viis — pesu ei keedetud, vaid
hautati tõrres valades järjest
kuuma lehelist peale ja lastes alt
(haanist) jahtunud vett välja

kurīma Hls ~ *kurīmā* Krk, da-inf.
kurtta, prees. sg. (*meà*) *kuřda*
— seisma, olema, lamama, tegevu-
seta olema; paigal püsima; säi-
lima

kuru — kitsas ahjutagune ruum
vanas rehetoaš

kušsīk ~ *kušsīkkā keřs* Krk — iga
mõisa lähedal asunud väike kõrts
keřk, g. *keřri* — kaela ja selja vahe-
koht, turi loomal

kelu, g. *kelu* Hls, Krk, Pst, Trv ~
g. *keřva* Krk — kelme; silmakae
keřpu ttama, da-inf. -*ttā* Krk — ker-
gelt sõrmeotstega koputama

keřrast — järjest, järgemööda

keru, g. *keřva* M — kõrv

keru adv. Hls Krk, Pst — kõrvuti
keruli/ne, g. -*ze* Krk, Hls, Pst —
kaaselanik, majuline, kes elas
talukambris, saunas või sulastares
(vallaline või perekonnaga, näit.
sulane, pops, lesknaine jt.)

kerumi ne, g. -*ze* Hel — pruudi
saatja pulmas

kerutsid(ə) adv. Krk, Hls — kõrvuti

keřvuzi Hel — kõrvuti

keřvembide — kõvemini

kāhen M — käes

kāřpākkul Hls — kápuli

kāřbu/š, g. -*šsa* Trv — kärbis, oks-
lik puu viljarõugu või linasarra
tegemisel

kānāļp, g. -*řpu* Pst — käänak

kōřzān Hls, Krk — kortsus

kōři, g. *kōřdi* — seelik

kūlā/guņjaš, g. -*guņja* Krk — mõisa
kāskjalg, kes inimestele töökāske
jagas

kūnāšperā Hls, Krk — künarnukk

laberi/ķ, g. -*ķku* Krk, Hel — laper-
gune

ladu, g. *ladva* M — latv

lača, g. *laja* Hel — lai

laģibaik Krk, Pst — pealagi

lahe, g. *lahe* Hls, Krk — lahja,
vilets

laķķa Hel — laiali

laim̄pme Krk ~ *laim̄pma* Hel, da-inf.

lampi — ahnelt sööma

laðbāline — rehealuse-pealne ruum,
lakk

lařpi, g. *lařpme* ~ *lařme* Hls, Krk,
Pst — labidas

lara ķ, g. -*ķku* Hls ~ g. -*gu* Krk —
suur tükk, lasu

laš, g. *lašsi* — keskelt veidi laiem
ankrukujuline puunõu, otsas väike
auk, kanne küljes seljas kandmi-
seks; seljas kantav puunõu, läh-
ker, otsad kinni, küljel väike auk

lauģ, g. *lau* — järk parsile kuivama
pandud vilja (kolmele või neljale
parrele ahetud vili)

laulatsenaïne Hls, Krk — pruudi
saatja pulmas

laulatsebois Hls, Krk — peiupoiss
lauť, g. *laüdi* — laepealne ruum,
lakk rehealusel

lehe/s Krk, Trv, Hel ~ *lehe/z* Hls, g.
-*ze* Hls, Krk ~ *šse* Pst, Hel ~
-*šsa* Trv — lehtedega oks

lehtaver — suur kahehobuseader

levädo/n̄, g. -*n̄ni* Krk — ümmargune
laudadest leivanõu, jalgadega või
ilma

leci,aüd Hel — pesu ja kangaste
pleegitamise koht

libeve, g. *libeve* Hls, Krk, Hel, *libev*,
g. *libeva* ~ *libe*, g. *libe* Trv —
libe, sile, tasane

liha,eide Hls, Krk, Hel — vastla-
päev

lini/k̄, g. -*k̄ku* — suur valge linane
pruudirätik, mis laulatuse ajal oli
üle pea (pruudi nägu oli sellega
kaetud)

lippe, g. *lippe* Hls, Hel, *lippe*, g.
lippe Krk, *libe*, g. *libe* Trv, Hel —
lehelis

liügen, g. *liügne* ~ *liügel* ~ *liukkel*,
g. *liügle* Krk — üksik harv vilja-
kõrs, rohulible, tangukübe lee-
mes

lide pl. n. Hls, Krk ~ *lide* ~ *li* Trv
~ *lide* ~ *lije* Hel — kliid, klii-
jahu

liizu/ittamə, da-inf. -*ittə* Hls — liisku,
loosi võtma; nekruteid võtma liisu
või loosi abil

lîv, g. *lîvi* — vähi- ja kalapüügiriist,
pikk kolmekandiline, varbadest
kere, mille ümber mähitud võrk
(üks ots lahti)

lovev, g. -*a* Trv — lõtv

loñt, g. *loñdi* — takkudest keeruta-
tud nõör

loñts, g. *loñtsi* Hel — ühekordne tak-
kudest nõör, keerutis

lûm, g. *lõma* Trv — loomus, nooda-
täis kalu

lu'k̄ ~ *lu'k̄*, g. *lu'kki* — järk, lüli,
jätk; metallrõngas (näit. kanga
sõlel, noapea ümber)

lu'p̄, g. *lu'ppi* Krk — klopp, puutükk,
palgiots

luť, g. *luťtu* — sarvepill

lepppe, pl. n. *lepppe* M — suunurgad;
looma mokad

lešt, g. *lešta* Trv — lauake nooda-
tiiva ülemisel serval, mis noota
veepinnal hoiab

lähin Hel — lähedal

lähüksen Hls, Krk ~ *lähiksen* Trv —
lähedal

lähükseš ~ *lähükšel* Krk — lähedale

lämi, g. *lämme* — soe

lämi/ittamə, da-inf. -*ittə* Hls, Krk,
lämi/ittama, da-inf. -*itta* Trv — soo-
jendama

lätte, g. *lätte* ~ *lätte* Hls, Krk —
kaev

lükke Hls, Pst, Trv, Hel ~ *lökkä*
Krk, g. *lükme* — soani kootud osa
kangast, mis lastakse riidepoo-

- mile, kui pööratakse uus järk kudumiseks ette
- magatsi,ait* — endisaegne magasi-ait, hoone vallakogukonna kohusliku viljatagavara, nn. magasi-vilja hoidmiseks; tagavara oli ette nähtud laenude andmiseks külviks või toiduks
- magjaš*, g. *makja* Hls, Krk, Pst, Trv, *magjaš* ~ *majaš*, g. *makka* Hel, *madjaz*, g. *małja* Hls — maias
- mahan* M — maas
- maške kahi*, g. *kałja* Hel — õllest ja piimast keedetud pulmajook
- maške puder* Hls — toit, mis vast-sündinu emale viidi, kui teda pärast sünnitust esimest korda külastati
- mant* — juurest
- manu* — juurde, ligi, kaasa
- maratsemə*, da-inf. *-tsə* Krk — mäs-sama, hullama, vallatlema
- məantte* ~ *məände*, g. *məantse* Krk, *mihane*, g. *mihantse* Hls, *məände*, g. *məandze* Trv, Hel — missugune
- muru*, g. *muru* — üle terve leiva lõigatud pala
- mezilaub* Hls, Krk — pesulaud
- meškma* Hls, Trv ~ *meškmə* Hls, Krk, da-inf. *mešta* Hls, Krk ~ *meške* Trv, Hel — pesema
- məəlbəl* Pst — ülevalpool
- mərs*, g. *məři* Hls, Krk — põhu kandmise abinõu puust lookade külge ruudukujuliselt põimitud nõõridest; võrkkott heinte jaoks
- māš*, g. *māoi* Hls, Krk, *māhk*, g. *mähä* Trv, *māi*, g. *mäljä* Hel — puumähk
- mār*, g. *māru* Trv — suur hulk
- naut*, g. *naudi* Hls, Krk, Pst — rist-puu karuäkke laudade kinnitamiseks; malk, vits
- nəlläskəli* — nõõri kinnitamise moodus (näit. piitsa varre otsa)
- nevä* Hls, Pst, Trv — nemad
- nürmīs* ~ *nürmis*, g. *nürme* Hls, Krk — peigmees
- nuik*, g. *nuikki* — looma nina, koon; mingi eseme (näit. pastla) ots
- nürmi/k*, g. *-kku* Hls, Trv, Hel ~ *-gu* Krk, *nuri/k*, g. *-kku* Hls, Pst — kaanega puunõu, lännik
- nəlv*, g. *nəlva* Krk — nõu põhja ja ääre vaheline seesmine nurk; mäekallak
- nənamīs* Hel — ratsanik pulmarongi eesotsas
- nəndavāri* ~ *niındavāri* Hls, Krk, Pst — niivõrd, sedavõrd
- nādze* Krk, Trv ~ *nātse*, Hls, Krk, Pst, g. *nātske* — poolkүpsenud, poolkuivanud
- nādzeli/ne*, g. *-ze* Trv — niiskevõitu, toorevõitu (heinte, pesu kohta)
- nāin*, g. *nāini* Krk, Hls — ema, vanaema
- nākkū/mə*, *-də* Krk — näima, paistma

näru, g. *näru* Krk — väike tüli, pahandus

näütle, da-inf. *näüttä* Hls, Krk — läitma, süütama

nädik, g. *-ksə* Krk — kübeke, natuke

nõriitus, g. *-e* Pst — nõorkaunistus

nüsmä Hls ~ *nüsmē* Krk, Trv, Hel, da-inf. *nüssä* Hls, Krk, Trv, Hel, *lüsmä*, da-inf. *lüssä* Pst — lüpsma

ol, g. *olli* Krk — maapinnast sügavamal asetsev reheahju lee, kolle

õrmu/s, g. *-zə* Krk — kala uim

oitse Krk — otseli

oțpaqlə Hls, Krk — jämedamad takud, millest kotilõnga kedratakse

oitiq Krk — ometigi

ülme, da-inf. *üli* Krk — voolima; veega ära uhtma

ür, g. *ōri* Krk — kord, voor; kandam

paēne, g. *païne* Hel — reejalase ja looga painutamise seadeldis

paelttama, da-inf. *paetta* Trv,

paelttemə, da-inf., *-ttə* Hls, Krk, Hel — peitma, peidukohta asetama

page/mə, da-inf. *-də* Hls, Krk, Hel,

page/ma, da-inf. *-da* Trv — ennast peitma; põgenema

paķku Hel — peitu, kõrvale (minema, panema)

paķspīm — kohupiim

palajaz Hls, Pst ~ *palaje* Krk, g.

palaje ~ *palai*, g. *palaja* Trv ~

pallai Hel — palakas, voodilina

pala/mə, da-inf. *-de* Hls, Krk, *pallamə* Hel, *pala/ma*, da-inf. *-da*

Trv — kuivatamiseks heina ümber pöörama

pallabōli k, g. *-ķku* M — 1. vana-aegne õlal kantud valge (kirju äärega) riie noorikul; 2. muiste seeliku asemel kantud valgest linasest riidest (õmblemata) kehakate

palť M — paljalt, ainult

paluttəmə (v-m) ~ *peleittəmə* (u-m) Hls, Krk, *paluttama*, da-inf. *-tta*

Trv, *peleittama* ~ *paluttama* Pst — põletama

panťskřiv Trv — vasehallitus (kasutatud arstimina)

paravīzi — parajasti (sel ajal)

pařdiājaze pl. n. Krk — pardiapäjad, riisujad, kes käisid pärast sõda

pařk, g. *pařga* Krk, Hls, Trv — rämp, soga, praht

pařť, g. *pařdi* — salk

pařs, g. *pařsu* Krk — äpardus, häda

pařsni/k, g. *-gu* Trv — vabadik, kehvik

pāri pl. n. — sarikad

peļ, g. *peļli* Krk — muistne kodu kaitsevaim, õuehaldjas, keda

arvati tapuaias elunevat ja kellele viidi andeid uudsesaadustest

peri — pärit

peřrā — järele

perä/doi̯p̄, g. -*doi̯pi* Trv — nooda-
pära ots

perälize pl. n. Hls, Krk — pruudi
poolt pulmalised

perälize raha — noorikule pulmas
kogutud raha

perämi/ne, g. -*ze* -- viimane

perän — järel, pärast

perätsiou Trv — pärastikku, üks-
teise järel

pērā/stomā, da-inf, -*stā* Hls — rais-
kama, pillama, maiustama; pill-
valt, rikkalikult sööma

pidi, pl. n. *pivime* ~ *pideme* Krk —
männiokkad

pikkāli/ne, g. -*ze* Hls, Krk — piker-
gune, piklik

pikkātsileļg Pst — kudumisest
pikalt väljajäänud lõng kangal

pila/k̄ Trv ~ *pila/k̄* Hel, g. -*k̄ki*
— peerupiht (ka kirumine)

pilliline Hls — nutuline

pirla ~ *pirle* ~ *pe̯rle* ~ *pe̯rli* Hls,
Krk ~ *pirli* Krk ~ *pirtu* Hls ~
prilla ~ *prilla* Trv, Hel ~ *piri-lā*
~ *piri-lā* Trv ~ *pilvre* ~ *prilva*
~ *pari-lā* Hel — praegu

plahha Trv — tihedam võrk nooda-
pāras

poēh Krk — imestust väljendav in-
terjektsioon

pork̄, g. *po̯ca* Trv — mütt, kepi otsa
kinnitatud puupakk kalade noota
ajamiseks

pū̯k̄, g. *pōca* — pael seeliku allääres

pū̯l'ppe Hls, Krk ~ *pū̯lbe* ~ *pū̯lba*
Trv, Hel — poolpäev, laupäev

puvu/mā, da-inf. -*dā* Hls, Krk —
maha kukkuma, maha pudenema

puhu, g. *puhu* M — põu

puju/s̄ Krk ~ *puju/z* Hls, g. -*ze*
— lehtrikujuline sopp mõrra sees,
kustkaudu kala sisse läheb

puñv, g. *puñna* — leisikas (raskus-
mõõt ca 8 kg)

puñna aļg Krk — tüdrukule oma töö
jaoks (ketramiseks) määratud aeg

pušsa/k̄, g. -*k̄ku* — muistne villane
kirju meestevõõ

peippu/l, g. -*li* — põikpuu ree põhja
all, painard

pā̯vā v̄erik̄, g. -*k̄ku* Trv — päikese
loojaminek

pā̯ari — peasugemise hari

pā̯dikku pl. n. — tapetud looma või
linnu pead-jalad ja sisikond (kops,
maks, süda, neerud, maonahk ja
soolikatükid), mida tarvitati toi-
duks tangude ja kartulitega või
süldina

pā̯gū̯l — leerikool

pā̯lerū̯bātse Hls — jook (näit. piim,
taar, rokk)

pā̯leļg — värvilistest villastest
lõngadest peaehe neidudel

pā̯malga pl. n. M — roovikud, rid-
vād kuhja harja kaitseks

pā̯raha — talurahvalt ja linnaelani-
kelt võetud riiklik isikumaks tsaa-
riaegsel Venemaal

pāstikku Pst, Trv — pea pead vastu (loomade vahetamise moodus ilma juurdemaksuta)

pōri/s, g. -šše Pst — nõorist võru reeaisa kinnitamiseks jalase külge
pūcāl, g. -ā Pst — pojamärk lehma sarvel

pūcel, g. *pūcle* Hls, Krk — püül

rava/mə, da-inf. -Də Hls, Krk, *raba/ma*, da-inf. -Da Trv — rukkivihke vastu lauda lööma, et teri eraldada

rabatse laūd Hls, Krk — rukki rabamise laud, rehepink (kolme jalaga, teine ots madalamal), mille peal rabati rukkivihkusid

raga/mə, da-inf. -Də Krk — tõrelema, pahandama, pragama

ragenemə, da-inf. *ragenĭtə* Hls, Krk — pragunema

ragu/mə, da-inf. -Də Krk, *raime* Hls ~ *raima* Trv, da-inf. *raiju* — raiuma

raehv Pst ~ *rahv* Trv, g. *rahvi* — trahv, poest ostetud must riidevärv

rahvəmə, da-inf. *rahvi* Pst — «trahviga» riidet mustaks värvima

raiv, g. *raiĭa* — pajuliik (suure puuna loikude juures kasvav)

raiĭe, g. *raiĭe* — harkadraais

raiĭz, g. *raiĭe* Trv — noodatiib

raĭš, g. *raĭsi* — sisselõige, sälk, täke
raime, da-inf. *ralli* Pst — trallitama

raiĭm ~ *raiĭ*, g. *raiĭmi* Hls, Krk, Hel — kriimustus, täke, sälk

raiĭbaš Krk, Trv ~ *raiĭbaz* Pst, g. *ramppa* — vettinud puutükk

raĭpatsəleib Krk ~ *raĭpantsileib* Hls — tuulamata teradest tehtud aganane leib

raĭpaĭnts ~ *rabaĭnts* sg. n. Hls, *raĭpandze* pl. n. Trv — rukkivihkude rabamisel saadud terad koos prahi ja aganatega (enne tuulamist)

rašsede adv. Hel — raskesti

raĭtaš Krk ~ *raĭtaz* Hls, g. *raĭta* — üle terve leiva lõigatud pala

raĭtĕpū — harkadra osa, mille otsa käiyad künnirauad

rāni/k, g. -ou Krk — raiesmik

regilaūlu pl. n. Pst, Trv — muistsed rahvalaulud

rehe kašt Krk — juurdeehitus reehoonel, kuhu veeti vili enne ahtmist

reiĭu/s, g. -šše Pst — kalevist ja punastest nõõridest kaunistus pikkkuue kummalgi küljel

rišĭivanĭts Krk — muistne rahvants, mida üksinda tantsiti risti-asetatud keppide kohal

riĭk, g. *riĭi* Hls, Krk — kriit

roel, g. *rūple* Hel — roigas, roovik

roĭk, g. *roĭka* — rukkijahust, veest ja hapupiimast valmistatud jook

roĭpu z, g. -zə Hls — tropp, topis

rōbits, g. -a — mõõgakujuline puust tööriist linade puhastamiseks

rūdubidi Krk — reaviisi, ridamisi, reas

rūikma, rūkki Trv — lõuguti peal roobitsaga linu puhastama

ruga, g. *ruà* — heinasaad

ruhi, g. *ruhve* — küna

ruhi|k, g. *-ksə* Krk — väike küna

ruhim, g. *-ə* ~ *-u* M — kamal (moodustatud kahest pihust)

ruime, da-inf. *ruiju* Hls, Krk — rutjuma, suruma, pigistama, vaju-tama

reùn, g. *reüna* Hls, Krk ~ *reõna* Trv — madal mäeselg, rinnak, kink

rēšk, g. *rēza* — pärmiga tehtud lai õhuke leib nisu või tatrajahust (lasti ainult 5—10 minutit ahjus olla)

rāštā ttəmā, da-inf. *-ttā* Hls, Krk — niine valmistamisel pärna- või pajukoorelt musta korda, karpa-maha kraapima

rāva k, g. *-kku* Trv — reo, risu, rajakas (kirumine)

rüçä, g. *rüä* — rukis

rüäçeřz — maa, kust rukis koristatud

rübätse Hls, Krk ~ *rübättus* Trv — rüübatis, jook (taar, rokk jm.)

sabi|stəmā, da-inf. *-stə* Hls — luuaga kergelt pühkima (viljapäid terahunnikult vm.)

sadu, g. *saò* — mädanenud palgi-tükk; känd koos juurte ja rohumät-taga, mis maast üles kistud

saga|mə, da-inf. *-də* Hls, Krk, Hel, *saga|ma*, da-inf. *-da* Trv — (rohtu) peeneks raiuma; kivi raiuma

savi k, g. *-kku* — kivi ahjuesise kõr-val (kasutati istmeks)

sānikkalt Trv — (siit)saadik

sāt, g. *sādu* — ale

sēssamatti Pst — nõndasamuti

sehen ~ *sihen* — sees

selgede Hel — selgesti

sihan/e, g. *-tse* Hls, *sihān|pe* g. *-dze* Trv, *sēande* ~ *sēan|ttā*, g. *sēantse* Krk, *siantte* ~ *siānde* Pst ~ *seānde* Hel — seesugune, niisugune

silla kohus — Rootsi ja Vene valit-suse ajal Liivimaal tegutsenud kohus, mille kompetentsi kuulusid politseilised ülesanded ja väikse-mate süüteoasjade lahendamine

soe|ñt, g. *-ntti* Hls, Krk — libahunt *soppi|k* Krk ~ *soppi|kkā* Hls, g. *-ksə* — lohuke, õnar

sūrma puder — tangupuder

sula|nə, g. *-zə* — talu meestöoline, kellel oli perekond ja oma majapi-damine

suzi, g. *soè* — hunt

sušla — siirupijook

sūdjas, g. *sūdja* Trv — noodapära avaus

sūrentti Krk — suurtee, maantee

seglumä, da-inf. *seklu*, (mä) *seglu*
 Krk — sõeluma
selg ~ *selu*, g. *selu* Hls, Krk, Pst —
 sõlg, suur ümmargune hõbedast
 rinnaehe (ka prees)
selmme, da-inf. *selmi* — kanga lõime
 otsi ümber varva sõlmima
señ, g. *señni* — pull; oinas
señna Krk — sinna
seppu, g. *seppu* Hls — vt. *seukke*
seukke, g. *seukse* M — muistne
 naiste kehakate, seeliku eelkäija
 — villane õmblemata riidetükk,
 mis vööga keha ümber seoti
sēra|tāmā, da-inf. -*tā* Krk — keeru-
 tama (öeld. vanainimese ketra-
 mise kohta)
sälli|š, g. -šse Trv — noodatiiva
 äärepael
särk, g. *särči* — muistne pikk-kuub
sōde siga Pst — nuumsiga
sām, g. *sōmä* — loomasööt kuuma
 veega hautatud aganatest või
 praagas hautatud rukkiõlgedest
taga Hls, Krk — taga, taha, tagant
takka Hel — taga, järel
takst Hel — tagant
talla|k, g. -*kku* Trv — meestesokk
taller, g. *talre* Hls, Krk — taldrik
tanum, g. -*ə* Hls, Krk ~ -*i* Trv, *tañ-*
num ~ *tanum*, g. *tanume* Hel —
 kahelt poolt taraga piiratud karja-
 tee

taþpa, g. *taþne* Krk, *taþpan*, g.
taþna Trv, Hel, *taþpen*, g. *taþne*
 Pst, Trv, *taþpe*, g. *taþme* Hls,
 Trv — hobustega tallatav või koo-
 tidega löödav viljalade, pahmas
taþpu|aid Krk — väike eraldi seisev
 taraga piiratud ala õues, kus kas-
 vasid humalad; muiste peetud ta-
 puaeda kodu kaitsevaimu, pelli
 asupaigaks
taraza|id Hls ~ *tarašs|aid* Krk —
 teibapaaride vahele lāngu aseta-
 tud roigastest aed
tāde Hel — taha
tākse|bole Hel — tahapoole
terā|šk, g. -*ski* — nahariba kasuka
 õmbluste vahel
tīštēlu Hel — mingi laulumāng
 lapse ristimispeol
tiksu|kēke, g. -*kse* Trv — tükike, raa-
 suke
tīr, g. *tīru* — ring, kord
tolk, g. *tolga* Krk — tomp, jämedam
 koht lõngas
tūre, g. *tūre* Hls, Krk — toober
 (nōu)
tuha o|dai Hel — koldevalvur,
 pulma ametimees
tulimā — vōsa, haorāmpsu ja rohu-
 kamara, rohumātaste põletamise
 teel ettevalmistatud uudismaa;
 saadu (= ale) ja kütise üldnime-
 tus
tuli|ōne — tulekoldega hoone
turbli|ne, g. -*ze* Hls, Pst — rohumāt-
 tane, rohukamarane

tuluittama, da-inf. *-tta* — vilja tuu-
lama

tehurašva pl. n. Krk — tuhkrupüü-
nis

telu, g. *telva* M — pesu löömise kuri-
kas

tepre teomiz Krk — talupoeg, kes
pidi hobusega mõisas teol käima
teštre, *teištre* — teise tare, naabri,
üleaedse

täempe Hls, Krk ~ *tämppe* Hls,
Krk ~ *täembe* Pst ~ *täembä* Trv
~ *tämbe* Hel — täna

täo Krk, Hls, Pst — tänavu

tätre/k, g. *-kse* Krk — villasalgake

tädu *beräst* Hls, Krk — teada

tämanune Pst — töö juures kantav

tämar/k, g. *-řca* — kohustuslikult
talude poolt mõisale kedratud pee-
nike linane lõng

tüveljä — rehepeksja, kelle hooleks
oli vihutüvede vastu pinki löö-
mine, et neist teri eraldada

udzi, g. *udzi* Hls, Krk — jõulupõhk,
õled

uibu, g. *uibu* — õunapuu

uišk, g. *uiža* M — uss, madu

umbraud — endisaegne hobuseraud,
mis ulatus terve kabja alla (kasu-
tati ka poolraudu)

ušše,aid — õueaed, õu, taraga piira-
tud ala talu hoonete vahel

uñni/k, g. *-cu* Trv — vabadik, keh-
vik, vallaline maata inimene

üdi/nə, g. *-zə* Krk — uudseveli, uud-
sesaadused

vagu, g. *vaò* Hls — esi, lõikusrind
vaguvizi Hls, Krk — vagusi, vaik-
selt, käratult

vaheli/k, g. *-kku* Hls, Krk — kanga-
lahk

vahimiz — mõisa käskjalg, kelle
kohustuseks oli ühtlasi teomees-
tele vitsahoopide jagamine

valuš, g. *-ze* Krk — kiire, väle

vaštatsidə Hls, Krk — vastamisi,
teineteisele vastu

vedeli/k, g. *-kku* Krk, Hls — vedel,
lant (kalapüügiriist)

vedäm, g. *-e* Krk — 4—12 lõnga,
millega kääriti kangast

vedä/mə, da-inf. *-də* — kangast kää-
rima

vīps, g. *vīpsi* Hel — sõlgpuu, mis
painutatud jalase külge lüüakse,
et jalas ei õiguks

vigel, g. *vigla* — hang

vilk, g. *vilgu* — peenem koht lõn-
gas

vikli k, g. *-kku* Krk — peenikesi
kohti täis, ebaühtlane (halvasti
kedratud lõnga kohta)

vīrgu/š, g. *-ze* Trv — harkadruga
aetud vesivagu rukkipoollus; rukki
lõikusesi ühe lõikaja ees (põllu-
riba kahe vesivao vahel)

ēdag, g. *-u* Hel — õhtu

ēits, g. *ēitsi* Hls, Krk, *ēidze*, g. *ēidze*

Hel — öine hobuste söötmine kar-
jamaal

ekva Hel — just, otse, otsekohe
eletse, g. *ēletse* Hls — õletus, saat-
mine

elppa Hls, Krk, Hel ~ *elppu* Trv —
kaelkoogud

äael, g. *äolä* ~ *äole* — äke

äät Hls ~ *äit*, g. *ätti* Hls, Krk — isa,
taat, vanaisa

änämine Pst — enamasti

änäp ~ *ämp* Krk — enam

ükke, g. *ükse* Hls, Krk — vöö

ületse Trv — ülestikku

ümmerreñgast Hls — ümberringi

ümmert *tīru* Hls, Krk ~ *ümmert* *ķīru*
Pst — ümberringi

üräme Hls, Krk, da-inf. *ürjältä* Hls
~ *ürjädä* Krk, *ürämä*, da-inf.

ürjättä Trv — algust tegema, alus-
tama, hakkama

ürjätuls, g. *-ze* Hel, *ürjätse* sg. n.,
g. Hls, Krk — algus, hakatus

üške Hls, Krk, Trv, Hel ~ *üskize*
Krk ~ *üšsikse* Hls — tuulamata
suvivilja terad (koos puru ja aga-
natega)

ütsi — ühekaupa, üksikult; üksi

ütsikkuli Hel — üksikult

ütsilugu Trv — vahetpidamata

ütsinüti Hls, Krk ~ *üts. nōa* Trv —
üksinda

ütte alaüti Krk — alatasa, ühte-
puhku

üttelist Krk — ühelisti, ühteviisi,
ühesuguselt

ültežä, g. *ültežemä* Hls, *ülteze*, g.
ülsmä Krk, *ütsä* (v.) ~ *öhešša*
(u.) Trv — üheksa

AINEREGISTER

Numbrid osutavad murdetekstide jooksvale numeratsioonile.

I. Rahvajutud

I. Muistendid

a) Kohamuistendid

Iivakivi, Pähnamägi ja Tauga salu 9. Vihtla kivirist 72. — Saapa talu 69. — Abja-Peraküla Villemi talu 62. — Vetesoo 46. — Põrguhaud 47. — Kadri tulp 48. — Pardiaajajad 29. — Vanapagan teeb silda Võrtsjärvele 9. — Nukimäe rist 106. — Saaja kivi 120.

b) Mütoloogilised muistendid

a) Rahaaugujutud

Rahakast 41. — Raha valge tüdruku näol 12, 18. — Vanamees saab sarvikult raha 90. — Nartsukaupmees saab raha 105.

β) Lood müütilistest olenditest

Harjaga uss 113, 139. — Kuldjuustega naine 135. — Halltõbi 133. — Naine soendiks 13, 19. — Tulihänd 14, 111, 132. — Kummitused mõisa rehes 11. — Luupainaja 131.

2. Rahvanaljandid

Naine ei oska üle seitsme lugeda 137. — Murdesõnadega kimpus 138. — Kosjad 136. — Kodupooline 144. — Adra köitmine 123. — Ihne perenaine 122. — Vanamees ootab surma 6. — Matsalu parunist 77.

3. Muinasjutud

Talutütar ja vaenelaps 27, 28.

II. Uskumused ja kombed

1. Elutähtpäevade kombed

a) Kosjad

Kosjas käimine 33, 83, 136. — Kosilane viinud kase akna alla 33.

b) Pulmad

Pulmad 59, 83, 120. — Mulgi pulm 68. — Pruudikirstu toomine 59, 68. — Veimede jagamine 68, 83, 120, 141. — Laulatus 59, 68, 83. — Raha korjamine 68, 83, 120. — Tanu pähe panemine 59, 68, 83. — Sülelaps 68, 120. — Pruudi sõidutamine 83. — Kaks pulma vastamisi 72, 106, 120. — Magekahi 120. — Tuhahoidja 120.

c) Sünd

Lapse ristimine 64, 120. — Ristsemäng 120. — Hambaraha 120.

d) Matused

Surnu valvamine 84. — Matmispidu 84, 120. — Surnu kaasavara 84, 120, 140.

2. Kalendritähtpäevade kombed

Jaanipäev 7, 42, 88. — Mardi- ja kadrisingid 88. — Hingedeaeg 34, 71.

3. Vaimud ja ohverdamine

Pell 49. — Tapuaed 34, 49. — Nõidus 85, 114.

III. Etnograafilisi kirjeldusi

1. Põllundus

a) Põlluharimine

Ale tegemine 1, 73. — Kütis 1, 78. — Kündmine 95, 129. — Rukis 17, 53, 65, 73, 78, 89, 107. — Oder 1, 53, 107. — Tatar 17, 78. — Nisu 11. — Kaer 78. — Hernes 78. — Uba 78. — Naeris 1, 73, 78. — Ader 1, 78, 95, 114, 129. — Äke 78, 114, 129. — Hanijalg 129. — Karuäke 78, 114, 129. — Vedruäke 114. — Adra köitmine 123, 129.

b) Viljakoristamine

Rukkilõikus 53, 65, 78, 102. — Suvivilja lõikamine 78, 114. — Sirp 65, 114.

c) Rehepeks

Ahtmine 65, 78, 89. — Ahtmishark 65. — Reheahju kütmine 11, 65. — Rukki-vihkude rabamine 65, 78, 102, 114. — Rabamispink 65, 78. — Kooditamine 89, 106. — Koot 89, 106. — Rehepeks 53, 65, 78, 88, 89, 95, 102. — Suvivilja lademe sötkumine 65, 102. — Saside puistamine 65. — Masinaga vil-

japeks 53. — Rehereha 65. — Rapped 53, 65, 89, 102. — Kõlkad 65. — Vilja tuulamine 89, 102.

d) Heinatöö

Heinategu 53, 99, 104. — Kuhja tegemine 99.

e) Linatöö

Lina kitkumine 98. — Linade leotamine 98. — Linakitkumistalgud 94. — Linade puhastamine 88, 94, 95, 96, 98, 104. — Lõuguti 88, 89, 96, 98, 104. — Ropsimõök 98, 104. — Raats 98, 104.

2. Karjandus

Loomade söötmine 88. — Oitsil käimine 7, 8, 130. — Rohu raiumine sigadele 114.

3. Kalastus

Mõrrapüük 3, 70. — Mõrd 3. — Tõke 3. — Liiv 70. — Tulusel käimine 70. — Noodapüük 35, 70. — Kalapüük Võrtsjärvel 117. — Noot 35, 117. — Võrgupüük 117. — Sudakapüük 118. — Kala- ja vähipüük 70.

4. Jahindus ja jahilood

Hundijaht 2, 54. — Hundiaed 2. — Karujaht 2. — Karulava 2. — Karurauad 2. — Kütt 2, 54. — Püss 2. — Tuhkrurauad 2. — Tedre- ja mõtusejaht 60. — Hunt hobust murdmas 37. — Hundid 61, 112, 134, 143.

5. Käsitöö

a) Meestetööd

a) Sepatöö

Hobuse rautamine 126. — Vankri rautamine 127. — Süte korjamine kütise- asemelt 1.

β) Puutöö

Vankri tegemine 127. — Puuvanker 127. — Ree tegemine 128. — Ree jalase painutamine 128. — Ree tald 74, 128. — Jalase painepuu 128.

γ) Rätsepatöö

Riiete õmblemine 114.

δ) Kõie valmistamine

Niinest kõied 75.

b) Naistetööd

a) Kraasimine

Villa kraasimine 23, 81, 93.

β) Ketramine

Villa ketramine 23, 93. — Lina ketramine 98. — Töömarga ketramine 10, 106.

γ) Kudumine

Kanga käärimine 25. — Vahelikuta kääritud kangas 25. — Kudumine 79, 93, 98.

δ) Õmblemine

Pesu õmblemine 88.

ε) Värvimine

Lõnga värvimine 79, 81. — Kanga värvimine 81. — Metsavärvid — kivi-sammal, kuusekäbid, kanarbik, punad, lepakoored 22.

φ) Vanutamine ja pressimine

Vanutamine 21, 81. — Kanga pressimine 81.

6. Rõivastus ja ehted

Pikk-kuub 79, 81, 88. — Kasukas 79, 109. — Seelik 79, 83, 88. — Särk 79, 88. — Nooriku rõivad 40, 68, 88. — Sõuke 68, 88. — Linik 68. — Pärj 83. — Nooriku kirst 68. — Rätikud 68, 80, 84. — Jalatsid 84, 109. — Pastlad 71, 79, 88. — Viisud 75, 79. — Kindad 68, 83. — Sukad 40, 68, 79, 83, 84, 88, 109. — Vöö 68, 83, 88. — Pussak 79. — Pealõng 79, 88. — Sõlg 68, 79, 88. — Helmed 68, 79.

7. Puhtus ja kodu korrashoid

Pesupesemine 44. — Kurna utmine 44. — Koduse majapidamise tööd 32, 53.

8. Rahvameditsiin

Vanaaegsed ravimid 85, 115. — Sammaspooliku ravimine 85. — Ussi nõelatu arstimine 142. — Haavaplaaster 24. — Haava arstimine 51. — Roosi arstimine 58.

9. Toitlus ja tuletgemine

a) Toiduained ja toitude valmistamine

Leivategemine 17, 57. — Leib 31, 53, 57, 86, 88. — Aganaleib 31, 53, 88, 89, 114. — Karask 57, 89, 120. — Rõõsk 17, 57, 120. — Korp 57, 88. — Uudseleib 53. — Sai 31, 89. — Oder 57, 62, 82, 100. — Rukis 17, 57. — Uba 31. — Nisu 57. — Kartul 16, 57, 70, 86, 88, 145. — Hernes 88, 89. — Kapsas 88, 145. — Kama 31, 57. — Või 16, 86, 88, 114. — Piim 31, 86, 100. — Suhkur 57, 89. — Kala 31. — Rääm 16, 31, 88, 92, 100, 114. — Sea tapmine 31, 82. — Liha 31, 71, 82, 84, 86, 88, 89, 93, 100, 122. — Liha soolamine 82. — Rasva raiumine ja

sulatamine 82. — Vorst 82, 100. — Verikäkk 82, 89, 93. — Päädikud 71, 82, 89. — Taar 16, 25, 45, 89, 145. — Susla 89. — Rokk 57, 88. — Magekahi 120. — Pulmatoidud 88, 120.

b) Nõud

Karp 86. — Kapp 86. — Õllekann 120. — Leivaastja 17, 57. — Rasvaküna 82. — Lass 8, 33. Lännik 16, 25, 88. — Taaritõrs 25, 45. — Teolise karp 16. — Õpilase karp 86.

c) Tuli

Tule soetamine 103, 106. — Pirrutuli 114.

10. Ehitused

Tare 32, 50, 69. — Rehi 11, 32. — Suitsutare 49, 69, 106, 124. — Elamu 32, 94, 124. — Laut 43, 50. — Ait 32. — Saun 43, 50, 124. — Kõlgus 65. — Kaev 53, 69. — Tara 34, 49, 87. — Koda 124.

11. Kaubanduslik suhtlemine

Laadal käimine 91. — Rannas käimine ja kaladega kauplemine 92. — Vooris käimine 74, 106, 128.

12. Mängud ja tantsud

Lambamäng 26. — Ringmäng 83. — Tants 7, 83.

IV. Ajaloolisi teatmeid

1. Mõis

Orjaaeg ja mõisnikud 4, 119. — Teolkäimine 16, 39. — Külakubjas 15. — Mõisa valitseja lõõb teotüdrukut 5. — Härra peksnud karjatüdrukut 121. — Teomees peksab kubjast ja opmanit 16. — Mõisatükil käimine 51. — Härra kaebab talumehe kohtusse 4. — Karjapoiss näitab härrale mõisamaa piire 121. — Kõrts ja viinamüük 8. — Matsalu parunist 77.

2. Kirik

Kirikuteol käimine 76. — Kirikukümnis 76. — Häbitulp ja häbipink 39. — Tüdruk kirikutulbas 106.

3. Peremees ja talutööline

Taluperenaine 12, 15, 32, 42, 78, 122. — Perenaine peksab tüdrukut 69. — Talurahvas ja saunanaine 62. — Lesknaine 50, 62, 124. — Sauniku lapsed 45. — Peremees ja palgalised 50, 64. — Talusulase elust 43, 94. — Talutüdruku elust 25, 96. — Karjane 25, 36, 50, 53, 64, 89, 119, 124. — Talutööliste palgad 43, 50, 88, 94. — Punnaaeg 25, 50.

4. Kroonuteenistus

Kuidas vanaisa kroonut teenis 51. — Nekrutite püüdmine ja kroonuteenistus 67, 146. — Istujad soldatid 146.

5. Kool ja kodune lastekasvatus

Endisaegne kool 86, 145. — Kooliskäimine 16, 56, 66. — Kooliõpetaja 54, 86. — Leerikool 86. — Kodune lastekasvatus ja karistus 89. — Trahv ja karistus koolis 145.

6. Revolutsioonid

1905. a. sündmusi Abjas 63.

V. Pärimusi ja jutustusi tegelikust elust

1. Jutustusi endisaegsest elust

Tõrvandite ja Murrikute suguvõsa 4. — Tõrvapõletajad 4. — Mäeküla ja selle ümbrus 30. — Vanad kohanimed 38. — Rebase talu asutamine 20. — Saapa talu 69. — Naitumine 116. — Viljaikaldus 107. — Puuraiujate elust 54. — Mälestusi kodukohast 87. — Võti kadunud 110. — Keelejuhi elust 66, 114, 124. — Tarvastu kiriku põlemine 108.

2. Lugusid kultuuritegelastest ja kirjanduslikest prototüüpidest

Jaan Jung 56. — Hella Vuolijoki 4. — Mogri Märt 53, 55.

3. Jutustusi Nõukogude-aegsest elust

Tööl kolhoosis 97. — Postivedaja tööst 97.

VI. Vanasõnu ja kõnekäände

Fraseoloogilisi väljendeid 52.

KASUTATUD MATERJALID

- ES MT 13. Tekstid Tarvastu-Põhja murdes (Saarevalla). J. Rõks, 1923—1924
- ES MT 33. Murdetekste Holstre vallast (Paistu kihelkonnas). S. Kahu, 1926
- ES MT 75. Murdetekste Hallistest. M. Soo-Puusepp, 1929
- ES MT 97. Murdetekste Hallistest. S. Tanning, 1930
- ES MT 126. Murdetekstid Tarvastust. J. Ots, 1932
- ES MT 176. Helme. Murdetekste. S. Tanning, 1936
- ES MT 177. Tarvastu. Murdetekste. S. Tanning, 1936
- ES MT 183. Murdetekste Karksist. A. Univere, 1936
- ES MT 186. Helme. Murdetekste. S. Tanning, 1937
- ES MT 200. Karksi. Murdetekste. S. Tanning, 1937
- ES MT 202. Tarvastu. Murdetekstid. S. Tanning, 1937
- ES MT 227. Karksi murdetekste. Karu, Ainja ja Metsakuru k-st. S. Tanning, 1938
- ES MT 245. Halliste. Murdetekste. S. Tanning, 1938
- ES MT 253. Helme. Murdetekste. S. Tanning, 1938
- ES MT 254. Karksi. Murdetekste Ainja ja Karu k-st. S. Tanning, 1938
- ES MT 258. Karksi. Murdetekste Murassoo ja Metsakuru k. S. Tanning, 1938
- ES MT 265. Halliste Metsaküla. Murdetekstid. S. Tanning, 1939
- ES MT 306. Karksi. Murdetekste. S. Tanning, 1946
- ES MT 307. Helme. Murdetekste. S. Tanning, 1946
- ES MT 308. Halliste. Murdetekste. S. Tanning, 1946
- KKI MT 26. Paistu noorema ja keskmise põlvkonna murdetekste. S. Tanning, 1948
- KKI MT 27. Paistu murdetekste. S. Tanning, 1948
- KKI MT 30. Halliste murdetekste. Keskpõlve murret Abja vallast. S. Tanning, 1948
- KKI MT 201. Kuuldelisi murdetekste Paistu Holstrest. S. Tanning, 1958
- KKI MT 202. Kuuldelisi murdetekste Tarvastust. S. Tanning, 1958
- KKI MT 203. Kuuldelisi murdetekste Hallistest. S. Tanning, 1958
- KKI MT 204. Kuuldelisi murdetekste Karksist. S. Tanning, 1958
- KKI MT 212. Helilindistatud murdetekste Halliste kihelkonnast Atika külast. Lindistanud A. Univere, S. Tanning ja A. Kaljuste 1958, litereerinud A. Kaljuste, kontrollinud A. Univere ja S. Tanning, ümber kirjutanud S. Tanning 1959
- KKI MT 213. Helilindistatud murdetekste Karksi kihelkonnast Vakiste ja Mäe külast. Lindistanud A. Univere, S. Tanning ja A. Kaljuste 1958, litereerinud

- A. Kaljuste, kontrollinud A. Univere ja S. Tanning, ümber kirjutanud S. Tanning 1959
- KKI MT 214. Helilindistatud murdetekste Tarvastu kihelkonnast. Lindistanud A. Univere, S. Tanning ja A. Kaljuste 1958, litereerinud A. Kaljuste, kontrollinud A. Univere ja S. Tanning, ümber kirjutanud S. Tanning 1959
- KKI MT 215. Helilindistatud murdetekste Paistu kihelkonnast Raassilla külast. Lindistanud A. Univere, S. Tanning ja A. Kaljuste 1958, litereerinud A. Kaljuste, kontrollinud A. Univere ja S. Tanning, ümber kirjutanud S. Tanning 1959
- KKI MT 216. Heliplaadistatud murdetekstid Karksi kihelkonnast. Heliplaadistanud P. Ariste ja A. Pärnpuu 1938, litereerinud A. Kaljuste, kontrollinud A. Univere ja S. Tanning, ümber kirjutanud S. Tanning 1959
- KKI MT 248. Kuuldelisi murdetekste Halliste Saapa külast. S. Tanning, 1951
- KKI MT 249. Kuuldelisi murdetekste Karksi kihelkonnast Võhmaste külast. S. Tanning, 1951
- KKI MT 250. Kuuldelisi murdetekste Tarvastu Obriku külast. S. Tanning, 1951
- KKI MT 232. Helilindistatud murdetekste Helme kihelkonnast Roobelt. Lindistanud A. Univere, S. Tanning ja A. Kaljuste 1959, litereerinud A. Kaljuste, kontrollinud A. Univere ja S. Tanning, ümber kirjutanud S. Tanning 1959
- KKI MT 231. Helilindistatud murdetekste Karksi kihelkonnast Võhmaste külast. Lindistanud A. Univere, S. Tanning ja A. Kaljuste 1959, litereerinud A. Kaljuste, kontrollinud A. Univere ja S. Tanning, ümber kirjutanud S. Tanning 1959
- KKI MT 234. Helilindistatud murdetekste Paistu kihelkonnast Orjatu külast. Lindistanud A. Univere, S. Tanning ja A. Kaljuste 1959, litereerinud A. Kaljuste, kontrollinud A. Univere ja S. Tanning, ümber kirjutanud S. Tanning 1959
- TRU T 99. Paistu Holstre murdetekste. F. Juhkamson, 1927
- TRU T 149. Kuuldelisi murdetekste Viljandimaalt Vana-Suislepi vallast Vooru-Suurkülast. L. Sikk-Kaevall, 1931

LUHENDID

ab. — abessiiv
 adv. — adverb
 all. — allatiiv
 eL — lõuna-eesti murre
 elat. — elatiiv
 eP — põhja-eesti murre

ES MT — Emakeele Seltsi murdetekstid¹
 g. — genitiiv
 hrl. — harilik, harilikult
 hrv. — harva esinev
 ill. — illatiiv
 imperat. — imperatiiv

¹ Näiteks ES MT 227, 2 — Emakeele Seltsi murdetekstide vihik nr. 227, lehekülj 2.

imperf. — imperiekt
inf. — infinitiiv
k. — küla, keel
kj. — keelejuht
KKI MT — Keele ja Kirjanduse Instituudi
murdetekstid¹
komit. — komitatiiv
m. — murre
M — mulgi murre
n. — nominatiiv
p. — partitiiv
pl. — pluural
rhvl. — rahvalaul

sg. — singular
t. — talu
trans. — translatiiv
TRÜ T — Tartu Riikliku Ülikooli eesti keele
kateedri murdetekstid
täh. — tähendus
u. — uus
u-m — uuem
v. — vald
V — võru murre
van. — vana
v-m — vanem

Kohalühendid

Har — Hargla
Hel — Helme
Hls — Halliste
HlsP — Halliste põhjaosa
Kan — Kanepi
KJn — Kolga-Jaani
Kod — Kodavere
Krk — Karksi
Krl — Karula
Lut — Lutsi
Mar — Martna
Muh — Muhu
Mär — Märjamaa
Ote — Otepää
Plv — Põlva
Pst — Paistu

PstP — Paistu põhjaosa
Rõn — Rõngu
Rõu — Rõuge
Räp — Räpina
Saa — Saarde
San — Sangaste
Se — Setu
SJn — Suure-Jaani
Trv — Tarvastu
TrvL — Tarvastu lõunaosa
TrvP — Tarvastu põhjaosa
Tõs — Tõstamaa
Urv — Urvaste
Vas — Vastseliina
Vil — Viljandi

¹ Näiteks KKI MT 213, 19—22 — Keele ja Kirjanduse Instituudi murdetekstide vihik nr. 213, lehekülg 19 kuni 22.

RESÜMEED

ЭСТОНСКИЕ ДИАЛЕКТЫ I

Тексты диалекта мульги

С. ТАННИНГ

Резюме

В настоящее время Институт языка и литературы Академии наук Эстонской ССР располагает множеством собранных различных диалектологических материалов по эстонскому языку. В архиве института, наряду с фондами областной лексики, хранится много диалектных текстов — образцов местной речи, интересных как с лингвистической, так и с историко-культурной точки зрения. Но опубликовано их еще очень мало. С настоящего издания начинается систематическая публикация накопленных в течение десятилетий эстонских диалектологических материалов, и они станут доступными широким кругам исследователей. Популярная серия рассказов на разных говорах, записанных местными корреспондентами, издается Обществом родного языка и печатается в упрощенной транскрипции.

Научное издание эстонских диалектологических текстов задумано в виде восьмитомной серии под общим заглавием «Эстонские диалекты». В каждый том серии будут включены записи лишь одного диалекта, охватывающие по возможности все его говоры. В издании сохраняется научная фонетическая транскрипция записи. Наряду с записанными на слух отрывками в сборники будут включены (в возможно большем количестве) рассказы носителей традиционного говора, зафиксированные на пленку или пластинку. Чтобы облегчить чтение, транскрипция немного упрощается, насколько это возможно без ущерба для точности воспроизведения местной речи. В текстах, записанных на слух, используются

обычные знаки препинания, в текстах же, переписанных с пленок или пластинок, отмечаются лишь речевые паузы и фразовое ударение.

Для удобства пользования и характеристики основных черт диалекта, в начале каждого тома дается краткое описание диалектных особенностей, а в конце тома, после текстов, помещается алфавитный словарь областных слов с объяснением значения каждого слова и с указанием типа его грамматического изменения. Кроме того слова и формы, очень отличающиеся от литературного языка, снабжены подстрочным комментарием. Предметный регистр текстов в конце тома помогает читателю ориентироваться в содержании рассказов.

Составляя сборники, авторы имеют в виду, прежде всего, потребности языковедов, в том числе и студентов — лингвистов, но считаются и с интересами представителей других смежных дисциплин (этнографов, фольклористов, историков и пр.). В серии «Эстонские диалекты» будут опубликованы лишь вполне достоверные образцы местной разговорной речи, притом наиболее выразительные по языку и разнообразные по содержанию. Основную часть публикуемых текстов составляют рассказы носителей старого традиционного диалекта, но наряду с ними будут представлены также примеры языка среднего и младшего поколений.

В качестве первого тома серии «Эстонские диалекты» выходит из печати сборник «Тексты диалекта мультги», знакомящий читателя с традиционными говорами юго-западной части территории Эстонской ССР. Диалект мультги является разговорным языком жителей Абьяского и Вильяндиского районов и северо-западной части Валгаского района. С севера и запада названный диалект окружен северо-эстонскими говорами, с востока граничит с южно-эстонским тартуским диалектом, а с юга с латышским языком. Географическое распространение диалекта указано на находящейся в начале тома карте Эстонской ССР (территория диалекта заштрихована).

В вводной части труда дается краткий обзор основных фонетических и морфологических черт диалекта мультги. Хотя мультгские говоры входят в состав южно-эстонского наречия, они составляют особую группу, благодаря многим особенностям, отличающим их от других южно-эстонских говоров. Диалект мультги, сложившийся вероятно на основе древнего племенного диалекта сакала, претерпел в течение своей истории значительные изменения. Вследствие своего географического местопо-

жения и по разным социальным и экономическим причинам этот наиболее западный диалект южно-эстонского наречия испытал в некоторой степени влияние соседних, западного и среднего, диалектов северо-эстонского наречия. По более раннему административному делению территории диалекта мультги относилась к северной Эстонии. Ее административными и экономическими центрами были северо-эстонские города Вильянди и Пярну и официальным деловым языком являлся северо-эстонский литературный язык, в то время как на территории других южно-эстонских диалектов, тартуского и вырусского, еще во второй половине прошлого столетия был в употреблении южно-эстонский литературный язык, развившийся на основе тартуского диалекта. И хотя развитие диалекта мультги в определенный период времени шло в отрыве от восточных говоров южно-эстонского наречия, он сохранил основные черты, характерные для южно-эстонского диалекта.

Диалект мультги охватывает пять говоров, территориально соответствующих прежним приходам Халлисте, Каркси, Пайсту, Тарвасту и Хельме. Эти говоры можно объединить в две группы: западную и восточную. Типичные особенности традиционного диалекта мультги выступают наиболее ярко и последовательно в западной группе, в говорах Халлисте, Каркси и Пайсту. В восточной же группе, в говорах Тарвасту и Хельме, наблюдаются многие общие черты с тартускими говорами.

Диалектологические тексты расположены вслед за введением в порядке отдельных говоров по населенным пунктам, начиная с говора Каркси — наиболее типичного представителя диалекта мультги. Публикуемые в сборнике «Тексты диалекта мультги» образцы диалектной речи 40 рассказчиков записаны в 30 различных пунктах, причем около 40% текстов сборника составляют рассказы и описания, зафиксированные на пленку или пластинку. Местоположение пунктов записи указано на прилагаемой карте. В начале каждого текста отмечается место записи, имя и возраст рассказчика. При первом записанном повествовании каждого рассказчика приводятся его краткие биографические данные. В конце текста указывается место хранения оригинала, имя записавшего текст и время записи. Рассказы и описания, переписанные с пленки или пластинки, помечены звездочкой перед заглавием.

Публикуемые в настоящем томе образцы диалектной речи записаны с 1923 по 1959 год, лицами, имевшими специальную лингвистическую

подготовку. Так как за это время система фонетической транскрипции эстонского языка несколько изменилась, транскрипция текстов в сборнике унифицирована. Тексты снабжены подстрочными комментариями, где даются объяснения слов, грамматических форм и фразеологических сочетаний. Как правило, объяснение приводится при первом употреблении какого-либо слова или формы, причем слова, значительно отличающиеся от литературного языка, включены также в словарь, помещенный в конце тома.

По своему содержанию тексты охватывают период от феодальных времен до настоящего времени. Многие рассказы дают живое представление о классовых противоречиях и общественных отношениях в прошлом. В них описывается барщина и бесчеловечное унижительное обращение феодалов с крестьянами, освещаются отношения крестьян к помещику и церкви и говорится о ненависти, тлевшей в народе и вспыхивавшей время от времени в восстаниях против помещиков и выступлениях против их прислужников.

Рассказы представителей среднего поколения содержат интересные сведения о социальной дифференциации в эстонской деревне, о противоречиях между батраками и хозяевами. В воспоминаниях оживляются также революционные события 1905 года, общая борьба эстонских и латышских рабочих против помещиков и кровавое подавление революции царскими карательными отрядами.

Некоторые отрывки повествуют о старой школе и народном образовании, а также о санитарных условиях и народной медицине в прошлом. Темой других рассказов являются разные местные события, как например, неурожай, пожар в Тарвастуской церкви и т. д. Имеются и личные воспоминания о местных деятелях культуры и прототипах некоторых литературных произведений. За последние годы уже записаны рассказы о жизни в колхозной деревне.

В сборнике представлен обильный фольклорный материал. Здесь и местные сказания, рассказы о кладах, о разных мифических существах и т. д. В некоторых текстах описываются старинные обычаи и поверья, связанные с семейными событиями (сватание, свадьба, крестины, похороны). В других текстах отражается культ домового, процветавший в окрестностях Каркси до конца прошлого столетия. Существенное место в сборнике занимают тексты этнографического характера. В них описы-

вается примитивное подсечное земледелие, жатва и молотба хлеба цепами. Многие тексты посвящены кустарным работам мужчин, например, изготовлению телег и дровней, а также женским рукоделиям и прежней народной одежде. Подробно рассказывается и о питании в прошлом. Картину местного быта дополняют рассказы о рыбной ловле и охоте.

При составлении сборника тексты выбирались так, чтобы в них были бы выявлены все наиболее существенные черты диалекта мультги, богатство народного языка, его самобытный стиль, средства выражения, и наряду с этим отразились бы местная духовная и материальная культура, репертуар народного сказительства, мировоззрение и быт народа в прошлом и в настоящее время. Составители надеются, что публикуемые сборники диалектологических текстов станут необходимыми научными источниками не только для эстонских языковедов, но послужат материалом для сравнений и обобщений и при изучении родственных языков.

Предпринятое издание эстонских диалектологических текстов является также своего рода памятником всем многочисленным местным сотрудникам, рассказчикам и диалектологам, чьим самоотверженным трудом накоплены и сбережены для последующих поколений эти теперь уже часто невозполнимые образцы народного языка.

ESTNISCHE MUNDARTEN I

Texte im Mulgi-Dialekt

Zusammenfassung

Es sind ziemlich viele verschiedene Materialien betreffs der Dialekte der estnischen Sprache gesammelt worden. Nebst dem Dialektsprachgut werden im Institut für estnische Sprach- und Literaturforschung der Akademie der Wissenschaften der ESSR zahlreiche, sprachlich und inhaltlich interessante Mundartbelege — Dialekttexte aufbewahrt. Von diesem reichlichen Material ist bis jetzt nur äusserst wenig im Druck veröffentlicht worden. Mit der gegenwärtigen Ausgabe beginnt das Institut mit der systematischen Publikation der estnischen Mundartenmaterialien, um das im Laufe von Jahrzehnten gesammelte Sprachgut auch dem weiteren Kreise der Sprachforscher In- und Auslands erreichbar zu machen. Die ersten Schritte zur Veröffentlichung der von Dialektkorrespondenten aufgehobenen Texte wurden von der Gesellschaft für die Muttersprache unternommen, die angefangen hat, eine Serienaussgabe ausgewählter Texte in vereinfachter Transkription herauszugeben.

Die wissenschaftliche Ausgabe estnischer Dialektentexte ist als selbständige 8-bändige Serie unter dem Gesamttitel «Estnische Mundarten» projektiert. Jeder Band der Serienaussgabe enthält Sprachbelege eines Dialektgebiets, wobei man bestrebt ist, sämtliche Untermundarten zu erfassen. Es werden nur diejenigen Texte veröffentlicht, die in wissenschaftlicher Transkription aufgezeichnet worden sind, wobei nebst den nach Gehör aufgeschriebenen Sprachbelegen möglichst viele auf mechanischem Wege aufgenommene Texte abgebracht werden. Zum Erleichtern des Lesens hat man die Transkriptionsweise vereinfacht, sofern die Genauigkeit darunter nicht leidet. Bei den nach Gehör aufgezeichneten Texten werden Interpunktions-

zeichen angewandt, während in litterierten Texten Sprachpausen und der Hauptton des Satzes vermerkt werden.

Zum Erleichtern der Händhabe der Sammlung und zu einer besseren Übersicht vom entsprechenden Dialekt steht am Anfang jeden Bandes eine kurze Einführung in den entsprechenden Dialekt und nach den Texten ein alphabetisches Verzeichnis der Dialektwörter nebst Angaben des Deklinations- bzw. Konjugationstyps und der Bedeutung des Wortes. Ferner ist das Werk noch mit Fussnoten versehen, sowie mit einem Sachregister zu den Texten.

Beim Verfassen der Textensammlung wurden zunächst die Bedürfnisse der Sprachforscher, darunter der Studenten der Sprachwissenschaft berücksichtigt, daneben aber auch die Interessen wissenschaftlicher Arbeiter auf benachbarten Gebieten (Ethnographie, Folklore, Geschichte, usw.). Im Sammelwerk «Estnische Mundarten» ist man bestrebt, solche Mundartbelege zu veröffentlichen, die sprachlich zuverlässig und ausdrucksvoll und dabei auch inhaltlich möglichst mannigfaltig sind. Den Hauptteil der veröffentlichten Texte bilden Erzählungen älterer Leute, Gebraucher der traditionellen Mundart, daneben aber werden auch Sprachproben der Vertreter der mittleren und jüngeren Generationen abgebracht.

Als erster Band der Serie «Estnische Mundarten» erscheint eine Auswahl der «Texte im Mulgi-Dialekt», mit Sprachproben der westlichen Mundart des Südestnischen, des sogenannten Mulgi-Dialekts. Dieser Dialekt wird in den Rayonen Abja und Viljandi, sowie auch im nordwestlichen Teil des Rayons Valga gesprochen. Im Norden und Westen grenzt dieses Dialektgebiet ans nordestnische Sprachgebiet, im Osten — an das Tartu-Dialektgebiet und im Süden — ans lettische Sprachgebiet. Die geographische Lage des Mulgi-Dialektgebiets ist mit Querstrichen auf der am Anfang des Werks abgebrachten Karte angegeben.

In der Einführung zur Textensammlung gibt man eine kurze Übersicht von den phonetischen und morphologischen Grundzügen des Mulgi-Dialekts. Obwohl die Mulgi-Mundarten zum südestnischen Hauptdialekt gehören, bilden sie, wegen vieler Besonderheiten, die sie von anderen südestnischen Mundarten trennen, eine selbständige Gruppe. Der Mulgi-Dialekt, der sich wahrscheinlich auf der Basis des alten Sakala-Stammesdialekts weiterentwickelt hat, ist im Laufe seiner Geschichte vielen Veränderungen unterzogen worden. Dieser westliche Dialekt des Südestnischen ist wegen

seiner geographischen Lage, sowie wegen gemeinschaftlicher und politischer Umstände von den Mundarten seiner Nachbargebiete — von den Idiomen des mittleren und westlichen Teils des Nordestnischen — beeinflusst worden. Nach der ehemaligen administrativen Einteilung gehörte das Mulgi-Gebiet zu Nordestland und seine administrativen und wirtschaftlichen Zentren waren nordestnische Städte Viljandi und Pärnu und seine amtliche Verkehrssprache war die nordestnische Schriftsprache, während in den Dialektgebieten von Tartu und Võru noch in der zweiten Hälfte des vergangenen Jahrhunderts die auf der Tartu-Mundart basierende südestnische Schriftsprache vorherrschte. Obwohl die Weiterentwicklung des Mulgi-Dialekts während eines bestimmten Zeitraumes in Trennung von den östlichen Mundarten des Südestnischen vonstatten ging, hat dieser Dialekt doch die charakteristischen Züge des Südestnischen beibehalten.

Der Mulgi-Dialekt besteht aus fünf Untermundarten, nach den Kirchspielen Halliste, Karksi, Paistu, Tarvastu und Helme. Diese Mundarten kann man wiederum in zwei Gruppen einteilen — in die westliche und östliche Mulgi-Dialektgruppe. Die typischen Züge des Mulgi-Dialekts sind besonders zahlreich und konsequent in den westlichen Mulgi-Mundarten (den von Halliste, Karksi und Paistu) vertreten. In den östlichen Idiomen (in Tarvastu und Helme) findet man viele Anklänge an den Tartu-Dialekt.

Die nach der Einführung abgebrachten Texte sind nach einzelnen Mundarten und Dörfern eingereiht und beginnen mit der Karksi-Mundart, in welcher die typischen Züge des Mulgi-Dialekts am besten vertreten sind. Die in der gegenwärtigen Ausgabe veröffentlichten Mundartentexte sind in 30 verschiedenen Ortschaften nach dem Vortrag von 40 Gewährsleuten aufgezeichnet worden, wobei nahezu 40% der Texte vom Tonband (bzw. von der Schallplatte) litteriert sind. Die Aufnahmeorte sind auf der Karte angegeben. Vor jedem Text wird der Ort gleichfalls angegeben, ebenso wie der Name und das Alter des Erzählers. Am Ende des Textes sind der Verwahrungsort des Textes, der Name des Aufzeichners und das Aufnahmedatum vermerkt. Ein Kreuzchen (*) vor dem Titel bezeichnet einen vom Tonband litterierten Text.

Die im gegenwärtigen Band enthaltenen Sprachproben sind im Zeitraum von 1923 bis 1959 von linguistisch geschulten Sammlern aufgezeichnet worden. Da aber im estnischen Transkriptionssystem während dieser Periode verschiedene Verbesserungen und Änderungen durchgeführt wur-

den, ist die Transkription der Texte einigermaßen vereinheitlicht worden. In Fussnoten findet der Leser Kommentare zu Wörtern, Ausdrücken und grammatischen Formen. In der Regel wird ein Wort oder eine Form beim erstmaligen Vorkommen kommentiert, wobei die Wörter und Wortformen, die sich von der Schriftsprache bedeutend unterscheiden, nochmals im Glossar am Ende des Bandes abgebracht werden.

Inhaltlich widerspiegeln die Texte die Ereignisse der Periode vom Ende des Feudalismus bis zur Gegenwart. Viele Erzählungen geben uns eine lebhaftere Vorstellung von ehemaligen Klassenunterschieden und gesellschaftlichen Verhältnissen im Dorfe vergangener Zeiten. Man erzählt vom Frondienst während des Feudalismus, von der unmenschlichen und demütigenden Behandlung der Bauern seitens der Gutsbesitzer, vom Verhältnis der Bauern zu Herrenhof und Kirche, vom glühenden Hass des Volkes zum Herrenhof und davon, wie dieser Hass von Zeit zu Zeit zu Aufständen gegen die Gutsbesitzer und ihre Helfershelfer aufloderte.

Die Erzählungen der Gewährsleute mittleren Alters enthalten interessante Angaben über die Entwicklung der gesellschaftlichen Klassen in der estnischen Dorfgemeinschaft und über die Gegensätzlichkeiten zwischen Knechten und Hofbauern. Man erinnert sich der Revolutionsereignisse von 1905, des gemeinsamen Kampfes der estnischen und lettischen Bauern gegen die Gutsherren und der blutigen Unterdrückung der Revolution seitens der Straftruppen des Zaren.

Viele Texte berichten von ehemaligen Volksbildungs- und Schulverhältnissen sowie von Volkshygiene. Fernere Themen sind verschiedene lokale Ereignisse wie Missernte, das Brennen der Kirche zu Tarvastu, usw. In manchen Texten finden wir Erinnerungen an die Vertreter des estnischen Kulturlebens und an literarische Prototypen. Die Erzählungen letzter Jahre behandeln das Leben in der Kollektivwirtschaft.

In der Textensammlung sind folkloristische Stoffe reichlich vertreten, es gibt Ortssagen, Fundgrubengeschichten, Märchen und Sagen von mythischen Geschöpfen. Viele Texte behandeln den Glauben, die Bräuche und Sitten der Leute vergangener Zeiten, ebenso wie die mit Familienereignissen verbundene Bräuche, wie Brautwerbung, Hochzeit, Taufe, Begräbnis. In den Texten findet auch der Hausgeistkultus Ausdruck, welcher in der Umgebung von Karksi noch bis Ende des vergangenen Jahrhunderts erhalten war. Man beschreibt den ehemaligen primitiven Ackerbau, die Vorberei-

tung des Neulandes mittels Rödung, das Korndreschen mit dem Dreschflegel, usw. Viele Texte behandeln Frauen- und Männerhandarbeiten, wie das Machen des Wagens bzw. Schlittens, die Kleidung und das Kleidernähen. Bis in die Einzelheiten werden die Volksspeisen erörtert. Erzählungen vom Fischfang und von der Jagd ergänzen das Bild der lokalen Zustände.

Das Ziel der Verfasser bei der Auswahl der Texte war, die wichtigsten Charakterzüge des Mulgi-Dialekts hervorzuheben, den Reichtum der Volkssprache zu widerspiegeln, ihren originellen Stil und die eigenartige Ausdrucksweise, sowie die lokale geistige und materielle Kultur, die Lebensanschauung und die Lebensgestaltung in der Vergangenheit und in der Gegenwart. Die Herausgeber hoffen, dass die Textensammlungen nicht nur den estnischen Sprachforschern die nötigen Quellen bieten, sondern auch den Forschern der verwandten Sprachen die notwendigen Vergleichsmaterialien zustellen.

Die projektierte Gesamtausgabe soll gleichzeitig zum bescheidenen Andenken an die zahlreichen örtlichen Mitarbeiter, Gewährsleute und Dialektsammler sein, dank deren selbstloser und unermüdlicher Bemühungen es gelungen ist, die schon jetzt oft unersetzlichen Sprachdenkmäler zu sammeln und für die künftigen Generationen aufzubewahren.

SISUKORD

Saateks	5
Eessõna	8

MULGI MURDE PEAJOONI

A. Foneetika

I. Mulgi murde konsonandid	15
II. Mulgi murde vokaalid	27

B. Morfoloogia

I. Noomen	37
II. Verb	46

MULGI MURDETEKSTID

KARKSI MURRAK

Võhmaste k.

Peeter Tõrvand

1. Tulimaa	57
2. Hundi- ja karujahist	59
3. Kalapüügist	60
4. Tõrvandite ja Murrikute suguvõsast	61
5. Härrapeksja Ann	64
6. Vanamees ootab surma	65
7. Oitsil	66
8. Metsavaht	67
9. Iivakivi, Pähnamägi ja Tauga salu	68

Ann Jõeste

10. Töömark	68
11. Tondid rehe juures	69
12. Raha valge tüdruku kujul I	70
13. Soend I	71
14. Tulihänd	71
15. Külakubjas	72
16. Teoorjuse ajast	73
17. Leib ja rõõsk	74
18. Raha valge tüdruku kujul II	75
19. Soend II	76
20. Rebase talu asutamisest	77
21. Riide vanutamisest	77
22. Metsavärvidega värvimisest	78
23. Villa kraasimisest ja ketramisest	79

Polli-Peraküla, Ainja k.

Ann Kangur

24. Haavarohi	79
25. Talutüdruku elust	80
26. Lamba ja hundi mäng	81
27. Vaenelaps	81
28. Talutütar ja vaenelaps	83

Polli-Peraküla

Juhan Varik

29. Sea Andres ja pardiapäjad	83
---	----

Mäeküla

Märt Jonas

30. Mäekülalt ja selle ümbrusest	84
31. Endisaegsest toitlustamisest	86
32. Mälestusi kodust ja vanematest	88
33. Kosjaskäimisest	89
34. Tapuaed	90

Hans Järvi

35. Noodapüügist Mäeküla järvel	91
36. Karjas käimisest	92
37. Hunt hobust murdmas	92
38. Vanadest kohanimedest	93

Ants Kits

39. Häbitulp ja häbipink	94
40. Nooriku rõivad	95
41. Rahakast	95
42. Jaaniõhtu kombeid	97

Vakiste k.

Ann Toompalu

43. Talusulase elust	97
44. Pesupesemisest	98
45. Taari tegemisest	100
46. Vetesoo	101
47. Põrguhaud	102
48. Kadri tulp	103
49. Pell	104
50. Peremeestest ja palgalistest	106
51. Mälestusi isast ja vanaisast	108
52. Vanasõnu ja kõnekäände	109

HALLISTE MURRAK

Atika k.

Leena Raal

53. Endisaegsest elust-olust	115
54. Kuidas vanaisa Tammekannule metsavahiks sai	119
55. Mogri Märt	121
56. Mälestusi Jaan Jungist ja endisaegsest koolist	124
57. Leib, karask, korp ja kama	125
58. Roosid arstimisest	128
59. Pulmad	129

Abja, Vana-Kariste

Ants Orav

60. Jahilugusid	131
61. Hundijutt	133

Abja-Peraküla

Mari Kandraska

62. Abja-Peraküla Villemi talu	134
--	-----

Vana-Kariste

Hans Uibo

63. 1905. aasta 136
64. Peremeestest, sulastest ja karjastest 137

Ann Nõmm

65. Rukkilõikusest ja rehepeksust 139

Anu Mägi

66. Keelejuhi elust 142
67. Soldatite püüdmisest 143
68. Mulgi pulm 143

Saapa k.

Anu Utt

69. Saapa talu 145
70. Kala- ja vähipüügist 147
71. Hingedeajast 149
72. Vihtla kivirist 150

Metsa k.

Jaan Lohk

73. Saadu tegemisest 150
74. Vooril käimisest 151
75. Niinest 151
76. Kirikuteol käimisest ja künnisest 151
77. Matsalu parunist 152

PAISTU MURRAK

Raassilla k.

Epp Torm

78. Põlluharimisest ja põlluviljade koristamisest 153
79. Endisaegsest rõivastusest 157
80. Rätikutest 160
81. Kanga värvimisest, vanutamisest ja pressimisest 161
82. Sea tapmisest, liha soolamisest ja lihatoitude valmistamisest 162

83. Pulmadest	164
84. Surnu matmisest	166
85. Arstimisest ja nõidumisest	168
86. Endisaegsest koolist	169
87. Mälestusi kodukohast	170

Holstre

Ann Kans

88. Endisaegsest elust-olust	172
--	-----

Mari Peet

89. Rehepeksust, toitudest ja muust	175
90. Kuidas Märt raha sai	176

Jaan Kütt

91. Laadal käimisest	177
92. Kalarannas käimisest	179

Aidu

Ell Pugal

93. Villade kraasimisest	179
94. Talutööliste palkadest	180

Orjatu k.

Juhan Saabas ja Mari Saabas

95. Põllutööst	181
--------------------------	-----

Mari Saabas

96. Talutüdruku tööst	184
---------------------------------	-----

Mari Saabas, Juhan Saabas

97. Keelejuh	tööl kolhoosis	185
--------------	--------------------------	-----

TARVASTU MURRAK

Mõnnaste, Ämmuste k.

Epp Pärs

98. Linatööst, linade ketramisest ja kangakudumisest	189
99. Heinatööst	192
100. Toitudest	194
101. Käost	195

	Saare k.	
	<i>Liis Kulpson</i>	
102.	Rukkilõikusest ja rehepeksust	195.
103.	Tule soetamisest	196
104.	Heina- ja linatööst	196
	<i>Ell Ronimus</i>	
105.	Potikaupmees ja rahapada	197
	Mustla	
	<i>Mari Mirka</i>	
106.	Vanaaja elust	198
	Pikru, Kivilõpe k.	
	<i>Ann Kask</i>	
107.	Ühest põuasuvest	199
108.	Tarvastu kiriku põlemisest	200
109.	Jalakatetest	201
	Veneküla	
	<i>Ann Jaas</i>	
110.	Võtme kadumisest	202
111.	Pisuhänd	202
112.	Huntidest	203
113.	Harjaga uss	203
	Vooru-Suurküla	
	<i>Märt Kattus</i>	
114.	Enda elust	204
	Kaubi k.	
	<i>Ann Märton</i>	
115.	Vanaaja ravimitest	205
116.	Naitumisest	206
	Obriku k.	
	<i>Jaas Sari</i>	
117.	Kalapüük Võrtsjärvel	207
118.	Sudakapüügist	209

Leebiku, Jõgeveste

Hans Madisson

119. Orjuseajast 210
 120. Pulmad, ristsed ja matused 211
 121. Mõisahärra ja karjapoiss 213
 122. Ihne perenaine 214
 123. Adra köitmine 215

Jõgeveste, Aitsra

Liis Mõisa

124. Äpardusi elus 215
 125. Toite kohupiimast 218

Roobe

Jüri Vester

126. Sepatööst 219
 127. Vankri tegemisest 220
 128. Ree tegemisest 221
 129. Endisaegsetest põllutööriistadest 223

Helme, Lõve

Ann Oost

130. Öitsilugu 225
 131. Luupainaja 226
 132. Pisuhänd 227
 133. Halltõbi 227
 134. Hunt 228

Helme

Liis Pehk

135. Kuldjuustega naine 228

Leebiku, Lõve

Liis Johanson

136. Kosjad 229
 137. Vana Mats ja Eeva 230
 138. Murdesõnadega kimpus 230
 139. Tutuga uss 231

140. Surnu varustus	232
141. Veimede jagamisest	232
142. Ussi nõelatud haava arstimisest	232

Helme, Löve

Ruuda Pukk

143. Hunt viib lamba	233
144. Kodupooline	233

Koorküla

Otto Kurg

145. Endisaegsest koolist	234
146. Kroonuteenistusest	235

Sõnastik	239
Aineregister	257
Kasutatud materjalid	262
Lühendid	264
Resümeed	267

ДИАЛЕКТЫ ЭСТОНСКОГО ЯЗЫКА I

На эстонском, русском и немецком языках

Эстонское Государственное Издательство

Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja A. Univerge
Kunstiline toimetaja I. Torn
Tehniline toimetaja H. Kohu
Korrektor H. Nassar

Ladumisele antud 3. V 1960. Trükkimisele antud 4. II
1961. Paber 70 × 90, 1/16. Trükipoognaid 18. Formaa-
dile 60 × 92 kohaldatud trükipoognaid 21,06. Arvutus-
poognaid 17,49. Trükiarv 2000. MB-00427. Tellimise
nr. 4655. Hans Heidemanni nimeline trükikoda,
Tartu, Ülikooli 17/19. II

Hind 1.65

Rbl 1.65

85-

A

24033

I

215847

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00467608 8